

בר לבב - אהבת ישראל

מגוון מפורט של מקרים רבים בחיי היום יום הגוררות בסיבתן את עוון "שנאת חנם" עם עצות בחונות ומנוסות להסרת השנאה והחדרת האהבה הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

● חלק - א ● כיצד לאהוב גם את השונה והשנוא ● קדושת האדם למקום תלויה בתקון המדות ● שאלות ותשובות ... ● שיחות בנושא אהבת ישראל

חלק - א

● פתיחה ● לא בדעותי ● זחות הדעת ● שנאה מקנאה ● טבעיו לא כטבעי ● הוא לא מהעדה שלי ● פגיעה ללא פוגע ● כלה בחמותה ● עוד בענין כלה וחמותה ● קנאה מתוך צרות עין ● שמחה לאיד ● השכן בונה ומוסיף חדר - אוי! אסון ● דברי ריבות המצויים בין שכנים ● היתור מזכה באריכות ימים ● הוא מתייר ומשתחץ עלי ● הפליות ויחס שפל בחברה ובעבודה ● אדם הסובל ממום או מכעור פנים ● אדם שגדול בניו לא עולה יפה ● קנאה מהצלחת זוגות ● צער גדול בנים ● איזהו עשיר ● המעכב מלמצא זוגו או מלהפקד בבנים ● שנאה בין בני אותה אמונה ● שנאה על עקיפה בכביש או בהמתנה לתור ● קנאה ושנאה מהצלחת השני בתורה וכדומה ● תרגיל מצלח ● לא תשנא את אחיך - בלבבך ● שנאה גדולה על מעשה קטן ● דוגמאות נוספות לשנאה גדולה על דברים קטנים ● רד גם אתה לדעתו של השני ● הרגשת קפוח עדתי בנושאים מסימים ● לא קבלו את בנותי לבית הספר שרציתי ● חלי החשדנות ● חרטה של שוא ● על פי שתיים או שלש עצות תוסר השנאה ● התבוננות שמצילה ● שנאת הרשע ולא הרשע ● השונא - למה הוא דומה? משל נחרץ ● עין הרע ● מאמרי חז"ל בעון השנאה ● בחמר האסור של שנאת חנם ● השנאה - שרש כל הרעות ● גדרי עון השנאה ● הקללות שמביא אדם על עצמו בעון השנאה ● הפרוד נובע מתאוה - לתאוה יבקש נפרד ● השונא לישראל כשונא את הבורא ● לב טוב עולה על כלם ● הארת פנים לזולת ● גדולים וקטנים זקוקים להארת פנים זה לזה ● להאיר פנים לזולת ● מדת הדין מחיבת סבר פנים יפות ● גם ברחוב להראות בפנים מאירות ● כחו של חיוך ● סבר פנים יפות - חלק מעבודת ה' יתברך" ● מצוות אשר לא תעשינה ● "מכתב מלב אוהב לעם ישראל

כיצד לאהוב גם את השונה והשנוא

● ב' סוגי מפריעים לחבור עם הזולת ● עבודה זו - רק לאחר העמדת עצמו כנותן ● התאחדות - גם עם בעלי נטיות נפש שליליות ● הסחת הדעת מהמחשבה השלילית ● גם בזולת, הרע הוא רק לבוש ● אהבה - אפילו לרשעים ● על כל פשעים תכסה אהבה ● השקוע בעצמו לא יוכל לפתח אהבה לזולתו ● הרחבת גבולות הנפש ע"י חבור למנוגד ● צורת ההתרחבות - לפי הזיהוי העצמי ● בנין הדרגתי של עולם האהבה הפנימי

קדושת האדם למקום תלויה בתקון המדות

" ● פרושים תהיו" - מהחשבונות וההרגשים של ערכי עולם הזה ● ... העקר שבמסירות נפש הוא למסר את הרצון לה' ולבטל כל החשבונות ● ... מבלי שהלב נתון לה' לא יחזיק האדם מעמד בעבודה חיצונית ● עבודת השם במצוות שבין אדם לחברו קלה להמחשה - והיא שתביא

- ...תכלית העבודה צריך שתהא למקום אלא שהאמצעי לכך היא עבודת המדות • ... נפש האדם אחת היא וכאשר ינהג כלפי חבריו כן ינהג כלפי בוראו • כל הכופר בטובתו של חברו סופו כופר בטובתו של הקב"ה • עד כמה הוזהרנו ב"הרחקת לכת" מלהיות כפויי טובה • אין להמנע מלהכיר טובה גם כאשר המיטיב נוגע בדבר • ראיות ועבודות שכל עבודת ה' תלויה בעבודת המדות שבין אדם לחברו • המלכת את "חברך" הוא המודד להמלכת את "קונך" • "הסכוי הגדול להנצל מהדין - "מעביר על מדותיו", שכן הנכנע לחברו זהו שיכנע לה" • 'קדושים תהיו', והאיך? סמך לו איש אמו ואביו תיראו... - הכרת הטוב

שאלות ותשובות ...

- בר לבב • ענוה • גאווה • קנאה • חמדה • אהבת הבריות • אהבת ישראל • קנאות • חשדנות • אמת • הכרת הטוב • לשון הרע • ותרנות • נעלבים ואינם עולבים • מדות בגויים • עין טובה • עין הרע • כעס • שקר • כבוד הבריות • חסד • קמצנות • שמירת הלשון • תוכחה וזכוי הרבים

שיחות בנושא אהבת ישראל

- טוב עין הוא יבורך • ביטוי האמונה-כבוד הבריות • צרות עין ופתרונה • הקנאה התאוה והכבוד • נושא בעול עם חברו

חלק - א

פתיחה

בַּתְּחִלָּת דְּבַרְיֵנוּ עָלֵינוּ לְהַגְדִּיר מֵהִי "שְׁנֵאת חֲנָם".

רַבִּים טוֹעִים וְחוֹשְׁבִים, שֶׁגָּדַר שְׁנֵאת חֲנָם - לְשֵׁנֵאת אָדָם בְּחֲנָם, כְּפִשׁוּטוֹ. דְּהֵינּוּ, כְּשִׁשׁוֹאֲלִים אוֹתָךְ לְמָה אֵתָה שׁוֹנֵא אֶת פְּלוֹנִי - תְּשׁוּבָתְךָ: תַּאֲמִין לִי שֶׁהוּא לֹא עָשָׂה לִי כְּלוּם, וְאֵינִי מִבִּין בְּעֶצְמִי לְמָה הוּא לֹא מוֹצֵא חֵן בְּעֵינַי, וְאֵנִי שׁוֹנֵאוֹ.

זוֹהִי וְדַאי שְׁנֵאת חֲנָם. אֲמָנָם לֹא זֶה בְּלִבְד גָּדַר שְׁנֵאת חֲנָם שֶׁעָלְיו חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם וְעַדִּין אָנוּ בְּגָלוּת נוֹרָאָה וְאַרְכָּה בְּעִבּוּרָה -

גִּדְר שְׁנֵאת חֲנָם הֵנוּ, אִף אִם הֵרַע לָךְ חֲבֵרְךָ וּפָגַע בְּךָ בְּמִמוֹנֶךָ אוּ בְּכַבֻּדְךָ. וְאִם תִּשְׁאַלְנִי, לָמָּה אִם כֵּן נִקְרָאתִי "שׂוֹנֵא חֲנָם", הֲרִי יֵשׁ לִי תְּשׁוּבָה וְסִבָּה עַל מָה אֲנִי מִתְמַלֵּא שְׁנֵאָה - הַתְּשׁוּבָה לְכָךְ הִיא: הַיּוֹת וְאִין זֹ סִבָּה מִסְפֻּקָת כָּלֵל לְשֵׁנָא יְהוּדִי וּלְאַחַל לוֹ אַחוּלִים בְּיִשְׂרָאֵל עַל מָה שֶׁעָשָׂה לָךְ. הַתּוֹרָה לֹא מְצַדִּיקָה לְשֵׁנֵאת - רַק אֶת הַרְשָׁעִים הַמְכַעֲסִים אֶת ה', הַמִּינִים וְהַאֲפִיקוֹרְסִים, וְתוֹ לֹא. וְכִמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה (תְּהִלִּים קִלְט, כֹּא): "מִשְׁנֵאִיךָ ה' אֲשֵׁנָא", הֵינּוּ הַמְשֻׁנְיָאִים אֶת ה' וּמְחַטֵּיאִי הַרְבִּים. אֲבָל אָדָם שֶׁעֲדִין אֵינּוּ מְשַׁלֵּם בְּמִדּוֹתָיו וְעוֹשֶׂה טְעִיּוֹת, הַשְׁנֵאָה כְּלַפּוֹ הִיא בְּ"חֲנָם", כִּי לֹא מְגִיעַ לוֹ לְשֵׁנֵאתוֹ בְּשֵׁל כָּךְ.

וְכִמוֹ שֶׁאָמַר ה' "חֲזוֹן אִישׁ": וְכִי כָל כָּךְ קָל לְעֵבֵד עַל הַמִּדּוֹת, עַל הַגְּאֹה, הַקְּנָאָה וְהַתְּאָוָה, שֶׁכָּל אָדָם דּוֹרֵשׁ זֹאת מִחֲבֵרוֹ - לֹא מַעֲצָמוֹ? אֶת עֲצָמוֹ הוּא מִבֵּין יָפָה מְאֹד וְדָן לְכַף זְכוּת מְלָאָה, וּבְצַדִּיק גְּמוּר מְצַדִּיק אֶת מַעֲשָׂיו, אֲבָל מִחֲבֵרוֹ דּוֹרֵשׁ לְהִיּוֹת מוֹסְרִי, בְּעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת. וְהֲרִי זֹ עֵבוֹדָה שֶׁל כָּל הַחַיִּים - וְכָל זֶה וְאוּלַי. וְאִם כֵּן, אִם נִכְשַׁל חֲבֵרְךָ בְּמִדָּה רָעָה נִגְדָּךְ - זֹ סִבָּה לְשֵׁנֵאתוֹ? וְכִי קָל לְהִיּוֹת בְּעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת? תִּבְיָן גַּם אֶת חֲבֵרְךָ, שֶׁעֲדִין אֵינּוּ מְשַׁלֵּם בְּמִדּוֹתָיו, כִּמוֹ שֶׁאֲתָה לֹא מְשַׁלֵּם.

וּלְצַעֲרֵנוּ, בְּעוֹן שְׁנֵאת חֲנָם מְאָרִיכִים אָנוּ גְלוּתֵנוּ, וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב הַגָּאוֹן הַחֵיד"א (דְּבָרִים אַחַדִּים דְּרוֹשׁ ו): וְאִיךָ אָנוּ אוֹמְרִים "כִּי לִישׁוּעָתְךָ קוִינּוּ כָל הַיּוֹם" וְשֵׁנֵאת חֲנָם עֲדִין בָּנוּ? אוּי וְאַבוּי, כִּי זֶה דּוֹמָה לְנוֹטֵעַ אֵילָן - וּבִידּוֹ גֵרָזוֹן לְחֵתְכוֹ וּלְשִׁרְשׁוֹ, וְכֵה מַעֲשֶׂהוּ יוֹם יוֹם. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

בְּקוֹנְטְרַס זֶה הֵבֵאנוּ דְגֻמָּאוֹת חִיּוֹת, וְהַשְׁתַּדְּלָנוּ לְפָרֵט אוֹתָם בְּהַרְבֵּה פְּרָטִים, אוּלַי יִמְצָא הַקּוֹרֵא אֶת עֲצָמוֹ בְּחֶלֶק מֵהֶם, וּלְפָחוֹת בְּאֶחָד מֵהֶם, וַיִּחַנֵּךְ עֲצָמוֹ לְדוֹן לְכַף זְכוּת וּלְהַרְחִיק שְׁנֵאת חֲנָם, וּבְכָךְ נִשְׁתַּדַּל לְתַקּוֹ עוֹן זֶה וְלוֹ בְּמַעַט, וְנַחִישׁ לְעֲצָמֵנוּ בְּכָךְ אֶת הַגְּאֹלָה.

הַגְּמָרָא אוֹמְרָת, בֵּית דִּין שֶׁהִיא חוֹרֵץ דִּינּוֹ שֶׁל אָדָם לְמוֹת עַל עוֹן שֶׁבֵּת אוּ עֲרִיּוֹת פְּעַם בְּשַׁבָּעִים שְׁנָה הִיא נִקְרָא "בֵּית דִּין קְטָלְנִי". מִשׁוּם שֶׁאֲמַנְסָ עָשָׂה אָדָם עֲבֵרָה חֲחִיב עָלֶיהָ מִיָּתָה, אֲבָל עַל בֵּית הַדִּין הִיא מְטַל לְהַפְּדָ בְּזְכוּתוֹ בְּכָל מִינֵי אֲפָנִים שׁוֹנִים כְּדִי שֶׁלֹּא יוֹמַת בְּפַעַל, וְאִם אֲרַע שֶׁפְּעַם בְּשַׁבָּעִים שְׁנָה הִיא בֵּית הַדִּין נִצְרָךְ לְהַמִּית מִיִּשְׁהוּ, הִיא מְכַנֶּה בְּשֵׁם "בֵּית דִּין קְטָלְנִי".

נִתְבּוֹנֵן!

אָדָם עֹבֵר עֲבֵרָה שֶׁהַתּוֹרָה הַחֲלִיטָה עָלֶיהָ עֲנֵשׁ מִיָּתָה, וְאִם כֵּן, יֵשׁ לְבֵית הַדִּין אֶת כָּל הַסְּבוֹת לְהַרְגוֹ, וְאִף עַל פִּי כֵן אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה מֵאוֹתוֹ בֵּית דִּין שֶׁחוֹרֵץ מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל הַנְּדוּן, וְלוֹ אִף פְּעַם בְּשַׁבָּעִים שְׁנָה. וְכִּי הַשְׁאֵלָה:

אדם הבא לריב עם רעהו או עם שכנו, אשה עם רעותה וכדומה, הכיצד יתכן להתמלאת בשנאה אחד לשני ולאחל לשני איזושהי קללה מאיזה מקרה או התנהגות שתהיה?! מי אנו שנדון ונפסק על מקרה ריב כשלונו פסק דין על הזולת, פסק דין שאין לו שום סמכות הלכתית?!

הבה ונשאל את אותו נפגע בכבודו או ברכושו מהזולת:

נפגעת מחברך - נכון. יתכן והפגיעה בכבודך הייתה קשה; ההפסד ברכושך היה גדול. מההקפדה והשנאה שמשתוללת בקרבך, הנדך מאחל אף את הגרוע ביותר לחברך. נניח, חס וחלילה, שמעת שלמחרת ארעה תאונת דרכים לחברך שפגע בך ונדרס למות - מה תהא מחשבת השונא? מגיע לו! אדם רע כזה, חסר דרך ארץ - זה מה שצריך לקרא לו. ה' העניש אותו בגלל שהוא ביש אותי, הפסיד את ממוני. ועוד מחשבות דומות לאלו.

כלומר,

אתה מצדיק ענש גזר דין מות על פלוני אשר פגע בכבודך. אתה מצדיק את גזר הדין על אשתו שצריכה להיות אלמנה, בניו יתומים, הוריו שכולים, וכל משפחתו צריכה לסבל חרפת מסכנות כל ימיהם בצער ובגגון, שנים על שנים, ואלו אתה - ש'לו ורגוע: פלוני שפגע בכבודי ובממוני נהרג, וברוך המקום שהרגו...

היש לך אכזריות גדולה מזו???

עד היכן השנאה והקנאה יכולים להוריד את האדם לשאול תחתית. אדם מסגל לאחל מות אכזרי לחברו ולמקרבו, ואולי גם לאחיו ולאחותו, מסבה שטותית של פגיעה בכבודו או מאיזו סתם תאוה שהוא מתאוה לה ופלוני חוסם את דרכו. יכול הוא להיות ש'לו ורגוע ממפלת אויבו ומכל הצער הפרוץ בכך לסובבים אותו, רק בשביל שהוא יבא על ספוקו האכזרי והתאוני.

רבונו של עולם!

אפלו הקדוש ברוך הוא יש לו כף מאזנים שבה הוא מחשב משקלן של מצות האדם לעמת עונותיו, ולפי זה הוא דן אותו. ואם רבו זכיות - דנו לחיים. כלומר, אדם יכול להכעיס את בוראו פעמים רבות, אולם אם משקל זכיותיו לעמת עונותיו רב הוא - גוזר לו הקדוש ברוך הוא חיים.

ואלו אתה -

בעברה אחת שחטא לך חברך, כבר הנך חורץ דינו למיתה ללא פשרות, ואין ברצונך שתעמד לו שום זכות מזכיותיו, ולא תהא מוכן להיות רגוע וש'לו עד שיבא על ענשו שפגע בכבודך או בממונך.

הקדוש־ברוך־הוא לא פוסל אדם בשביל עון, כי הוא רואה גם את הטוב שיש באותו אדם, ואיך אתה מרשה לעצמך להיות דין הנוגע בדבר, שהרי אתה דן אותו ביחס אליך. וכי אדם יכול להיות דין על עצמו?! ועוד הנך גוזר עליו משפט מות ודנו כחייב, ללא התייחסות כלל לצד הטוב שבו.

האם כן הקדוש־ברוך־הוא מתנהג אתך שאתה כדך מתנהג עם חברך? ואולי אם כדך תדון את חברך - כדך ידונו אותך???

השנאה והקנאה הן איש אוכלת!

הנה רואים ושומעים אנו על אנשים הלוקים במדת השנאה או בהקפדה, עד כדי אשר מתגלגלים המה על מטותיהם לילות שלמים ללא שנה כשלבם בוער על עלבונם. אינם מסגלים לפעמים גם לאכל. אין להם מצב רוח, שמחה ונחת מכל אשר להם. רק נזכרים באותו פוגע - נסחבת מחשבתם לרצון לנקמה ושוכחים את כל מה שסביבם, ובזה נתפס כל עולמם: איך הוא פגע בי... איך הוא דבר אלי... מי הוא שכך העז לפגע בי? אני חייב להראות לי מי אני, אני חייב ללמדו לקח. ובפרט אם הוא משתף בצערו אחרים - כמה לשון הרע ומחלקת ורכילות מתלקח מכך.

הלא שמענו במשכנות ירושלים עיר הקדש מקרה נורא על אב ובנו שרצחו נפש של שכן על ריב החזנית רכב.

רבנו של עולם!

העל זה מגיע ענש רצח?! מי פסק להם פסק זה? הלא רק יצר התאוה והנקמה והשנאה! וגם אדם שלא רוצח בפעל, אבל במחשבתו מאחל חלי או מות לחברו - דינו כמו רוצח. שהרי מצדו, אם לבא מישהו ויכה את חברו נפש - מה טוב ומה נעים, הזו לא אכזריות של רציחה!?

בקונטרס זה תמצא עשרות דגמאות מחיי היוס־יום המצויים לשנאת עליהם, והבאנו גם עצה ותושיה כמעט לכל דוגמה כיצד ואיך לפעל בצורה הנכונה.

א. לא בדעותי!

פעמים שאצל ידידים מתעורר ופוח, וכרגיל - כל אדם אוהב להתעקש שיקבלו דעתו. מדה זו נובעת מגאווה: מה פתאום שאני אהיה מנצח וחברי מנצח?! ולכן לא מנסה אפלו להתבונן בדברי חברו ובדעותיו, ולפעמים נסחפים לסערה ופליטת מלים שלא בדרך ארץ, ואפשר שמדבר קטן, וכוח של מה בכך, לקלקל יחסים טובים.

עלינו להתבונן!

חז"ל אמרו, כשם שפרצופיהם של בני אדם אינם דומים, כן דעותיהם אינם שוות. כל אחד נולד בהשקפה אחרת, בדעה אחרת. ועוד אמרו חז"ל באבות: ואל תאמר קבלו דעתי, שהן רשאים ולא אתה. וזה אפלו בדברי תורה, וכל שכן בדברים בטלים. ואם כן, מה לך לקצף ולהקפיד עד כדי שנאה? תבין שזה נובע מגאותך, שהנך דורש שישתוו אתך אחרים ויכנעו לדעתך. ואם כן, החסרון הוא בך ולא בחברך! ובפרט שאדם קרוב אצל עצמו, ומחמת הנגיעה שקרוב הוא לעצמו משחד הוא להצדיק את דבריו, ומתעצל מלרדת לעמק מחשבת חברו שאולי צודק הוא יותר ממנו.

ויוכל כל אדם לנסות זאת, לשבת פעם או פעמים בנחת, להתפשט מסברת עצמו, ולהשתדל לירד לעמק סברת חברו, ויראה פעמים רבות שאכן יתכן וטועה הוא לפחות בחלק ממה שחשב, והוא בדוק ומנסה, והעקר הוא שירצה האדם להכריח עצמו בזה, ויראה האיש טעה בדברים פשוטים

שאף	ילד	קטן	מבין	אותם.
-----	-----	-----	------	-------

ב. זכות הדעת

אחד מאלו שהקדוש ברוך הוא שונאן הוא "עני גאה". עני זה יכול להיות בכסף או בחכמה.

כמה שנתשב לחכמים, הרי לא הגענו לחכמתו של רבן יוחנן בן זכאי, שעם כל חכמתו היה מקדים שלום לכל אדם, ואפלו לגוי בשוק.

מצויים בינינו לא מעטים החכמים בעיניהם, שלא די בכך שאין נאה להם להקדים שלום, אלא אף להשיב שלום אינם משיבים למקדימים להם, ושיהיו אלה חבריהם, או שכניהם. מסגלים המה לפנס יחד לחדר מדרגות עם שכנם מבלי להשיב שלום לשכן המקדים להם שלום. שמו שמים!

כמה שנאה וקפידה מפתחים המה על עצמם מאותם אלה שנפגעים מהם, הרי הם ממש שונאים המשניאים עצמם, ופושעים בעצמם על עון שנאת חנם מאלה ששונאים אותם על התנכרותם והתפחשותם לקרוביהם ושכניהם.

מה פה קשה לומר שלום ולהאיר פנים?! הרי זה רע ושיחיתות נוראה, ועוד חושבים המה: מה עשיתי? בסוף הכל לא אמרתי שלום! ונטפש שכלם מלהבין שבנהג זה נותנים הרגשה לשני שאינו שוה כלום, ואינו ראוי הוא אף להזזת שפתים של אמירת שלום, ואף לא שוה נענוע ראש.

”גזלת העני בבתיכם” (ישעיה ג, יד) - דורשת הגמרא פסוק זה על מי שמקדימים לו שלום ואינו משיב, דנחשב הוא לגזל עני.

”בית גאים יסח ה'” (משלי טו, כה) - בית גאים עתיד להחרב, ואפשר לא רק מפני שהמה תועבת ה' על התנהגותם, אלא מפני הגזלות הרבות שגוזלים המה את המקדימים להם שלום, ומצערים ופוגעים קשה בבני אדם, ובגסות רוחם משפילים ומבטלים בני אדם שנבראו בצלם אלקים.

הלא אף הקדוש ברוך הוא צוה לחוס על בני האדם, ואף פשהם רשעים, וכמו שמצינו בתורה שהמת בחטאו אסור להלין נבלתו על העץ כי צלם אלקים תלוי, וכן על השוכב עם הבהמה נאמר ”וגם את הבהמה תהרגו” (ויקרא כ, טו) - לחוס על כבודו של החוטא שלא יאמרו: זו בהמה שנהרג פלוגי על ידה.

ואל נשפח! כל המדות בטלו ומדה כנגד מדה לא בטלה. הרי הבורא ישיב להם כפעלם כשם שהם מתעלמים מבני אדם ומסגלים להטות אזניהם ועיניהם מהם ומתחזקים במדת האכזריות להקשיח עצמם ולענות פאבלים לשואליהם בפנים זועפות וקשוחות, ואף שמעיהם שמנים מנחת, אלא שעושים הפך החכמים, שהחכמים דאגתם בלבם וצהלתם בפניהם, והמה - צהלתם בלבם ובמעיהם, ודאגתם בפרצופם להזעיר פנים ולהקשיחם בגסות לסובבים אותם, הלא באותה מדה ינהג בהם האלקים לפרע מהם ולהחשיד להם פנים ולא יטה און לשועתם, וכמובא בספרים הקדושים, דבאותם פנים שאדם מקבל את פני חברו בעולם הזה, כן מקבלים את פניו לעולם הבא. ואם כן, אף אם יהיו צדיקים וחסידים, איזו הרגשה תהא להם כשלאחר מותם יקבלים בשמים מלאכי מרום, שיהיו אכן מלאכים לבנים ומאירים ממעשיהם הטובים, אולם פניהם של אותם מלאכים יהיו פני זעף וחמה ואכזריות וקשוחות מדה כנגד מדה. אוי לאותה בושה אוי לאותה כלמה!

אם ירחמו עליהם מהשמים, יביאום לאלה למצב של כניעה בכך שיקבאו למצב מדכא ומדכדך, שימתינו לחיוד של מישהו זר שיחיד להם, וגם את זה לא ימצאו, ורק אז יעריכו את ערכו של חיוד, ואז אולי יזכרו לעשות תשובה על נהג שנאווי זה שנהגו בו, השנאווי לשמים ולבריות, וזה במקרה הטוב, אם יחפץ בהם ה' להשיבם עוד בעולם הזה בתשובה על חטאם הנורא.

ספר תלמיד חכם אחד לכותב השורות, שגר הוא בשכנות עם יהודי שומר מצוות מעדה אחרת, שזה שנים רבות לא רואה לנכון לומר לו אף שלום, וכשפעם שאלו לסבת הדבר, ענהו: אינני מסגל לומר שלום לאחד מבני עדתך! אכן, זהו מקרה מביש וקיצוני, אבל חשוב לראות עד היכן יכול להקצין האדם במדותיו הרעות כשאינם בטפול אצלו.

ג. שְׁנֵי מִקְנָאָה

"שְׁלוֹם, אֶהְרֹן. מָה שְׁלוֹמְךָ? מִזְמַן לֹא הִתְרַאֲיוּנוּ!" אָמַר שְׁמַעוֹן, "מָה נִשְׁמָע? מָה חֲדָשׁ?"

"בְּרוּךְ הַשֵּׁם," מְשִׁיב אֶהְרֹן, "פְּתַחְתִּי חֲנוּת לְחֻמְרֵי בְנֵינוּ, וּבְרוּךְ הַשֵּׁם, הַהֲצַלְחָה בְּלִתִּי מִשְׁעֶרֶת."

אֶהְרֹן מְדַבֵּר בְּחִיוּךְ וּבְאֵהָבָה, וְשִׂמַח לְסַפֵּר לִידִידוֹ שְׁמַעוֹן עַל הַצְּלָחָתוֹ. וְשְׁמַעוֹן - שֶׁפָּרַנְסָתוֹ לֹא מְאִירָה לוֹ פָּנִים, וּבִכְרֵט שֶׁגַם הוּא נֹסֵה אֶת מְזֹלוֹ בְּפִתִּיחַת עֵסֶק דּוֹמָה אוֹ אַחֵר וְסִגְרוֹ לְאַחֵר תְּקוּפָה קְצָרָה מַחֲסֵר הַכְּנָסוֹת - כֹּל מְלָה וּמְלָה שֶׁשׁוֹמֵעַ מֵאֶהְרֹן - הַמְדַבֵּר עִמוֹ כְּיָדִיד - נֶצְבֵט לְבוֹ. וּמִמְשִׁיךְ אֶהְרֹן: "בְּרוּךְ הַשֵּׁם, כָּבֵד עַל הַחֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן נִכְנָס לִי פְּדִיוֹן בְּכֶד וְכָד..." וְשְׁמַעוֹן מִצְטַטֵּם וְרַע לוֹ. עַל כָּל מְלָה וְעַל כָּל מִשְׁפָּט שֶׁמוֹסִיף אֶהְרֹן, רָעָה עֵינָיו בְּחִבְרוֹ יוֹתֵר וְיוֹתֵר, עַד שֶׁמִּמֶּשׁ כָּבֵד הוּא מִתְפּוֹצֵץ. מְקַצֵּר הוּא אֶת הַשִּׁיחָה - וּמְסִימָהּ. פְּשׁוּט לֹא יָכוֹל לְשַׁמֵּעַ יוֹתֵר, וְהִרְהוּרֵי צְרוּת עֵין מִתְרַצְצִים בְּקֶרְבּוֹ עַד כִּי תִדַּד שְׁנָתוֹ מֵעֵינָיו.

לְאַחֵר כִּמָּה חֲדָשִׁים שׁוֹב פּוֹגֵשׁ שְׁמַעוֹן בְּאֶהְרֹן. "מָה נִשְׁמָע, אֶהְרֹן?" שׁוֹאֵל שְׁמַעוֹן, "מָה חֲדָשׁ?" "אוֹי, אֵל תִּשְׁאַל, שְׁמַעוֹן. בְּחֲדָשִׁים הָאֲחֵרוֹנִים הָיוּ לִי הַפְּסָדִים, נִכְנָסְתִּי לְחֻבּוֹת וְאֲבִדְתִּי אֶת כָּל עַמְלִי..." עֵכָשׁ נוֹשֵׁם שְׁמַעוֹן לְרוּחָהּ, אֵלָּא שְׁנִזְהָר הוּא שֶׁנִּשְׁימָתוֹ תִּהְיֶה פְּנִימִית וּמֵאֲפָקֶת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְגִישׁ בָּהּ אֶהְרֹן. בְּתוֹכוֹ - שְׁמַחָה לְאִיד לְאִין קַץ, וּבִכְרֵצוֹפוֹ מְבִיעַ הוּא דְאָגָה וְצַעַר מִפְּאֵת הַ"דְּרֵךְ אֲרָץ" הַגְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ.

הִבֵּה וְנִשְׁאַל אֶת שְׁמַעוֹן שְׁתֵּי שְׁאֵלוֹת:

א. מָה הַפְּסָדֶיךָ בְּזֶה שֶׁהָיוּ לְחִבְרֶךָ אֶהְרֹן רוּחִים יָפִים בְּתַחֲלַת עֵסֶקוֹ שְׁכָל־כֶּד הַצְּטַעְרֶת וְהַצְּטַמְקֶת?!

ב. מָה הַרוּחָתְךָ בְּזֶה שֶׁשְׁמַעְתָּ שֶׁהָיוּ לְחִבְרֶךָ אֶהְרֹן הַפְּסָדִים בְּעֵסֶקוֹ שְׁכָל־כֶּד שְׁמַחָת וְרַחֵב לִבְךָ?!

הַתּוֹכֵל לְסַלַח לְעֲצָמְךָ עַל רַע לְבָבְךָ? הַתְּשֵׂא פְּנִיךָ לְבוֹרְאֶךָ הַקּוֹרֵא וְיֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ? הֲלֹא אֶפְלוֹ אִם אֵינְךָ שֶׁהוּא אָדָם הִיָּה יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ, הִיָּת בּוֹשׁ וְנִכְלָם. הִיאָךְ, אִם כֵּן, מִצְּפוּנְךָ לֹא יִסָּרְךָ?

אֵיפֹה הָאֲמוּנָה שֶׁאִין אָדָם נוֹגֵעַ בְּמוֹכֵן לְחִבְרוֹ אֶפְלוֹ כִּמְלֵא נִימָה? אֵיפֹה הָאֲמוּנָה שֶׁמְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם נִקְצָבִים לוֹ מֵרֵאשׁ הַשָּׁנָה עַד רֵאשׁ הַשָּׁנָה?

וְכִי חִבְרֶךָ הוּא זֶה שֶׁגָּרַם לְעֲצָמוֹ לְהִצְלִיחַ שְׁתַּעֲלֶה בְּדַעְתְּךָ לְהִתְחַרְוֹת עִמוֹ, הֲלֹא הַקְּבִ"ה הִצְלִיחוֹ. וְאִם כֵּן, אַחֵר שְׁוֹדָאֵי מֵאֲמִין אֶתָּה בִּיסוּד זֶה, חֲשַׁב:

נִגַּד מִי אֶתָּה יוֹצֵא?

פשוט, נגד הנהגתו של בורא עולם המנהיג עולמו בהכמתו, ואתה משיג על הנהגתו וסובר להנהיג את העולם אחרת.

חדל לך מדךך זו. שא עיניך למרום, לאב של כלנו, שכלנו אהובים ושונים בעיניו. וחכם החכמים - בוראנו - הוא יודע הסבות להנהגתו, ומי אנו שנהרהר אחריו, ובפרט בערכים הנפסדים של עולם הזה האפסיים, שאין נותנים לבעליהם שום מעלה וערך אמתי, ועוד שבעבורם צריך אתה להשפיל את קומת נפשך ואצילותה היקרה ולהשחיתה במדות הקנאה והשנאה.

ד. טבעיו לא כטבעי!

לפני שנולד אדם נגזר עליו מלמעלה באיזה פרצוף יולד ואיזה טבעים יהיו לו. פעמים שנולד אדם עם פרצוף הדוחה את הבריות, או כמו כן בטבעים הדוחים את הבריות, וישנם כאלה שסגנון דבורם ותנועת אברייהם כבר מקפיץ את הסובבים אותם, וכמו כן שזה על לא עול בכפם, כי פשוט כך טבעם.

כאן צריך זהירות גדולה כאשר מתעוררת אצלך שנאה וגעל מיהודי שכזה.

הגדרנו למעשה, שגדר שנאת חנם היא אף אם הרע לך חברך, ובכל זאת השנאה נקראת "חנם", כי אין הסבה מצדיקה את השנאה. כאן הנך נכשל בעון שנאת חנם נטו על לא עול בכפו של ה"נאשם".

* * *

תשובתו של ה"נאשם" לך, אפוא: לך לאמן שעשאני!

וכספור המובא בגמרא ברבי אלעזר בנו של רבי שמעון, שחזר פעם מטיולו וראה אדם המכער בפניו מאד, ואמר לו: כמה מכער אתה. ענה לו אותו אדם: לך לאמן שעשאני. נצטער והתחרט רבי אליעזר על דבורו, ועשה חשבון נפש: מה באמת אשם אדם זה שנולד בפרצוף כזה או בטבעים כאלה, ועוד שהנני מלגלג על מעשה ידיו של הקדוש-ברוך-הוא? כי "בצלם אלקים עשה את האדם", ואני מואס מעשה ידיו של הקדוש-ברוך-הוא?! והלא אסור אפלו ללגלג על דבר מאכל, ואפלו לא על דומם, בעבור היותו יצירתו של הקדוש-ברוך-הוא, על אחת כמה וכמה אדם אשר נשמה באפו.

אם כן, אחד שכזה הוא אוצר בתוכו נפיתה שנפת בו הבורא - אתה נפחתה בי - והבורא אוהבו, ובפרט כשלבו נשבר, שאז ה' קרוב אליו. ואם אתה אוהב ה' באמת, היאך תוכל לשנאת את בנו.

העצה היעוצה והמועילה לבעיה שכזו היא, לדבר לעתים קרובות עם אותו אחד שאתה שונא את טבעיו, כי ההרחקה רק מגדילה את השנאה, וזו עצה בדוקה ופשוטה, ועוד נאריך בזה בהמשך, בעזרת ה', כי זהו כולל גדול להרחקת השנאה - להכריח את עצמך לדבר בחביבות - לפחות בחיצוניות - עם זה שדוחה אותך - לעתים תכופות, או להשתדל להיטיב בעזרה או בהטבה כלשהי לאותו אחד, ואפלו קטנה, ומועיל מאד לסלק השנאה. לזכר! הדבור מרבה את האהבה ומרחיק את השנאה.

ה. הוא לא מהעדה שלי!

לדאבונו, הפלוג בין העדות, אשכנזים, ספרדים ועוד, נעשה כל כך פעור עד כדי שנאה ממש. בן עדה זו מרגיש שבן העדה האחרת מתנשא עליו, וממילא מרגיש הוא נחיתי ממנו, ומכאן תכף תוצאות השנאה: למה הוא מחשיב את עצמו ועדתו? מה הוא יותר יחסן ממני? עושה הטבות רק לבן עדתו, וכשאני בא שייטיב עמי, דוחה הוא אותי בשני ידיו.

ותשובתנו לנכשלים בזה - ספור מה"חפץ חיים".

שאלו פעם למרן ה"חפץ חיים": עם ישראל אחד, אלקים אחד, תורה אחת, ולמה מפלגים עם ישראל במדות רבות ובנהגים שונים זה מזה?

השיב ה"חפץ חיים" בפשטות:

מלך מקים מדינה, והרי הוא מלך אחד עם עם אחד, ובכל זאת, לצורך בטיחותו מפלג את צבאו: חיל רגלים, חיל אויר וחיל הים. ולמה? פשוט, כי נצרך שיהיו כאלה שיעסקו בתחום זה וכאלה שיעסקו בתחום זה, ואין זו סתירה כלל לאחדות. כמו כן יש לו להקדוש-ברוך-הוא צרך ותקון בעולמות העליונים במנהגים כאלה ובהליכות כאלה. ולכך הגלה הקדוש-ברוך-הוא ופזר את עמו ישראל לתפוצות העולם, כדי שיתקנו כל אחד במקומו את אשר עליו לתקן. ועל כן, אלו הגלו לאשכנז, אלו למרוקו, אלו לתימן, וכלם חילותיו של הקדוש-ברוך-הוא, וכלם הולכים לכוון אחד - לעבד את מלכם. ואם כן, מה צריך דבר זה להוות פלוג ושנאה? הכל הוא בהשגחה פרטית - למה פלוני נולד להורים כאלה, למשפחה כזו, במקום כזה, לעדה כזו. הכל מאת חכמתו ותבונה. ומי הוא שירהיב עז בנפשו לערער על שקול דעתו של השם ותבונה בפלוג עבדיו וצבאו!?

כִּמָּה שְׁלוֹם הָיָה מִתְרַבֶּה אֵלּוּ הָיִינוּ מוֹדְעִים בְּפִשְׁטוּת לְדַבְּרִים אֱלֹהִים. לְגַבִּי הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֵין הַבְּדֵל אִם אֶתְּה סִפְרָדִי אוֹ אֲשַׁכְּנָנִי אוֹ תִימָנִי. תְּאַמִּין, שְׁלֹאֲחֵר פְּטִירֶתְךָ מִן הָעוֹלָם, לֹא יִשְׁאַלּוּ אוֹתְךָ מֵאִיזָה עֵדָה הִיִּיתָ. וְלִמְעַלָּה, בְּגוֹן עֵדוֹ, אֵין מַחְלָקוֹת לְאֲשַׁכְּנָנִים לְבַד וְלִסְפְּרָדִים לְבַד. הַמַּחְלָקוֹת שֶׁם נִמְדָּדוֹת לְפִי מִדְּרָגוֹת שׁוֹמְרֵי הַתּוֹרָה וְהַמְצוֹת, וְהָעֵדָה לֹא מִשְׁנָה כְּלוּם. אִם הִרְבִּיתָ תּוֹרָה וּמְצוֹת - תִּשָּׁב עִם הָאֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְצַדִּיקֵי עֲלִיוֹן, וְתִהְיֶה מֵאִיזָה עֵדָה שְׂתִּהְיֶה.

הַשְּׁטוֹן, הוּא שֶׁנִּצַּל אֶת הַתְּקוּן הַנִּפְלֵא הַזֶּה שֶׁרָצָה בּוֹ ה' שִׁיפְלִגּוּ יִשְׂרָאֵל לְעֵדוֹת שׁוֹנוֹת לְמַעַן תְּקוּן עוֹלָמוֹ, שִׁיעֲבֹדוּהוּ בְּטַבְּעִים שׁוֹנִים וּבְאֲפָנִים שׁוֹנִים כְּשֶׁכָּל אֶחָד מִשְׁלִים אֶת הַשֵּׁנִי, כִּי כָּל עֵדָה עוֹשֶׂה תְּקוּנִים שׁוֹנִים מֵהַ שְׂאִין עֵדָה אַחֶרֶת יְכוּלָה לַעֲשׂוֹת. וְכִמוֹ שֶׁלֹּא יִקְנְאוּ חֵיל הַיָּם בְּחֵיל הָאֲוִיר, כִּי זֶה נִצְרָךְ וְגַם זֶה נִצְרָךְ, וְכָל אֶחָד מִגּוֹן עַל מוֹלְדוֹתוֹ בְּאִפְסוֹ אַחֵר, וּבִסְדָּה הַכֹּל - בְּכַךְ מִבְּטַחַת הַמְּדִינָה מִפְּנֵי הָאוֹיֵב. וְלוֹ יִצְיָר שֶׁיִּרְיֵבוּ אוֹתָם חֵילוֹת בִּינֵיהֶם - יִחְרִיבוּ אֶת הַמְּדִינָה כְּלִיל. כְּמוֹ כֵּן הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא פִּלַּג אֶת עַמּוֹ לְתוֹעֵלֶת, לְפִי שְׂאֵי אֲפֶשֶׁר לְחֵיל אֶחָד לַעֲשׂוֹת הַכֹּל לְבַדּוֹ, אֲזִי כָּל אֶחָד עוֹשֶׂה מִשְׁהוֹ, וּבִיחַד נִשְׁלַמַת הָעֲבוֹדָה.

וּבֵּא הַשְּׁטוֹן, וְנִצַּל פְּלוּג זֶה שֶׁיְכוּל לְהִיֹּת תְּקוּן גְּדוֹל, וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ קְלֶקוּל גְּדוֹל לְהֵרֵס וּלְחַבֵּל בְּכָרֶם ה', וְכָל עֵדָה חוֹשֶׁבֶת שֶׁהִיא רְצוּיָה יוֹתֵר בְּעֵינֵי ה' וְהַשְּׁנִיָּה פְּחוֹת, וְזֶה שֶׁקָּרָה גְּדוֹל, כִּי בְּכַךְ בְּסֵדָה הַכֹּל מִתְּעַבֶּת אֶת עֲצָמָה בְּעֵינֵי ה' יוֹתֵר. וְכִי מִלְּךָ שִׁישׁ לוֹ כִּמָּה בְּנִים וְנִתְּנוּ לְכָל בֶּן תְּפִקִיד מְסִים, וְכִי זֶה רְצוּנוֹ שִׁיקוּם אַחַד עַל אַחֵיו וְיִשְׁנֹאָהוּ אוֹ יִקְנֵא בּוֹ עַל כִּי הוּא בְּתִפְקִיד אַחֵר וְשׁוֹנָה מִשְׁלוֹ?! הִנֵּה קִין קָם עַל הָבֶל מִקְנֹאָה שֶׁה' רוֹצֵה בּוֹ יוֹתֵר וּלְבַסּוֹף הִרְגוֹ. הֲאִם נַחַת רֹיחַ עָשָׂה בְּכַךְ לֵה' הֲלֹא נִתְקַלַּל עַל כֵּךְ וְנִדְחָה מֵאֵת ה'.

אִם כֵּן, הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא חֲשָׁבָה לְטוֹבָה שִׁיְהִיו עֵדוֹת שׁוֹנוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, בְּמִטְרָה שִׁישְׁלִימוּ זֶה אֶת זֶה בְּאַהֲבָה וְאַחֻוּהָ, וְהִמָּה - הַשְּׁטוֹן וְחֵילוֹתָיו - דְּבָרוּ כְּזָבִים לְגֵרִם בְּכַךְ לְשִׁנְאוֹת וּלְקִנְטֵר אֶחָד לְשֵׁנִי.

לְדַאֲבוּנֵנוּ, מֵאֲשֶׁרִים אָנוּ בְּמִקְצַת אֶת רְאִיתוֹ שֶׁל הַמֶּן הַרְשָׁע עַל עַמּוֹנוֹ - עִם הַקְּדוֹשׁ - "יִשְׁנֵנוּ עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים". תּוֹפְעָה שֶׁלֹּא הִיִּיתָ לְפָנֵי 50-60 שָׁנָה כָּלֵל וְכָלֵל, נִהְיִיתָ דְּזִקָּא בְּהַתְּקַבֵּץ עִם יִשְׂרָאֵל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, וְאוּלַי רַק בְּשִׁבִיל תּוֹפְעָה זֹאת לְרֹאוֹת שִׁיבַת עִם יִשְׂרָאֵל לְצִיּוֹן כְּסִיפָא דְּגְלוּתָא וְלֹא כְּאַתְחַלְתָּא דְּגְלוּתָא.

תּוֹפְעָה זֹאת הַחֲלָה מִהַצִּיּוֹנִים הַחֲלוּנִיִּים שֶׁרֹאוּ לְהַפְּלוֹת בֵּין עֵדוֹת לְעֵדוֹת, לְיַחַס וּלְרֹוּם עֵדָה זֹאת - וְלִהְשִׁפִּיל וּלְרַמֵּס בְּנֵי עֵדָה אַחֶרֶת. אֵין לָנוּ מֵהַ לְהַתְּפִילָה עֲלֵיהֶם, אַחֵר שֶׁמַּעֲשֶׂה שֶׁכְּזֶה קָטָן בְּשִׁבְלֵם לְעִמַת עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁבְּחֲמוּרוֹת שֶׁבְּצִעוּ לְצַרְךָ הַקָּמַת מְדִינָתְךָ, וְאֵין כָּאֵן הַמְּקוֹם לְהֶאֱרִיךְ.

אולם מה שכוּאב הוא, שְׁתוֹפָעָה זו נִשְׁחָלָה וְהִשְׁרָשָׁה גַם אֶצֶל בְּנֵי הַתּוֹרָה שׁוֹמְרֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, עִם כָּל לַמּוּד הַזְכוּת הַמְבֹאָר, שֶׁהַתְּחִלָּה הַחֲלָה מֵהֶם.

מִקְבֵּל בְּהַחֲלִט שְׁבִנֵי עֵדָה זו לֹא מִתְחַתְּנִים עִם בְּנֵי עֵדָה אַחֶרֶת, שְׁהָרִי סוּף־סוּף הַמְּנַהֲגִים וְהַלִּיכוֹת הַחַיִּים וְאֵף הַטְּבָעִים שׁוֹנִים אֵלָיו מֵאֵלָיו, וּבְהַחֲלִט עֲדִיף שְׁכָל אֶחָד יִשָּׂא אִשָּׁה מִבְּנֵי עֵדָתוֹ.

מִקְבֵּל, שְׁכָל אַרְגוֹן וְאַרְגוֹן יִדְאָג לְאַרְגוֹנוֹ, לְקַהֲלָתוֹ אוֹ לְחִסְדוֹתָיו. אֲדַרְבָּה, קִנְיָת סוּפְרִים תְּרַבֶּה חֲכָמָה, וְכַמוֹבֵן מִבְּלִי לִפְגַּע בְּאַחֵרִים חֲלִילָה. שְׁכָל קַהֲלָה תִבְסַס אֶת בְּנֵי קַהֲלָתָהּ, וּבְכַךְ כָּלָם יִהְיוּ מְבַסְּסִים, מִצְּלִיחִים וּפּוֹרְחִים. לְבָנוֹת בְּתִים כָּל עֵדָה לְעֶצְמָהּ, לְבַסֵּס וּלְהַפְרִיחַ אַרְגוֹנִים וְחִסְדֵיּוֹת כָּל אֶחָד לְעֶצְמוֹ. בְּזֶה אֵין שׁוּם סִבָּה לְגֵרִם פְּרוּד וּפְזוּר, אִלְמָל כָּל זֶה בְּתֵנְאֵי שְׁכָל גּוֹף מְכַבֵּד אֶת רַעְהוֹ, אֵינוֹ רוֹאֶה עֲלִיוֹנוֹת וְיַחְסָנוֹת עַל רַעְהוֹ וְחָפֵץ לְרֵאוֹת בְּטוֹבָתוֹ. וְכַמוֹ כֵּן לְעַת צָרָה מִתְּלַכְּדִים כָּלָם כְּאִישׁ אֶחָד, אִישׁ אֶת רַעְהוֹ יַעֲזֵרוּ וְלֹאֲחִיו יֹאמְרֵ חֲזַק. אִלְמָל כְּאִשֶּׁר הַפְּרוּד הוּא לֹא רַק בְּחִיצוֹנִיּוֹת בְּלָבָד, אֲלָא גַם בְּלִבָּבוֹת, הָרִי שְׁזָהוּ עִם מִפְזָר וּמִפְרָד.

כְּמָה יִגְדֵל הַכָּאֵב, כְּשֶׁאֶצְלָנוּ, שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת, הַמְאַמִּינִים בְּה' וּבְתוֹרָתוֹ, חֲדָרָה אֵלֵינוּ הַהִשְׁפָּעָה הַחֲלוּנִית הָאֲגוּאִיסְטִית לְהַבְנוֹת עַל חֲרַבֵּן אַחֵרִים וּלְהַלְחִם אֵלָיו עִם אֵלָיו, לְהַכְפִּישׁ אֵלָיו אֶת אֵלָיו, וְלֹא דוֹקָא בְּתַקוּפַת בְּחִירוֹת וְכַדוּמָה, שְׁאֵז הַרִיקִים וְהַפּוֹחֲזִים אֵף יוֹצְרִים מְלַחֲמַת אַחִים, אֲלָא חֲמוּרָה מִזֵּאת מְצִינוּ, וְהִיא:

בְּנֵי עֵדָה מְסִימַת מְחַשְׁבִּים עֶצְמָם לְיַחְסָנִים מְשִׁכִּילִים, בְּעֲלֵי א יִנְטְלִיגְנִצְיָה גְבוּהָה, וּמִפְתַּחִים עַל בְּנֵי הָעֵדָה הָאַחֶרֶת סְטִיגְמָה שֶׁל אֲנָשִׁים סוּג ב' וְג', וּמִפְגִּינִים זו כְּלַפֵּיהֶם בְּיַחְסָם הַשְׁחָצְנִי וְהַקְשׁוּחִי, וְנִכְרַ הַדְּבָר אֶצֶל עֲזֵי הַפְּנִים שְׁבָהֶם אֵף בְּמִבְטָם הַשְׁחָצְנִי.

הֲלֹא בְּהַתְנַהֲגוֹת זו מִתְפַּתַּחַת שְׁנֵאָה, נְקִימָה וּנְטִירָה. הַצַּד הַפְּגוּעַ מְשִׁיב עַל עֲלָבוֹנוֹ, נוֹטֵר שְׁנֵאָה מְחַמַּת הַנְּחִיתוֹת שְׁיָצְרוּ אֶצְלוֹ אֵלָיו הַמְּתַרְבְּרָבִים.

וְכַמוֹ כֵּן בְּנֵי אַרְגוֹן מְסִים, וְיִכּוֹל לְהִיּוֹת אֵף אַרְגוֹן קְדוֹשׁ הָעוֹשֶׂה רַבּוֹת לְמַעַן הַיְהַדוּת, אִלְמָל מֵה שׁוּיִם כָּל מִפְעֲלָיו כְּאִשֶּׁר עֵינוֹ צָרָה בְּאַרְגוֹן הַמְתַּחַרָה לוֹ וּמִצְפָּה הוּא לְכַשְׁלוֹנוֹ כְּדִי לְהַתְנוּסֵס, אוֹ כְּדִי לְהַעֲבִיר אֶת הָאוֹהֲדִים וְהַתּוֹרְמִים שֶׁל הָאַרְגוֹן הַמּוֹבֵס - אֵלָיו?!

הֲלֹא רַק בּוֹחוֹן לְבוֹת וּכְלִיּוֹת יוֹדַע לְבוֹת בְּנֵי אֲדָם הָאֵם שְׂמַחִים אוֹ כּוֹאֲבִים הֵמָּה בְּכַשְׁלוֹנָם שֶׁל מִתְחַרְיָהֶם. אִם כֵּן, הֵיאָךְ פְּעֻלוֹת נִפְלְאוֹת, וְאֵף שֶׁל תְּשׁוּבָה, תּוֹרָה וְחֻסֵד, יִמְלִיצוּ עֲלֵינוּ כְּשֶׁבְּרָאשָׁם עוֹמְדִים גְּסִי רוּחַ, הַנְּזַקְקִים הֵמָּה תְּחִלָּה לְדַעַת תְּשׁוּבָה מֵהִי, תּוֹרָה וְחֻסֵד מֵהֶם, קִדְּם שְׁיִאֲרָגְנוּ עֲמֵתוֹת לְמִינֵיהֶם.

בואו ונשאל את עצמנו: היש "שנאת חנם" לשם "חנם" כמו שנאה שכזו?
הרי זו שנאה שמתפתחת ללא שום סבה, סתם מתוך שחץ ויהירות. ובכן
היש לנו סכוי לגאולה בזמן הקרוב? יכולים אנו בעקבות מצב שכזה רק
לחלם על גאולה, ותו לא.

1. פגיעה ללא פוגע!

מצוי מאד, בפרט בשיחת טלפון, שמשתנה יחס הדבור במקרים מסוימים,
ועל כן יש מאד לזהר לא לשפט בפזיזות, ובעקר - לפתר את התמיהות
והמקרים המוזרים שהנך נקלע להם ולפתרם מהר ופנים אל פנים
גלויות, בלא נטירה בלב, ולבא בצורה נעימה למחרת בשאלה כבדרך
אגב: מה קרה אתמול? לא נשמעת טוב בטלפון, היית בלי מצברוח,
וכדומה. וכך לגשש אם אכן ישנה בכלל בעיה או דמיון. ואם אכן ישנה
בעיה, הרי שהיא תכף נפתרת, ללא סחיבות שתוצאותיהן רק שנאה
ונטירה ומחלוקות.

ואגב, בדידי הנה עבדא. הנה אדם שאני מכירו, ויותר מכך - הנה גם
ממשפחתי. עוברים היינו אחד מול השני. אני אומר לו שלום - והוא לא
משיב, ואני זוכר, שהיתה לי תקופה מאד קשה מדבר זה, והקפדתי מאד
על התנהגותו. על אף שלא הנה בינינו שום ריב, כשהייתי צריך משהו
לדבר אתו, הייתי מדבר אתו והוא הנה עונה לי כראוי, אלא שמדה זו
היתה בו - אינו משיב שלום.

למים ראיתי, שידידו הטוב, שאתו הוא ביחסים קרובים וטובים מאד,
גם עבר לידו, אמר לו שלום - והוא לא ענהו. החלטתי שאני שואל את
אותו ידיד כיצד הוא מסביר ו'אוכלי' את זה שידידו הטוב אינו משיב לו
שלום.

אמר לי: זה טבעו - כשחושב הוא על משהו, הוא כמו חולם ולא שם לב
לנעשה סביבו. וספר לי, שהרבה הוא נמצא אתו ביחד, ופעמים צריך הוא
לחזר על אותה שאלה ששואל אותו מספר פעמים, כיון שהוא עסוק
במשהו באותו רגע, עושה איזו מלאכה כלשהי, וטבעו - שכשהוא מרכז
במשהו מסוים, קשה לו לחשב על משהו נוסף.

נרגעתי. ומאז דנתי אותו לכף זכות.

ולא רק זה -

עקבתי על תופעה זו, ונפגשתי במשך הזמן עם עוד טפוסים כאלה שטבעם
כזה, ונכון - יש להם בעיה, הם פוגעים שלא בכונה בזולת, אולם זו לא
אשמתם. יתכן וצריך להעיר להם על כך כדי שישנו טבעם אם אפשר

לְהִסָּבֵב, אֲבָל מִכָּל מְקוֹם, לָנוּ - הַנִּפְגָּעִים מִתּוֹפְעָה כָּזוּ - יֵשׁ לְהִתְחַשֵּׁב
בְּמִצִּיאוֹת, כָּזוּ, לְפִי שְׁהִיא מְצוּיָה.

ז. כלה בחמותה

חז"ל בְּרוּחַ קִדְשָׁם כָּבֵר חָזוּ אֶת תּוֹפְעַת "כִּלְהָ קָמָה בְּחִמּוֹתֶיהָ" בְּדוֹרֵנוּ, דוֹר
עֲקֻבָּתָא דְמִשְׁיחָא. אוֹלָם בּוֹדָאי שְׂזָהוּ עַל הַכֹּל, אֲבָל כָּל אִשָּׁה בְּאֶפְסוֹ פְּרִטִי
בּוֹדָאי שְׂיִכּוֹלָה לְהִשְׁתַּחֲרֵר מִקְלָהּ זֶה בְּאִם תִּגְבִּיר יִרְאֵת שְׁמִים בְּלִבָּהּ
וְתִדּוֹן לְכַף זְכוּת אֶת הַצַּד הַשְּׂנִי.

נִפְנָה דְבוֹרֵנוּ בְּתַחֲלָה לְחִמּוֹת.

וּדְאִי שְׂצָרִיכָה הִיא לְהִבִּין שְׂכִלָה חֲדָשָׁה וְצָעִירָה יֵשׁ לָהּ הִרְבֵּה טְעִיּוֹת כְּמוֹ
שְׂכִל בֶּן אָדָם צָעִיר טוֹעֵה הִרְבֵּה עַד שְׂבָא לִידֵי נְסִיוֹן וּמְחִפִּים, וּבְפִרְט
שְׂאוֹתֶיהָ חִמּוֹת לֹא מְעִירָה לְכִלְתָּהּ בְּדָרְךָ כָּלֵל "לְשֵׁם שְׁמִים", אֲלֵא מְקַנְאֵת
הִיא לְכַבּוֹדָה אוֹ לְכַבּוֹד בְּנָהּ. וְאִם כֵּן, לָמָּה שְׂאוֹתֶיהָ כִּלְהָ תִקְבֵּל אֶת
הָעֲרוּתֶיהָ הַנוֹבְעוֹת מִמִּדּוֹת לֹא טוֹבוֹת? וְגַם אִם תִּעִיר לָהּ אוֹתֶיהָ חִמּוֹת לְשֵׁם
שְׁמִים גָּמוֹר - זֶה אֵינּוּ כְּדָאי, כִּי שְׂסוּף־סוּף אוֹתֶיהָ כִּלְהָ לֹא תִבִּין שְׂזָה לְשֵׁם
שְׁמִים וְתַחֲשׂד אוֹתֶיהָ בְּנִגְיָעוֹת עֲצָמִיּוֹת. וְאִם כֵּן, לָמָּה לָהּ לְאוֹתֶיהָ חִמּוֹת
לְהִתְעַרֵּב וּלְהַעִיר כְּשִׁחוּשֵׁבִים עָלֶיהָ שְׂעוֹשָׁה מַה שְׂעוֹשָׁה לְכַבּוֹד עֲצָמָה? לָכֵן,
הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, לְקַיֵּם דְּבָרֵי חז"ל: כְּשֵׁם שְׂמִצּוֹה לּוֹמֵר דְּבַר הַנִּשְׁמָע, כִּדְ מִצּוֹה
שְׂלֵא לּוֹמֵר דְּבַר שְׂאִינוּ נִשְׁמָע.

כִּי מַמָּה נִפְשָׁךְ? אִם אֶת מִתְכַּנְנֵת לְתוֹעֵלָת, וְהָרִי לֹא יֵצֵא תוֹעֵלָת, כִּי
שְׂאוֹתֶיהָ כִּלְהָ רוֹאֵה אֶת דְּבָרֶיךָ אֲפִלוּ הַצּוֹדְקִים כְּמִדְקָרוֹת חָרָב, אִם כֵּן,
בְּשִׁבִיל מַה לְדַבֵּר? הֲלֹא יֵצֵא מִכָּדָרְךָ יוֹתֵר גְּרוּעַ! וְזֶה הַבְּדָרְךָ כָּלֵל - שְׂהַכִּלְהָ
מוֹכְנָה לְשִׁמְעַת הָעֲרוֹת מִכָּלֵם, רַק לֹא מִחִמּוֹתֶיהָ.

וְלָכֵן, כְּדָאי לְחַפֵּשׂ דְּרָכִים לְהַעִיר לָהּ בְּמִקְרָה צָרְךָ גְּדוֹל דְּרָךְ אַחֲרִים וְלֹא
דְּרָךְ.

וְכִמוֹ כֵּן הִם דְּבָרֵינוּ לְכִלְהָ הַקָּמָה בְּחִמּוֹתֶיהָ:

עֲלִיךָ לְדוֹן לְכַף זְכוּת אֶת חִמּוֹתֶיךָ הַמְקַנְאֵת לְבָנָהּ, וּבִסָּךְ הַכֹּל רוֹצֵה הִיא אֶת
טוֹבֵתֶיךָ, וְאִם לֹא לְמַעַנְךָ - אֲזִי לְמַעַן בְּנָהּ. לָכֵן הַשְׂתַּדְּלִי לְהִתְעַלֵּם וְלֹא
לְהִתְיַחֵס לְהָעֲרוּתֶיהָ. הָרִי לְפַעֲמִים כְּלוֹת אוֹכְלוֹת אֶת עֲצָמֶם, וְנִהְרָס כָּל
הַבֵּית מִעֲצָבָנוֹת, וְהַמְחַלְקֵת עוֹלָה עַל כָּל גְּדוּתֶיהָ רַק בְּשִׁבִיל מְלָה שְׂזָרְקָה
הַחִמּוֹת שְׂלֵא בְּמִקּוֹם, וּכְבָר יֵשׁ בְּאוֹתֶיהָ מְלָה לְהִתְיַחֵם וּלְהַבְעִיר אֶת כָּל
הַבֵּית.

והלא צריך להבין: חמותך סוף־סוף מבגרת היא ממך, יש לה חשק ורצון להראות שהיא מבינה יותר ממך, יש לה חשק ורצון להתפאר בבנה שהיא מעלה מאד, ולפעמים היא מעירה ועוקצת לא על מנת לפגוע ולא משנאתה אותך - אלא מרצון להבליט את כבודך שהיא מבינה יותר ממך, שהיא מנסה יותר ממך. רצונה להתפאר בעקיפין שהיא כבר עברה את שלב "גדול הילדים" בהצלחה, ואת בסך הכל טירונית, שצריכה לשמע הערות מהמפקד, וזה כל נחת הרוח שלה עכשו, בגיל כזה מבגר - שאשה צעירה נשמעת להוראותיה ומציטת לה. זהו כל הספוק שלה היום, ולמה לקחת לה את זה? ואפלו אם היא לא כל־כך צודקת - כפדי אותה לפי מה שהיא, תני לה את הכבוד הזה, כי זה טבע האדם. וכי רצונך שהיא תכנע לך ולכל מלה שלך והיא תקבל את דבריך כתלמיד לפני רבו? זה לא יתכן! חיב להיות להפך, וזה נהג העולם.

רק שצריך לקחת את זה בהבנה ולדון לכף זכות שאין פוגנתה לפגוע ולהציק לך, אלא להתכבד ולשמע מלה טובה ממך: איך הצלחת בגדול ילדים! באמת גדלת אותם במסירות! הם נראים ממש מטפחים! כל הכבוד לך! אמא מסוּגָה כמוד קשה למצא! ובכמה משפטים מעין אלו תראי שפבר קנית אותה, כיון שכל מה שהיא עושה זה בשביל לקבל את הכבוד הזה, אלא שאין היא יכולה לדרש את הכבוד בפרוש - הלא זה שפלות, ולכן היא סוחבת את הכבוד הזה על ידי הפגנת הערות: אני במקומך לא הייתי עושה כן; אני גדלתי אחרת את הילדים; אני נהגתי אחרת בזה ובזה וכדומה. וכל זה פדי להתעלות עליך ולהראות לך שאת צריכה לשמע ממנה ולתת לה כמה מלות שבח על מסירותה, שבאמת מגיע לה על גדול ילדיה. ואת - במקום לרדת לסוף דעתה ולכבדה ולגמור בכך את הספור - עושה בדיוק להפך מהמטרה שלה: מנחילה לה בגיון וקצף עבור בקשתה ורצונה לכבוד, ואיך לא יעלה זעמה וחרונה ואש המחלקת תוקד עד שאול?

לכן, העצה! מדי פעם תני לה, לחמותך, מספר משפטים של שבח ותהלה, ובזה יתכן וקלעת למטרה ופתרת את הבעיה.

ח. עוד בענין כלה וחמותה

תופעה נוספת מצויה בין פלה וחמותה - שהחמות מעניקה התליחות וקרוב לבתה יותר מפלתה, וכמו כן אוהבת ומקשרת לנכדיה מצד בתה יותר מנכדיה מצד פלתה - גם את זאת צריך לקחת בהבנה. הפתיחות והקשר של האמא עם הבת הוא יותר עמוק מאשר עם הפלה. אם היחס בין חמותך אליך כמפקד לחיל, הרי שלבית לא משתנה היחס אמא לבת בין קדם החתונה ובין לאחר החתונה. וכי אפשר לדרש מאדם שיאהב מישהו אחר, ואפלו חתנו או פלתו, כמו בנו ובתו?! אהבת אמא לבת זהו רגש טבעי וחזק, וקשה מאד לתת לו דמיון לזרים יחסית. ואם כן, איך

אֲפֹשֶׁר לְדַרֵּשׁ מִחֲמוֹת שְׂתַתְּגַבֵּר עַל הַרְגָּשׁוֹת וְתַתִּיחַס לַפְּלֶה כְּמוֹ לֵבֵת, אַחַר
שֶׁהִטְבַּע הַפְּנִימִי אֵינוֹ כֵּן!?

כְּמוֹכֵן, שְׂמֻצֵד הַחֲמוֹת לְהִיּוֹת חֲכָמָה וְלֹא לְהַפְגִּין אֶת יַחְסָה לְבַתָּה יוֹתֵר
מִפְּלֵתָה בְּפָנֶי פְּלֵתָה. אֲלֹא בְּפָנֶי פְּלֵתָה תִּרְאֶה יַחַס שְׁוֹה, וְלֹא תִפְלֶה אֶת
יַחְסָה לְבַתָּה בְּפָנֶי פְּלֵתָה. וְכִמוֹ כֵּן, לְעוֹלָם לֹא תִשְׁבַּח אֶת בַּתָּה בְּפָנֶי פְּלֵתָה,
וְכִמוֹ כֵּן שְׁלֹא תִשְׁבַּח פְּלֶה אַחַת בְּפָנֶי פְּלֵתָה הַשְּׁנִיָּה, שְׁכָל אֱלוֹ דְּבָרִים
הַמְּקוֹמָמִים לְקִנְיָה וְתַחֲרוֹת.

וְדָבָר זֶה מְצוּי מְאֹד, כְּשֶׁבָּאָה הַפְּלֶה לְחֲמוֹתָה, וְחֲמוֹתָה לְתַמָּה מְסַפֶּרֶת לָהּ:
פְּלֵתִי הַשְּׁנִיָּה הִדִּיחָה לִי כְּלִים וְעִזָּרָה לִי בְּאַרְגוֹן הַבַּיִת, מִמֶּשׁ כָּל הַכְּבוֹד לָהּ,
וְכִדּוּמָה. בְּזֶה אֶת עוֹקְצֵת אֶת פְּלֵתָה הַנּוֹכַחִית עַל אֲזֻלַּת יָדָהּ בְּמִסִּירוֹתָה
אֲלֵיךְ, וְהִיא חוֹזֶרֶת הַבַּיִתָּה מִפְּצֻצַת מִמּוֹד, וְאֶת אֲפֵלוֹ לֹא הִרְגִּשְׁתְּ מֶה עָשִׂית.

וְכִמוֹ כֵּן לֹא לְשַׁבַּח אֶת הַבַּת אוֹ הַנְּכַדִּים מִהַבַּת בְּפָנֶי אַחַת הַפְּלוֹת - דְּבָר
הַגּוֹרֵם לְקִנְיָה וְתַחֲרוֹת, וְצָרִיךְ בְּזֶה זְהִירוֹת רַבָּה.

ט. קנאה מתוך צרות עין

לְפַעֲמִים, הַקִּנְיָה, שְׂתוֹצְאוֹתֶיהָ שְׁנֵיָהּ, נוֹבַעַת מְצָרוֹת עֵין. דְּבָר זֶה חֲמוֹר
בְּיוֹתֵר, שְׂאָדָם יִשְׁנֵא אֶת חֲבֵרוֹ עַל לֹא עוֹל בְּכַפְיוֹ - אֲלֹא מְסַבֵּת הַצְּלַחַתוֹ
וְשִׁגְשׁוּגוֹ, שֶׁהוּא דְּבָר שֶׁאֵינוֹ תְלוּי בּוֹ כָּלֵל, אֲלֹא מִתְנַת שְׁמַיִם.

אֲהָרוֹן הַכֹּהֵן הַשְּׂתַבַּח בַּתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה לְנֹצַח נְצָחִים עַל טוֹבַת עֵין שֶׁהִיָּתָה
לוֹ בְּמַלְכוּת אָחִיו הַצָּעִיר - מִשֶּׁה רַבְּנוֹ עָלָיו הַשְּׁלוֹם. "וְרָאָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" -
כִּי הָעֵיד עָלָיו הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת לֵב, שֶׁלִּבּוֹ נָקִי וְשָׂמַח
בְּמַלְכוּת אָחִיו הַצָּעִיר מִמֶּנּוּ. וְנִתְאַר לְעַצְמֵנוּ זֹאת, וְכִי דְּבָר זֶה קַל הוּא?
אֲהָרוֹן הַכֹּהֵן רוֹאֶה שֶׁהַשְּׂכִינָה בְּחִרָה לָהּ אֶת אָחִיו הַצָּעִיר לְהִיּוֹת מוֹשִׁיעֵן שֶׁל
יִשְׂרָאֵל, לְהִיּוֹת נְבִיא ה' וְשׁוֹמֵעַ דְּבָרֵי ה', וְהוּא רַק כְּסָגוֹ, וּבְכָל זֹאת נִהַג
בְּאָחִיו בְּמִדַּת עֵין טוֹבָה.

אָדָם מְקַבֵּל הַזְּמָנָה מִיִּדְדוֹ עַל חֲתָנָתוֹ אוֹ עַל חֲתָנָת בְּנוֹ, וְאוֹתוֹ אָדָם בָּא
לְחֲתָנָה, מַחֲיֵד לְחֲבֵרוֹ, וּבְמֵאוֹר פָּנִים מְאַחַל לוֹ "מִזֵּל טוֹב", אוֹלָם בְּלִבּוֹ
מְצַטְמֵק וְרַע לוֹ, קֶשֶׁה לוֹ לְהַשְּׁלִים עִם שְׂמַחַת חֲבֵרוֹ, הַקִּנְיָה מוֹצִיָּא אֹתוֹ
מִן הָעוֹלָם, וּבַפְּרָט שֶׁהוּא עֵדִין לֹא זָכָה לְהַנְשֵׂא אוֹ בְּנוֹ מְעַכְבַּ מְלַהֲנֵשׂא
וְרוֹאֶה שֶׁחֲבֵרוֹ מְסַתֵּדֵר - קֶשֶׁה לוֹ. וְיִשְׁנֵם כְּאֵלָה שֶׁהַקִּנְיָה כָּל-כֶּף מְשַׁתְּלֻטָּת
עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁנִּכְרַע עַל פְּנֵיהֶם אִי שְׁבִיעוֹת רְצוֹן, כְּאֵלוֹ לְקַחוּ לָהֶם אֶת הַמִּזֵּל,
וְיִכּוֹלִים לְהַגִּיעַ עַד נְדוּדֵי שְׁנָה בְּלִילָה מְעַגְמַת נֶפֶשׁ עַל הַצְּלַחַת הַשְּׁנִי.

וּפְעָמַיִם רַבּוֹת שְׁמַעְתִּי מִיְדֵי־דִים שְׁלֵא הוֹפִיעוּ בַּחֲתֻנַּת יְדֵי־הֵם, שֶׁתְּשׁוּבָתָם הִיְתָה: לֹא הִיְתִי מְסַגֵּל לְבָא לְחַתֻּנָּה וְלִרְאוֹת בְּשִׁמְחַת יְדֵי בְּזִמְן שְׁאַנִּי מְעַכְבּ מִנְשׂוּאֵי.

אוֹ כְּמוֹ כֵּן אָדָם שׁוֹמֵעַ עַל יְדִידוֹ שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֶּן וְהוּא לֹא זָכָה לְהַפְקֵד - צַר לוֹ כְּאֵלּוֹ שְׁמַע אִיזוֹ בְּשׂוֹרָה רָעָה.

אָדָם רוֹאֶה בְּבִקֹּר בְּהִיר אֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ בָּא לְעִבּוּדָה עִם מְכוֹנִית חֲדָשָׁה - חוֹשְׁכִים עֵינָיו. מָה? הוּא קָנָה מְכוֹנִית חֲדָשָׁה? אִיד? מֵאִיפָה הִיָּה לוֹ כְּסָף? כְּמָה טוֹב לוֹ! כְּמָה מְאֹשֵׁר הוּא! וְלוֹקַח לוֹ כְּמָה יָמִים רַק לְעַכֵּל אֶת טוֹבַת וְהִנָּאת חֲבֵרוֹ, וּבְכֻמָּה יָמִים אֵלּוֹ אֵין הוּא מְסַגֵּל כְּמַעֲט אֶפְלוֹ לְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְלְהִסְתַּכֵּל עָלָיו. שְׁנַתוֹ אֵינָה שְׁנָה, אֲכִילָתוֹ אֵינָה אֲכִילָה, עַד שֶׁמֵּתְאוֹשֵׁשׁ מֵה"מִכָּה" הַנּוֹרָאָה, שֶׁהִיא "טוֹבַת חֲבֵרוֹ וְשִׁגְשׁוּגוֹ".

וְכָל זֶה נוֹבֵעַ מִחֲסָר הַכֶּרֶה בְּאַפְסִיּוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה וּבְחֲשִׁיבוֹתוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא. לוֹ הִיָּה יוֹדֵעַ אָדָם שֶׁהָעֲרָכִים הַנִּפְסָדִים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה אֲכֹן בְּאַמַּת חֲסָרֵי עֶרְךָ הַמָּה וְלֹא שְׁוֶה לְהַצְטַעַר עֲלֵיהֶם, וְכָל שְׁכֹן לְקַנֵּא בְּשִׁבִילָם בְּאַחֲרִים וְלְהִטִּיל בָּהֶם עֵין הָרַע, וּלְעַמְתָּם מִנַּח בִּידוֹ עֲרָכִים נִפְלְאִים שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שְׁאוֹתָם אֵף אֶחָד לֹא לוֹקַח לוֹ וְלֹא סוֹחֵב מִמֶּנּוּ, וּבִידוֹ לְפָשֵׁט יָד וְלִטֵּל כְּמָה שְׂרוּצָה מֵהֶם וְהִרִי הֵם לְפָנָיו - לֹא הִיָּה מִחֲלִיף כְּלִי זָהָב בְּכִלֵּי גָלְלִים.

וּבִפְרָט שְׁעֵלֵינוּ לְדַעַת! נֹאמֵר: "טוֹב עֵין הוּא יְבָרְךָ" (משלי כב, ט). בְּכָךְ שְׁאַדָּם מִטִּיל עֵין הָרַע בְּחֲבֵרוֹ - מִפְּסִיד לְעַצְמוֹ וּמִרְחִיק אֶת בְּרַכַּת שְׁמִים מִמֶּנּוּ, וְאֵלּוֹ טוֹב הָעֵין הוּא יְבָרְךָ, וּמִמְשִׁיךְ בְּרַכָּה לְעַצְמוֹ בְּכָל מִכָּל.

י. שמחה לאיד

"עֵיר פָּרָא אָדָם יוֹלַד" (איוב יא, יב). בְּאָדָם טְמוּנִים כַּחוֹת נַעֲלָמִים וּטְמִירִים, הֵן לְעֵלוֹת מַעֲלָה כְּמִלְאָךְ, וְהֵן לְרִדַּת מַטָּה מַטָּה כְּחֵיִת טָרֵף בְּאַכְזָרִיוֹת נוֹרָאָה.

הַקְּנָאָה וְצָרוֹת הָעֵין אוֹכְלֵת בְּבִנֵי אָדָם בְּצוֹרָה נוֹרָאָה, עַד כִּי יִכּוֹלִים לְהַגִּיעַ לְמַדְרַגַּת שְׁפָלוּת כְּזוֹ - לְהִיּוֹת נוֹשְׁמִים לְרוֹחָה וּשְׁמִיחִים בְּמַפְלַת חֲבֵרֵיהֶם.

הַפְּסוּק צוֹנֵחַ וְאוֹמֵר: "בְּנִפְל אוֹיְבֶךָ אֵל תִּשְׁמַח" (משלי כד, יז). אֶפְלוֹ שֶׁהוּא אוֹיְבֶךָ, וּמִדַּת הַקְּנָאָה מִשְׁתַּלְּטֵת לְפַעְמַיִם עַל הָאָדָם, שֶׁשְׁמַח בְּנִפְל יְדִידוֹ. פְּשׁוּט, כְּשֶׁשׁוֹמֵעַ אֶסוֹן אוֹ הַפְּסֵד שְׂאֲרַע לְחֲבֵרוֹ, אוֹ עַל שְׂדוּךְ שֶׁהִתְבַּטַּל - כְּאֵלּוֹ אֲבֹן נִגְלָה מֵעַל לְבוֹ, וּנְשִׁימָתוֹ הָעֲצוּרָה נִתְרַחֲבָה מִסְפּוּק שְׁלוֹ הוּא קוֹה. וְזֶה תּוֹצְאוֹת הַקְּנָאָה וְהַחֲמָדָה - לְהִיּוֹת שְׁמִיחַ לְאִיד, שְׁעֵלֵיו נֹאמֵר (משלי יז, ה): "שְׁמִיחַ לְאִיד לֹא יִנְקָה".

רבונו של עולם! מה אתה נהנה שפלוני קרהו אסון, הפסיד בעסקיו, או אסון אחר?! מה הרוחת עכשו? או - מה הפסד היה לך בטובתו מקדם? למה נוח לך וערב לך שחברך עתה מתיסר ומקונן על מצבו, הוא בצער, אשתו בצער, בניו ובנותיו בצער, ואתה עכשו אוכל פתך לשבעה?!

גם חסר אכפתיות מצרת או מטובת השני גרועה היא מאד, כל שכן שהדבר גרוע כשלא רק חסר אכפתיות שולט על האדם - אלא גם שמחה לאיד, הלא זו שפלות נפש נוראה!

בגמרא מספר, שאליהו הנביא לא בא לבקר חכם שהיה רגיל אצלו, מפני שבא אריה מהיער לעירו של אותו חכם, והקפיד עליו אליהו למה לא הגן בזכותו שלא יארע דבר זה. אם כן, אם אדם נחשב - ולו בעקיפין - כאחראי על נזק חברו, כבר הוא מאשם, כל שכן כשהוא שמח במפלת השני וצר עין בטובת השני שהוא ירוד מאד, כי בזה הוא מזיק לבני אדם בעין רעה שלו.

ושוב כנ"ל - כל זה נובע מהערכת ערכי עולם הזה הנפסדים. אדם חיב לחנך את עצמו כי כל ערכי עולם הזה אפסיים המה באבנים ועפר בעלמא, חסרי ערך, ואין לאדם להחשיב - רק ערכים רוחניים כתורה ומצוות.

ואדם שבכל זאת נשתלטה עליו מדה זו, ומכרסמת בו עד שבאמת חייו אינם חיים - עליו להרבות בהתבוננות זו שהזכרנו, ולהתפלל על זה להי, שלא תעלה קנאתו על אחרים ולא קנאת אחרים עליו.

יא. השכן בונה ומוסיף חדר - אוי! אסון!

לדאבוננו, אנו שומעים רבות על הלשנות ומסירה לשלטונות גם מאנשים שומרי תורה ומצוות על שכן שבונה ומוסיף חדר או מרחיב את ביתו.

כשנשאלים אותם אנשים למה ומדוע, עונים הם: שעה אחת ביום נגזלת לי השמש בגללו, או: היום הוא מרחיב כאן - מחר ירחיב משם ויסגר אותי. אני לא רוצה לתת לו פתח לכך...

הלא תבין!

יש תורה בישראל. יש חכמים בישראל. הלא אפשר לעשות הכל בדרך נעים על פי התורה הקדושה. למה השנאה מוציאה אותך מהשורה, ולמה הנך סוער ורוגש ושוכח את דתך ואת אלקיך, רץ לערכאות, מלשין, מוסר, שונא, ומבעיר מחלוקות לחנם?

הטוב ביותר - אם נדמה לך שאכן שכנך מזיק לך בבנייתו, לך לרב או דין, הסבר לו את הענין ותראה אם בכלל אתה צודק על פי ההלכה או שלא.

וְלָמָּה כָּאֵן הַקְּנָאָה וְהַתְּחַרּוּת הַיָּא הַמְּכַרְיָעָה לָּךְ אֶת הַשְּׁפוּט וּמוֹרָה לָּךְ אֶת
הַדְּרָךְ הַסּוֹרֶרֶת הַזֶּה לְמִסֵּר יְהוּדֵי לְהַלְשָׁנָה וּלְהַפְסִידוֹ מִמּוֹן, לְמַנְעוֹ
מִלְהַרְחִיב אֶת בֵּיתוֹ וּלְחַיּוֹת בְּהַרְחָבָה כִּי הִי הַטּוֹבָה עָלָיו, וּלְהַרְבּוֹת אֶת
בֵּיתוֹ בְּבָנִים וּבְנוֹת בְּנַחַת וְלֹא בְצָעֵר?

וְכִי אָדָם חַי לְעוֹלָם?! הַבֵּית בְּעוֹלָם הַזֶּה הוּא קִנְיָן נֶצְחִי?! סֵךְ הַכֹּל הוּא
מְסֻדָּר לְעֲצָמוֹ קֶצֶת אֶת הַפְּרוֹזְדוֹר שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה הַנֶּפֶסֶד, וְעַל זֶה צָרִיךְ
לְקַנֵּא, לְהַלְשִׁין וְלִשְׁנֹאת?

כְּמָה יְדִידִים שֶׁהָיוּ טוֹבִים וְנוֹחִים וּבְאֵמֶת אוֹהֲבִים זֶה לָּזֶה, כְּתוֹצָאָה
מִשְׁפוֹץ וּבְנִיָּה שֶׁל אֶחָד מֵהַצְּדָדִים נִהְפְּכוּ לְשׁוֹנְאִים וְאוֹיְבִים, וְכַבִּיכּוֹל
מִצְדִּיקִים אֶת עֲצָמָם בְּטַעֲנָה שֶׁל "זֶה מְפָרִיעַ לִי", "זֶה מְזִיק לִי", וְהַכֹּל
שֶׁקָר! הַכֹּל נוֹבֵעַ מִקְּנָאָה שֶׁתּוֹצְאוֹתֶיהָ שְׁנֵאָה וּמַחְלֶקֶת.

וְכַמָּה צוֹדֵקִים דְּבָרֵי הַזֶּהר הַקְּדוֹשׁ: "אָדָם אֲזִיל בְּהָאֵי עֲלָמָא וְחָשִׁיב דְּדִילָה
הוּא וַיִּשְׁתַּאֲר בְּגוּה לְדָרֵי דָרִין".

תַּרְגוּם: אָדָם הוֹלֵךְ בְּזֶה הָעוֹלָם וְחוֹשֵׁב שֶׁשְׁלוֹ הוּא, וַיִּשְׁאֲר בְּתוֹכוֹ לְדוֹרֵי
דוֹרוֹת.

בְּמוֹ עֵינֵי רְאִיתִי כִּי צַד אֲנָשִׁים בָּנוּ וְהַתְּרַחְבוּ, וְכַתּוֹצָאָה מִהַלְשָׁנָה, בָּאָה
הָעִירִיָּה, וּבְאֵכְזָרִיּוֹת נוֹרָאָה הִרְסָה חֲדָרָם הַנוֹסֵף. כְּמָה עֲגִמַת נֶפֶשׁ נִגְרָם
לְאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה - אֵין לְשַׁעַר וְאֵין לְתַאֲר. כְּמָה מֵתַח נִגְרָם לָהֶם עַד שֶׁבָּאָה
הָעִירִיָּה, כְּמָה דְּמַעוֹת וְכַמָּה כֶּסֶף נִשְׁפָּךְ לְנִסּוֹת לְהַצִּיל - וְלֹא עֶזֶר כָּלוּם. כָּל
הַשְּׂכָנִים מְצִיצִים מִהַחֲלוֹנוֹת. וְהַשְּׂכָנִים הַטּוֹבִים, דְּמַעוֹת זָלְגוּ מֵעֵינֵיהֶם עַל
אוֹתוֹ צַעַר שֶׁנִּגְרָם לְמִשְׁפָּחָה, שֶׁחָרַב עֲלֵיהֶם בֵּיתָם, וְעוֹד מְטַל עֲלֵיהֶם אַחַר
כֵּן לְקוֹם וּלְפָנוֹת אֶת חֲרָבֵן הַבֵּית.

אֵיזָה לֵב אֲכַזְרֵי צָרִיךְ לְהִיּוֹת בְּשִׁבִיל לְגָרָם עֲגִמַת נֶפֶשׁ כְּזוֹ לְמִשְׁפָּחָה
בְּיִשְׂרָאֵל! הֵיכַפֵּר עוֹן שְׂכָזָה? לְכָל יֵשׁ תְּשׁוּבָה - אֲבָל עַד שֶׁיִּרְצָה וַיִּפְיֵס אֶת
חֲבֵרוֹ, וּבְמָה וְאֵיךְ יְכוֹל חוֹטֵא כְּזֶה לְפִיֵס וּלְרַצוֹת אֶת אוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה שֶׁנִּגְרָם
לָהּ צַעַר וְנִזְק כְּזֶה? כִּי צַד יַעֲמַד בְּיוֹם כְּפּוֹר לְבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ וְנֶפֶשׁ אֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ
רַחֲמִים וְסִלִּיחָה? מָה יַעֲנֶה לְיוֹם פְּקֻדָּה?

אֵלוֹ הֵן תּוֹצְאוֹת הַקְּנָאָה, וְאֵלוֹ הֵן פְּרוֹתֶיהָ הַבְּאוּשִׁים, הַמְּנַחֲלִים לְאָדָם
אֲבָדוֹן מִשְׁנֵי עוֹלָמוֹת.

יב. דְּבָרֵי רִיבוֹת הַמְּצוּיִים בֵּין שְׂכָנִים

עַד כִּי כָּךְ סַעֲפוּ וּפְצָלוּ עֲנִפֵי הַשְּׁנֵאָה, שֶׁמְדַבְּרִים שֶׁל מָה בְּכָךְ כָּבֵר יֵשׁ בְּכַח
אוֹתָהּ מַחְלָה מִמְּאָרֶת לְהַתְּפַשֵּׁט בְּכָל הַמֶּלֶךְ וְהַלֵּב וְלְהַבִּיאוֹ לְשְׁנֵאָה שֶׁל

ממש. לדוגמה: דברי ריבות בתשלומי פרוטות על חשמל בחדרי מדרגות; הסקה מרפזית; מעלית; "אני צריכה לשלם פחות", אומרת אחת השכנות, "אני משתמשת פחות מאחרים". וכל הופוח על פרוטות.

או כשארע קלקול במרזב או בגג, מתגלע ריב ומדון על סכום התשלום, וכל זה מאהבת הנצחון הגורם שנאה. כמה כסף אדם מבזבז או מפסיד סתם ככה ומשלים עם זה, באמרו: "כפרת עוונות! הכל מן השמים! שיהא בכסף ולא בבריאות!" ואלו כשצריך להוציא כסף כתוצאה מופוח עם חברו, עומד הוא על פרוטות. 'למה שאני אותר?' 'למה שאני אחשב כטפש שמנצלים אותי?!' 'למה אני אתן לו להיות צודק?!'

וכמו שמביא הגאון "יערות דבש" ואומר: פעמים באים אלי אנשים בשאלות בהלכה הנוגעים להפסד רב, כקצב ששחט פרה, ושאלתו אם כשרה אם לאו, ופוסק אני לו 'טרפה' - ברצון ובקבלת הדין באהבה מוכרה הקצב לגוי בזול ומפסיד. וכי יעלה על דעתו להכשיל את בני ישראל בטרפות, חס וחלילה?! ולמחרת - אותו קצב בא לפני לדין תורה עם חברו על סכום הרבה יותר קטן מהפסד פרתו של אתמול, וצונח ומחרף ומקלל את בעל דינו, ובשום אופן אינו מוכן לוותר.

מה קרה כאן?

אמש כשהודעתיו על הפסד פרתו - נשק את ידי, קבל עליו את הדין ויצא, והיום - על סכום מועט רגז ורטן.

אלא - כשנטרפה פרתו, אמנם הפסיד הוא, יצא מנצח בדין, אבל אף אחד לא יצא מנצח, אולם כאן יצא מנצח לעמת מנצח, שהוא חברו, ואת זה אינו יכול לסבל.

ולצדד הענין אביא כאן קטע מספר "ונכתב בספר", ובסופו ספור יפה ומוסרי:

כי אם יתבונן האדם, יגיע מיד למסקנא הנכונה, שהמקור והשרש של כל המדות הרעות היא הסטרא אחרא, והכל בא כתוצאה, שהעולם הזה החולף ועובר מוצא אצל האדם מקום נכבד ועושה ממנו עסק חשוב המכלה ימיו ושנותיו, ושם את כל מעינו לחשב את חשבון ממונו, אם שלם פחות או שלם יותר, ומשקיע בכך את מיטב חלבו ודמו להוכיח שהוא צודק ושרק זולתו הוא האשם בכל דבר.

אם ידע האדם אל נכונה כי אין הוא מבלה כאן הרבה ושפסופו של דבר ישוב הגוף אל העפר וכל זה אינו העקר, וכי עקר העסק צריך להיות - לרכש כאן, בצל העובר, תורה ותפלה, ולרכש נצחיות - כי אז הנה מבטו על כל הסובב אותו באפן אחר לגמרי. כל אלו החשבונות הן אדו ורק מהאחיזה שנאחזו בו מדות רעות הבאות מהסטרא אחרא וההסתר וההעלמה השוררים בעולם השפל הזה, והם מחדירים בלב האדם כי

הגשמייות היא העקר, התאוות ושאיפות הגוף הן העקר, ולכן עושים רעש וענין מכל עניני העולם, בעוד שפח היתור מקורו מהקדשה, שיודעים שהעקר הוא עולם הבא. ואז - אם מחשבת האדם היא כזאת, אזי אין הענין נורא כלכך אם אני ותרתני, ואף אם בסופו של דבר שלמתי יותר מעט מזולתי, כי כל זה בא משרש הקדשה, מהמחשבה שכאן הוא עולם עראי, ואין כדאי לעשות קבע מענינים נאבדים וחולפים במהרה...

ועין בשיחות הר"ן (סי' עז): כל העולם פלו מחלקת וכו' ואין מי שישים על לבו התכלית, שבכל יום ויום האדם מת, כי היום שעבר לא יהיה עוד, ובכל יום מתקרב לתכליתו וכו', וצריכים למלאתם בתורה ותפלה ומעשים טובים. ונראה מדבריו, כי מחלקת וצרות עין מגבירים מאד את השכחה על מאי איתנו להאי עלמא שפלא, ומסירים מאד את הזכרון בעלמא דאתי, שעקר תכליתנו הוא להתקרב לבוראנו ולחיות בנעם ה' וכו'. וכדי לשמר הזכרון הנ"ל, צריך לשמר את עצמו שלא יפל לבחינת רע עין, לבחינת מיתת הלב, כי עקר הזכרון תלוי בעין, בבחינת (שמות יג, ט): "ולזכרון בין עיניך", עין שם.

ועבדה ידענא, אבי מורי ע"ה דר בחצר עם כמה שכנים, ובאחד הימים פרצה מחלקת בין השכנים בעטיו של קלוקל שנגרם בחצר, אבל בסוף הכל לא היה אלא סתימה של צנורות... ותקופת זמן של שבועות רבות נמשכה המחלקת, וכל החצר היתה כמרקחה, כשכל אחד מטיל את האשמות על חברו. כמה צער ועגמת נפש, רכילות, לשון הרע מלאו את אוירה של אותה חצר נושנת, עד שהגיעו לידי איזה הסדר והזמינו לבעל מלאכה לתקן את הנזק. אולם גם בבואו לא נשתוו השכנים ביניהם, עקב המחיר שדרש עבור המלאכה, שהיה נראה מגזם בעיני דירי החצר, ושוב התחוללה המהומה. אבי ע"ה הזדרז [הגם שלא היה שיד לשטח הקשור לצנור הזה]. הוא ידע, כי עתה שוב יתגלע הריב, ועוד ביתר תקף. הוא בא בדברים עם אותו בעל מלאכה ואמר לו: 'אתה, טל את הכסף מהשכנים - ואני אוסיף לך מכיסי את העדף, וגש מיד למלאכה... ותשקט הארץ...

והאמת היא, כי זאת היא צדקה חשובה ביותר. וכי צדקה היא רק לתת לעני? וכי להציל חצר של כמה משפחות מצער ועגמת נפש וחבילות חבילות של עברות של לשון הרע, קנאה, שנאה, נטירת איבה וכו', אינה בגדר צדקה?! וכי זו אינה מצוה חשובה ביותר?!... האדם אינו מעלה על דעתו, שבותור במצבים שכאלו אין לך צדקה גדולה מזו. (ע"כ מהספר "ונכתב בספר").

יג. היתור מזכה באריכות ימים

עוד מובא בספר "ונכתב בספר": ומה טוב לו לאדם שרוכש לעצמו מעט את מדת הותרנות, כי מה רע ומר גורלו של אדם שנאחזים בו כל מיני

קפידות קטנוניות וכל דבר נוגע ללב, ובכל מקום הוא רוצה להפיק אף את הטוב והמועיל עבורו בגשמיות, כי באותם פחות הנפש שהוא משקיע עבור קפידותיו, היה יכול לרפוש לעצמו נצחיות של תורה ותפלה ומעשים טובים ולקנות את עולמו ולזכות לאריכות ימים, כדאיתא בגמרא (מגילה כ:.) על השאלה 'במה הארכת ימים', והשיב: ותרו הייתי בממוני. שאין הפונה דוקא 'ממוני', אלא הוא רמז לותר, ובזכות הותר היה לו אריכות ימים. ועין שם עוד מתשובות התנאים על שאלה הנ"ל, כל אחד כפי מדותיו.

ובפשטות, "אריכות ימים" הוא, שחי ימים ושנים הרבה בזה העולם, אולם רבנו מבאר את החז"ל הנ"ל (עין בלקו"מ פ"ד), שהפונה היא, שעצם הימים היו ארכים, כלומר, שהיו מנצלים ומלאי הצלחה, והספיק לרפוש בכל יום הרבה מאד למעלה מן המשער. כי אם יעזר השם יתברך, יכול אדם לזכות להתקדם ולהתעלות ביום אחד מה שהשני רוכש בתקופת זמן ארצה של שנה, זה נקרא "אריכות ימים". ואם, חלילה, קורה וחולף עובר יום מבלי לנצלו כראוי ומבלי להפיק ממנו את התועלת הרצויה, הרי זה נקרא "קצור ימים".

וזה ששאלו את התנא - אחר שראו את גאונותו הנפלאה בתורה הקדושה והשגותיו הנעלות והגבוהות בהשגת אלוקות - במה הארכת ימים. כלומר, איך זכית להצלחה כזו, שימך היו מאד ארכים, מלאי הצלחה ומשפעים בכל טוב? ועל כך השיב, כל תנא לפי המדות הטובות שהיו לו, שבזכות זה עזרו השם יתברך והצליח במעשיו, והיו לו ימים ארכים ומשפעים, מלאי טוב, מלאי התעלות ברוכה.

יד. הוא מתיחר ומשתחץ עלי!

באמת זהו נסיון קשה מאד להתיחס יפה ליהיר ושחצו, כי, כידוע, היהיר והשחצו מאוס מאד ושנאו מאד, וזו תוצאה שהוא גורם לעצמו.

אבל אנו נתיחס לנפגע מאותו יהיר ושחצו.

כאן אומר הנפגע: 'מילא אם מישהו פגע בי או דבר אלי לא יפה, אבל אולי עשה זאת מתוך שבטח בצדקתו. אני אמנם, נכון, נפגעתי. הוא לא היה צריך לדבר כך ולפגע, אבל עוד איכשהו אני מבין אותו; כאב לו, היה נדמה לו שהזקתי לו, או אולי קדם לכן הוא נפגע ממני ולכן התיחס אלי כך. עוד אפשר לדונו לכף זכות ולהבינו.'

אולם זה - היהיר והשחצו - עושה מעשיו לשם שחץ וגאווה, נהנה לראות כיצד השני נשפל והוא זקוף, זהו טבע התיחסותו לאנשים, בגאווה

ובגסות, סתם לשם הנאתו והרגשותו כעליון על הסובבים אותו, וככלם
לפניו כקלפת השום. אחד שקצה, מדוע אסור לשנאתו?

ועוד מביא כאן האדם ראיה לעצמו - כתוב: "תועבת ה' כל גבה לב".
תועבה פרושה שנאוי ומשקץ. ואם כן, אם הקדוש ברוך הוא שונאו
ומשקצו - גם לו מתר לשנאתו ולשקצו. זו טעות!

אצל דוד המלך ע"ה מצינו שקללו שמעי בן גרא קללה נמרצת ועפרו
בעפר, וכשנתבקש דוד מעבדיו לחרות את ראשו, סרב באמרו: "ה' אמר
לו קלל". האמונה מחיבת להאמין, שקל בזיון, עגמת נפש, האדם מקבל
זאת על עוונותיו בהשגחה פרטית ועליו לקבל דין שמים באהבה.

זה שהקדוש ברוך הוא שונאו לבעל גאווה, היהיר והשחצן, את זה תשאיר
להשם יתברך שישפט אותו וידון אותו. אתה - מחיב להאמין שמגיע לך
ענש לסבל בזיונות והשתלטות שחצנית שקזז מבשר ודם, ולראות זאת
כפעל ה' ולא כפעל בשר ודם.

והנה אנו רואים, הרבה פעמים אדם מקבל נזיפות ופגיעות מאשתו,
וכוחים וריב, אולם לאחר כמה שעות מסתדרים וכל הוכיח נמחק, ואלו
מה'בוס' או ממנהל העבודה, או מסתם חבר המשתחץ ומתיהר, כל מלה
נשמרת ונזכרת, והעברה שמונה לנצח.

מדוע?

הגאווה של האדם היא הגורמת לו לפגע. וכי מי הוא שיידבר אלי כן?! מה
הוא חושב את עצמו?! כיצד הוא מעז לפגע בך?! בשום אופן אני לא אראה
לו פגיעה! אתמרד נגדו בכל אפשרות! - כל המחשבות האלו נובעות
מגאווה ומחסר השלמה עם גזרת שמים.

כמוכן, קל לכתב על זה מאמר מוסר, קל לדרש על זה דברי מוסר, אך עד
הבצוע עדין הדרך רחוקה, אבל זה כל האדם - שנולד לתקן מדותיו.

טו. הפליות יחס שפל בחברה ובעבודה

שוב נסיון שקשה מאד לעמד בו - כשנתקל אדם בחברה או בעבודה
ורואה במו עיניו הפליות והתיחסות לזולתו שונה משלו, ומה עוד, שאצל
חברו רואה התיחסות ידידותית מה'בוס' והמנהל, וכלפיו - יחס מזלזל
וקפוא. כמוכן שהדבר מקומם וגורר אחריו קנאה ושנאה.

אולם שוב כנזכר לעיל, עליך להתבונן:

"חן וכבוד יתן ה'".

אומר הִיָּה הַגָּאוֹן רַבִּי יְהוּדָה צְדָקָה זַ"ל: שְׁנֵי דְבָרִים אֵינָם בִּיכָלֶת וְכוּן
"כְּבוֹד" - יִתֵּן ה'. אִם זָכָה - הַכְּבוֹד רוֹדֵף אַחֲרָיו, וְאִם לֹא - נוֹחַל בְּזִיווּנוֹת,
וְהַכְּבוֹד בּוֹרַח מִמֶּנּוּ. וְכִי שִׁיךְ שְׂאֵדָם יִבְקֹשׁ וַיִּדְרֹשׁ שְׂיִכְבְּדוּ אוֹתוֹ? הֲלֹא בְּכֹךְ
יְהִי יוֹתֵר שָׁפֵל וּמְבֻזָּה. וְאֶפְלוּ אִם מִחֲמַת יִרְאָה יִכְבְּדוּהוּ, מִפְּנֵי מַעֲמָדוֹ -
זֶהוּ כְבוֹד חִיצוֹנִי, אוּלַּם בְּלִבָּם יִשְׁנֹאוּהוּ וַיִּבְזוּהוּ, וַיְבַהֲסֵתְלַק הִירְאָה מִמֶּנּוּ,
יְהִי לְבוֹז וּלְקִלוֹן גַּם בְּחִיצוֹנִיּוֹת.

לְכוּ, אִם נָפַל בְּחֻלְקֵךְ לִהְיוֹת מְבֻזָּה וְחָסַר חֵן וְכְבוֹד וְנִתְּוֵן לְעוֹיָנוֹת וּלְבִקְרָת,
תִּבְיֵן שְׂזָה מֵאֵת ה'.

וְדַבֵּר נוֹסֵף שְׂכַדָּאֵי שֶׁתַּחֲשֵׁב עָלָיו וַיְרוּחַ לָךְ, הוּא מֵה שֶׁכַּתְּבִתִּי בְּסִפְרֵי
"יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל":

רֵאשִׁית עֲלִיךָ לְהִתְחַזֵּק מְאֹד, וְלֹא לִפְלֵ בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ, שְׂאִם בְּנֵי אָדָם אֵינָם
מִחֲשִׁיבִים אוֹתְךָ, הֲרִי שֶׁפְּאַמֶּת אֵינְךָ שׁוֹהַ כְּלוּם. זֹו טְעוּת!

יַחֲסִי צְבוּר לְפִי כְּלִיָּהֶם, כָּלֵל וְכָלֵל אֵינָם כְּלִי הַתּוֹרָה. מֵה שֶׁנֶּחֱשֵׁב לְפִי
כְּלִי הַתּוֹרָה, זֶהוּ מִמֶּשׁ לְהִפָּךְ מִמֵּה שֶׁנֶּחֱשֵׁב לְפִי כְּלִי בְּנֵי אָדָם בְּעוֹלָם
הַשָּׁקֵר.

וְאִם הִנֵּךְ רוֹאָה שְׂאַתָּה מְשֻׁתְּדֵל לִהְיוֹת תּוֹאִים עֲצָמָךְ לְחִיּוּבֵי הַתּוֹרָה וְסָר
לְמִשְׁמַעְתָּם, הֲרִי שְׂאִין חָשׁוּב כְּמוֹתְךָ לְפִי כְּלִי הַתּוֹרָה, שֶׁהֵם כְּלִי ה'
יְתִבְרָךְ, שְׂעוּבָד, כְּבִיכּוֹל, לְפִי כְּלִי תּוֹרָתוֹ. וְאִם כֵּן, מֵה לָךְ לִפְלֵ מִכָּךְ שֶׁלְּבִנֵי
אָדָם יֵשׁ כְּלָלִים נֶגֶד הַתּוֹרָה?

וּבִפְרָט מַעֲלַת הַבְּזִיווּנוֹת - מִי יִכִּיל מַעֲלַתְּם, עַד שְׂאוֹמֵר מִהֲרַח"ו: לוֹ הִיָּה
אָדָם יוֹדֵעַ מַעֲלַת הַבְּזִיווּנוֹת, הִיָּה מִחֲפֵשׁ אֲנָשִׁים בְּשׁוּק עִם תִּשְׁלוּם שְׂיִבְזוּהוּ.

וְהִנֵּה לָךְ קִטְעַ מִמַּעֲלַת הַבְּזִיווּנוֹת:

מוּבָא בְּסִפְר "קוֹל בּוֹכִים" עַל הַפְּסוּק (אִיכָה ג, ט) "יִתֵּן לְמִכְהוֹ לְחִי יִשְׁבַּע
בְּחֻרְפָּה" [וְדַבֵּר זֶה יֵצֵא מִפִּי הָאֲר"י ז"ל, וּמוּבָא דְבְּרִיו בְּכַמְּה סִפְרֵי יִרְאִים], וְזֶה
לְשׁוֹנוֹ: וְכִמוֹ שֶׁהִיָּה מְרַגְלָא בְּפוּמָה דְּמוֹרֵי זֵלַה"ה [הוּא הַרְמ"ק], שֶׁהִיָּה אוֹמֵר,
שְׁבַכְל הַתְּשׁוּבוֹת שְׂבַעוּלָם, הַמַּעֲלָה שְׂבַכְלָם לְמַרְק הַחֲטָאוֹת וְהַזְדוּנוֹת
וְהַפְּשָׁעִים הִיא סְבִילַת הָעֲלֻבוֹנוֹת וְהַחֲרוּפִים וְהַגְדוּפִים, וְהִיא מַעֲלָה יוֹתֵר
מִכָּל מַלְקוּתוֹת וְסוּגוּפֵי תַעֲנִיּוֹת שְׂבַעוּלָם. כִּי אִם יִסְגֹּף עֲצָמוֹ לְבַד, יִחַלֵּשׁ וַיִּבְטַל
מִדְּבַרֵי תּוֹרָה לְמֵאן דְּלֹא אֶפְשָׁר לִיָּה, וְנִקְרָא חוּטָא, וְכוּן בְּמַלְקוּתוֹת וְכִיּוּצָא.
אֲמַנָּם, בְּמַדָּה זֹו שֶׁל סְבִילַת עֲלֻבוֹנוֹת - תֵּאכַל וְתִשְׁתָּה וְתַעֲבַד, וְהַעוֹנוֹת
מִתְּכַפְּרִים. וּמִבִּינְתָךְ חֲדַל, כִּי הִגַּע בְּעֲצָמָךְ - שְׂיֵאמְרוּ לָךְ: תִּרְצָה שְׂיִבּוֹא לָךְ
הַפְּסִד מְמוֹן, נְפִילַת בְּתִים? תִּשְׁיֵב: לֹא. וְאִם יֵאמְרוּ לָךְ: תִּרְצָה לְקַבֵּל עֲלִיךָ
מִיתַת בְּנִים? תִּשְׁיֵב: חֵס וְשְׁלוֹם, אֶלָּא אֵתָה ה' תִּשְׁמְרֵם. וְאִם יֵאמְרוּ לָךְ:
תִּרְצָה שְׂיִכָּךְ ה' בְּשַׁחֲפַת וּבְקַדְחַת בְּקִרְיֵי וְחֲמִימֵי - מִיָּד יְרוּץ לְבָבְךָ, וְתִשְׁיֵב:
רַחֲמָנָא לְצַלּוֹן. וְכוּן אִם יֵאמְרוּ לָךְ עַל הַמִּיתָה וְעַל גִּיהֵנָם וְעַל הַגְּלָגוּלִים
הַרְעִים - עַל הַכָּל תִּשְׁיֵב: חֵס וְחִלְיָה. אִם כֵּן, תֵּאמֵר לִי: בְּחִיָּךְ, הַחֲטָאוֹת

והפְּשָׁעִים שְׁחָטְאָתָּ וְשַׁעֲוִיתָ וְשִׁפְשַׁעְתָּ וּפְגַמְתָּ בַּמַּעֲלוֹת הַרְמוֹת, בַּעֲשֵׂיָהּ וַיִּצְיֶרְהָ וַיְבָרֵאֶיהָ וַאֲצִילוֹתָ, כְּפִי מַחְצָב נִשְׁמָתְךָ, מִיּוֹם הַיּוֹתָדָּה עַל הָאָדָמָה - בְּמָה יִכְפָּר? וְהִזְקֵן הַכֶּסֶל בְּכָל יוֹם רוֹדֵף אַחֲרֶיךָ עַד הַחֲרָמָה, כִּי אֵין לוֹ מְלָאכָה אַחֲרָת, וּמַעוֹלָם לֹא נִצְחָנִי אֶלָּא בַּעַל מְלָאכָה אַחַת קָרִינָא בֵּיהּ, וְהִסָּאָה הוֹלְכָת וּמַתְמַלְאָת, וְתַרְדְּמַת ה' הַפְּלָה וְלֹא תַעוֹר מִשְׁנָתְךָ.

וְאִם גָּבְרוּ חֲטָאֵתֶיךָ לְטַעַם בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת, לִיָּלָה וַיּוֹם לֹא יִשְׁבְּתוּ מִחֲשֻׁבוֹתֶיךָ, וּמִכָּל עֲבָרָה נַעֲשֶׂה קְטָגוֹר, וְעוֹלוֹת אֲגָדוֹת מְטָה וּמִקְטָרְגִים, כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ זְכוּרֹנִם לְבָרְכָה: עוֹלָה וּמִשְׁטִין, עוֹלָה וּמִקְטָרְגִי. וְהַדִּין הַקָּדוֹשׁ וְהַיָּשָׁר, אֲזַנְנוּ קְשׁוּבוֹת לְקוֹל קְטָרוּגִיָּהֶם, וְלֹא יִתְּנוּ דָמֵי לָהֶם, עַד שְׁיָבוֹא מֶלֶךְ הַכּוֹשֵׁי וְכֵן מוּבָא בִּ"שִׁעְרֵי קְדֻשָּׁה" לְרַבְּנּוּ חַיִּים וַיִּטָּאֵל (ח"א שַׁעַר ה'): וְאִם עֵינֵי שְׂכָל לָךְ, הִיָּה לָךְ לְחַפֵּשׁ מִי שְׁיִצְעָרְךָ, כִּי חַיִּים אַתָּה מְבַקֵּשׁ לָךְ. עַד כָּאֵן.

בִּ"תִּמְר דְּבוּרָה" (ספ"ב) כָּתַב: הַחֲלֵק הַשְּׁלִישִׁי מֵהַדָּרָךְ לְהַתְרַפָּא מִחֲלֵי הַגְּאֻוָּה - שְׁיִחְשֹׁב עַל עוֹנוֹתָיו תַּמִּיד, וַיִּרְצָה בְּטַהָרָה וְתוֹכַחַת וַיִּסוּרִים, וַיֹּאמֶר: מַה הִם הַיִּסוּרִים הַיּוֹתֵר טוֹבִים שֶׁבַּעוֹלָם שְׁלֹא יִטְרִידוּנִי מֵעֲבוֹדַת ה' - אֵין חֲבִיב בְּכֻלָּם מֵאֵלוּ שְׁיִחְרְפוּהוּ וַיִּבְזוּהוּ וַיַּגְדִּפוּהוּ, שְׁהָרִי לֹא יִמְנְעוּ כְחוֹ וְאוֹנוֹ בְּחֻלָּאִים, וְלֹא יִמְנְעוּ אֲכִילָתוֹ וּמִלְבוּשׁוֹ, וְלֹא יַעֲנֵשׁ, חַס וְחִלְיָהּ, בְּחַיָּיו וְחַיֵּי בְּנָיו בְּמִיתָה. אִם כֵּן, יַחְפֹּץ מִמֶּשׁ בָּהֶם, וַיֹּאמֶר: מַה לִּי לְהַתְעַנּוֹת וּלְהַסְתַּגֵּף בְּשָׂקִים וּמִלְקִיּוֹת הַמַּחְלִישִׁים כְּחֵי מֵעֲבוֹדַת ה' יוֹתֵר טוֹב אֲסַתְגֵּף בְּבִזְיוֹן בְּנֵי אָדָם וְחֲרַפְתָּם לִי, וְלֹא יִסוּר כְּחֵי וְלֹא יַחֲלֵשׁ. וּבִזְוָה, כְּשִׁיבֹאוּ הָעֲלֵבוֹנוֹת עָלָיו, יִשְׁמַח בָּהֶם, וְאֲדַרְבֶּה - יַחְפֹּץ בָּהֶם.

עוֹלָם הַזֶּה הוּא הַפֶּךָ עוֹלָם הַבָּא. שְׁפִלוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה תִּגְרַם לָהֶם וְלִישְׂרָאֵל גְּדֻלָּה לְעַתִּיד לְבוֹא, בַּיּוֹמֹת הַמְּשִׁיחַ וּבִתְחִילַת הַמַּתִּיָּים גַּם לְגוֹפָם, וּבַעוֹלָם הַבָּא - לְנַפְשָׁם. (מְנוֹרַת הַמַּאֲוֵר אוֹת שַׁב) שַׁב

טז. אדם הסובל ממום או מכעור פנים

אָדָם הַסּוֹבֵל מִמוּם בְּגוּפוֹ אוֹ מִכְּעוֹר פָּנָיו - עֲנִין הַגּוֹרֵם לוֹ לְקַנָּא בְּבְרִיאִים וְשִׁלְמִים וְלִרְאוֹת עֲצָמוֹ נְחִיתִי וְשִׁפְלִי, עָלָיו לְהַתְּבוּנָה בַּדְּבָרִים דְּלִהְלֹן שֶׁהִבְאֵתִים בְּסַפְרֵי "יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל":

כָּלֵל גְּדוֹל יִהְיֶה בְּיָדְךָ - חֲשִׁיבוֹת הָאָדָם לֹא נִקְבַּעַת לְפִי מַה שֶׁבְּנֵי הָאָדָם מִחֲשִׁיבִים, אֶלָּא לְפִי מַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מִחֲשִׁיבוֹ.

אֲנִי נִמְצָאִים בְּעֵלְמָא דְּשִׁקְרָא. וְכֵן בְּעוֹלָמְנוּ - עוֹלָם הַשִּׁקְרָה - אָדָם גְּבַהַ קוֹמָה, יָפֵה תֵּאֵר וּמְרָאָה, הוּא הַמְּאֻשֵּׁר וְהַחֲשׁוּב, וּמִשְׁתַּיֵּד לְשִׁכְּבָה הָעֲלִיוֹנָה בְּצַבּוֹר.

אולם כבר ראינו אצל שמואל הנביא, כשָׁבָא לְהַמְלִיךְ אֶת אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנָתַן עֵינָו בְּאַלְיָאב, אַחֵי דָוִד, וְסָבַר שְׁמוּאֵל שְׁוֹדַי עָלָיו נִתְּכֹן הַקְדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא לְהַמְלִיכוֹ, וּמִיָּד אָמַר לוֹ ה' בְּנִבְוָאָה (שמואל א' טו, ז): "אַל־תִּבְטַ אֶל־ מְרָאָהוּ וְאַל־גְּבַהַ קוֹמָתוֹ, כִּי מֵאַסְתִּיחוּ, כִּי לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם, כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיִם, וְה' יִרְאֶה לְלִבָּב".

והוא סוד גדול, שאם יתהלך עמו האדם, לא תמצא העצבות את מקומה אצלו. שהרי למי יש לאדם לעשות חשבון - אם לא לחכם הגדול ביותר, ולגבור העשיר הגדול ביותר, או לכל מי שיותר בעל יכלת, שהלא אליו כל העינים נשואות. ומי יותר גדול ומועיל לאדם יותר מבוראו?

ואם כן, אם עיני שכל לך, כל החשבון שלך יהא עד כמה אני חשוב בעיני הבורא, ולא עד כמה אני חשוב בעיני בני אדם קרוצי חמר, מעוטי יכלת, שאין עומדים לו לאדם בשעת צרתו, מחלתו ועניו.

שים עיניך ולבך אך ורק עד כמה מידת חשיבותך בעיני ה', וה' הלא לא מביט על מראה מכער או יפה, שלם או בעל מום - אלו אינם ההבטות של ה' יתברך שלפיהן הוא מחשיב את האדם או משפילו. הבטתו יתברך - על לבו הטהור וכשרון מעשיו של האדם, שלמות ויפי נשמתו, ולא על שלמות ויפי גופו מביט ה' ולפיהן נקבעת מהות האדם.

לואדרבה - בגמרא מספר על רבי חנינא שבזתה אותו בת הקיסר לפי שהיה מכער, ואמרה לו: "חכמה נפלאה יש בך, אולם בכלי מכער". וענה לה: "במה שומר אביך את יינו? אמרה לו: "בכלי חרס". אמר לה: "וכי זהו כבוד הקיסר להשתמש בכלי חרס? לכי ואמרי לו, שישמר את יינו בכלי זהב ולא בכלי חרס". וכן עשה אביה ונתקלקל חינו. שאלה אביה: "מי אמר לך לעשות כן?" ואמרה, ר' חנינא. קראו אליו ואמר לו: "למה עשית כן?" אמר לו: "תשובה נתתי לה על שאמרה לי 'חכמה מפארה בכלי מכער' - כי כך דרך השמירה על החכמה, כמו שהשמירה על היין היא בכלי מכער כחרס". וכתבו שם התוספות, והלא ראינו חכמים בחכמה וגם נאים ביפי, ותרצו, שאלו היו מכערים, היו חכמים יותר. [

ז. אדם שגדול בניו לא עולה יפה

מי לא מבין, שהדבר היקר ביותר לאדם הוא הצלחת הבנים. ואם כן, מכאן יכולה לבוא קנאה וצרות עין למי שלא עלה יפה בידו לגדל בניו בהצלחה ורואה בקד אֶזְלַת יָד מַצְדוֹ וְחָרִיצוֹת בְּחִבְרוֹ, וְאִם כֵּן, אֵיךְ לֹא יֵצֵא לָבוּ מִקְנָאָה!?

עליך להתבונן:

לא תמיד בנים מקלקלים זה תוצאה של אֶזְלַת יָד. אברהם אבינו, עליו השלום, היה לו בן - ישמעאל, ליצחק אבינו, עליו השלום, היה בן - ישע, חזקיה המלך לא רצה להנשא כי ראה ברוח קדשו שעתידים לצאת ממנו שני בנים רשעים.

ועוד הרבה צדיקים וכשרים ראינו שהצלתם בבניהם לא עלתה יפה, ולעמתם אנשים פשוטים, ופעמים גם פאלה שלא טרחו כלל בחנוך בניהם, ואפלו יותר - ישנם פאלה ששלחו בניהם לחנוך חלוני ולא חרדו על הצלחת בניהם כלל, ואולי גם להפך, והנה פלא - בניהם גדלו ופרחו ונהיו למאורי הדור.

התשובה לכך:

הנסתרות לה' אלקינו!

וכמו שאמר הנביא ישעיה לחזקיה שלא רצה להנשא, על אף שטענה צודקת היתה לו לאי רצונו להנשא - שלא יביא רשעים לעולם, וענהו ישעיה: בהדי כבשי דרממנא למה לך! [בסודותיו וסתרו של הקדוש-ברוך-הוא אל התערב!]

ישנם דברים שהם בכבשונו של הקדוש-ברוך-הוא ומכסים מכל בריה, ולכן, בהרבה מקרים, הדברים נעלמים ונסתרים מאתנו וידועים רק לבורא עולם למה זה זכה לבנים טובים וזה לא, לכן עשה אתה את שלך.

ובפרט שהרבה פעמים נראה לאדם המנה והחלק של השני מתוך וערב, ואלו שלו טפל וסר טעם, כיון שהוא רגיל בשלו.

ולכן, תסתכל גם בחלק הטוב שיש לך ושמח בחלקך, ותראה שגם בבניך ובנותיך ישנן נקודות טובות וראויות הן לשבח. וזה כלל גדול: האדם תמיד רואה נקודות טובות אצל חברו, ופעמים שהעשיר מחמד אף את פרוטותיו של העני, וכל כך מאירים המה לו וחומדן - פאלו לא ראה כמותו בעולם, וזה טבע רע הנובע מחמדה ורצון לכבש הכל.

הקדוש-ברוך-הוא מחלק מתנותיו לבני אדם. יש אדם שזכה לזה ולא לזה, ויש להפך. ואלו האדם - למה שכבר זכה, אינו מסתפל על זה בכלל, ומסתפל רק על מה שלא זכה, ואלו על הנמצא אצל הזולת מסתפל וחומד, ואינו מתנחם כלל שיש הרבה דברים שהוא זכה וחברו לא זכה.

ובפרט שאנו בדור שנגזר עליו שגדול הילדים יהיה קשה, וכנאמר בגמרא: דור עקבתא דמשיחא חצפא יסגי, בן קם באביו, בת קמה באמה. ואם כן, מי יוכל להמלט מזה אם לא בזכיות גדולות?

יש לו לקדוש-ברוך-הוא נשמות שירדו במעשיהם לשאול תחתית, ומפזרים הוא במשפחות בישראל כפי הבנת חכמתו, ולפעמים יפל בן שפזה למשפחה מפארת, כי כך החשבון של אותו בן לפל דוקא באותו אב, ועל האב לקחת זאת באהבה ובאמונה שפך הוא רצון ה'.

אפשר לספר על האצבעות משפחות שזכו שכל בניהם ובנותיהם הם זרע ברוך ה' ואין פרוץ ואין יוצאת ברחובותם. אם כן, זו מפת הדור וצרת

רבים. לכן שמח בחלקך, ותקן מכאן ולהבא מה שאפשר, וחדל לך מקנאה ושנאה מהצלחת השני, ואדרבה - מי יתן כל עם ה' נביאים.

וכי מה נחת ונחומים יהיו לך שבניו של חברך יהיו פחותים משלך? סך הכל בנינו ובנותינו פקדונות ה'מה בנינו מאת השם, וכך אחד שומר על פקדונו
שהפקד
אצלו.

יח. קנאה מהצלחת זוגות

זוג שאינו מצליח בשלום ביתו, טבעי הדבר שעולה קנאתו בזוג המצליח. הקנאה כאן לא תוסיף - רק תגרע ותגרר מתח ועצבנות. צריך להבין, שהקדוש ברוך הוא דורש מכל אדם עבודה אחרת ומערים עליו נסיונות אחרים. אתה מתנסה בבעיות שלום בית - חברך מתנסה בנסיונות אחרים שאינך יודע עליהם בכלל. אסור לנו להרהר על סוגי הנסיונות שהקדוש ברוך הוא מעדיף שדוקא יהיו לנו ואתם נעבד אותו, ובפרט שהדבר תלוי בגלגולים הקודמים של האדם, ועל כל אדם גזור אפן תקונו במדיק ובישור, ככתוב: "אל אמונה ואין עול צדיק וישור הוא". ואם כן, זהו טובתך ותקונך דוקא, ובאפן אחר לא פעלת ולא תקנתי כלום אצלו ותברך. כל הנחת שלו ותברך, שתעשה את המטל עליך בתנאים אלו דוקא, ואם תחמד ותצפה לנתונים אחרים - לא מלאת תפקידך, וחברך להפך, לכן שמח בחלקך. ו"מה יתאונו אדם חי, גבר על חטאו" - דרשו רבותינו: מה יתאונו אדם על יסוריו? די לו שהוא חי. ופרוש, די לו שהוא חי והוא מתקן במצבו הנוכחי בכל רגע ורגע, והוא לא סתם סובל יסורים ללא תכלית, אלא עצם חייו שמעביר הוא במצבו דוקא ועושה המטל עליו לפי התנאים שבדו, פועל ועושה ומתקן בכל רגע ורגע, כי לא יתאים לו מצב אחר.

ואמרו: "אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה". והסביר הרבי מקוצק: שמא לא תפנה - שמא אין רצון ה' שתפנה, אלא תעבדהו באפני ההטרדה שאתה נתון בהם. ואף שלך נדמה, שלו היתה המציאות אחרת, היתה טוב יותר ויכלתי לעבד את ה' ביותר. ואמרו, היכי דמי בעל תשובה? באותה אשה, באותו מקום ובאותה שעה. דהינו, עובד ה' באמת זה שעובד את ה' עם אותה אשה שיש לו דוקא, ובאותו מקום שהוא גר בו, ובאותה עת שהוא נתון בה, ואינו דוחה עבודתו לאפשריות שמי יודע אם יגיעו

יט. צער גדול בנים

מי לנו גדול כַּיֶּעֱקֹב אָבִינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, שֶׁנֶּצְטַעַר עַל גְּדוּל בְּנֵינוּ ; צַעַר שְׂמֵעוֹן וְלוֹי, צַעַר יוֹסֵף, צַעַר דִּינָה, צַעַר בְּנֵימִין.

אֵין שׁוּם עֵמֶל שֶׁהוֹלֵךְ לְאַבּוּד. עַל כֵּן טָרַח וְהִתְאַמְּצוּת מְקַבְּלִים תּוֹצְאוֹת. לָכוֹ, כַּמָּה שְׁתִּינְקָר אֶת עֵמֶלְךָ וְתִצְפֶּה לְתוֹצְאוֹת - פְּחוֹת תִּקְוֶנָּה בְּלִבְךָ הַקְּנָאָה אֲשֶׁר אֵין מִמֶּנָּה שׁוּם תּוֹעֵלֶת, וְיִוְתַר תִּזְכֶּה בְּזָכוֹת "טוֹבֵת עֵין" שֶׁיְהִי לְךָ בְּהַצְלַחַת זִילְתְּךָ לְהַמְשִׁיךְ בְּרָכָה עַל בְּנֵיךָ וְעַלְיָךְ, וְכַנְּאָמֵר: "טוֹב עֵין הוּא יִבְרָךְ".

וְלִכְךָ אֵין לְהַבִּיט עַל פְּלוֹנֵי שֶׁגְּדוּל יְלָדֵינוּ עוֹלָה לוֹ בְּנֶקֶל - הֵן מִצַּד אֶסּוּר הַקְּנָאָה, וְהֵן מִצַּד אֵי יְדִיעַת תּוֹצְאוֹת הָעֵמֶל וְהִיגִיעָה דְּיוֹקָא.

ב. איזהו עשיר?

עֵנִי מְקַנָּא בְּעֵשִׂיר. בַּמָּה אַתָּה מְקַנָּא? הַאֲתָה יוֹדֵעַ אֶת סִבְלוֹ, חֶסֶר מְנוּחָתוֹ, סַעֲרַת רוּחוֹ וְדַאָגָתוֹ, עֲצָבִיו, מִתְחַיֵּו, מִתְחַרְיֵו, שׁוֹנְאֵיו, רְחוּיו מִצַּד אֶחָד, וּמִצַּד שְׁנֵי הַפְּסָדֵיו הָאוֹכְלִים וּמְכַרְסָמִים אֶת לְבוֹ? וְעוֹד - אוֹלֵי הוּא גַם לֹא שְׂמַח בְּחִלְקוֹ וּמְקַנָּא בְּיוֹתֵר עֵשִׂירִים מִמֶּנּוּ, וְאִם כֵּן, בְּכָלֵל, חִיָּיו אֵינָם חַיִּים? וּבְכָלֵל, מִי אָמַר לְךָ שֶׁהוּא לֹא מְקַנָּא בְּךָ בְּסִתֵּר לְבוֹ וּמִסְתַּכֵּל עַלְיָךְ כַּמְּאֲשֶׁר בְּיוֹתֵר?! לֹא הָיוּ מְצִיגִים לְפָנֶיךָ אֶת כָּל מַאֲבָקֵי הַחַיִּים שֶׁל הָעֵשִׂיר וְלַעֲמַתָּם אֶת שְׁלָךְ - בּוֹדָאֵי שֶׁהֵייתָ שְׂמַח לְהַשְׁאֵר בְּמִצְבָּךְ. וְזָכַר הַמְּאָמֵר הַיְדוּעַ: "נִסְיוֹן הָעֵשִׂיר קָשָׁה מִנִּסְיוֹן הָעֵנִי".

וְנִזְכְּרַתִּי, שְׁפַעַם פְּגִשְׁתִּי בְּחֶבֶר חָכֵם, וּשְׂאֵלְתִיו: מִדּוּעַ אֵינְךָ קוֹנֵה אֵף פַּעַם בְּרִטִּיס הַגְּרָלָה שֶׁל פִּיס וְכַדּוּמָה? וְעֵנָה לִי: אִם הֵייתִי יוֹדֵעַ שְׂאֵנִי אַרְוִיחַ רַק סָכּוּם הַצְּרִיךְ לִי, כְּמוֹ 50,000 שְׁקֵל אוֹ 100,000 שְׁקֵל - מִיֵּלָא, הֵייתִי קוֹנֵה, אֲבָל אֵנִי מִפְּחַד שֶׁהַפְּרִטִּיס שְׁלִי יִזְכֶּה בְּשִׁבְעַת מְלִיוֹן אוֹ עֶשֶׂר מְלִיוֹן, וְאִז אֵנִי אַבּוּד לְגַמְרִי; אֲאַבֵּד אֶת כָּל רֵאשִׁי וְאֶת כָּל מִשְׁפַּחְתִּי, וְאֶקְנֶה אֲדוֹן לְעַצְמִי - כֶּסֶף וְכֶסֶף וְכָל הַיּוֹם כֶּסֶף.

וְרֵאָה בְּסִפְרֵנוּ "נִחְמַת יִשְׂרָאֵל" עַמ' 61 דְּבָרִים נִפְלְאִים, וְיִשְׂמַח לְבָבְךָ.

כא. המעכב מלמצא זווגו או מלהפקד בבנים

חַיֵּב אָדָם לִשְׂאֵ אִשָּׁה וּלְהַקִּים זָרַע וּלְהַשְׁתַּדֵּל עַל כָּךְ בְּכָל יְכַלְתּוֹ, אֲמָנָם, לְצַעֲרָנוּ, יִשְׁנָם כְּאֵלָה הַמְּשַׁתְּדֵלִים וְלֹא עוֹלָה בְּיָדָם. כְּמוֹכּוֹ, שְׂכָאֵן מְצַאָה לָהּ הַקְּנָאָה מְקוֹם לְהִתְכַּבֵּד בּוֹ. וְעַלֵיהֶם לְדַעַת:

לְשֵׂא אִשָּׁה זֶהוּ עַל! וְכִנְיָמֵר: "טוֹב לְגִבֹר כִּי יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו" - עַל אִשָּׁה,
עַל פְּרִנְסָה, עַל גְּדוּל יְלָדִים, צַעַר חֲנוּכָם, וְעוֹד וְעוֹד.

וּמוֹבָא בְּסִפְר "מְסֻלַת יִשְׂרָאֵל": הָאָדָם מְצַדוֹ טוֹב לוֹ לְחַיּוֹת לְבַד, וְרַק
שְׂיָהָא לוֹ לָחֶם לְאָכֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ וְקוֹרַת גַּג לְחִסּוֹת בּוֹ מִהַשָּׁרֵב וּמִהַגֶּשֶׁם,
אֲלָא מָה שְׂבָנֵי אָדָם שׂוֹאֲפִים לְנִשְׂא וּלְהַבִּיא בְּנִים לְעוֹלָם - "הַכֹּל הִיא
קִנְיָתַי אִישׁ מִרְעֵהוּ" (קהלת ד, ד).

דְּבַר נֹרָא מְגַלָּה לָנוּ הַ"מְסֻלַת יִשְׂרָאֵל":

אָדָם שׂוֹאֵף לְדַבְּרֵים שְׂסֻתָם יִכְבִּידוּ וְיִקְשׂוּ עָלָיו אֶת הַחַיִּים וּמִבְּלַעֲדֵיהֶם
יִחְיֶה חַיִּים הַרְבֵּה יוֹתֵר טוֹבִים, וְרַק מִקְנֵאת אִישׁ מִרְעֵהוּ רוֹצֵה וְחָפֵץ הוּא
בְּטַרְדוֹת הָעוֹלָם.

אָדָם חָיֵב לְהִשְׁתַּדֵּל לְמִצָּא זְוּגוֹ רַק מְצַד חַיּוֹב הַתּוֹרָה, וּשְׂאָר הַרְצוֹנוֹת הֵם
מִקְנֵאָה, כִּי, בְּעֵצָם, חַיֵּי מְשַׁפְּחָה הֵמָּה בְּסֻף הַכֹּל רַק הַתְּחַיְבּוּת וּנְתִינָה.

לְכוּ, אִם הִשְׁתַּדַּלְתָּ וְהִנֵּךְ מִשְׁתַּדֵּל כְּחַיּוֹב הַתּוֹרָה לְמִצָּא זְוּגָךְ, שְׂהַרִי זֶהוּ עוֹן
גְּדוֹל מִנְשׂוֹא לְחַדֵּל מִמִּצְוָה זוֹ, וְעִשִּׂיתָ אֶת הַמַּטָּל עֲלֶיךָ - אֵין מְקוֹם לְקִנְיָתָה
בְּכָלֵל, וְרָאָה אֶת הַצַּד הַטוֹב שְׂבַחֲיֶיךָ הַפְּרֻטִיִּים, וּמְצַד שְׂנֵי - כְּמָה הוֹרִים
סוּבָלִים לְמַעַן יְלַדֵּיהֶם, אֵין יוֹם וְאֵין לַיְלָה - וְזֶה בְּמִקְרָה הַטוֹב שְׂהִיְלַד
בְּרִיא. וְכִשְׁחָס וְחָלִיקָה צְרִיכִים לְשִׁהוֹת עִמוֹ בְּבֵית חוֹלִים, וְאִם, חָס
וְחָלִיקָה, נוֹלַד עִם מוֹם - כָּל יְמֵיהֶם בְּצַעַר וּבְגִיגוֹן. וְכֵן חֲנוּכוֹ שֶׁל הַיְלָד כְּמָה
עוֹלָה בְּקִשֵּׁי וְכְמָה הַשְּׂקָעָה נִדְרָשׁ לְכַף, וְכֹל זֶה וְאוּלַי...

וְרָאָה עוֹד מָה שְׂפַתְבָּנוּ בְּזֶה בְּסִפְרָנוּ "יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל" עִמִּי 136-138.

כב. שְׂנֵאָה בֵּין בְּנֵי אוֹתָהּ אֲמִנוֹת

כָּל אֲמֵן שׂוֹנֵא בֵּין אֲמִנוֹתוֹ, וְזֹאת מִפְּנֵי שְׂנִדְמָה לוֹ שְׂלוֹקָתָם מִשְׁלוֹ. בְּהִלְכָה
מוֹבָא, שְׂיֵשׁ אֲפָנִים שְׂמִתֵּר לְפִתּוֹחַ חֲנוּת לְיַד חֲנוּת הַמוֹכֶרֶת מוֹצְרִים שְׂוִים.
וְסִפְר לִי עוֹבֵד אֶחָד שְׂעַבַד בְּאַחַת הַחֲנִיּוֹת שְׂהִיָּה לָהּ מִתְּחַרָּה מִמוּל, שְׂבַעַל
הַבֵּית שְׂלוֹ הִיָּה מְדֵי פְעַם שׂוֹלַח אוֹתוֹ לְהַצִּיץ כְּמָה קוֹנִים יֵשׁ אֲצֵל חֲבֵרוֹ
מִמוּל. סְקָרְנוֹתוֹ הִיָּתָה גוֹבֶרֶת כְּאֵלוֹ וְלוֹקָחִים מִמֶּנּוּ אֶת שְׂלוֹ.

חָיֵב אָדָם לְהֶאֱמִין כִּי "אֵין אָדָם נוֹגֵעַ בְּמוֹכֵן לְחֲבֵרוֹ אֲפֵלוּ כְּמֵלֵא נִימָה".

כג. שְׂנֵאָה עַל עִקִּיפָה בְּכַיִשׁ אוֹ בְּהַמְתַּנָּה לְתוֹר

הָאָדָם מְבַזֵּז זְמַן כָּל כָּךְ רַב בְּמִשְׁךְ חַיּוֹ וְלֹא חָס עַל שְׁנוֹתָיו הַמְתַּבְּזָזִים וְהוֹלְכִים, מְשׁוּחַח דְּבָרִים בְּטָלִים שָׁעוֹת עַל גְּבִי שָׁעוֹת, יָשׁוּן, אוֹכֵל, מְבַלֵּה וּמְכַלֵּה יָמָיו בְּבִזְבוּז זְמַן מְשׁוּעַ.

מְתִי נִזְכָּר אָדָם שֶׁכָּל רִגְעַ חָשׁוּב וְחֻבָּל עַל כָּל דְּקָה?

כִּשְׁהוּא נוֹסֵעַ בְּכַבִּישׁ וְלֹא נוֹתֵנֶת לוֹ מְכוֹנִית זְכוּת קְדִימָה, לֹא נוֹתֵנֶת לוֹ מְכוֹנִית לְעַקֵּף אוֹתָהּ, אוֹ כְּשֶׁעוֹמֵד הוּא בְּתוֹר, וּמִיִּשְׁהוּ מְתוֹנֵכֵחַ אֹתוֹ מִי בָּא קִדְמָה וּמִי אַחֵר כָּךְ.

כָּאוֹ!

כָּאוֹ כְּבָר נִהְיָה הָאָדָם "מְתַמִּיד" גְּדוֹל הַמְדַקְדֵּק עַל זְמַנוֹ וּמִיָּקָר כָּל שְׁנֵיָהּ, וּבָא לִידֵי מַחְלָקֶת וְרִיב, וְלִפְעָמִים מְגִיעִים עַד לְקַלְלוֹת וְהִרְמַת יָדִים, וְעַל מָה?! עַל "יִקְרוֹת הַחַיִּים"! שְׁהִרִי הַזְּמַן יָקָר.

אֲתָהּ, שְׁעַל כָּל יָמֶיךָ לֹא חִסְתָּ כָּלְלִי, וּמוֹכֵן אֲתָהּ לְפִטְפֹט עִם אֵיזָה חֵבֵר בְּסִתָּם דְּבוּרֵי הֶבֶל וְסָרְקָה, פְּתָאוֹם אֲתָהּ "צְדִיק" כְּמוֹ הַגָּאוֹן מוֹיִלְנָא וְהַ"חֲפֵץ חַיִּים", שְׁהִיוּ עוֹשִׂים חֲשָׁבוֹן נֶפֶשׁ עַל כָּל דְּקָה וְדָקָה שֶׁלֹּא תִלְךְ לְאֲבוֹד.

מָה אֲכַפֵּת לָךְ אִם תִּחַכְּהָ בְּתוֹר עוֹד כְּמָה דְּקוֹת, תִּסַּע עַל הַכְּבִישׁ עוֹד כְּמָה דְּקוֹת?! זֶהוּ יִצָּר הַשְּׁנֵאָה וְהַמַּחְלָקֶת! אֵשׁ הוּא! עַד אֲבַדוֹן יֹאכֵל.

הַגָּאוֹן וְתַאֲוֹת הַנְּצוּחַ הֵם הַמָּה הַמְנַהִיגִים אֶת הָאָדָם וּמֵהֶם תּוֹצְאוֹת הַלֵּיכוֹת בְּבִין אָדָם לְחֵבֵרוֹ.

וְדַע! הַמְקַלֵּל אֶת חֵבֵרוֹ בְּשֵׁם ה', עוֹבֵר בְּלֹאוֹ - וְלוֹקָה.

וְגַם אִם אֲתָהּ לֹא מְקַלֵּל, לְפַעְמִים בָּאִי וְתוֹרְךָ אֲתָהּ מְכַשִּׁיל אֶת הַשְּׁנֵי וְגוֹרֵם לוֹ לְקַלֵּל אוֹ לְנַבֵּל אֶת פִּיו, כְּמַצוֹי בְּכַבִּישִׁים אוֹ בְּהַמְתַּנְּה לְתוֹר בְּמִקְוֹמוֹת שׁוֹנִים, וְלִפְעָמִים גַּם חֲלוּל ה' נוֹרָא נִצְמַח מִכָּךְ, וְכָל זֶה בְּשִׁבִיל תַּאֲוֹת הַנְּצוּחַ. וּפְעָמִים נִגְרָם מִכָּךְ הִרְמַת יָדִים, וְכָל הַמְרִים יָד עַל חֵבֵרוֹ נִקְרָא רָשָׁע, כָּל הַסּוֹטֵר לֹעֵז שֶׁל חֵבֵרוֹ כְּסוֹטֵר לַעַל הַשְּׁכִינָה, הַלְּבַנֵּת פָּנִים, שְׁנֵאָה... וְאִם כֵּן, כְּמָה לָאוֹים עוֹבֵר אָדָם עַל שְׁקָר שְׁעוֹשֶׂה בְּנִפְשׁוֹ שֶׁכָּאֵלוֹ וּזְמַנוֹ יָקָר לוֹ...

כד. קנאה ושנאה מהצלחת השני בתורה וכדומה

כָּאוֹ, לְחִמְרַת הָעֵנָן, חִיבִים אָנוּ לְהַקְדִּים דְּבָרָיו שֶׁל רַבְּנּוּ יוֹנָה גִירוֹנְדִי בִּ"שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה" (שַׁעַר ג' קס): "וְעֵנָן שׁוֹנְאֵי ה' נִמְצָא לְפַעְמִים גַּם בְּאֲנָשִׁים שֶׁהֵם עוֹשִׂים הַמְּצוֹת וְנִזְהָרִים מִכָּל עֲבָרָה בְּמַעֲשֶׂה וּבְלָשׁוֹן - אִם נִפְשָׁם רָעָה

ובקרב לבם יקשה להם כאשר חבריהם עוסקים בתורה, וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את ה' ויראים מלפניו. וכאשר נדאי תאמר על האיש אשר לא יחפץ שיכבדו בני אדם את המלך ושיעבדוהו כי הוא שונא את המלך - כל שכן אם הוציאו מחשבתם אל הפעל, שהם מניאים את לב בני אדם מעסק התורה ומן המצוות, כי הם שונאי ה'. וכן האנשים אשר עינם צרה בכבוד תלמידי חכמים הישרים והצדיקים ושונאים עטרת תפארתם, או ירע לבבם אם עדיהם תאטה ובאה ממשלת הדור, וכן כתוב (שמואל א' ח, ז): 'כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם, וכל שכן אם יבקשו כבודם לכלמה או ישפילוהו'.

אמת, אדם מקנא ביקר לו, ואם אדם מקנא בתורה של חברו זהו אכן סימן שהתורה יקרה לו, אחרת לא היה מקנא עליה, כי לא היה מחשיב אותה. אולם הקנאה בתורה, הנקראת "קנאת סופרים", צריכה זהירות רבה, כי אם היא בצורה הנכונה - אין טובה ממנה, ואם לאו - אין רעה ממנה.

הצורה הנכונה שמקנא בתלמיד חכם ובאדם הלומד תורה - לפי שרוצה להיות כמותם ולהגיע למעלתם, אבל, חס וחלילה, אין עינו צרה בכבודם ובמעלתם, אלא ששואף לעשות כמעשיהם ולהיות אהוב להם כמוהם. קנאה זו היא חיובית, ואדרבה - קנאת סופרים תרבה חכמה, ואין טוב יותר מקנאה זו שמרוממת את האדם, כי בלי שאיפה אי אפשר לגדל, ושאיפה באה רק מתוך כד שרואה דוגמאות ודמיון של אנשים גדולים שהגיעו והשיגו, ויוצא לדרכו ומהלך במסלוליהם.

אבל צר העין בהצלחת לומדי התורה וצר העין בכבוד הנתן לעוסקי התורה, נחשב הוא מפת "שונאי ה'", והנו יותר גרוע מהמקנא בהבלי עולם של בני האדם, כיון שעינו צרה בכבוד שמים המתרבה וגדל על ידי עמלי תורה.

ועל כך היה אומר הרבי אלימלך מליזנסק זיע"א: מה הסימן של עובד ה' אמתית ובמה יבחן אפוא אם עובד ה' באמת הוא? כשרואה את חבריו מצליחים ממנו בתורה ובעבודת ה' ולבו טוב עליו, ושמח בראותו חילים חרוצים לדבר ה'. זהו עובד ה' באמת. עד כאן.

והוא שענה משה רבינו, עליו השלום, כשבאו ואמרו לו "אלהך ומיך מתנבאים במחנה" - "מי יתן כל עם ה' נביאים".

וכיצד, ומה העצה להתמודד עם בעיה זו?

להתבונן.

יתבונן האדם: אם המצליח מצליח מצד שהוא מכשר יותר, יש לו כשרונות לתפס מהר ולא לאבד מה שהוא שומע, ואתה מרגיש שכמה שתרוץ אחריו וגם אולי תשתדל יותר ממנו - לעולם לא תגיע אליו, אם

כן, זו מתנת שמים. שהוא יעבד בנתונים שלו וימצה אותם, ואלו אני עובד בנתונים שלי. כך ה' ברא אותי, וכך ה' ברא אותו. זה כבר גזרת שמים, ומה אני צריך להתערב בזה?!

ואם אינו בעל אותם כשרונות, אלא שהוא משקיע יותר - אז במה הקנאה? תשקיע כמוהו - ותשיג כמוהו. הוא, בעצם, לא עשיר יותר ממך.

למה הדבר דומה?

יש אדם שעובד 12 שעות ביום ומרויח 10,000 ש"ח בחודש, ויש אדם שעובד רק 5 שעות ביום ומרויח 5,000 ש"ח בחודש. וכי שיד שיקנא בשני? הרי זו טפשות! תעבד גם אתה יותר ותרויח יותר.

וזהו מה שאמר ה' לקין על שהרג את הבל אחיו מקנאה על שקבל מנחתו של הבל ואלו אל קין ואל מנחתו לא שעה. אמר לו ה': "למה חרה לך ולמה נפלו פניך?" הלא זה לא שאני אוהב את הבל יותר ממך, אלא "אם תיטיב שאת" - אם תטיב מעשיך כמו אחיך, שהביא מבכורות צאנו ומחלביהן - "שאת", אני אשא אותך וארים אותך כמוהו. אלא מה אתה רוצה? לעבר פחות, להביא מפרי באושים של אדמתך, ולדרש שאני אקבלם באהבה כמו את מתנת אחיך...

ואם אכן אתה משתדל ועמל ובכל זאת לא משיג כמו שמשיג חברך - שמח בחלקך. אלו הנתונים שנתן לך הבורא, ואתם - ורק אתם - הוא רוצה שתתמודד, ולא טוב לך אחרת, ולא תפעל את המטל עליך בתפקידך בנתונים של חברך, ותזכה ששכרך בעמלך יהא שוה לשל חברך ולא תפסיד כלום, כיון שעשית את המטל עליך כפי כחך.

וכי ה"חפץ חיים" או ה"בן איש חי" קנאו במה שלא הגיעו למדרגת רש"י והרמב"ם? בודאי שלא! הם עשו כל אשר ביכלתם לפי הנתונים שקבלו, והבינו, כי המתנגע בכל פחו, מעלתו כמעלת רש"י והרמב"ם, שהיו להם פחות טמירים ועליונים יותר, ואם כן, מה יש לקנא? ידעו, שכיון שעושים את המטל עליהם, רצויים הם בעיני ה' כרש"י והרמב"ם בדורם. "יפתח בדורו כשמואל בדורו".

ונחזר לדברינו שאמרנו קדם - שעובד ה' האמת, כשרואה כבוד שמים מתרבה, שמח לבו. זהו סימן של עבד ה' באמת.

צר העין שרוצה לראות רק את הצלחתו, ושמח במחדלם של האחרים - כי אז מתבלטת אישיותו, ונבנה על חרבנם של אחרים - אין הוא חשוב כלום, ועבודתו - מן השפה ולחוץ, כי העקר הוא לזכות שיהא לה' נחת ממני, ואם יש לו נחת ממסכת אחת שלמדתי כמו מהשני מעשר מסכתות שלמד - אם כן, שנינו עושים נחת להקדוש ברוך הוא בשוה, כי ממנו דורש ה' עשר מסכתות והוא עושה זאת, וממני דורש ה' מסכת אחת ואני עושה זאת. אם כן, שנינו עושים רצון בוראנו ומשמחים אותו.

וְאֶפְשֶׁר לְרַמֵּז בְּמָה שֶׁעָנָה ה' לְלִבָּנָה שֶׁאָמְרָה 'אֵי אֶפְשֶׁר לְשַׁנֵּי מְלָכִים לְשִׁמֵשׁ בְּכֶתֶר אֶחָד' - 'לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עֲצֻמְךָ'. הַלִּבָּנָה טָעְנָה: זֶה לֹא כְבוֹד שָׁמַיִם שִׁיְהִי לְמַלְךְ עֲבָדִים בְּאוֹתָהּ עִמָּדָה וּבְאוֹתוֹ לְבוּשׁ וּבְאוֹתָהּ דְרָגָה; כְבוֹד הַמַּלְךְ מִתְבַּטָּא כְּשֵׁישׁ עֲבָדִים קְטַנִּים, וְיוֹתֵר גְּדוֹלִים, וְכֵן הִלָּאָה וְהִלָּאָה לְמַעַלָּה, עַד שֶׁהַמַּלְךְ יוֹתֵר מִכָּלֵם, וְכֵן מוֹחֲשֵׁי יוֹתֵר כְבוֹד הַמַּלְךְ כְּשֵׁישׁ דְרָגוֹת דְרָגוֹת וְהוּא מַעַל כָּלֵם, אֲבָל כְּשֶׁכָּל עֲבָדָיו שׁוֹיִם בְּמַעֲלָתָם, לֹא מוֹחֵשׁ כְבוֹד הַמַּלְךְ. וּבְמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה עָנָה לָהּ ה': אֵת רוּצָה בְּכְבוֹדִי בְּאֵמֶת? נִרְאָה, לְכִי וְהַמְעִיטִי אֶת עֲצֻמְךָ. וְהִיא, אִם בְּקִשְׁתָּ זֹאת לְמַעַנִי בְּאֵמֶת - אֵין לָךְ מָה לְהַצְטַעֵר, כִּיִּן שֶׁבְּכֵן נִתְמַלְאָה בְּקִשְׁתְּךָ שֶׁיִּבְלֵט וְיִמְחַשׁ כְבוֹדִי, וְלָכֵן הַמְעִיטִי אֶת עֲצֻמְךָ כְּדִי שֶׁיִּמְחַשׁ הַגְּדֻלַּת כְבוֹדִי. וְאִם אֲמַנְסָ תַצְטַעֵרִי מִכָּדָּ, הִרִי שֶׁלֹּא בְקִשְׁתָּ זֹאת לְשָׁמַי וּלְכְבוֹדִי, אֲלֵא לְכְבוֹדִי.

הִרִי שֶׁכְבוֹד שָׁמַיִם מִתְעַלָּה גַם מִהַקְטַנִּים וְגַם מִהַגְּדוֹלִים, כִּי כְשֵׁישׁ קְטַנִּים, נִכְרִים הַגְּדוֹלִים, וְעַל כָּלֵם ... כְבוֹדוֹ יִתְבַּרֵךְ, כֵּן שֶׁהַחֲכָם מְנַצֵּל גַם קְטַנּוּתוֹ לְמַעַן הַרְבוֹת כְבוֹד שָׁמַיִם.

אוֹתָהּ מִדָּה אֲמַלְלָה הַנְּזַכֵּרֶת לְעִיל בְּדַבְרֵי הַ"מְסַלֵּת יִשְׂרָאֵל", יְכוּלָה לְהַמְצִיא אֶפְלוֹ בֵּין כְּתִלֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, חֵס וְשָׁלוֹם. נִטָּה אֲזַנִּינוּ לְדַבְרֵי אֶחָד מִגְּדוֹלֵי דוֹרֵנוּ:

פַּעַם אַחַת נִכְנַס בְּחוּר אֶצֶל הַגָּאוֹן ר' יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קִנְיִיבְסְקִי זַ"ל. אוֹתוֹ בְּחוּר לֹא רָאָה סִימָן יָפֵה בְלִמּוּדוֹ, וְהוּא שָׁקַע בְּעֲצָבוֹת. הוּא בְקִשׁ מִהַגָּאוֹן הַנִּי"ל עֲצָה וְתוֹשִׁיָּה. עָנָה לוֹ הַגָּאוֹן: אֵתָהּ יוֹדַע לָמָּה יֵשׁ בְּחוּרִים שְׁפִתָּאִם מְאֻבָּדִים אֶת הַחֲשֶׁק בְּלִמּוּד, וְנִכְנָסִים לְמִשְׁבֵּר? - יֵשׁ לָזֶה סִבָּה אַחַת: מִפְּנֵי שֶׁבְּשִׁעָה שְׁלוֹמֵי־דִים, חוֹשְׁבִים עַל הַכְבוֹד, כִּי הַתְלַמִּיד רוּצָה שֶׁרֵאשׁ הַיְשִׁיבָה יִחְזִיק מִמֶּנּוּ, וְשֶׁיִּכְבְּדוּ אוֹתוֹ, וְכוּאֵב לוֹ שֶׁחֲבֵרוֹ יוֹדַע יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, וְשֶׁחֲבֵרָיו שׁוֹאֲלִים שְׁאֵלוֹת טוֹבוֹת בְּשַׁעוֹר וְהוּא אֵינְנוּ שׁוֹאֵל, וְכָל זֶה גוֹרֵם לוֹ צַעַר, וְהַקְנָאָה אוֹכְלָתוֹ.

אֲבָל דַּע לָךְ, שֶׁהָאֵמֶת הִיא שְׁלוֹמֵי־דִים תּוֹרָה רַק בְּשִׁבִיל דְּבַר אֶחָד וְיִחִיד: שְׁאֲחֵרֵי מָאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּאִים לְעוֹלָם הָאֵמֶת, עוֹלָם הַנְּצַח, וְשֵׁם לֹא תוֹפֵס שׁוֹם חֲשִׁיבוֹת, שׁוֹם עֲנִין שְׁפַעוֹלָם, לֹא רְכוּשׁ וְלֹא נִכְסִים, וְלֹא שׁוֹם דְּבַר, רַק דְּבַר אֶחָד וְיִחִיד: תּוֹרָה. וְשֵׁם, כָּל הַמְשָׂא וּמִתֵּן הוּא רַק בְּתוֹרָה, וְשֵׁם יִבְחַנוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד עַל יְדִיעוֹתָיו בְּתוֹרָה, וְיֵאמְרוּ לוֹ: עֲמַד וְעֲרֹךְ מִקְרָא שְׁקִרִית וּמִשְׁנָה שְׁשֻׁנִית, וְכָל הַתּוֹרָה שָׁבֵן אֲדָם לומֵד כָּל יְמֵי חַיָּיו, צָרִיךְ לְהִיּוֹת רַק לְתַכְלִית זֶה: שֶׁלֹּא יְבוּשׁ וְלֹא יִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעַד - בְּעוֹלָם הָאֵמֶת הַנְּצַחִי.

וְכֹאשֶׁר לומֵד לְתַכְלִית הַזֶּה בְּלִבָּד - אֵז לֹא אֲכַפֵּת לוֹ שׁוֹם עֲנִינֵי כְבוֹד, וְשׁוֹם קְנָאָה לֹא תַעֲלָה עַל לְבוֹ, וְלֹא יֵהָא אֲכַפֵּת לוֹ אִם מִחֲזִיקִים מִמֶּנּוּ כָּאֵן, וְאִם מִכְבָּדִים אוֹתוֹ כָּאֵן, שׁוֹם דְּבַר לֹא אֲכַפֵּת לוֹ, כִּי כָּל מִחֲשָׁבוֹתָיו נִתּוּנִים רַק לְהוֹסִיף עוֹד וְעוֹד תּוֹרָה לְעוֹלָם שֶׁכָּלוּ תּוֹרָה, וְאֵז אֵין לוֹ מִשְׁבָּרִים וְתַמִּיד הוּא בְּשִׁמְחָה... (תַּמְצִית לַשּׁוֹן פִּנְיֵי רַבֵּינוּ הַקַּהְלוֹת יַעֲקֹב, עִמ' ט).

הגאון ר' יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל גלה, שגם התורה הקדושה יכולה להיות נתפסת כקודם לחפר בו ולהשיג עליונות חיצונית, חס ושלום. וכאשר נדמה לאדם שהוא לא הצליח להשיג אותו "השיג", הוא שוקע בעצבות.

הרב קניבסקי זצ"ל מוסיף עוד נקדה ביסוד הנ"ל בספרו "חיי עולם" (פרקים י"א וי"ב). נעתיק מעט מדבריו המאירים: רבים מהתלמידים חושבים, שעקר ההצלחה בלמוד היא פשיכול לחדש חדשי תורה. אם להמציא קושיה במקום למקום, או לתרץ איזו קושיה שהאחרונים זצ"ל נשאו בצריף עיון. וכשאין זה עולה בידו, חושב עצמו לבלתי מצליח, ולבו עליו כואב. [נכל זה בא בעבור שהחברה רחשת כבוד בעקר למי שיותר חריף ויותר מפלפל, ויכול לחדש חדשי תורה]. ובאמת זו טעות - כי לחדש חדש או סבא ישרה, אינו אלא סעיף אחד מכשרון הלמוד, ועקר הצלחה בתורה היא הבנת הסוגיה היטב, לכל פרטיה וטעמיה. זה נקרא תלמיד חכם מפלג וראוי לעלות לגאון ולתפארת. וכתב בספר שאילות (בשם מרן הגר"ח מוואלאזין): חדשי תורה נקרא - כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים ומתחורים אצלו, וכשחוזר יותר, נתבארו טעמים ופרושים, וזה אצלו חדשים.

הגאון ר' שלמה וולבה מאריף עוד ביסוד הנ"ל (מבואר במכתב בספר עלי שור ח"א עמ' 12): מה מאד אני מרגיש את צערך של הלמוד שאינו הולך... בבואך לשיבה אולי היו לך דמיונות מפרזים על עצמך וכשרונותיך. אבל יום ראית יותר ויותר שפשרונות של אחרים - מגרעות אצלך... וביום אחד נתמלאה הסאה. הנך חש בעצמך כי אין לך כלום, לא כשרון ולא הצלחה ולא תקנה, רק אפיסת כח, עצבות, צער. הרגשה זו נקראת - קנאה. ותהא זאת נחמתך, ידידי, כי כל צעיר סובל מקנאה...

המכיר את עצמו ויודע תכונותיו, ויודע כי מה שחננו הבורא יתברך - מתנה גדולה היא, ואם רק ינצל את כחותיו, יגיע לכל מעלה חמודה, וישיג בתורה הקדושה מה שבורא עולם רצה שהוא ישיג, ובאפן שהבורא עולם רצה שישגיגו - אדם זה אינו סובל עוד מקנאה. אבל הצעיר, אשר טרם מכיר את עצמו ותכונותיו הפכה מפפחת וברורה - הנו מביט על עצמו בעינים לא לו. הוא מודד את עצמו בקנה המדה של חברו, מה שהוא רואה אצל חברו - זהו בעיניו הטוב, והוא רוצה להיות כמוהם. לכן, המגע עם החברים מעמיד אותו תמיד על גבולות שכלו וכשרונו, והוא רואה עצמו לא מתוך עצמו, אלא מהגבולות, ושם הוא רואה אצל עצמו יותר את השלילה. זוהי בחינה של "רקב עצמות - קנאה", הנגיע בקנאה הוא מזניח את הטוב והחיובי אשר חננו ה' עד כדי "רקב עצמות", ורק מעלותיהם של אחרים, חבריו וסביבתו, הן מעלות בעיניו...

הן הקדוש-ברוך-הוא, הבורח בתורה, נתן לך כל הפחות הדרושים כדי שתקבל חלקך בתורה. תוכל לברך בשמחה רבה בכל בקר: "ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, שעשה לי צרכי" - גם בגשמיות וגם ברוחניות.

כָּל מֵה שְׁצָרִיךְ לִי בְכַדִּי לְמִלְאוֹת תִּפְקִידִי בְעוֹלָם, כָּל הַדְּרוֹשׁ לִי לְזָכוֹת
לְחֻלְקֵי בִתּוּרָה - הַכֹּל הוּא יִתְבָּרַךְ נִתֵּן לִי!

* * *

לְסִיּוֹם -

הַתְּבָאָר לָנוּ כִּי מִדַּת הַכְּבוֹד הִיא אֲשֶׁר הִפְכָה אֶת הַרְדִּיפָה אַחַר הַמוֹתְרוֹת,
הַהֲצִלְחָה הַמְדַמָּה וְהַתְּחַרְוֹת הַחֲבֵרְתִית בְּכָל תְּחוּמֵי הַחַיִּים, לְאַלִּיל
הָאֲנוּשׁוֹת. לֹו הָיוּ בְּנֵי אָדָם בּוֹחֲנִים אֶת הַצְּלָחָתָם בְּקִנְיַת מְדָה שֶׁל אֲמֶת, כִּי
אִז קָל הָיָה לָהֶם יוֹתֵר לְהַחֲלֹץ מִהַשְׁפַּעַת הָעוֹלָם הַרוּעֵשׁ וְהַרוֹגֵשׁ וְהָיוּ
מִרְפִּים מֵאוֹתָהּ תְּחַרְוֹת אֵין סוֹפִית, וְהָיוּ מְשִׁיגִים אֶת הָאֲשֶׁר הָאֲמֶתִי אֲשֶׁר
הָאֲנוּשׁוֹת בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ בְּמְרוֹצָתָהּ.

וְכַתֵּב הָרַב "רוּחַ חַיִּים" (אֲבוֹת ו, ו): יְכוֹל אָדָם לְהִסְפִּיק בְּלִמּוּדָיו בְּשַׁעַת אַחַת
שֶׁל שְׂמִחָה יוֹתֵר מִהֲרַבָּה שְׁעוֹת שֶׁל עֲצָבוֹת.

כה. תרגיל מצלח

הַרְבֵּה פְּעָמִים מִתְּלַבֵּשׁ הַתֵּר הַשְּׂנֵאָה בְּשֶׁקֶר, וְהוּא מֵהַתְּרַגְּלִים הַמְצַלְחִים
בְּיוֹתֵר שְׂמִצְטִין יֵצֵר הָרַע בְּהַצְּלָחָתוֹ. לְדוּגְמָה:

שְׂמֵעֵת מֵאָדָם, שְׂאֵתָה בֵּין כֹּה קָצֵת מְקַנָּא בּוֹ מְסֻבּוֹת שׁוֹנוֹת, שְׂאֵמֵר אֵי־אֵלוֹ
דְּבָרִים עַל תְּלִמִּיד חָכָם מְסִים שְׁהִיָּה אֶסוּר לְאֵמֵר מִשׁוּם פְּגִיעָה בְּתִלְמִידֵי
חָכְמִים. תִּכְף בְּשִׂמְעָד זֹאת, הִנֵּךְ מִתְּקוּמָם, כּוֹעֵס, וּמְשִׁיב מִלְחָמָה שְׁעָרָה,
וְכַבֵּיכוֹל הִנֵּךְ מִצְדִּיק אֶת עֲצֻמָּךְ מִדִּין 'מוֹחָה עַל כְּבוֹד חָכְמִים'.

בֹּא וּרְאֵה כִּמָּה שֶׁקֶר יֵשׁ כָּאֵן!

לֹו הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ אֶת אוֹתָן מְלִים עַל אוֹתוֹ חָכָם מֵאָדָם שְׂאֵין לָךְ שׁוֹם עֶסֶק
אֵתוֹ, וּבִפְרָט אִם הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ אֶת אוֹתָן מְלִים הַפּוֹגְעוֹת בְּחָכְם מֵאוֹהֲבֶךָ
וּיְדִידֶךָ - הָהִיִּיתָ כִּף מִתְּקוּמָם בְּכַעַס וּבְבוֹז? בּוֹדָאֵי לֹא. לְכֹל הַיּוֹתֵר - אֵתָה
יּוֹדֵעַ - שְׁהִיִּיתָ מוֹכִיחַ אוֹתוֹ עַל הַיּוֹתוֹ מִדְּבַר שֶׁלֹּא כִּהְגֹן, אוֹ יִתְכֹן, שְׂבִכְלָל
גַּם לֹא הָיִיתָ עוֹנֵה וְלֹא מְתִיחַס לְדְבָרָיו, וְלָמָּה לֹא תִחַשֵּׁב, שְׂמֵאָדָם זֶה,
שְׂמֵאָז וּמִתְּמִיד יֵשׁ לָךְ קִנְיָה עָלָיו, נִפְלֵת עַל הַזְּדִמְנוֹת הַפֹּז הַ"מְצַדְקָת"
לְקוּם וּלְחַרְפוֹ וּלְהוֹצִיא אֶת הַשְּׂנֵאָה הָעֵמְקָה וְהַמְסֻתְרָת שְׁהִיִּתָה חֲבוּיָה
בְּלִבְךָ עָלָיו עַד כְּעַתָּה?

דְּבַר זֶה מְאֹד מְצוּי, וְגַם הַמְּבַחֵן לְאֵמֶת תּוֹפְעָה זֶה בְּרוּר וְאֵמֶתִי.

דוּגְמָה נוֹסְפָת:

שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁאָחַד מֵהֶם לֹא רוֹחֵשׁ אֲהָבָה לְשֵׁנִי, וְהַשְּׂנֵאָה בֵּינֵיהֶם פְּנִימִית וְלֹא גְלוּיָהּ, וּפְתָאוֹם מִתְלַקַּח בְּצַבּוּר אוֹ בֵּין אֲנָשֵׁי הַשְּׁעוּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּפּוֹחַ נוֹרְמָלִי בְּנוֹשֵׂא מְסִיִּם שֵׁישׁ בּוֹ מְשׁוּם כְּבוֹד שָׁמַיִם, אוֹ יִתְכַן וּפּוֹחַ בְּדַבֵּר הַלְכָהּ, וְאוֹתוֹ שׁוֹנֵא חוֹשֵׁב: לָמָּה לֹא מִצְדָּק לְהוֹכִיחַ לְשֵׁנִי, שֶׁהֵנוּ מְמַעֵט כְּבוֹד שָׁמַיִם, וְלִתֵּת לוֹ מַלְיִם כְּדָרְבוֹנוֹת עַל הַיּוֹתוֹ נוֹהֵג שְׁלֵא כְּהֶגֶן וְאֵינוֹ נוֹטָה לְדַעַת אֵלּוּ שְׁחַפְצִים בְּכְבוֹד שָׁמַיִם יוֹתֵר, אוֹ לָמָּה לֹא לְהוֹכִיחוֹ עַל הַיּוֹתוֹ טוֹעָה בְּדַבֵּר הַלְכָהּ, וְנִכְשֵׁל וּמְכַשִּׁיל בְּכַף אֶת אַחֲרִים? הֲרֵי רָאוּי לְהוֹכִיחוֹ וְלִנְזֹף בּוֹ עַל כָּף.

וְיִתְכַן אֶפְלוֹ שֶׁהֵנָּה תּוֹפְסוֹ מְדַבֵּר בַּחֲזָרַת הַש"ץ אוֹ בְּשַׁעַת קִדִּישׁ, וְשׁוֹב - הִנֵּה הַזְדַּמְנוֹת נִפְלְאָה לְקוּם וְלִגְעֵר בּוֹ, וְגַם רָאָה הֵנָּה מְבִיא לְעֶצְמָהּ, כְּמוֹבָא ב"שְׁלַחַן עֲרוּךְ" - 'מִי שֶׁשָּׁח בְּאֶמְצֵעַ תִּפְלָה - גְּדוֹל עֲוֹנוֹ, וְגוֹעֲרִין בּוֹ', אִם כֵּן, מִצְוָה אֲנִי עוֹשֶׂה.

וְאֵינָהּ מִבִּין שֶׁהַכֹּל טוֹב וְיִפָּה דוֹקָא כְּשֶׁהַמוֹכִיחַ מוֹכִיחַ לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלְכְבוֹד הַשֵּׁם, וְלֹא לְשֵׁם "חֶסוּל חֶשְׁבוֹן".

וְרָאָה פְּשׁוּטָה שֶׁהֵנָּה מְכַוֵּן ל"חֶסוּל חֶשְׁבוֹן" - וְכִי אֶתָּה מוֹכִיחַ כָּל אָחַד בְּצוּרָה מְבִישָׁה כְּמוֹ שֶׁהֵנָּה מוֹכִיחַ אוֹתוֹ? לוֹ הִיָּה זֶה אָדָם אַחֵר, לֹא הִיָּיתָ פּוֹנֵה בְּצוּרָה כְּזוֹ, וְלָמָּה, אִם כֵּן, לָזֶה הֵנָּה פּוֹנֵה בְּכַעַס וּבְפָנִים חֲמוּרוֹת. תְּבִין פְּשׁוּט, שֶׁהִנְגִיעָה שֶׁל הַשְּׂנֵאָה מְשַׁתְּפֶת כָּאֵן ב"מִצְוֹתֶיךָ" וְהִיא הַמְנַהֲגָה אוֹתָךְ.

עַל כֵּן, כְּשֶׁהֵנָּה מְרַגֵּישׁ בְּהַתְּפָרְצוֹת הַעוֹמְדוֹת לְצֵאת מִקְרָבָהּ עַל חֲבֵרָהּ, תַּחֲשֹׁד וְתַחְקֹר מְאֹד אֶת עֶצְמָהּ הָאִם זֶה לְלֹא נְגִיעָה עֲצָמִית כָּלֵל, הָאִם כֵּן הִיָּיתָ נוֹהֵג גַּם לְאוֹהֲבֶיךָ אוֹ לֹא.

וְיוֹתֵר מְכַף -

יִתְכַן וְגַם אִם לְאוֹהֲבֶיךָ הִיָּיתָ נוֹהֵג כָּף - לְנִזּוֹף וְלִגְעֵר בְּתוֹכָהּ כְּרָאוּי לְפִי הַדִּין, עֲדִין יֵשׁ לָךְ לַחְקוֹר שְׂמָא לְאוֹתוֹ שׁוֹנֵא אֶתָּה מְעַרְבַּב בְּתוֹכָהּ נְגִיעָה אִישִׁית, כִּי קִשָּׂה מְאֹד לְהִיּוֹת נְקִי לְגַמְרֵי בְּמִצְוֹת הַתּוֹכָהּ לְעִשׂוֹתָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם גְּמוּר בְּזַמַּן שֵׁישׁ לָךְ נְגִיעָה כְּלִשְׁהֵי מִן הַקְּנָאָה וּמִן הַשְּׂנֵאָה וְלֹא לְעַרְבֵם בְּמִצְוֹת הַתּוֹכָהּ.

כו. לא תשנא את אחיך - בלבבך

אוֹמֵר ה"חֲפָץ חַיִּים" לְהַלְכָהּ: אָדָם שֶׁלֹּא דָּבַר עִם חֲבֵרוֹ גִּי יָמִים מִתּוֹךְ שְׂנֵאָה שֶׁהִיָּתָה בֵּינֵיהֶם - מְכַאֵן וְאֵילָף עוֹבֵר עַל "לֹא תִשְׂנֵא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְבְּךָ".

פְּעָמִים רַבּוֹת אָדָם נוֹהֵג לְאַחַר שֶׁהָיָה לוֹ רִיב אוֹ סִכְסוּף עִם חֵבְרוֹ, לְחַדֵּל מִלְדַּבֵּר עִמוֹ, וְחוֹשֵׁב שֶׁבְּכֹךְ הַשְׁתִּיק אֶת אֵשׁ הַמַּחְלֶקֶת וְהֵנוּ "אִישׁ שְׁלוֹם". וְזֶה אֵינּוּ כֵן - הַפְּסָקֶת הַדְּבֹר גּוֹרֶמֶת הַגְּדֻלַּת הַשְּׂנֵאָה בְּלֵב לְאִין שְׁעוֹר. אֶת הַשְּׂנֵאָה שֶׁבְּלֵב אִי אֶפְשָׁר לְעַקֵּר - רַק עַל יְדֵי הַדְּבֹר, שֶׁמְשׁוֹחַחִים יַחַד, וּמְגַלֶּה כָּל אֶחָד מֵה שֵׁיט בְּלִבּוֹ עַל הַשְּׂנֵי, וְכֹךְ מְגִיעִים לְעִמְקֵי הַשְּׂוֹה, אֲבָל הַשְׁתִּיקָה לְהַפִּיךְ - גּוֹרֶרֶת שְׂנֵאָה עִמְקָה מְאֹד, בְּבַחֲנִית "וְלֹא יִכְלוּ דַבְּרוּ לְשָׁלוֹם" (בְּרֵאשִׁית ל"ז, ד), שֶׁאֵינּוּ מְסַגֵּל לְדַבֵּר עִם חֵבְרוֹ לְשָׁלוֹם מִחֲמַת הַשְּׂנֵאָה שֶׁבְּלִבּוֹ. לְכֵן כָּלֵל גְּדוּל נִקּוּט בִּידָף: הַדְּבֹר מְסִיר אֶת הַשְּׂנֵאָה.

כְּמוֹ כֵן הַזְּכָרְנוּ לְמַעַלָּה, אִם יֵשׁ אָדָם שֶׁהֵנִיף שׁוֹנְאוֹ מִחֲמַת שֶׁאֵינֶנּוּ סוֹבֵל אֶת טְבַעֲיוֹ, מְרָאֵהוּ, הַנְּהַגְתּוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן אִם עָשָׂה לָךְ שְׂלֵא כְּרִצּוֹנָךְ, וְאִזּוֹ אֲמַנְסֵם הַנוֹחִיּוֹת שֶׁלָּךְ דּוֹרְשֵׁת לְהַפְרִד מִמֶּנּוּ וְלֹא לְדַבֵּר עִמוֹ אוֹ לְדַבֵּר עִמוֹ כְּמָה שֶׁפָּחוּת - דַּע שֶׁבְּכֹךְ הֵנִיף מְגַבִּיר מְאֹד אֶת הַשְּׂנֵאָה בִּינֵיהֶם, וְאִף אִם אֵין שְׂנֵאָה גְלוּיָהּ - שְׂנֵאָה פְּנִימִית גַּם כֵּן אֶסוּרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׂנֵא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְבְּךָ", וְאִדְרָבָה, שְׂנֵאָה פְּנִימִית טְמוּנָה גְּרוּעָה מִשְׂנֵאָה גְלוּיָהּ, וְכְמוֹ שֶׁהַצְּטִינּוּ אַחֵי יוֹסֵף שֶׁגָּלוּ אֶת שְׂנֵאָתָם וְלֹא כִסּוּהָ וְלֹא נִהְגוּ אֶחָד בְּפָה וְאֶחָד בְּלֵב.

לְכֵן, אִם אַתָּה מְרַגֵּשׁ שֶׁעוֹלָה בְּלִבְךָ שְׂנֵאָה עַל חֵבְרָךְ, וּפְעָמִים שֶׁזֶו שְׂנֵאָה עִמְקָה וְקִשָּׁה, וְאֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ כִּיצַד לְהַסִּירָהּ, שׁוּם הַתְּבוּנָנוּת לֹא עוֹזֶרֶת לָךְ עַד שֶׁמִּמֶּשׁ אֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ כִּיצַד לְבָרַח מִמֶּנָּה, וְיִתְכּוֹן וְחֵבְרָךְ בְּכָלֵל אֵינּוּ יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה שׁוֹנְאוֹ, כִּי זֶו הַרְגָּשָׁה אִישִׁית שֶׁלָּךְ שֶׁהֵנִיף מְרַגֵּשׁ סְלִידָה נוֹרָאָה מֵאָדָם מְסִיִּם - הַעֲצָה הַיְעוּצָה: לָךְ דַּבֵּר עִמוֹ, הִרְאֵה לוֹ פְּנִים שׁוֹחֲקוֹת - אִף שֶׁלִּבְךָ לֹא שָׁלוֹם עִמָּךְ, וְגַם הוּא יִרְאֵה לָךְ פְּנִים שׁוֹחֲקוֹת, וּבְכֹךְ תִּרְגַּע מְאֹד מִשְׂנֵאָתָךְ.

וְאֵין בְּזֶה מִשׁוּם אֶחָד בְּפָה וְאֶחָד בְּלֵב בְּכֹךְ שֶׁאַתָּה מַעֲלִים אֶת שְׂנֵאָתָךְ, כִּינּוֹן שֶׁהֵנִיף עוֹשֶׂה זֹאת בְּמִטְרָה לְהַסִּיר הַשְּׂנֵאָה וּלְהַכְנִיֵס אֶת הָאֲהָבָה. כִּי כָּל מָה שֶׁגָּזְרוּ חַז"ל לֹא לְהִיּוֹת אֶחָד בְּפָה וְאֶחָד בְּלֵב - כְּשֶׁאָדָם שׁוֹנֵא וְחוֹשֵׁב לְהִרְע לְחֵבְרוֹ וּכְלָפִי חוּץ מְרָאֵה לוֹ אֲהָבָה. זֶה מְגִנָּה וְשׂוֹנְאוֹ מְאֹד. אוּלַּם כְּשֶׁאֵין אַתָּה חוֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת רַע לְחֵבְרָךְ, אֲלֵא שֵׁיט לָךְ שְׂנֵאָה עָלֶיךָ, וְאִדְרָבָה, הֵנִיף חוֹשֵׁב לְהַסִּיר אֶת אוֹתָהּ שְׂנֵאָה בְּעֲצָה זֶו שֶׁל דְּבֹר וּפְנִים מְאִירוֹת, אֲזִי - אֶפְלוּ שֶׁזֶה כְּלָפִי חוּץ אֵךְ בְּמִטְרָה לְעַקֵּר אֶת הַשְּׂנֵאָה שֶׁבְּלֵב - כֹּךְ רְאוּי וְחוֹבָה לַעֲשׂוֹת.

כז. שְׂנֵאָה גְּדוּלָה עַל מַעֲשֵׂה קָטָן

יְכוּל אָדָם לְהַפְשִׁיל בְּשְׂנֵאָה גְּדוּלָה עַל מַעֲשֵׂה קָטָן.

לְדוּגְמָה: יֵשׁ לָךְ מְקוֹם קְבוּעַ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁהֵנִיף מִתְפַּלֵּל שָׁם אוֹ יוֹשֵׁב שָׁם לְשִׁמְעַ שְׁעוֹר. יוֹם אֶחָד בְּאֶת כְּדַרְכְּךָ, וְהֵנָּה אוֹרַח מְסִיִּם, שֶׁאֵינּוּ מְכִיר אֶת הַמְּקוֹמוֹת הַקְּבוּעִים, יוֹשֵׁב בְּמְקוֹמָךְ. הֵנָּה לָךְ סִבָּה לְרִטוֹן וּלְהַתְקַצֵּף, וְאוּלַּי

גם סיוע ממאמר חז"ל: 'כל הקובע מקום לתפלתו, אלקי אברהם בעזרו', ושהנה בא זה וגנב ממני מעלה נפלאה זו.

אדם נבון וחכם מה עושה במקרה כזה? פונה לאותו אורח בפנים מאירות, שואל לו לשלום, ובאדיבות אומר לו: 'סליחה, זה מקומי הקבוע, ומפנה אותו למקום אחר שיודע שאינו קבוע, כדי שלא ישב במקום קבוע של מישהו אחר, ובכך הכל היה בא על מקומו בשלום.

אבל הסכל - הנו בישן שלא במקום הנכון. לא נעים לו, ומתבייש לומר לאותו אורח לפנות את מקומו, וכל התפלה הנו בהקפדה על אותו אדם כיצד הוא לא מנמס, אינו מחנך, וכי אינו יכול לשאל לפני שהוא יושב האם המקום הזה של מישהו! והנו מתבייש על מקומו ורותח ומרגיש לא נוח בתפלתו, כי זה באמת לא נוח לאדם שרגיל להתפלל במקום קבוע להתפלל במקום אחר. אז במקום להעיר לו יפה - כל התפלה הוא מלא הקפדות וזועם, ופניו חמורות על אותו אורח, וההוא אפלו אינו יודע מכך.

כאן הבושה היא בושה שלילית, ולהפך הוא הנכון - לא להתבייש, וצריך לפטר יפה את הבעיה מבלי להתבייש ומבלי לבייש.

כמו כן במקומות המתנה מסוימים, יתכן ובטעות, ללא ידיעה, מישהו עקף את תורו. למה לך להתבייש?! לך בצורה אדיבה ותפנה אליו יפה: 'אני עכשו בתור. רק הלכתי רגע למקום פלוני, וכדומה, והכל יבוא על מקומו בשלום.

דוגמה נוספת: לפעמים בעל חנות המכלת טועה באיזה סכום פעוט לטובתו. אפטר בכך להגיע להמון חשדות ולאי נעימות. למה לשתק? וכי כאן השתיקה היא במקום? בהחלט לא! לך בצורה יפה ונעימה ותאמר לו: 'סליחה, נדמה לי שטעית'. ובפרט שיתכן שאתה בכלל גם לא צודק, והוא יסביר לך שהטעות אצלך ולא אצלו, ובכך בנדאי מנעת עגמת נפש בחנם. וגם אם אכן אתה צודק והוא טעה - בהעמידך אותו על טעותו, נגמר הספור ונגמרת הקפידה. הוא בנדאי יבקש את סליחתך על טעותו - וזהו. אולם אם תאחז כאן במדת השתיקה - אסף מחשבות יעברו במחך וחשדות של חנם וריב ומדון, וכך זה מבושה שלילית שאין כאן מקומה.

וכן הוא בהרבה פרטים קטנים. יש לך משהו על השכן, על חברך, על אוהבך - אל תשאיר בלב, לך ותאמר לו, כי ברוב המקרים תראה שהיה זה רק דמיון וחשד חנם, ובהודע לחברך את אשר בלבך, יסביר לך את עמדתו, ותראה שכל חשדך היה חשד בכשרים. אולם אם תשאיר בלב, ותפתח שנאה וחשד, והתוצאות תהיינה חמורות ביותר.

כי הרבה פעמים עושה אדם מעשים המקוממים את סובביו, והוא אף אינו מרגיש שיש עול בכפיו. אין לו שום פונה להרגיז או להקניט,

והסובבים אותו מתביישים מלהעיר לו, והשנאה תופסת את מקום חלל השתיקה.

דוגמה: אדם שדרכו להשתעל בקול ולבלע את הלחה חזרה, דבר המגעיל את השומע, והרגיל בכך אינו חש במעשהו שדוחה את סובביו.

או אדם שרגיל להשיל נעליו בבית המדרש ולהשאיר עם הגרבים בלבד, ופעמים שריחו נודף, והוא אינו מרגיש בכך, והסובבים אותו סובלים מכך מאוד.

וכמו כן למשל, אדם הסובל מעדף זעה, וגופו מפיץ ריח לא נעים, ואותו אדם לא תמיד מרגיש בכך. או אדם שדרכו לאכול בצורה לא נעימה ולא מקבלת -

השתיקה במקרים כאלו אסורה בהחלט! אתה נכשל, וכל חבריך הסובבים לאותו אדם נכשלים ב"לא תשנא את אחיך בלבבך", כי דברים אלו מהווים סלידה ודחייה מאותו אדם עד שאי אפשר לדבר אתו.

אם נבון ובעל חסד אמתית אתה - אסור לך לשתק! חייב אתה לדבר עמו בצנעה ולהורות לו את הדרך הישר אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה, ומי יתאר ומי ישער את גדל הטובה שעשית עמו והצלחת אותו. כי הלא אם מאוס הוא פאן בקרבנות, הרי כן מאוס הוא בכל מקום היותו, ומהיום אתה יכול להפכו לאדם אחר אהוב ונחמד ומרצה, ויתכן ובכך תביא שלום לביתו, כי יתכן שאשתו מעירה לו את אותן הערות, וכידוע - אדם לא מקבל כלום מאשתו ולא אוהב לשמוע תוכחות מאשתו, אבל כשזרים מוכיחים - אותם דברים נכנסים ללבו יותר, ואם כן, סדרת אותו גם בשלום ביתו.

כח. דוגמאות נוספות לשנאה גדולה על דברים קטנים

בקשת משהו מן השכן, רצית לשאל חפץ או הלואה ולא נענה לך - תכף פאן מוצאת השנאה מקום להתגדר בו. 'איזה שכן זה? יש לו! אז מה קשה לו להשאיל את החפץ? הוא עושה זאת בכונה! הוא שונא אותי! מהיום אני לא מדבר אתו יותר!'

ואמנם, אם אכן שכן זה במחלקת ובסכסוך איתך מאז ומתמיד, זאת יש לפתור בדרך שלום אחרים. אולם אם זה שכן שהוא בשלום איתך, ואתה יודע שאין בלבו כלום עליך - למה לפתח דמיונות ממקרה פעוט כזה ולהסיק מסקנה שמהיום הוא החליט להיות שונא שלי ומהיום גם אני אין לי מה לדבר אתו? אז אם יש בכחך לדון לכף זכות ולהעביר השנאה

מלבד - מה טוב, ואם לאו - אזי יום אחד, כשתפגש אותו, האר לו פנים ותעיר לו בנעימות: 'ידידי, אין רצוני להשאיר בלב. אנו ידידים טובים, ולכן פשוט רציתי לשאל, מדוע כשבקשתי חפץ להשאלה לפני כמה ימים נעניתי בסרוב? ועל פי רב שהוא יסביר לך וינמק בטוב טעם את סרובו או חסר יכלתו למלא בקשתך, כי מסתמא, אם אתם ידידים טובים, יש לו נמוק צודק לסרובו, או שיבקש סליחתך ותגמר כל הקפידה. כאן השתיקה יכולה ליצר תוצאות גרועות ביותר.

דוגמה נוספת:

הילדים שלך עלו לשכנה לשחק עם הילדים שלה ולא קבלה אותם השכנה. תכף ההתרעמות ופתוח הדמיונות עובדים בשעות נוספות: 'מה?! תמיד שהילדים שלה באים אלי, אני מקבלת אותם. עכשו שאני שולחת את בני אליה - היא מסרבת?!' או כמו כן כשנתקלים בסרוב בקשה על שמירת הילדים וכדומה.

אזי כנייל - אם יש בלחץ לדון לכף זכות ולהשפיע מן הלב כל הקפדה, זהו ודאי עדיף וטוב יותר, ואם לאו - אסור לשתק! ללכת בנעימות, ובמלות פיוס לבקש הסבר על סרוב בקשתך, והכל בדרכי נעם, ואז יבא הכל על מקומו בשלום.

ועוד מה שהנך מרויח בכך - שלהבא יהא אותו שכן או אותו חבר זהיר במעשיו, וכמו כן יהא זהיר להסביר את עצמו, כדי שלא יבוא לאותה אי נעימות שהוא לא הרגיש בה כלל מקדם, אבל לאחר הערתך פתחת אצלו ראייה חדשה כיצד להסתכל ולפקח על מעשיו, ומהיום ינהג כראוי בין אתך בין עם אחרים, וחסד גדול עשית עמו בזה.

ועוד למשל, בקשת מחבר או משכן שייסדר לך סדור מסים שבין פה הולך לסדר לעצמו את אותו סדור וסרב לך. תבין, לך זה נראה שהוא פשע פשע גדול, כי כן טבע האדם - להגדיל את העולה הנעשית לו, ואצלו זה לא נראה פשע כלל, ולכן, תסיר את השנאה או שתשאל אותו מפני מה הוא מסרב, ויתכן והוא ינמק לך נמוק המתקבל, וכך על פי רב, כיון שסוף־סוף הוא בשלום אתך, ואם כן, ודאי יש לו סבה מסיימת שנגעלמת ממך שבגללה הוא מסרב, ולמה אם כן להשאיר את הדבר חתום וסתום מבחוץ ומלא שנאה והקפדה מבפנים? דבר אתו גלוי, ותמשיכו להשאיר בידידות כמקדם.

וכן בין פועל למעבידו, ובפרט כשמדבר בשתפים, ונדמה לך שהשני מנצל את העסק יותר לטובתו, מנצל אותך, זורק עליך תפקידים שהוא צריך לעשות אותם בדיוק כמוך וכדומה - השתיקה כאן היא עון גדול וגוררת שנאה. חייב הנד לשבת אתו וללבן כל פרט ופרט בדרכי נעם, ואם תסתדרו - מה טוב, ואם לאו - פעמים שהפרוד הוא השלום הגדול ביותר, וכמו

אברהם ולוט, שפדי למנע מריבה בין הרועים, בחר אברהם אבינו לשבת
בנפרד.

קבעת פגישה עם מישהו, ולא די שהוא לא בא במועד למקום שקבעתם -
גם אינו מבקש סליחה ומתנצל על מעשהו. למה להשאיר זאת בלב? גש
אליו ותלבנו את הדברים כראוי, ובדרכי נעם תבוא על ספוקך בהסבר
נכון - וחטל.

וישמע חכם ויוסף לקח, כי פשוט, רבות מאד הן הדוגמאות בנושא מצוי
זה.

כט. רד גם אתה לדעתו של השני

בעל חנות המכלת סגר את החנות בדיוק כשבאתי, ולא הסכים להתעכב
ולפתח לי לכמה דקות נוספות לספק לי כמה מצרכים; היבוס' אחר לי
את המשפחת; הוא לא מוכן כבר זמן רב להוסיף לי במשפחתי; הרופא
לא הסכים לקבל אותי על אף שבאתי מרחוק; הפקיד סגר לי בפנים את
הדלת בדיוק בדקה האחרונה של קבלת הקהל; השמש של הרב נמנע
לקבל אותי ולהכניסני לשאלה דחופה;

בכל הפרטים הללו ודומיהם, אדם רגיל להבין רק את עצמו ומצמצם
מאד בחשיבתו כיצד להבין גם את השני, ובכך ממחר הוא בשפיטתו
לשפט את אותם אנשים כאכזרים ורעים, חסרי לב ומוסריות.

לכו צרידו אדם להרגיל את עצמו לחשב ולהעמיק לדעתו של השני ולדונו
לזכות.

וכאן נביא שתי מעשיות המפרסמות שבתלמוד עד כמה חביב האדם
להעמיק ולמצא זכות במעשיו של השני.

בגמרא תענית (כא:) מובא על אבא אומנא, שאף על פי שלא היה אדם גדול,
אלא בשביל מעשיו הטובים שהיה נוהג לדון כל מעשה לכף זכות - למרות
שהיה נראה כמעשה רע - מן השמים היו מכריזין לו בכל יום שלום. וכך
מספרת הגמרא: פעם שלח אביו שני תלמידי חכמים לנסותו ולבדוק
במעשיו הטובים. באו לביתו, אכלו ושתו, ונתן להם מקום ללון וקפל
תחתיהם תכשיטי צמר לישון עליהם. בבקר לקחו האורחים את הבגדים
שישנו עליהם, קפלו אותם והביאו אותם לשוק למכרם, שם פגשו את
אבא אומנא. אמרו לו: מבקשים אנו מכבודו שיאמר לנו כמה הן שוים
ותן לנו מעות תמורתם, ובכך רצו לבדוקו אם יחשדם כגזלנים או שיאמר
שוים הם פחות מערכם האמתית. אמר להם: כך וכך הם שוים. שאלוהו:
ואולי שוים הם יותר? ענה להם: אני קניתי אותם בסכום זה שאמרתי

לכם. לאחר שִנְכַחוּ לְרֵאוֹת שְׂאֵדָם נֶאֱמָר הוּא, אָמְרוּ לוֹ: בְּמָה חֲשַׁדְתָּנוּ בְּעַת
שְׁלֻקְחָנוּ מִמֶּדֶד אֶת הַבְּגָדִים? אָמַר לָהֶם: חֲשַׁבְתִּי שֶׁנִּזְדַּמְנָה לָכֶם מִצּוֹת פְּדִיוֹן
שְׁבוּיִים וְצָרִיכִים אַתֶּם לְמַעוֹת וְהִתְבַּיַּשְׁתֶּם לְבִקֵּשׁ מִמֶּנִּי מַעוֹת, וְלָכֵן
לְקַחְתֶּם אֶת הַבְּגָדִים. אָמְרוּ לוֹ: מִטָּרְתָנוּ הֵיטָה לְנִסּוֹת אוֹתָךְ, וְעִמְדָתְךָ
בְּנִסְיוֹן, וְכַעַת קַח בַּחֲזָרָה אֶת הַבְּגָדִים. אָמַר לָהֶם: אֵינִי רוֹצֵה לְקַבֵּלְכֶם
בַּחֲזָרָה, כִּי מֵאוֹתוֹ רָגַע שְׁלֻקְחָתֶם, אִמְרָתִי שֶׁיְהִי לְצַדִּיקָה. וְעֵבוֹר מַעֲשִׂים
אֵלוֹ נָתַנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שְׁלוֹם בְּכָל יוֹם. שֶׁהֵיטָה בָּאָה אֵלָיו בֵּית קוֹל מִן
הַשָּׁמַיִם בְּכָל יוֹם וְאוֹמְרָת לוֹ: "שְׁלוֹם עָלֶיךָ".

וּמַעֲשֵׂה בְּאֵדָם אֶחָד פּוֹעֵל שְׁיָרֵד מִגְּלִיל הָעֲלִיוֹן וְנִשְׁכַּר אֶצֶל בַּעַל הַבַּיִת אֶחָד
בְּדָרוֹם שְׁלֹשׁ שָׁנִים. וּבִשְׂאֵילְתוֹת (פֶּרֶשֶׁת שְׁמוֹת סִימּוֹן מ) הִגִּירְסָא: מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי
עֲקִיבָא בֶן יוֹסֵף שֶׁהָיָה נִשְׁכַּר אֶצֶל רַבִּי אֶלְיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס, יַעֲיֵן שָׁם (יִפּה
עֵינָיו). וְהִנְצִי"ב מִפְּרֵשׁ שָׁם, שֶׁזֶה הָיָה עוֹד קֶדֶם הַזְּמַן שֶׁלְמַד רַבִּי עֲקִיבָא
תוֹרָה, אוֹלָם מְדוֹת נִפְלְאוֹת הָיוּ לוֹ.

הִגִּיעַ עָרֵב יוֹם הַכַּפּוּרִים, אָמַר לוֹ: "תֵּן לִי שְׂכָרִי וְאַלְךָ וְאַזּוֹן אֶת אֲשֵׁרְתִּי
וּבְנִי." אָמַר לוֹ: "אֵין לִי מַעוֹת." אָמַר לוֹ: "תֵּן לִי פְרוֹת." אָמַר לוֹ: "אֵין
לִי." "תֵּן לִי קַרְקַע" - "אֵין לִי." "תֵּן לִי בְהֵמָה" - "אֵין לִי." "תֵּן לִי כָרִים
וְכִסְתוֹת" - "אֵין לִי." הִפְשִׁיל כָּלָיו לְאַחֲרָיו אוֹתוֹ פּוֹעֵל, וְהִלָּךְ לְבֵיתוֹ בְּפַחֵי
נֶפֶשׁ.

לְאַחַר הַרְגֵל נָטַל בַּעַל הַבַּיִת שְׂכָרוֹ בְּיָדוֹ וְעָמוּ מִשָּׂא גִ' חֲמוּרִים; אֶחָד שֶׁל
מֵאֶכֶל, וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתֵּה, וְאֶחָד שֶׁל מִיַּיִן מְגֻדִים, וְהִלָּךְ לוֹ לְבֵיתוֹ שֶׁל פּוֹעֵלוֹ.
אַחַר שֶׁאֶכְלוּ וְשָׁתוּ, נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ.

אָמַר לוֹ: "בְּשַׁעָה שְׂאִמְרָתְךָ לִי תֵּן לִי שְׂכָרִי וְאַמְרָתִי אֵין לִי מַעוֹת, בְּמָה
חֲשַׁדְתָּנִי?" "אִמְרָתִי, שְׂמָא פְּרַקְמִטְיָא בְּזוֹל נִזְדַּמְנָה לָךְ וְלְקַחְתָּ בְּהוֹן." "וּבְשַׁעָה
שְׂאִמְרָתְךָ לִי תֵּן לִי בְהֵמָה וְאַמְרָתִי אֵין לִי בְהֵמָה, בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי?"
"אִמְרָתִי, שְׂמָא מִשְׁכָּרְתָּ בִּיד אַחֲרִים." "בְּשַׁעָה שְׂאִמְרָתִי לִי תֵּן לִי קַרְקַע
וְאַמְרָתִי לָךְ אֵין לִי קַרְקַע, בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי?" "אִמְרָתִי, שְׂמָא מִחֲכָרְתָּ בִּיד
אַחֲרִים הִיא." "וּבְשַׁעָה שְׂאִמְרָתִי לָךְ אֵין לִי פְרוֹת, בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי?"
"אִמְרָתִי, שְׂמָא אֵינָן מַעֲשָׂרוֹת." "וּבְשַׁעָה שְׂאִמְרָתִי לָךְ אֵין לִי כָרִים
וְכִסְתוֹת, בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי?" "אִמְרָתִי, שְׂמָא הַקִּדְשֵׁתְךָ כָּל נְכֹסֶיךָ לְשָׁמַיִם."

אָמַר לוֹ: "הָעֲבוּדָה [לְשׁוֹן שְׁבוּעָה] כָּךְ הָיָה! הִדְרָתִי כָּל נְכֹסֵי בִשְׁבִיל הוֹרְקָנוֹס
בְּנִי שֶׁלֹּא עָסַק בַּתוֹרָה, וְכִשְׁבָּאֲתִי אֶצֶל חֲבֵרֵי בְּדָרוֹם, הִתִּירוּ לִי כָּל נְדָרַי.
וְאַתָּה, כְּשֶׁם שֶׁדִּנְתָּנִי לְזָכוֹת - הִמְקוֹם יָדִין אוֹתָךְ לְזָכוֹת." (שַׁבַּת קַכּוֹ:)

וְנִסִּים בְּסִפּוּר נִפְלֵא שֶׁסִּפֵּר רַבִּי אַרְיָה לְוִין זצ"ל.

פַּעַם אַחַת הִשְׁתַּתְּפֵתִי בְּהַלּוֹיָתוֹ שֶׁל אֶחָד מִנְקֵי הַדְּעַת מִירוּשָׁלַיִם. לְאוֹתוֹ
נִפְטָר הָיָה יָדִיד וְרַע מִשְׁכָּבֵר הַיָּמִים, שֶׁהָיוּ נֶאֱהָבִים וְנִעֲיָמִים בְּחֵינָהּם וְעָבְדוּ
בְּמַחְצָה אַחַת בְּמִשְׁדָּ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה. לְפִתְעַ רְאִיתִי, שֶׁיָּדִידוֹ זֶה פּוֹרֵשׁ מִן

ההלונה, שהיתה בתחלת דרכה, אינו מלווה את חברו הפנוח לבית עולמו כראוי, ובמקום זה - נכנס לחנות פרחים, שהיתה סמוך, כדי לקנות עציץ...

חשבתני בלבי: 'הקדך ינהג ידיד לחברו הקרוב שהטיב עמו בחייו ולא יגמול עמו חסד של אמת?! כלום אינו יכול למצא שעה אחרת לקנות את העציץ, והוא צריך לקנותו בעת ההלונה דוקא?!' כדי לא לעבר על הכתוב (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך", נגשתי אליו והוכחתי על פניו ואמרתי לו: "ילמדני ואדע גם אני - הלא שנים היית רע כאח למנוח, ומדוע פרשת מהלונתו כדי לקנות עציץ?"

הסביר לי אותו יהודי ואמר: "מזה שנים מטפל אני במצרע אחד, והוא מת אתמול. מטעמים מובנים החליטו הרופאים - שאינם יהודים - לשרף את כל בגדיו וחפציו, שבכללם היה זוג תפלין. התקוממתי בכל לבי שלא ישרפו את התפלין, ואז סכס ביני לבין הרופא, שעד שעה שתים עשרה בצהריים אביא עציץ, והתפלין ינחו בתוך העציץ העשוי חרס, ויגנזו בתוך האדמה כדין. מכרח הייתי אפוא לרוץ ולקנות את העציץ על מנת לקבר את התפלין."

"מאז, הוסיף ואמר רבי אריה, "קבלתי על עצמי לדון כל אדם לכף זכות..." (מתוך ספר "ילקוט אהבת ישראל")

ל. הרגשת קפוח עדתי בנושאים מסימים

פעם נשאלתי על ידי פלוני, כיצד נוהגים במקרה שקרהו. וכך הוא ספר: עברתי לדירה חדשה. כדיך חדש התקבלתי בסבר פנים יפות על ידי השכנים, ונעניתי להם כמו כן בסבר פנים יפות. אולם יוצא דפן היה אחד השכנים שאיני יודע מה מצא בי ומה הפריע לו להיותי שכנו. הוא, אמנם, לא מהעדה שלי. נכר עליו היותו מרגיש עליונות עלי, הן מצד היותו מחשיב את עדתו למעלה וחשובה מעדתי, וגם היתה לו עבודה מכבדת. ואני לא מגזים - נראה לי שלא רק שהיה חפץ שלא אהיה שכנו, אלא גם נהג בי כאדם שלדעתו מיתר לגמרי בבריאה. הייתי מקדם פניו באמירת שלום ובסבר פנים יפות, והוא היה מפנה פניו בעזות פנים כאילו אינו רואה ואינו שומע. בתחלה, מספר פעמים הייתי כאילו מתעלם מתופעה זו ומנסה שוב לומר לו שלום בהארט פנים, בקר טוב, שבת שלום, והוא בשלו - מפנה גבו אלי ואינו רואה להחשיבני כאדם להשיב לו שלום.

החלטתי יום אחד לשאל אותו משהו, אולי תוך כדי דבורים יוסר אשך בלבו עלי. תגובתו אלי היתה בפנים חמורות סבר, כמעט ולא הביט בפני, פשוט הוא לא יכול, סלד ממני, ובקצר רוח צפה כבר שאסים את דברי ו"אשחררו" מהמאסר הגדול שנקלע אליו.

ובכו, נשאלתי, מה עושים במקרה כזה של שנאת חנם.

וכך עניתי לו, בסיעתא דשמיא:

ראשית, אל תשכח להאשים את עצמך, שהרי לו היו מספרים לך על התנהגותו של אדם זה כלפי אדם זר לך, הרי שלא היית פועס ומקפיד, ורק כיון שהדבר נוהג כלפיך הנך רותח, והרי שאתה מקנא לכבודך ולא על עצם התנהגותו המוזרה של אותו הלקוי בשנאת חנם.

ושנית, אתה חייב לרקוד ולשמח, כי לפי מה שאתה מבין ורואה, הרי הוא כאדם משחת ביותר, אם כן, תשמח שאינך משחת כמוהו, ותודה לה' שברוך ה' הצילך מלרדת לשאול תחתית עד כדי מדות משחתות כאלה, ותשמח ותגיל שעושים זאת לך ולא אתה עושה זאת לאחרים, כי כדאי תמיד להיות מהנפגעים ולא מהפוגעים.

ושלישית, מה יש לכעס על אחד כזה? אם אכן באמת נניח שהוא משחת במהותו - אם כן, רחמנות גדולה עליו. וכי אתה חושב שאתה סובל יותר ממנו?! הוא סובל יותר ממך! אדם כזה - חזיו אינם חיים, שהרי חז"ל אומרים כי שנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם. אדם כזה הלקוי בשנאת הבריות מתוך סבה גזענית, עדתית, צבע עור וכדומה - מלא לבו בשנאה וכעס, מורד הוא בהקדוש-ברוך-הוא, מואס הוא ביצירותיו של הבורא, ומה יש לכעס עליו אחר שבין פושעים נמנה?! אתה תמשיך בשלך בדברי שלום, ועשה זאת למען צווי התורה לרדף שלום, וכאן פרוש "לרדף שלום" יצא יפה, כי "לרדף" משמע אחר מי שבורח, ואם כן, כאן נזדמן לך מי שבורח מהשלום ואתה רודף אחריו לשלום.

ועוד תתבונן -

וכי הוא מחליט מי מיתר בבריאה?! אם אתה רצוי לפני השם יתברך וממלא תפקידך ויש להקדוש-ברוך-הוא נחת ממך - מה יש לך להתחשב בבו תמותה שלא מרצה ממך ולדעתו הנפסדת אתה מיתר?! ואם במקום להקפיד עליו תשים לב על עצמך ותקפיד על עצמך להיות רצוי לפני ה' - תרויח יותר.

ואולי גם אפשר לדון אדם כזה לכף זכות, כי מי יודע מה הוא סבל ונכח כבר מבני אדם שונים, והוא בדמיונו רואה אותך כטפוס כמוהם, ומשום מה נדמה לו שאתה פיוצא בהם. ואם כן, יתכן שמחמת שנכחה מנחשים - מפחד אף מחבלים, ונדמה לו בשפוט ראיה ראשונית שהנך לגביו כן אדם שלילי, ובודאי במשך הזמן, כשיכיר אותך יותר ויראה שאכן הוא טעה, ללא ספק שהוא ישנה את יחסו כלפיך. כי בעצם, קשה ונדיר מאד למצא אדם שזנא חנם לגמרי ללא סבה, ובפרט כשצד אחד נותן יחס יפה - אין סבה שיקבל יחס עויין לחנם. לכן, ודאי שבמשך הזמן ישתנה היחס.

ולכן, הצעתי לו, שיתעלים מהתנהגותו של אותו שכן, וימשיך באמירת שלום בסבר פנים יפות.

ואכן, אותו אדם שמע לי, ולאחר תקופה ספר לי שממש כדברי כן היה. לאחר תקופה ארעה שמחה בביתו, וללא הזמנה הנה הופיע השכן, שחשבו לשונאו, וברכו בברכת מזל טוב. ואמר לי שואל השאלה, שהוא לא האמין שאותו שכן ירד לביתו ללא הזמנה להשתתף בשמחתו.

לא. לא קבלו את בנותי לבית הספר שרציתי

כמו כן נתקלים אנו בקפוח בנושאים אחרים, כמו אשה שבאה מתרעמת וקובלת: לא קבלו את בנותי לבית ספר מסוים. כמוכן שדבר כזה מקומם ומרתית - אבל צריך להבין: בודאי שיש לאותה מנהלת סבה שאינה מקבלת את בנותיך. יתכן והסבה צודקת או לא צודקת, אבל יש לה טעם מסוים שאין היא יכולה לומר לך בגלוי, וטמון הוא בלבה. וכאמור, יתכן וכל חשדה חשד שוא ומקורו בטעות, אולם היא אינה שונאת אותך. אולם את, כתוצאה ממקרה שכזה, נכשלת בשנאה, ושונאת את מי שלא שונא אותך. היא יש לה סבה, וכאמור - יתכן ולא מצדקת, ויתכן והיא מנועה בעל כרחיה - מה שלא תלוי בה כלל - מלקבל את בנותיך, ואין לה שום שנאה עליך, ואת היא זו שנכשלת בשנאה.

לכן, קבלי זאת באהבה, זו אחת מקללות הגלות - שירבו הפלוגים בעם ישראל והאמת תהיה עדרים עדרים, שכל אחד יעשה עדר לעצמו. ולכן, חפשי את העדר שלך המתאים לך והדבקי בו, ושם תתקבלי בגאון ובכבוד עצמי, וזה עדיף מלהתקבל כעני בפתח, לבא פנחות ולצאת פנחות, ובפרט שהנסיונות לא יגמרו בזה. גם אם תצליחי ותתעקשי לעמוד על שלך במקרה זה - מחר יבא נסיון אחר עם אותם אנשים שאת לא משתוית אתם, ושוב יגרם מך מחלקת ושנאה. ולכן תפקידנו, מה שפחות לחנך אנשים אחרים. די לנו לחנך את עצמנו ואת בני ביתנו, ומה שפחות להתקל בנסיונות שתוצאותיהן אי נעימות ושנאת חנם.

ועוד עלינו לדעת פרט חשוב: הצלחת חנוך הילדים כאן בעקרה מדוגמה אישית של ההורים, ואם הילדים רואים אצל ההורים שנאת חנם ולשון הרע - זה הקלקול הגדול ביותר. ולכן, אם הילדים רואים את האמא שמדברת ושולחת לשונה על עדה כזו או על עדה אחרת בדברי חרופים וגדופים - מה שנה ומה יועיל חנוך הילדים באותו בית ספר שאת מתדפקת על דלתותיו?!

ולהפך - אם הילדים רואים את ההורים שנוהרים בלשונם ומלאים אהבה לכלם, אין אצלם הבדלים בעדות ישראל, כלם שוים בעינם לאהבה ולאחנה - אין חנוך גדול יותר מזה. ואז, היכן שתלמדנה אותן

בנות - כמובן בבית ספר חרדי - תגדלנה למדות טובות וליראת שמים.

לב. חלי החשדנות

מעניין, שהרבה אנשים לאחר מקרים רבים, ואפשר לומר: רב ככל המקרים, הגם שנוכחו לדעת שחשדותיהם בחבריהם מכיריהם התבדו, ובמו עיניהם ראו שחוש החשד אצלם מפתח מאד ועל פי רב טועים הם, מכל מקום עדן לא לומדים לקחים מכך, ובכל ארוע קטן המעורר ספק רחוק של חשד כבר מתמלא הלב בשפוט שלילי על הזולת, וכמובן שגורר אחריו הקפדה בלב, ומההקפדה שנאה וכיו'...

פעמים רבות נוכחת לדעת שטעית וחשדת בכשרים, ויתכן וגם לקית על זה, וכמו שאומרים חז"ל: החושד בכשרים לוקה בגופו, ובכל זאת מערכת המחשב של הפעלת החשדות עובדת ללא שנוי.

במקרה הטוב, כשגלית את טעות חשדנותך, לפני שפעלת למעשה - כיצד היא הרגשתך?

- מה עשית?!! סתם חשדת?!! הלא הוא הצדיק ואני הרשע!

במקרה זה עוד הצילוף מן השמים, היתה לך סיעתא דשמיא לגלות את טעות החשד בעוד מועד לפני שתפעל למעשה בשנאה ומחלקת, אולם כמה קשה המצב כשלא גלית את טעות חשדנותך בעוד מועד וכבר פעלת בהתאם לחשדנותך בשנאה, ריב ומחלקת, ורק לאחר מכן גלית שחשדת היתה בטעות. הלא הנך מצוה ונדרש תכף לקום ולהתרפס לפני הנפגע ולבקש סליחתו, ולבדק, לדרש ולחקר אם אכן נתקבלה מחילתך מאתו ומחל לך מכל לבו.

והבאנו למעלה שלשה ספורים מפלאים המלמדים עד כמה חביב להסיר חלי החשדנות מלבנו ולהרגיל עצמו לדון לזכות.

ואפשר, בעצם, לכלל את נגע שנאת החנם בחלי החשדנות, באשר הוא הגורם להגדיל בזכויות מגדלת דברים פעוטים, ויותר נכון - חלי החשדנות לא רק מגדיל דברים פעוטים, אלא גורם להמציא ולחדש מציאות שלא היו ולא נבראו מעולם. וזו מכה קשה, כיון שהנגוע בזה, חושד פעמים רבות באשתו, בבניו ובבנותיו, ואפשר גם בהוריו, ומרבה ריב ומדון בתוך ביתו, ומקיים בו: "איבי איש אנשי ביתו". וכמו כן בלתי נמנע להיותך נכשל גם בהרהור אחר תלמידי חכמים, וזהו עון גדול להרהר אחר תלמידי חכמים, ובקלות תכפיל בכך - להיותך נגוע בחשדנות, ודבר זה נתן בהחלט לתקנו -

וכיצד?

הרגל!

פשוט, תרגיל את עצמך לחשיבה אחרת! למה לך לחשב רק מכוון אחד ולהפיל את זולתך, אולי תחשב אחרת לכוון הזכות, ותרגיל את עצמך בזה כמה פעמים ותראה פלאות, כיון שזה כבר יפגס בך היטב, ובפרט לאחר שתראה שטעית בהסתכלותך ותוכח שהסתכלותך אינה ישרה, ופשוט יש לך בעיה שאתה רואה עקם. בדבר זה תוכל בסיעתא דשמיא לחנך את עצמך להישיר את ראיתך, וזה בדוק ומנסה.

לג. חרטה של שוא

'חבל! למה לא עלה לי בראש להחזיר לו בשעת המריבה משפט כזה שהוא היה מתפוצץ ממנו?'

'אוי חבל! למה נתתי לו להרגיש שהוא צודק? איך לא עלה לי בראש לענות תשובה כזאת ובכך הייתי משתיק אותו ומוריד לו את כל גאותו?'

'חבל, חבל! עכשו כבר מאחר מדי!'

* * *

אלו הם חיי היוס-יוס שלנו. מתהלכים במחשבות שטוחנים אנו את עצמנו בהם, וכל יסודם של מחשבות אלו בנוי על "תאות הנצוח" שלא תועיל ולא תתן כלום.

למה זו לא הרגשה יותר טובה כאשר אני מקבל את ה"בוס", והוא שנתן את ה"בוס" - הוא זה שצריך להרהר בלבו: 'האם עשיתי טוב? פגעתי וזלזלתי בחברי - מה הרונחתי? העלבתי אותו, נצחתי אותו, השארתי אותו פעור פה, אולם מה תועלת יש לי מכך?' וחושב בלבו כיצד לפגוע ולרצות אותו.

חשב אתה!

וכי יותר טוב היה להפך - שאני הייתי המעליב והוא הנעלב, ואני הייתי צריך להתלבט כיצד לפגוע את הנעלב? הלא עדיף להשאיר את העבודה הזו לחברי במקום לעצמי.

ועוד - מה יש לך להתמלא שנאה מכך? וכי יש מה לקנא באדם חסר מדות, ובפרט אדם המשחת במדותיו? אם כן, תודה לה' שזכית להיות

מהנעלבים ולא מהעולבים, ולא שם חלקך בין אלה אשר לשונם תהלך בארץ וחי שחוט לשונם. והלא בזה שהנך מתחרט על מחדלך להיות מנצח, שבך התאפשר לו להיות המנצח, הרי וכאלו הנך מקנא פרגע במעמדו כמנצח, השונה ממעמדך כמנצח. על זה לקנא?! והלא דוד המלך ע"ה אומר: "אל תתחר במרעים אל תקנא בעשי עולה". אדרבה, תתמלא רחמים וחמלה על אותו מסכן שלא זכה לתקן את פיו ולשונו, ובמקום להתמלא קנאה ושנאה ולהצטער על שמעמדך להפך ממנו ולהתאוות להיות מנצח מעליב פוגע - תהא מאשר להיות מנצח נעלב וענו.

וכמו כן, כאשר נזקקת על ידי אדם מסיים, נעשקת בשכרך על ידי מי ששכר אותך למלאכה מסיימת, נגזלת ונתרמית על ידי רמאי ונוכל, ואפלו פטרית מעבודתך שלא בצדק, ונראה לך שנהגו בכך כמדת סדום ועמורה;

במקום להכניס השנאה, תחשב ותתבונן עד כמה צריך אתה להודות לה' שלא שם חלקך בין פושעים אלו, שהמתאים ביותר הוא לרחם עליהם, כי הלא המה אנשים שחיייהם אינם חיים. וכי בכך שגוזלים וחומסים המה את הבריות נהנים הם מכך? וכי יש בכספים ברכה? והלא כל כספים נאבד מהם ואין הפרוטה מצויה בכיסם. מרויחים כביכול מכאן - ומאבדים את כל ממונם מסבות אחרות. וכי בכסף גזול ועשוק יהנו בו? הלא רק צרות יהיו להם מזה, ואם כן, מה יש לקנא באחד כזה? ואם אין מה לקנא בו - אין גם על מה לשנאתו, אחר שאין מסכן יותר ממנו. כאן המקום רק להתמלא עליו ברחמים ובתפלה שה' יחזירנו לדרכך הטוב במקום למלא את הלב בשנאה ונקמה, ולהשאיר את הדין והמשפט להקדוש-ברוך-הוא ולקבל באהבה דין שמים. כי אין ספק כי אם זה לא היה מגיע לך לא היית נענש, אלא שאותו אחד שהזיק לך, הוא חייב בידי שמים, וגלגלו חובה על ידו שהוא יהא השליח להרע לך כדי להרבות ענשו בעולם הזה ובעולם הבא. אבל אתה - את שלף היית צריך לקבל, אם לא על ידו - על ידי מישהו אחר או באופן אחר אולי אף יותר עגום, כגון על ידי חלי או צער אחר שהמירו לך אותו בצער זה שצערך חבירך. לכן, קח זאת לכפרת עוונותיך, ותן תודה לאלקי ישראל על כך שהנך מהחוטפים ולא מהמחטיפים, ולמה, אם כן, לך להתחרט על שנבצר ממך לנקם ולהשיב מלחמה שערה? להפך - שמח על ההזדמנות שנתדמנה לך לקיים מצות "לא תקם ולא תטר", שהנה לפניה אפשרות נקימה ונטירה ואינך עושה זאת.

כי תבין, אם אתה מתחרט על שאינך יכול לקם, זה כמו שאתה מתחרט על שאינך יכול לבצע גזלת ממון של מישהו וגנבתו, או על שאינך יכול לבצע חליל שבת או אכילת נבלה וטרפה. זהו בדיוק אותו דבר - זה אסור וזה אסור. וכי אתה מתחרט על דברים שפאלה? ודאי לא! אלא הנך מודה להקדוש-ברוך-הוא שהרחיקך ממעשים מגנים אלו, וכמו כן בזה תודה לה' שאינך מאלה אשר "שבע תועבות בלבם" לשנא ולקם ולבס רע על הבריות.

וזכר מלותיו הנחמדות של ה"חזון איש":

"כִּשְׁם שְׂאִין רְאוּי לְחַכֵּם לְכַעַס וְלִנְקָם בְּמַרְעוֹ שֶׁהֲרַע לוֹ מִתּוֹךְ שֶׁהוּא חוֹלָה בְּנַפְשׁוֹ - כֵּן אֵין רְאוּי לְנִקָּם וְלִשְׁנֹא אֶת הַמַּרְעֵ לוֹ מִתּוֹךְ חֲלֵי שְׁחוֹלָה הוּא בְּנַפְשׁוֹ הַמְשַׁכֶּלֶת."

לד. על פי שתיים או שלש עצות תוסר השנאה

א. הטבה וחסד למי שלבד כבד עלי

עצה נפלאה ומנסה כדי להסיר השנאה משונאך - "עזב תעזב עמו". תטיב לו, סיע לו, ואפלו שזה אצלך מן השפה ולחוץ ותוכך לא כבדך, מכל מקום, המעשים החיצוניים של ההטבה יוציאו את השנאה ויכניסו את ההקבה, וזה יועיל בין לאדם שהרע לך ובין לאחד שסתם אינך סובלו ודחוי הוא אצלך.

כי פה תאמר בלבבך: כיצד אוכל עוד להמשיך לשנאתו, ואני הלא מטיב עמו ומשתדל עבורו כמיטב יכולתי, ואם כן, כידידים נחשבנו, והשנאה תהנה כאן כסתירה למעשה החסד ותוסר מלבדך.

ב. הדבור בפנים מאירות

ואם זה אדם שאין לו צרך בך שתטיב לו, אין הוא צריך ממך כלום ואין במציאות אפנים שתוכל להטיב לו - השתדל לדבר אתו בפנים מאירות, ואל תתן לשתיקה להפריד ביניכם, כי השתיקה מהנה חלל וממלאת מקומה ההקפדה בלב, ומחשבות נקם וכעס מתרוצצים בקרבך יום ולילה. בשיחות בפנים מאירות מדי פעם תראה, שפשוט השנאה סרה והולכת.

כלל גדול הוא לא להשאיר בלב. דבר ישירות פנים מול פנים את אשר יש לך בלבבך על חברך, ואל תטמן את שנאתך וחשדך והקפדתך בלבבך, כי אז הנך מפתח מחשבות המעוררות לשנאה והקפדה. ובכך שהנך פונה ישירות ללבון הדברים, אזי יתכן ותגלה שכל חשדך היה לשוא, ורק טחנת מים. ויתכן שאמנם אמת היה הדבר, אבל בכך שתדבר עמו, יתנצל חברך על מעשהו ותבואו לידי פיוס. וכאן השתיקה והבושה הם שליליות ביותר - אסור להתבייש, חביבים לפנות למי שלבד שונא לו ולגרש ולהסיר את השנאה. וכמו כן, כנאמר למעלה, אדם שטבעיו ודעותיו שנואים עליך וקשה לך להיות בקרבתו, אבל בלית ברירה הנך נפגש עמו מדי יום - העצה היעוצה: לא לשמר מרחק ממנו, זה רק יגביר את השנאה. לכן דבר עמו על דא ועל הא, ובכך תוסר השנאה.

ואם גם אינך יכול לבצע את שתי האותות הנ"ל, תבוא האות השלישית ותכריע להסיר השנאה ולהכניס האהבה, והיא התפלה על חברך שבלבך טמונה שנאה עליו, וזאת תוכל גם כאשר לא תוכל להטיב עמו בפעל במעשה הטבה וגם אם לא תוכל לדבר עמו בדברי פיוס וכדומה, כי דבר זה - להתפלל עליו - מי ימנע ממך? תזכירו בתפלה, ואל תמנע מכם שתפלתו עליו אחד בפה ואחד בלב, כי לא ימאס הקדוש ברוך הוא תפלתו בגלל זה משתי סבות:

א. אתה מחיב להתפלל על כל אדם מישראל - ואפלו על שונאך.

ב. הנך עושה זאת לשם שמים כדי להסיר השנאה, ואם כן, כוננתו לטובה.

ובזה תוסר השנאה, באמר אתה לעצמך: כיצד ואיך אשנאהו ואני מתפלל עליו יום-יום ומזכירהו לטובה ולברכה ולשפע בבני חיי ומזוני.

וכמו כן נכלל בעצה שלישית של התפלה, להתפלל לה' שיצילך ממדת השנאה והגאווה, ולהתחנן לו שאינך בעצם רוצה בזה, ובעל כרחך באים ומתרוצצים מחשבות אלה בקרבך והנך מבטלם בבטול גמור ושלם, ובקש רחמים גדולים שיעזרך ה' לאהב כל אחד ואחד מישראל ולא תעלה שנאתך על אחרים ולא שנאת אחרים עליך. וזו עצה נפלאה להסיר השנאה, באמרך לעצמך: כיצד אשנא ואני מתחנן לבוראי יום-יום שיסיר השנאה מלבי ומבקש סיעתא דשמיא לאהב כל אחד ואחד? אם כן, חיב אני לפחות להשתדל בעצמי קצת כדי שיעזר לי הקדוש ברוך הוא הרבה.

וזהו מה שנאמר בתורה: "לא תשנא את אחיך בלבבך", ההדגשה "בלבבך", כי כל השנאה - כשהיא טמונה ומכסה בלב, וכמו שנאמר אצל עשו (בראשית כז, מא): "וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו, ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי". "וישטם" פרושו - ששטם את השנאה בלבו ולא גלה אותה אפלו למישהו אחר, כדי לא להרגע ולהנחם מאותה שנאה. והוא מה שכתוב בהמשך: "ויאמר עשו בלבו... ואהרגה את יעקב אחי" - אמר זאת בלבו ולא בפיו, למען תשאיר השנאה והנקם במלא תקפם ולא יצטננו אצלו, לכן שטמן בלבו. כי השנאה, כשהיא טמונה ומכסה, היא קשה וחזקה מאד. ואל תקשה על דברינו מהפסוק שאחריו, שכתוב: "ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול", שמשמע מכאן שעשו הוציא את שנאתו בדבורו החוצה. זה אינו, שהרי מפרש רש"י על "ויגד לרבקה את דברי עשו וכו'" - ברוח הקדש הגד לה מה שעשו מהרהר בלבו. אם כן, מפרש ברש"י, שעשו לא הוציא את השנאה מלבו לשפתו, אלא היה הכל טמון בהרהור לבו.

לה. התבוננות שמצילה!

בְּיָדַי יוֹם הַכְּפוּרִים אוֹמְרִים אָנוּ: "מְחִינּוּ עַל כְּבוֹדֵנוּ וְלֹא מְחִינּוּ עַל כְּבוֹדֵךָ". לְדַעְתִּי, הַהִתְבּוֹנְנוֹת בְּזֶה מִמֶּשׁ מִבְּעֵיתָה וַיְכוּלָה לְשִׁמֵּשׁ מִחֲסוּם לְשִׁנְאָה בְּמַחְשָׁבָה פְּשׁוּטָה לְלֹא מֵאֲמָץ. כִּי צַד וְאִיךָ אֲנִי שׁוֹמֵעַ וְרוֹאֶה יוֹם יוֹם כְּבוֹד שְׁמַיִם מִתְחַלֵּל, אֲנָשִׁים פּוֹצִים פִּיהֶם וּמְצַפְצְפִים בְּדַבְרֵי לַעַג וּבוֹז עַל הַתּוֹרָה וְלוֹמְדֶיהָ, דּוֹרְכִים וְדוֹרְסִים עַל כָּל הַיְקָר וְהַקְדוֹשׁ לָנוּ? - וְכִי עוֹלָה בְּלִבִּי קִנְאוֹת וְהַקְפָּדָה - לְכָל הַפְּחוֹת - עַל אֱלֹהִים? אֲדָם הוֹלֵךְ וְחוֹשֵׁב: מָה אֲכַפֵּת לִי מֵהֶם, הֵם יִלְכוּ לְגִיּוֹנִים וְאֲנִי לָגוֹן עֵדוֹ, הֵם בְּשׁוֹלְהֵם וְהֵם בְּשׁוֹלֵי. וְכִמָּה פְּעָמִים אֲף יֵשׁ בְּיַדֵּינוּ לְמַחֹת בְּעוֹשֵׁי עֲבָרָה וְאֵינָנוּ מוֹחִים בְּגִלְלַת קִצָּת אִי נְעִימוֹת אוֹ חֲנֻפָּה, וְאֵלּוּ עַל כְּבוֹדֵנוּ אָנוּ קִנְאִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר. עַל כָּל מְלָה עַל פְּגִיעָה קִטְנָה בְּכְבוֹדֵנוּ הָרֵם וְהִנְשָׂא, יֵשׁר מְשִׁיבִים מִלְחָמָה וּמוֹחִים בְּכָל תִּקְוָה עַל הַזְּלוּל בְּכְבוֹדֵנוּ.

וְהֵלֵא "דִּיּוֹ לְעַבְדֵי לְהִיּוֹת כְּרַבּוֹ", וְאִם כְּבוֹד אֲדוֹנָנוּ, אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים, כְּלִיכָה מְזֻלָּל וְאֵינָנוּ מוֹחִים - אִיךָ נֵעַז פְּגִינּוּ לְקוֹם וְלְמַחֹת עַל כְּבוֹדֵנוּ?! מָה נֵעַנֶה לְיוֹם פְּקָדָה בּוֹ יִשְׁאַלּוּנוּ: כְּשֶׁפְּלוֹנִי זָלַל בְּאִיזוֹ מִצְוָה, דָּבָר בְּבֵית הַכְּנֻסֶת, דָּבָר לְשׁוֹן הָרַע, פָּגַע בְּכְבוֹדוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְכַדוּמָה, הַתְּבַיֵּשֶׁת לְהַעִיר לוֹ וְלְמַחֹת בּוֹ, לֹא הָיָה נֵעִים לָךְ, וּכְשֶׁרַק פָּגַע מִיִּשְׁהוּ בְּכְבוֹדֵךָ - קִמַּתְתָּ וּמַחִיתָ וְהַקְפַּדְתָּ וְאַחֲלַתְתָּ לוֹ אֶת כָּל הַקְלָלוֹת שֶׁבְּעוֹלָם וְשִׁפְטָתָהּ אוֹתוֹ בְּעֵנִשִׁים קָשִׁים שְׁאִינּוּ חַיֵּב בָּהֶם כָּלֵל. וְכַמְדַּמְנִי, שְׁבַמְחֻשְׁבָּה כְּזוֹ תִכְרַף תִּשְׁתִּיק אֶת לִבְךָ וְתִצְמַצְמוּ מְלַהֲתָרַחב וּמְלַהֲשֶׁתָרַר עַל חֲבֵרְךָ.

לו. שנאת הרשע ולא הרשע

דַּעַת הַ"חֲזוֹן אִישׁ" בְּיִזְרָה דַּעַה (סִימָן ב' ס"ק כח), שְׁבַזְמָן הַזֶּה, שְׁאִין מִי שִׁיּוֹדַע לְהוֹכִיחַ כְּרַאוּי, גַּם אֲדָם שְׁעוֹבֵר עֲבֵרוֹת בְּפִרְהֶסְיָה, לֹא יִצָּא מִגְּדָר עֲמִיתָךְ, וּמִצְוָה לְאַהֲבֵה אוֹתוֹ.

כְּשֶׁלּוֹן דוֹר בֵּית שְׁנֵי הָיָה, לְפִי דַּעַת הַנְּצִי"ב, מָה שְׁדָנוּ אֶת הָאֲחֵרִים לְאִפְיֻקוֹרְסִים בְּשִׁקוּל דַּעַת בְּלִתֵּי נִכוֹן. וְכִךָ כָּתַב בְּהַקְדָּמַת סִפְרוֹ "הַעֲמִק דָּבָר":

נִתְבָּאָר בְּשִׁירַת הָאֲזִינוּ עַל הַפְּסוּק "הַצּוֹר תִּמְכִּים פְּעָלוֹ כִּי כָל דְּבָרָיו מִשְׁפָּט צְדִיק וְיִשְׂרָהּ הוּא", דְּשִׁבַח "יִשְׂרָה" נֶאֱמַר לְהַצְדִּיק דִּין הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּחֲרִבּוֹ בֵּית שְׁנֵי, שְׁהָיָה דוֹר עֵקֶשׁ וּפְתִלְתוֹל, וּפְרִשְׁנוּ שְׁהָיוּ צְדִיקִים וְחֲסִידִים וְעִמְלֵי תוֹרָה, אֲךָ לֹא הָיוּ יִשְׂרָיִם בְּהִלְכוֹת עוֹלָמִים. עַל כֵּן, מִפְּנֵי שִׁנְאָת חֲנָם שְׁבַלְבָם זֶה אֶת זֶה, חֲשָׁדוֹ אֶת מִי שְׁרָאוּ שְׁנוּהַג שְׁלֹא כְּדַעְתָּם בְּיִרְאָת ה' שְׁהוּא צְדוּקִי וְאִפְיֻקוֹרוֹס, וּבָאוּ עַל יְדֵי זֶה לְשִׁפְיֻכוֹת דְּמִים בְּדָרְךָ הַפְּלִגָּה וְלְכָל הָרַעוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, עַד שֶׁחֲרַב הַבֵּית, וְעַל זֶה הָיָה צְדוּק הַדִּין. הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׂרָהּ הוּא וְאֵינּוּ סוֹבֵל צְדִיקִים כְּאֵלוֹ, אֲלֵא בְּאִפְּן שְׁהוֹלְכִים בְּדָרְךָ

היָשָׁר גַּם בְּהַלִּיכוֹת עוֹלָם לֹא בְעַקְמִימוֹת, אִף עַל גַּב שֶׁהוּא לְשֵׁם שְׂמִים, שֶׁהוּא גּוֹרֵם חֲרַבַּן הַבְּרִיאָה וְהַרְסוֹת יָשׁוּב הָאָרֶץ. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

עוֹד רְאוּי לְדַעַת, שֶׁלְגַבִּי מִחֻלְקַת רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי מֵאִיר בְּמַסְכַּת קְדוּשִׁין (לו.), אִם יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵם חוֹטְאִים קְרוּיִים בְּנִים, אֲשֶׁר לְדַעַת רַבִּי מֵאִיר קְרוּיִים בְּנִים אִף אִם חָטְאוּ - כְּתַב הַרְשֵׁב"א בְּשֵׁאלוֹת וּתְשׁוּבוֹת (חֲלֵק א סִימָן קצד וְסִימָן רמב), שֶׁאֶפְלוּ יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַד בְּכֻלָּל בְּנִים הוּא, כְּדַבְּרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְרֵאָה עוֹד בְּאוֹר הַגֶּר"א לְשִׁלְחוֹן עֶרְוֹד (יורה דעה סִימָן קנט, סקג) הַמְצִינֵן כְּסִפָּה לְאִסוּר הַלְוָאָה בְּרַבִּית מִמוּמָר אֶת הַגְּמָרָא (סנהדרין מד.) "יִשְׂרָאֵל - אִף עַל פִּי שְׁחָטָא - יִשְׂרָאֵל הוּא", וְאֶת דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר הָאֲמוּרִים. לְפִיכָּד צְרִיךְ לְקַרֵּב עַד כַּמָּה שְׁנֵתָן אֶת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל.

רַבִּי מְנַחֵם מְנַדֵּל מְרִימָנוּב אָמַר, כִּי גַם הֵבֵן הַשְּׁנִי שֶׁבַּהֲגָדָה שֶׁל פֶּסַח יֵשׁ לְהַשְׁתַּדֵּל לְקַרְבוֹ [לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר עַל יִשְׂרָאֵל רָשָׁע, לְכֹן אָמַר הֵבֵן הַשְּׁנִי שֶׁבַּהֲגָדָה] (מובא בִּסְפָר "אִם הַבְּנִים שְׂמַחָה"). וְכִמּוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָּה (כריתות ו): "אָמַר רַבִּי שְׂמַעוֹן חֲסִידָא: כָּל תַּעֲנִית שְׂאִין בָּהּ מְפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָה תַעֲנִית. שְׁהָרִי חֲלַבְנָה רִיחָה רַע, וּמְנָאָה הַכְּתוּב עִם סַמְמָנֵי הַקְּטָרֶת".

וְאִף אִם רוּאָה בְּחִבְרוֹ שׁוֹם דְּבָר רַע - יִשְׁנָא הָרַע שְׂבוֹ, אִךְ הַחֲלֵק הַקְּדוּשׁ יֵאָהֲבֵנוּ מְאֹד כְּנַפְשׁוֹ, כִּי הַבַּעַל־שֵׁם טוֹב אָמַר, שֶׁהַצְּדִיק הַגְּמוּר שְׂאִין רַע בְּקַרְבוֹ אֵין רוּאָה שׁוֹם רַע עַל שׁוֹם אָדָם, אִךְ מִי שְׂרוּאָה שׁוֹם רַע בְּחִבְרוֹ, הַעֲנִין הוּא כְּמוֹ שֶׁמְסַתְּכָל בְּמַרְאָה; אִם פְּנִיו מְטַנְפִין - רוּאָה גַּם כֵּן בְּמַרְאָה כָּד, וְאִם פְּנִיו נְקִיִּים - אֵינֵנו רוּאָה בְּמַרְאָה שׁוֹם דְּפִי כְּמוֹ שֶׁהוּא נִרְאָה וְנִזָּה הַטַּעַם שֶׁיִּצְחָק אָבִינוּ ע"ה אֶהֱבֵ אֶת עֵשׂוֹ עַל אִף הֵיזְתוּ רָשָׁע, כִּי לֹא רָאָה בְּבִנוּ שׁוֹם רַע, אַחַר שְׂבוֹ עֲצָמוֹ לֹא הִיָּה שׁוֹם רַע (הרב דסלר).

וְזֵהוּ "וְאֶהֱבֵת לְרַעְדָּה כְּמוֹד", פֶּרֶשׁ "כְּמוֹד" - כְּמוֹ שֶׁאִם יוֹדַע הָאָדָם בְּעֲצָמוֹ שׁוֹם רַע בְּקַרְבוֹ, וּמִשׁוֹם כָּד אֵינֵנו שׁוֹנֵא אֶת עֲצָמוֹ, אִף שֶׁשׁוֹנֵא הָרַע שֶׁבְּקַרְבוֹ - כָּד גַּם כֵּן עַל חִבְרוֹ. (מאור עינים)

רַגִּיל הִיָּה רַבְּנוּ יוֹסֵף חַיִּים זִוְנִנְפֶּלְד לּוֹמַר: אִם רְאִיתָ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁחָטָא וּפָשַׁע - אַל תִּשְׁנָא וּתְבַזֶּה אוֹתוֹ, אֶלָּא רַחֵם עָלָיו כְּשֶׁם שְׂמַרְחָמִים עַל בַּעַל מוֹם אוֹ עַל מַכָּה בְּגוֹפוֹ. חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָּה אָמְרוּ (ברכות י) "יִתְמֹו חֲטָאִים" - וְלֹא חוֹטְאִים, מְכִינֵן שָׂרֵב פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל תִּינּוּקוֹת שֶׁנִּשְׂבּוּ הֵם, וְאֵלוּלָה הַגְּלוּת וְהַצְּרוּת הַרְבוֹת, בּוֹדָאֵי הֵיוּ שְׂבִים בְּתְשׁוּבָה.

הַנַּחָה זֹה הַנַּחָתָה אוֹתוֹ כָּל יָמָיו. טוֹב לֵב וְרַחֲמִים דְּבָרוּ מִתּוֹדָה גְּרוֹנוֹ. וְגַם כְּאֲשֶׁר הִטִּיף לָהֶם מוֹסֵר לְמַתְנַגְדֵי וְעוֹרְרֵם עַל הַשְּׁקִפּוֹתֵיהֶם הַקְּלוּקָלוֹת - אֶת שִׁיטְתָם וּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים שֶׁל מַחֲלָלֵי הַתּוֹרָה שֶׁנָּא בְּכֻלָּ לְבוֹ, אִךְ כָּל שְׁנָאָה בְּאֶפְסוֹ אִישִׁי לֹא נִרְאָתָה בּוֹ לְאַחִים טוֹעִים.

וְכָד סִפֵּר נְאֻמָּן בֵּיתוֹ, רַבִּי מִשָּׁה בְּלוּי: יָצָאתִי פַעַם בְּלוּיָת רַבְּנוּ מִבֵּית הַחוּלָם "שְׁעָרֵי צְדָק" בְּט"וֹ בְּשַׁבָּט. רְאִיתִי מִרְחוֹק תְּהַלּוּכַת תְּלַמִּידֵי בֵּית סִפֵּר הוֹלְכַת וּמִתְקַרְבַּת אֵלֵינוּ, בְּנִים וּבָנוֹת, נְעָרִים וּנְעָרוֹת, עִם דָּגָל הַצִּיּוֹנִים

בראש כל קבוצה ושירים עבריים בפיהם. הם צעדו בשורות של ארבעה, כשהם ממלאים את רחב הרחוב, והקהל נדחק אל המדרכות.

חשבתני, שמחזה זה יצער את רבנו [שפנדוע, השקפותיו היו נוגדות מאד את הצינונות], ועל כן אמרתני לו: "תהלוכת ילדי פתי הספר באה, אולי רוצה הרב לחזור אל בגנו בית החולים?"

"לא, היתה תשובתו, "וכי לא ילדי ישראל המה?"

רבנו נשען על כתפי, וגם אנו - ככל הקהל - נדחקנו לצדי הרחוב. התהלוכה עוברת קבוצות קבוצות, כל בית ספר לעצמו, וקול השירה פולח את האויר. אני מסתכל ברבנו ורואהו ממלמל בשפתיו. אני מטה את אזני, ושומע אותו אומר וחוזר ואומר: "יסף ה' עליכם, עליכם ועל בניכם, ברוכים אתם לה'... יסף ה' עליכם, עליכם..." תוך שהוא מזיל דמעה ומתפלל, שזכרו כל אלה גם לפסוק הקודם: "יברך יראי ה' הקטנים עם הגדלים..." עד שכל התהלוכה עברה על פניו...

לז. השונא - למה הוא דומה? משל נחרץ!

לטולדנו המליונר!

מפעל ליצור נעלים ביפן, מפעל ליצור שעונים בארצות הברית, מפעל לתכשיטים באוסטרליה, ועוד כמה מפעלים בדומה לאלו ברחבי העולם.

וטולדנו עצמו - יושב לו בארמונו המפואר בשוויץ, ארץ החפץ והשלוה, סביבו רהיטים נדירים, יקרי ערך, פטנטים המחדשים ביותר על כל צעד ושעל בביתו, והוא יושב לו כמלך סביב משרתיו עושי רצונו.

טלפון.

"הלו? כאן מדבר מנהל המפעל שלך ליצור נעלים ביפן. היום נכנס פדיון בסך \$15,000."

"יפי, יפי. ברוך ה'. סכום נכבד ביום אחד. נפלא מאד. תמשיכו ככה," אומר טולדנו למנהל העבודה שלו ביפן.

שוב טלפון.

"הלו? מדבר המנהל שלך מארצות הברית. היום הגה הפדיון מעסק השעונים בסך \$12,000."

"יפי, יפי. מצוין. תמשיכו כך," עונה טולדנו למנהל.

ושוב טלפון.

"מדבר מנהל מפעל התכשיטים מאוסטרליה. היום היה פדיון בסך \$18,000."

"יפה מאד!" עונה טולדנו, "אתם עובדים יפה באפן יוצא מן הכלל. הלואי שתמיד תמשיכו כך."

וכן הלאה עוד טלפונים כאלו מקבל מר טולדנו משאר מנהלי העבודה שלו.

ובסוף היום -

לאחר כל הפשורות הטובות הללו - קבל טולדנו טלפון אחרון ממנהל המפעל ליצור תיקים בטילנד.

"אני מצטער להגיד לך, מר טולדנו. היום לא היה פדיון, וגם היה הפסד בסך \$500."

מר טולדנו יוצא מפליו. קם מכסאו בקצף גדול, מיאש, ממרמר. תכף מחליט לפשוט רגל ולסגר את כל מפעליו מרב פעסו על הפסד ה-\$500 ממפעל התיקים בטילנד, ותכף שולח מכתבי פטורין לכל מנהלי מפעליו היפים, עורץ ומפרסם מכירת חסול על כל אשר לו.

נו, מה נאמר על מר טולדנו העשיר?

אמנם עשיר הוא בכסף, אבל אין עני כמוהו בדעת.

היש טפשות גדולה מזו, שבשביל הפסד מועט מחליטים לקום ולבעט בכל המפעלים המכניסים רווחים גדולים מדי יום!?

אנו, הלקויים במדת השנאה, לא רחוקים כלל וכלל ממר טולדנו, ועוד גרועים ממנו הרבה!!! ברוך ה', הבריאות אצלנו תקינה, האבא בריא, האמא בריאה, הילדים בריאים, פורחים ומאירים, הכל בסדר, ועוד מכניסים מליונים יום יום: תפלה, תפליו, ציצית, ברכות הנחנין, ברפת המזון, לומדים תורה יום יום, עושים מצוות, מכניסים מליונים לקפה, ובשביל שבסוף איזה יום עמוס בתורה ומצוות ומעטים טובים קבלנו מאיזה מכר איזושהי מלה עסיסית פוגעת, או שארע לנו הזק ממישוהו שהזיק לנו בממוננו, ריב שכנים וכדומה -

הנה תכף אנו ממרמרים, מיאשים, עצבנים, כבר לא שנה לנו כלום, השנאה והנקמה ממלאת את חלל הלב, ומה שיש כאלו כבר אין, ומה שנשאר הוא רק ההפסד של אותה מלה פואבת שזרק לי חברי, חמותי, הבוס שלי, השכנה שלי...

ולמה אנו גרועים ממר טולדנו?

מר טולדנו בעט בכל כספו וזהבו בשביל הפסד כספי פעוט - אנו בועטים בכל התורה והמצוות שלנו בשביל הפסד חמרי של כסף או ריב, כבר כל העשר הרוחני שלנו, שאין לו ערך ושוי בעולם, כאלו נעלם, אין לנו ממנו שום ספוק, שום זכר של שמחה לא נשאר ממנו, ותפס את מקומו רק אותו הפסד מועט או פגיעה קטנה בכבודנו.

ממש מזכיר לנו את המן הרשע...

"ויצא המן ביום ההוא שמח טוב לב וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וימלא המן על מרדכי חמה: ויתאפק המן ויבוא אל ביתו וישלח ויבא את אהביו ואת זרש אשתו: ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך: ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך: וכל זה איננו שנה לי בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך: " (אסתר ה, ט"ג)

יש להמן הכל - עשר, בנים, כבוד. כלם פורעים לפניו, כמו שכתוב לפני כן (אסתר ג, ב): "וכל עבדי המלך אשר בשער המלך פרעים ומשתחויים להמן כי כן צוה לו המלך".

טפש! תוותר על יהודי אחד שמתעקש לא להשתחוות לך, ותרויח עשר, כבוד - הכל!

אך לא - "וכל זה איננו שנה לי בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך".

לח. עין הרע

פעמים רבות רואים אנו אדם מאשר שהצליח בבניו ובנותיו לחנכם לתורה ולדרך ארץ - מלבד בן אחד שלא הצליח בו כל כך. פוגש הוא בחברו, שהולך עם בנו, ורואה הוא את בנו מצלח, חכם, מכשר ונאה. תכף מתמלא הוא קנאה: 'איזה בן יש לי שלא הצלחתי בו. כל כך חבל! אם היה בני כמו בנו של חברי - כמה הייתי מאשר!'

תחשב!

הלא גם אתה הצלחת, וברוך ה' יש לך ילדים, בנים ובנות מצלחים בתורה ובדרך ארץ, מכשרים וחכמים, אם כן, למה אתה מטיל עין הרע על בן חברך שיתכן והוא לבדו הבן היחיד המצלח שיש לו, ושם אתה את בנך

הלא מצלח מול בנו המצלח ומצטער, ואת יותר בניד המצלחים הנד
מטמין בקפסא פאלו אינם בעולם!?

לראות את מה ששלי פאלו לא שלי, ואת מה שלא שלי פאלו היה שלי ורק
לקחו זאת ממני, זהו ממש כמעשה המן הרשע שהזכרנו בפרק הקודם.

תראה את הטוב אשר ברכך ה', ופעמים רבות הרבה יותר מזולתך, ולמה
לך להסתכל באמתחתו של העני ממך ולהציץ בפרוטות שיש לו ולחמדן!?

ויש לנו לדעת!

המטיל עין הרע בחברו, נחשב למזיקו ממש. וכן אמר רבי יחזקאל
לוינשטיין זצ"ל: כמו שיש מזיק לחברו בגופו, שמכה לחברו, או בממונו
- שממונו גרם הזק לחברו, כמו כן יש שמזיק אדם לחברו על ידי עין הרע
שהטיל בו.

וכמובא בגמרא על רבא שטיל בבית הקברות, וראה ש-99% מהנפטרים
נפטרו מעין הרע, והשאר מתו כדרך העולם.

אם כן, עין הרע ממית, מזיק, גורם הפסד וכליון. והשוניא לחברו, הרי
שמסתכל בעין רעה על כל הטוב שיש לו.

"והסיר ה' ממך כל חלי" - זו עין הרע, דורשת הגמרא, שגורמת לכל
החליים והצרות.

בואו ונרד לעמק מחשבת השוניא בעל עין רעה;

אדם זה רואה את חברו במצב טוב, הוא ואשתו ובניו בריאים ופרנסתו
ברוח - לא נוח לו, כואב לו הבטן והראש מלראות כדרך הזה.

ובכו, הבה ונשאל לאותו אדם: וכי מתי תרגיש טוב? מתי ירוח לך? מתי
תרגע ותהא שלו? וכה תהיה תשובתו, לכאורה: אני ארגע, כשהבעל יהא
חולה, מחסר עבודה ופרנסה, כי אינני יכול לראותו בריא ועובד ומפרינס
את ביתו - זה פשוט מפריע לי! את אשתו הייתי רוצה לראות בבטן
בריאות ואיננה רגועה, כי אינני יכול לראות כיצד היא מגדלת את בניה
בשלוה ובסבלנות ובנחת ורווח מהם נחת רגע רגע, ואת בניו הייתי מעדיף
לראות לא מצלחים, ילדים בעייתיים, כי איככה אוכל וראיתי בהצלחת
בניו ובנותיו של שכני וחברי מצלחים ומכשרים יותר משלי!?

אלו הם אחוליו הלבביים של השוניא והמקנא...

נתבונן ונתבייש מעצמנו לאיזו שפלות ודיוטא תחתונה יכול להגיע אדם
שלא חוסם ומתקן את מדותיו: שנאוי לבריות, שוניא את הבריות, עד
ששנאת הבריות מוציאתו מן העולם וחזיו אינם חיים. כמה רחוק הוא

מהשלמות, שהיא "טוב עין", לשמח ולרוות נחת וענג בראית הטוב והאשר של הזולת.

הפתרון היחיד לכך - לאפס את קנייני עולם הזה ולהחשיבם חסרי ערך ושאינן שווה לריב בשבילם ולהקפיד עליהם, ומאידך - ליקר את ערכי עולם הבא ולשמח בהם ולשים את הלב רק להרבות בקנייניהם, ובזה נזכה לחיים טובים בעולם הזה ובעולם הבא.

לט. מאמרי חז"ל בעון השנאה

שלא לשנא שנאת הלב לאחד מישראל הוא מצות לא תעשה, שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבבך". ואם קבע השנאה בלבו משום שחברו הרע לו, והשנאה גברה כל כך עד שיגמלוהו כרעתו - עבר גם על לאו של "לא תקם", כמו שכתב ספר החנוך במצות רל"ח ורמ"א.

וזה לשון ספר החנוך (מצוה רלה): שרש המצוה ידוע, כי שנאת הלב גורמת רעות גדולות בין בני אדם להיות תמיד חרב איש באחיו ואיש ברעהו, והוא סבה לכל המסירות הנעשות בין אנשים. והיא המדה הפחותה והנמאסה תכלית המאוס בעיני כל בעל שכל.

וכתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות דעות הלכה ה': כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה וכו', ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב [הינו], שאין מגלה לחברו שהוא שונאו. ובהלכה ו' כתב: כשיחטא איש לאיש - לא ישטמנו וישתק כמו שנאמר ברשעים: "ולא דבר אבשלוס את אמנון וכו'", אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו: למה עשית לי כך וכך? שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך".

וכתב בספר מצות הלבבות (סימן ב הלכה יג): וכל זה [דאסור להצניע שנאתו מחברו], אם הוא לו לשונא גמור ומבקש רעתו. אבל אם אינו חושב לעולם לעשות לו רעה, ואדרבה, רצונו לעשות עמו טובות, רק משום איזה סבה יש לו בלבו שנאה על חברו, כמו, למשל, אם מצד הדין משום שמצוה לשנאתו או שאינו יכול לכף את יצרו ונתבזה אצלו חברו, וכמו שמצוי אצל הרבה בני אדם, שאמנם יש בלבם שנאה וקנאה על חבריהם, אבל משתדלים להסירה מלבם, ואינם מתפוננים, חס וחלילה, להרע בפעל לאותו אחד שמקנאים בו, שאז אדרבה - אם יאמר שיש בלבו שנאה וקנאה, יגדיל המחלקת יותר, ולכן אזי מחיב להסתיר השנאה ולדבר עמו ולקבלו בסבר פנים יפות, ומזה נבאו לידי אהבה גמורה. ("דרכי שלום")

מ. בחמר האסור של שנאת חנם

"שקולה שנאת חנם כנגד ג' עברות חמורות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים". (יומא ט:)

"...ושנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם". (אבות ב)

רבי חיים ויטאל בספרו "שערי קדושה" (חלק ב, שער ב) באר את חמר האסור של שנאת הבריות: "אמרו רבותינו זכרונם לברכה: שנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם, והנה [הוא] שונא כביכול להקדוש ברוך הוא על שבראם, והנה פלנו בניו לה' אלקינו, ושונא את אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מהם. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: בית המקדש היו בו צדיקים וחכמים גדולים, ולא נחרב אלא בשנאת חנם, ולא עוד, אלא ששאר עברות אינו עובר עליהם אלא בשעה שעובר עליהן, אבל שנאת חנם היא בלב תמיד, ובכל רגע עובר ב'לא תשנא', ובטל מצות 'ואהבת לרעך כמוך'".

הוסיף על כך רבנו בחיי בספרו "כד הקמח" ערך שנאה:

"שנאת חנם היא חלי קשה, ראש לכל עברות שבתורה, מביא את האדם השונא את חברו שיזדר עליו כזבים מה שלא היה ולא נברא. והרגיל לדבר כזבים הוא מן הפתות שאינן מקבלות פני שכינה, שנאמר (תהלים קא, ז): "דבר שקרים לא יפון לנגד עיני", ומן הכזבים תביאנו להעליל עליו ולהעיד עליו עדות שקר, וכן אמר (משלי כא, כח): "עד כזבים יאבד", ואמר (שם ו, יט): "יפיח כזבים עד שקר", מתוך שדאג על הצלחת חברו - יעלו ברעתו.

כל מי שמתגבר עליו המדה המשקצה הזאת, הוא סותר ועוקר האחוה והרעות הנזכרים בפסוק (תהלים קכב) "למען אחי ורעי", והוא מכחיש עצמו שאינו מזרע אברהם, לפי שכל מי שהוא מזרעו - אוהו דרכו, כענין שכתוב: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו".

הלקוי בשנאת הבריות עלול להפשיל פעמים רבות בעון חמור מאד, והוא "שונאי ה'", משום שירע לו בהצלחת שונאו בעניני המצוות ואינו יכול לראותו מצליח בזכיו את הרבים ובהפצת התורה, וכמו שהבאנו בזה דברי רבנו יונה למעלה.

מא. השנאה - שרש כל הרעות

בשנאת חנם כתיב: "לא תשנא את אחיך בלבבך", והיא שרש כל הרעות. ראה מה גרמה שנאת יוסף לאחיו, ועל שנאת חנם אנו בגלות הארץ הזה

יותר מכל הגליות שהיו בסבת עבודת אלילים, גלוי עריות ושפיכות דמים בבית ראשון, וכשם ש"ואהבת לרעך כמוך" כולל קיום כל התורה, כך השנאה להפך - לעבר על כל התורה.

מב. גדרי עון השנאה

אומר ה"אור החיים" הקדוש: יכונן להודיע שעור השנאה אשר ה' מצוה עליה, שלא יאמר אדם שאינו קרוי שנאה אלא שנאה גמורה - לבקש רעתו ולחפץ בכליונו, אבל הרחקה בלב אינה קרויה שנאה.

לזה נתחכם הכתוב לסמוך "לא תשנא" עם תבת "אחיד", לומר, כי השערת השנאה אשר יצוה ה' עליה, היא הנרגשת בערך אח, ושעור זה - כל שירחיקהו מלבבו קצת, הנה הוא יורד ממדרגת אח, והרי הוא עובר משום "לא תשנא".

איתא בגמרא (סנהדרין כו:), דמי שלא דבר עם חברו מחמת איבה ג' ימים נקרא שונא, ופסול לדון לו דין, בין לרבנו ובין לרבי יהודה, עין שם.

והנה מצוי מאד בין אנשים, שלפעמים, בשביל סכסוך דבר קטן שהיה ביניהם, יש להם תרעמת זה על זה, אף ששנאה גמורה אינה נראית ביניהם, אך מכל מקום, אינם רוצים להפגש יחד, ובלשון בני אדם נקרא ענין זה, שאינו שוה עמו.

אבל באמת, הרי חזינן מגמרא הנזכרת לעיל, שבענין כזה נקרא שונא, ועובר על לאו ד"לא תשנא את אחיד בלבבך". ועל כן צריך האדם שיתבונן בדבר זה, שאפשר שבשביל דבר קטן יפשל האדם בעון החמור הזה, שהוא נורא למאד. (אהבת ישראל, חפץ חיים)

מג. הקלות שמביא אדם על עצמו בעון השנאה

תנא: רבי נחמיה אומר, בעון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם, ואשתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים. (שבת לב:)

הרי רואים אנו כמה רעות גורם האדם לעצמו על ידי העון המר הזה. והנה, אלו יפגע אדם אחד בבנו הקטן להכותו, הלא יתקוטט וייריב עמו וישנאהו שנאת מות, ואלו הוא עצמו, שגורם להם סבת מות, אינו חושש לזה כלל, ואיננו מתבונן עד היכן עונו מגיע - אוי לו ואוי לנפשו! איך שכלו ואיך דעתו? שבעצמו גורם לכל זה.

ועל כן, מאד מאד צריך האדם להזהר מעון זה, ובכל רוחו ונפשו יתרחק מעון זה, ויהיה לו טוב בזה ובבא. (אהבת ישראל, ח"ח)

מד. הפרוד נובע מתאווה - לתאווה יבקש נפרד

תמה המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, מאין נובע העדר ההתקשרות והאהבה בין אדם לחברו, הרי כל נפשות ישראל חלק אלוה ממעל ומקורם נובע מאותו אחד, אם כן, היו צריכים כלם להשתוות ולהתחבר יחד, ומדוע איננו מרגישים בהתקשרות לשרש האחד? וכשם ששני אחים הנולדים מאב אחד חשים ומרגישים משיכה אחד לחברו, כן כל עם ישראל שהם נפש אחת חייבים לחוש בהתקשרות ביניהם.

ובאמת יפלא יותר, מדוע איננו מרגישים בהתקשרות לה' יתברך, והלא כלנו חלק אלוה ממעל, נפשו של הקדוש-ברוך-הוא, אם כן, צריך להיות מרגש אצלנו משיכה לה' יתברך, וכשם שכל אחד מרגיש משיכה לשוב לבית אביו, כן עלינו להרגיש התקרבות לה' יתברך. ומדוע אף בעת התפלה וקיום המצוות אנו מרגישים הרגשת רחוק וקרירות ואיננו מרגישים קרבה ומשיכה, וכשם שמצינו אצל דוד המלך עליו השלום שאמר (תהלים סג, ב) : "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועגף בלי מים". דוד המלך הרגיש תשוקה להקדוש-ברוך-הוא כאדם המהלך במדבר ימים רבים ללא מים ונפשו כלה למעט מים, כן חש דוד המלך, עליו השלום, צמאון ותשוקה עד בלי די להשגת רבונות-של-עולם, וכך רגע ורגע הוסיף ותשוקה בנפשו עד אשר השיג מבקשו.

התשובה לכל זה - שאכן אדם קשור בנפשו לה' יתברך, אך במה דברים אמורים? כל זמן שלא חבר עצמו למקום אחר, לעולם הזה וכדומה, בקשר חזק יותר, אזי פועל השרש האחר את פעלתו ואינו נוהג מקום לכח החבור הדק שיפעל את פעלתו.

והכא נמי הטעם מדוע אין מרגישים בהתקשרות בין אדם לחברו - שפיון שמחבר עצמו בתאוותו לעולם הזה, ממילא אין ההתקשרות הנפשית ביניהם פועלת ואין מרגישים בה. ואף שכלם עובדים לבורא אחד, מכל מקום זה רק חוט דק, וכיון שאין משתמשים בה, אלא מחברים לתאוות העולם הזה, אין בכח החבור הנזכר לפעל פעלתו. ולכך באמת חזינו, שבשעת צרה כלם מתקשרים ומשתנים אחד עם זולתו, מפני שבעת צרה מתבטלות התאוות הרצוניות המפרידות את ההתקשרות, ונותר החוט המקשר בין כל הכלל ומאחד את הבריות כלן. ועל זה נאמר : "אדם לעמל יולד" (איוב ה, ז), שעל ידי עמל וגיגעה יוכל לחזק כל אחד ואחד את נפשו בהתקשרות לבורא, שעל ידי כך נניתק את כל הקשרים החדשים המונעים ומפרידים הקשר שבין אדם למקום. (אור יחזקאל, מדות, עמ' קכד)

וְכֵן מִפְּרֵשׁ בְּרַבְּנֵי יוֹנָה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְנֹאמֵר (משלי יח, א): 'לְתַאֲוֶה יִבְקֶשׁ נִפְרָד בְּכָל תּוֹשֵׁיָהּ יִתְגַּלְעִי, פְּרוֹשׁ: מִי שֶׁמִּבְקֶשׁ לְלַכֵּת אַחַר תַּאֲוֹתָיו וּרְצוֹנוֹ - נִפְרָד מִכָּל חֵבֵר וְעַמִּית, כִּי יִרְחֲקוּ מִמֶּנּוּ אוֹהֵב וְרַע, כִּי תַאֲוֹת בְּנֵי אָדָם וּמַדּוֹתֵם חִלּוּקוֹת, אֵין רְצוֹנוֹ שֶׁל זֶה כְּרְצוֹנוֹ שֶׁל זֶה. אָכֵן אִם יִלְךְ בְּדַרְךְ הַשָּׂכָל, אִז יִתְחַבְּרוּ לוֹ הַחֲבֵרִים וְיִהְיוּ אוֹהֲבֵיו רַבִּים. וְאָמְרוּ בְּמוֹסָר: מִי שֶׁהוּא רוֹצֵה אֶת מַדּוֹתָיו - רַבּוֹ הַקּוֹפְצִים עָלָיו. וַיֵּשׁ לְפָרֵשׁ עַל הָעֲנָן הַזֶּה בְּעֶצְמוֹ: 'לְתַאֲוֶה יִבְקֶשׁ נִפְרָד' - אִישׁ נִפְרָד מִכָּל אֶח וְחֵבֵר - לְתַאֲוֶה הוּא מִבְקֶשׁ. וּבְעֵבוֹר שֶׁמִּבְקֶשׁ לְלַכֵּת אַחַר רְצוֹנוֹ, לְמַעַן זֹאת מִרְעִיו רִחֲקוּ מִמֶּנּוּ, כְּעֲנָן (שם יט, ד): 'וְדַל מִרְעָהוּ יִפְרָד'. 'בְּכָל תּוֹשֵׁיָהּ יִתְגַּלְעִי' - הַהוֹלֵךְ אַחַר תַּאֲוֹתָיו, לֹא בְּדַבֵּר אֶחָד יִחְטֵא בְּלִבּוֹ, אִךְ בְּכָל אוֹת שֶׁבַתּוֹרָה יִתְגַּלְעֵ, כִּי יַעֲבֹר עַל כְּלָנָהּ, מִלְּשׁוֹן (שם כ, ג): 'וְכָל אוֹיֵל יִתְגַּלְעִי'." (רבינו יונה)

מה. השוּנָא לִישְׂרָאֵל כְּשׁוֹנָא אֶת הַבוֹרָא

כְּתַב רַש"י (בהעלותך י, לה): "קוֹמָה ה' וַיִּפְצוּ אֵלֶיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֹאֶיךָ" - אֵלוֹ שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַשׁוֹנָא אֶת יִשְׂרָאֵל, שׁוֹנָא אֶת מִי שֶׁאִמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. וְכַתֵּב רַבְּנֵי חַיִּים וַיִּטְאֵל זַ"ל בְּשַׁעֲרֵי קִדְשָׁהּ, שֶׁבִשְׂנֵאת חֲבֵרוֹ, שׁוֹנָא כְּבִיכּוֹל לְהַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עַל שֶׁבָּרָא אוֹתוֹ, וְהִנֵּה כְּלָנוּ בְּנִים לֵה' אֱלֹקֵינוּ. וְזֶה, הַשׁוֹנָא יִשְׂרָאֵל, הִרִי הוּא שׁוֹנָא אֶת אֲבֵרָהּם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב שֶׁיִּצְא מֵהֶם זֶה. וְהִנֵּה כָּל הַנְּשָׁמוֹת נֶאֱחָזוֹת בֵּה' יִתְבָּרַךְ, וְצָרְךָ גְּבוֹה מֵהֶם אֲשֶׁר בָּהֶם יִתְפָּאֵר, וְאִיךָ תִשְׁנֹאָהוּ. ("דרכי שלום", עמוד לב)

מו. לֵב טוֹב עוֹלָה עַל כָּל

הַרוּאָה יִרְאֶה בְּמִשְׁנֵה אֲבוֹת (פ"ב י"ט) הַיֵּאָדָּ שֶׁבַח רַבּוֹן יוֹחֲנָן בֶּן זַפְּאִי אֶת דְּבָרֵי תַלְמִידוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרֻךְ בְּהַבְחָנָתוֹ שֶׁ"לֵב טוֹב" עוֹלָה עַל גְּבִי כָּל הַמַּדּוֹת הַטּוֹבוֹת.

הִרִי לָנוּ מִדְּבָרֵי הַתִּנְאִים הַקְדוֹשִׁים, שֶׁאֵין מַעֲלָה כְּמַעֲלַת "לֵב טוֹב", וְאֵין גְּרִיעוֹת וּפְחִיתוֹת כְּמַדַּת "לֵב רַע".

עַל כֵּן נֹאמֵר (תהלים כד, ג): "מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה' וּמִי יִקּוּם בְּמִקְוֹם קִדְשׁוֹ, נִקְי כַּפָּיִם וּבֵר לִבָּב" - שֶׁלִּבּוֹ בֵּר וְנִקְי עַל הַבְּרִיּוֹת, הַלֵּב בֵּר וְנִקְי מִשְׁנֹאָה, מִנְקָמָה, מִהַקְפָּדָה, וּמִלֵּא בְּאַהֲבָה וְחֶמְלָה וְזִכּוֹת עַל הַבְּרִיּוֹת - זֶהוּ הַלֵּב שֶׁיִּזְכֶּה לְהִיּוֹת מִהַעוֹלָיִם וְהַזּוֹכִים לַעֲלוֹת בְּהַר ה' וּבְמִקְוֹם קִדְשׁוֹ, הוּן בְּעוֹלָם הַזֶּה לְהַגִּיעַ לְמַדְרָגוֹת נִפְלְאוֹת בְּאַהֲבַת וְיִרְאַת ה', וְהוּן בְּעוֹלָם הַבָּא יִזְכֶּה לַעֲלוֹת בְּהַר ה' וּבְמִקְוֹם קִדְשׁוֹ בְּמַעֲלוֹת הַנְּשֻׁגָבוֹת שֶׁזָּכוּ לָהֶן הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים הַשׁוֹכְנִים תַּחַת כַּנְּפֵי הַשְּׂכִינָה בְּצִרּוֹר הַחַיִּים, כִּי שְׁמִירְתוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא תְּלִוָּה אוֹתוֹ לְהִיּוֹתוֹ נִשְׁמֵר מִכָּל מְקַטְרָגִי נִפְשׁוֹ וְאוֹיְבֵיהָ אֲשֶׁר יִקְיפוּהוּ

בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, וְלֹא יִתֵּן ה' לָהֶם לְהִרְעוֹ לוֹ עַל לְבָבוֹ הַטּוֹב וְהַרְחוּם, הַיּוֹת וְכֹן מִדְּתוֹ שֶׁל ה' יִתְבָּרַךְ - מִדָּה כְּנֻגַד מִדָּה, וְכַמְדִּתוֹ לְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת וְרַק לְהִטִּיב לָהֶם - כֵּן יִסְפֹּק ה' לִתְּנוּ לוֹ כְּמִדְּתוֹ - רַק אֲהַבָּה וְחֻמְלָה בְּשָׂנֵי עוֹלָמוֹת.

וְכִמוֹ שֶׁהָיָה אוֹמֵר רַבֵּי יִחְזַקְאֵל לְוִינְשֵׁטִיין זצ"ל: הַיֵּשׁ עֵסְקָה יוֹתֵר טוֹבָה מִזֹּו עִם הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא - שֶׁאַתָּה תִּיטִיב עִם בְּרִיּוֹתַי, תֵּאָהֵב אוֹתָם, תִּחְמַל עֲלֵיהֶם, וּמִבְּטַח אֲתָה שֶׁהוּא יִשְׁמְרֶךָ וְיִחְמַל עֲלֶיךָ!?

מז. הארת פנים לזולת

תִּנְנוּ בְּאֲבוֹת ד, טו: רַבֵּי מִתְּנָא בְּוֹ חֲרַשׁ אוֹמֵר, הַיֵּי מִקְדִּים שְׁלוֹם לְכָל אָדָם. הַמְּשִׁיב שְׁלוֹם, מְקִים מְצוֹת דָּךְ אַרְץ. הַמְּקִדִּים שְׁלוֹם, מְזַרִיחַ שְׁמֶשׁ לְחֻבְרוֹ. זוֹהִי דַעַת הַתּוֹרָה! וְרַצוֹנָה שֶׁנִּדְעַ: כָּל אָדָם מְצַפֶּה לְ"הַזְרַחַת שְׁמֶשׁ" מֵאֵת זוּלָתוֹ, וְאֲנִי עֲצָמִי הִנְנִי שְׁמֶשׁ הַזְרַחַת לְכָל מִי שֶׁבָּא בְּמַגַּע אִתִּי!

תִּינּוֹק פְּעוּט מִבְּחִין כְּבֵר בֵּין פְּנִים זוֹעֵפוֹת וּבֵין פְּנִים מְאִירוֹת. מְסִתְּכָלִים עָלָיו בְּחֻבָּה - הוּא מְפִיז וְצוֹהֵל, מִבִּיטִים עָלָיו בְּזַעַף - מִיָּד הוּא בּוֹכָה. מִי יוֹדֵעַ מַה מִּבְּרִיא וּמִפְּתַח יוֹתֵר אֶת הַיָּלָד - הַמְּזוֹן הַמְּגִשׁ לוֹ, אוֹ הָאֲרֶת הַפְּנִים שְׁמֵרָאִים לוֹ? וּבְרוּר וְנִדְוֵעַ הוּא, כִּי יָלַד הַגְּדֵל בְּלִי הָאֲרֶת פְּנִים כָּלָל, דּוֹמָה בְּדִיוֹק לְצֻמַח הַגְּדֵל בְּלִי שְׁמֶשׁ, שְׂאִי אֶפְשָׁר שֶׁיְהִיָּה בְּרִיא.

וּמֵאִידֶךָ - בְּתִינּוֹק פְּעוּט כְּבֵר נֶכֶר כַּח זֶה הָאֲרֶת פְּנִים. כְּשֶׁמוֹפִיעַ עַל פְּנָיו הַחִיּוֹךְ הָרֵאשׁוֹן, כְּבֵר הֵנוּ נֶעְלָה עַל כָּל בְּעָלֵי הַחַיִּים הַגְּדוֹלִים. בְּחִיּוֹךְ זֶה בּוֹקֵעַת הָאֲרֶת פְּנֵי הַנְּשָׁמָה מִמִּחְבוּאֶיהָ בְּעַמְקֵי הַגּוֹף הַקָּטָן וְהַחֲלָשׁ הַזֶּה. כְּכֹל שֶׁהַתִּינּוֹק גִּדֵּל וּמִבְּרִיא, מְאִיר הוּא פְּנִים יוֹתֵר לְכָל סְבִיבָתוֹ וּמִשְׁרָה בָּהּ רוּחַ חַן וְשִׂמְחַת חַיִּים. זוֹהִי מְצִיאוֹת הַנְּשָׁמָה הַמִּתְגַּלָּה בְּזִהְרִיהָ הָרֵאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר כָּל מֵהוּתָהּ - כַּח אֲדִיר שֶׁל הָאֲרֶת פְּנִים!

מח. גדולים וקטנים זקוקים להארת פנים זה לזה

כָּל בְּנֵי הָאָדָם מְחַכִּים זֶה לָזֶה. כָּל אֶחָד רוֹצֵה שֶׁחֻבְרוֹ יֵאִיר לוֹ פְּנִים. הַתְּלָמִיד מְצַפֶּה לְהָאֲרֶת פְּנֵי רַבּוֹ, אֵד גַּם הָרַב מְצַפֶּה לְהָאֲרֶת פְּנִים מִצַּד תְּלָמִידוֹ. בְּנִים סוֹמְכִים עַל חֻמְלַת הוֹרִיָּהֶם, אֵד גַּם הַהוֹרִים רְעִיבִים וְתֵאָבִים לְ"הַזְרַחַת הַשְּׁמֶשׁ" מֵאֵת בְּנֵיהֶם. הַבְּנִים אֵף הֵם הֵנָּם "בְּעָלֵי בְּתִים" עַל הוֹרִיָּהֶם, שְׂאֵם אֵינָם מְרָאִים לָהֶם הָאֲרֶת פְּנִים, הֵם מְשַׁכְּנִים בְּלֵב אֲבֵיהֶם וְאִמָּם חֲשָׁד וְאֶפְלָה וּמְכַבִּים אֶת הָאוֹר הַזָּרוֹעַ עַל לְחַיִּיהֶם.

הלקוח מצפה הבנת המוכר במצבו, צרכו ויכולתו, אך גם המוכר מצפה להבנת הלקוח, שלא יזלזל בו ובסחורתו.

"לא תכירו פנים במשפט" - אזהרה לדין שלא יהא רך לזה וקשה לזה, אחד עומד ואחד יושב, לפי שכשרואה שהדין מכבד את חברו, מסתתמין טענותיו (פרשת משפטים). איך זה ש"מסתתמין טענותיו" הערוכות היטב בפיו כשנכנס לדין? זהו הרשם של הסתרת פני הדין הסותרת כל מחשבותיו ומחלישה את דעתו. כח נורא זה טמון בהסתרת פניו של אדם!

שני פחות אלה הם היסוד לחיי החברה האנושית: האחד - רעבון האדם להארת פני הזולת, והשני - כח הנתינה של הארת פנים השתול בלב כל בעל נשמה [וכן הוא ביחסים ההדדיים בין מעמדות, פתות, מדינות וגושים]. ונתבוננה קצת ביחסי בני אדם, איך פעמים חיים איש בצד חברו מבלי למצא דרך ושפה זה עם זה, וכיצד חיים במרירות ורגז בגלל אי הבנתם ההדדית. אם ננסה למצא את המקור לכך, נראה כי תמיד מחכה אדם לחברו שהלה "יתחיל" להתקרב אליו, וככה מחכים עד בוש...

הרב מחכה לתלמידו שיתקרב אליו ויציע לו ספקותיו ובעיותיו, ואלו התלמיד מחכה לרבו שיפתח לו פתח ויקרב אותו. או: רב בעירו רוצה שעדתו תשתף אותו בכל פעולותיה, תשאל לעצתו ותסור למשמעתו, ואלו העדה ממתינה לזמת הרב שיירד לתוך בעיותיה ויהא מערב בחייה. וככה יכולים לחיות שנים על שנים מבלי להתקרב זה לזה, ובינתיים הולך ומתרחב ביניהם התהום. כל אחד חושב על הצד שכנגדו שיש לו טעמים ונמוקים כמוסים להשאר רחוק - ואין כאן לא טעם ולא נמוק. רק דעת חסרה כאן. והידיעה הראשונה - שעלי להזריח שמשי ולהאיר פנים, להתבונן ולא להעלים עין!

כמה גדולים ונפלאים דברי חז"ל, ומה נפלאה דרכם לקפל בתוך הנהגה פשוטה ומעשה קטן סודות כה גדולים, והרי קפלו כל תורת הדעת והארת הפנים בצווי קצר זה: זה מקדים בשלום כל אדם!

ואל תהיה עבודה זו קלה בעיניך! בספר תורת אברהם מספר על הקדוש רבי אברהם גרודזנסקי זצ"ל: "במשך שנתים עמל על 'ספר פנים יפות'. כל רואיו בכל התקופות יודעים לספר עד כמה נהיתה מדה זו קנין בנפשו. בימים הקודרים ביותר בשנות הגטו, לא משה צהלתו מעל פניו, כשאבלו מסתר היטב בלבו" (קוים לתולדות חייו, עמ' יא). כזאת היתה עבודתם של בעלי המוסר גדולי התורה והיראה, לעמל במשך שנתים על קנין מעלת "הארת פנים" - ואתה דע לך! (הרב וולבה שליט"א)

מט. להאיר פנים לזולת

(הקטעים דלהלן מקבלותיו של הרה"צ חיים פרידלנדר זצ"ל מספר שפתי חיים)

"אהבת חסד" - זו גמילות חסדים (סוכה מט:). וגדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, שגמילות חסדים בגופו, וגמילות חסדים בעשירים. וכי איך תגמל חסד בגופך לעשיר? שאל רבנו. והשיב: על ידי סבר פנים יפות.

בא מיכה והעמידן על שלש [עשות משפט, אהבת חסד, והצנע לכת עם אלקיך], וכלל בהן "אהבת חסד", ללמדנו שזה אחד מעקר עקרי המצוות.

על כן מצינו בדברי רבנו חשיבות רבה מאד לצורת החסד של "סבר פנים יפות", וכאשר שאלוהו על שיחת טלפון, אף שאין המשוחחים רואים איש פני רעהו, מדוע אז הוא מתייך בשעת השיחה? השיב, כי השומע אינו רואה את החיוך, אבל הוא שומע את החיוך, כי המדבר בחיוך - זה נשמע בקולו.

בקונטרס "וידעת כי שלום אהלך" הקדיש רבנו פרק מיוחד לנושא זה, וגם בהזדמנויות שונות דבר על החשיבות והחיוב להסביר פנים.

נ. מדת הדין מחיבת סבר פנים יפות

שמאי אומר, ... והגוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות (אבות א, טו). [פרש רבנו יונה: שיראה להם פנים של שמחה, כדי שתהא רוח הבריות נוחה הימנו]. אמר מורנו הגאון הצדיק רבי אליהו דסלר זצ"ל: היינו מצפים שמאמר זה יאמר מפי הלל, שאמר הגוי אוהב שלום ורודף שלום, ולא מפי שמאי, שמדתו היא מדת הדין.

אלא לומדים מכאן, שדוקא מדת הדין מחייבת את סבר הפנים יפות. זה מה שאני חייב לתת לכל אחד, כי זה מגיע לו. על ידי סבר פנים חמורות ועצובות אני עלול לצער בני אדם. נאמר בספר יראים (עמי היראה סימן נא): "וכשם שיש אונאה בדברים, יש אונאה בעין רע, שמראה פנים רעים, שמסור ללב".

נא. גם ברחוב להראות בפנים מאירות

נאמר בארחות חיים לרא"ש (סימן נז): "אל יהיו פניך זועמות נגד עוברים ושבים, וקבל אותם בפנים מאירים". לא רק את אלה הבאים לביתי אני צריך לקבל בסבר פנים יפות, אלא גם בלכתי ברחוב אני צריך לשים לב שפני יהיו מאירים, כדי שלא לתת את לבו לחברו.

נאמר באבות דרבי נתן (סוף פרק ג): "והוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות. כיצד? מלמד שאם נתן לחברו כל מתנות טובות שבעולם, ופניו כבושים בארץ, מעלה עליו הכתוב כאלו לא נתן לו כלום. אבל המקבל חברו בסבר פנים יפות, אפלו לא נתן לו כלום, מעלה עליו הכתוב כאלו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם".

וכל כן למה? כי עם סבר הפנים יפות נותן אדם לחברו את לבו, ולזה זקוק חברו - לתשומת לב. המתנה היא רק בטוי לשימת לב, שחשבתני על חברי למה הוא זקוק ומה יכול לשמחו. אבל בלי סבר פנים יפות מרוקנים את המתנה מתכנה ויעודה - "כאלו לא נתן לו כלום". מאידך גיסא - סבר פנים יפות היא המתנה הגדולה ביותר שאפשר להעניק לאילת - "כאלו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם", כי נותנים לו את לבו.

נב. כחו של חינוך

רבותינו ז"ל דרשו על הפסוק (בראשית מט, יב) "וילבן שנים מחלב" - טוב המלבין שנים לחברו יותר ממשקהו חלב (כתובות קיא:), לאמר - החינוך המעודד, כחו גדול יותר מסעד חמרי.

חינוך לבבי ומלה טובה הם הנדרשים מאתנו בכל עת. ואם תאמר, הרי אדם נתון למצבי רוח, וגם יש לפעמים סבות מצדקות לעצבון, אם גשמיות ואם רוחניות, ואיך אפשר לצוות לאדם: אף פעם אל יהיה עצב בביתך! התשובה היא, שבכל מצב אנו צריכים להשתדל למלא חובתנו בין אדם לחברו ובין בעל לאשתו.

נג. סבר פנים יפות - חלק מעבודת ה' יתברך

הגר"י בלזר זצ"ל מביא בספר "אור ישראל" מרבו הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, שבערב יום כפור, בשעה שהלכו לבית הכנסת לתפלת כל נדרי, פנה בשאלה למפרו, והוא לא ענה לו מרב חרדת הדין ויראת קדשת היום. אמר הגאון רבי ישראל סלנטר: "למה אני צריך לסבל מחרדת הדין שלו?!" הגר"י סבא ללמדנו, שאדם צריך לקיים יחד עם החובות בין אדם למקום גם את חובותיו בין אדם לחברו. גם בערב יום הכפורים צריך לקיים את הצווי "הוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות", ואין זה סותר לאימת הדין, כי זה וזה הם חלקים מעבודת ה' יתברך.

ואמר בחובות הלבבות על הפרוש (שער הפרישות, פ"ד) "צחקתו על פניו, ואבלו בלבו" - אבלו הוא על שלפי דעתו הוא עדין מקצר בעבודת ה' יתברך, אבל את אבלו הוא שומר בלבו. אולם על פניו צחקה, לשמח את הסובבים

אותו. ואין סתירה בין זה לזה, כי שניהם נכנסים למעגל של עבודת ה' יתברך.

כיצד יוצרים סבר פנים יפות?

משימה קשה זו אפשר להוציא לפעל על ידי הפלל כי התנועה החיצונה מעוררת הפנימית (עיין מסילת ישרים פ"ז, פכ"ג). אם האדם משתדל להופיע בסבר פנים יפות, אף על פי שאין לו מצב רוח לךך - תשפיע ההשתדלות החיצונית במגמה של עשיית חסד על פנימיותו, ותעלה ותחזק את מצב רוחו. והרי כמים הפנים לפנים - סבר הפנים היפות שלו יעורר אצל הזולת פנים מאירות, ומזה תהיה השפעת גומלין עליו.

"מצוות אשר לא תעשינה"!

(מתוך הספר "הזהרו בכבוד חבריכם")

"נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה" (ויקרא ה). אמר רבי חיים מאיר הגר מויז'ניץ: יש מצוות שהתורה מזהירה אותנו: "אשר לא תעשינה"! כנגד מי הזהירה אותנו התורה כן? כלפי אותם עקמי המח הסוברים ש"מצוה" לבאות את פלוני ולהלבין את פניו, "מצוה" לדבר על אלמוני לשון-הרע, "מצוה" לעקר את מתנגדי מן השרש.... (קנטרס הלכותיים תנינא; וכן פרש ה"אסס בשם" את הכתוב "נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה'" ראה במענינה של תורה שם).

מרגלא בפומיה דרבי אברהם אלשיב הרב מהומול ומגיד מישרים בירושלים: הרחמן יצילנו מ"מצוות" חדשות ו"עבירות" חדשות שיצר לו יצר הרע. כשבא איזה עני ומבקש נדבה, פוסקים וקובעים: לעני זה "עברה" לתת צדקה - הרי לך עברה חדשה. ואלו כשכועס אדם על אחד ממתנגדיו, מדבר יצר הרע מתוך גרונו ואומר: "מצוה" לבאותו ולרדת לחייו - הרי לך "מצוה" חדשה "תוצרת השטן"... (מפי רבי שלום שבדרן).

על קו זה מבאר רבי אברהם שמואל בנימין סופר גאב"ד ור"מ פרשבורג: מרגלים ששלח משה לתור הארץ, נתנו להם מקום לטעות, ה' קצר עליהם הדרך בשביל לקצר ענשם, כדכתיב: "במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום, יום לשנה יום לשנה תשאו את עונתיכם" (במדבר יד). ואלו הם סברו מתוך כך שהספימו משמים לדבתם הרעה, וקפצה להם הארץ לזרזם ברב הצלחה, וראו בכך אצבע אלקים לא לעלות - ולא עוד אלא סברו ש"מצוה" לרגם באבנים את משה ואהרן, וזהו "כבוד שמים"! והינו דכתיב: "ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים - וכבוד ה' נראה" - נראה למרגלים כי ברגימה זו הם עושים "מצוה" וחולקים כבוד להקב"ה... (כתב סופר, שלח).

וְכַךְ הָיָה רַבֵּי בְרוּךְ מְמַזְיֵבוֹז אוֹמֵר: רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: אֶפְלוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּאִים מַצּוֹת כְּרַמּוֹן (ערוֹבֵי־יֵט, יט, א), מִשְׁמַע שְׁאֶפְלוּ אָדָם הַמֵּלֵא "מַצּוֹת" כְּרַמּוֹן - יְכוּל לְהִיּוֹת פּוֹשֵׁעַ יִשְׂרָאֵל, וּבְמַצּוֹתָיו דִּיִּיקָא... (חֲסִידִים מְסַפְּרִים ח"א, פה).

וְאֵלּוּ רַבֵּי פִּנְחָס הוֹרְבִיץ בְּעַל "הַפְּלָאָה" הַסְּבִיר: מִתּוֹךְ נ"ג "עַל חֲטָא" שְׁאָנוּ מִתְּנֻדִים בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, רַק עַל אֶחָד אוֹמְרִים "עַל חֲטָא שְׁחֲטָאתִי בְּיַצֵּר הָרַע". תִּימָה, הַיֵּשׁ לָךְ חוֹטָא בְּלִי יַצֵּר הָרַע? בְּרַם, לְרַב חוֹטָא אָדָם כִּי מִדְּמָה בְּנַפְשׁוֹ שְׁעָשָׂה "מַצּוּה", חוֹטָא וְעוֹד מְשַׁלָּה אֶת עַצְמוֹ כִּי בְשְׁלִיחוֹת יַצֵּר הַטּוֹב עָשָׂה מַה שְׁעָשָׂה, אֵלּוּ הֵם רַב חֲטָאֵי הָאָדָם. מְעַטִּים הֵמָּה הַחֲטָאִים שְׁאָדָם מִכִּיר וְיֹדֵעַ שְׁבַעֲצַת יַצֵּר הָרַע חֲטָא, לָכוֹ הַקְּדִישׁוֹ לוֹ רַק "עַל חֲטָא" אֶחָד. (ש"ס ח"ג, ת"ג).

מְעַשָּׂה בִּיהוּדֵי שְׁהַשִּׁיג גְּבוּל שֶׁל יְהוּדֵי שְׁנֵי. הוֹכִיחוּ רַבֵּי חַיִּים מַצְנֵז עַל כָּךְ. הַצְּטִדֵּק הֵלָּה כִּי בְּעַל פְּלִגְתּוֹ הוּא רָשָׁע וְאֵינוֹ שׁוֹמֵר מַצּוֹת וְכִי מַצּוּה לְקַבְּרוֹ וּלְקַפֵּחַ פְּרַנְסָתוֹ. אָמַר לוֹ רַבֵּי חַיִּים הַסְּכַת וּשְׁמַע מַה שְׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ בְּמִדְרָשׁ: לָמָּה הִבִּיא הַקְּב"ה עַל הַמַּצְרִים מַכַּת חֲשָׁד? לָפִי שֶׁהָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ דוֹר רָשָׁעִים וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לְצַאת וּמִתּוֹ בְשִׁלְשֶׁת יָמֵי אֶפְלָה, כְּדִי שִׁיְהִיו קוֹבְרִים מִתֵּיהֶם וּמַצְרִים לֹא יִרְאוּם.

עוֹד אֵיתָא בְּמִדְרָשׁ בְּפֶרֶשָׁה זוֹ: "וְהָיָה לָכֵם [הַדָּם] לְמִשְׁמֶרֶת" (שְׁמוֹת יב). הָיָה רַבֵּי מִתְּנָא בְּן חֲרָשׁ אוֹמֵר: "וְאֶעְבֵּר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ וְהִנֵּה עִתֶּךָ עַת דְּדִים". הַגִּיעָה שְׁבוּעָה שְׁנֵשְׁבַעֲתִי לְאַבְרָהָם שְׁאֶגְאֵל אֶת בְּנָיו, וְלֹא הָיוּ בְּיָדָם מַצּוֹת לְהַתְּעַסֵּק בָּהֶם כְּדִי שִׁיְגָאֵלוּ, שְׁנֶאֱמַר: "וְאֵת עַרְס וְעַרְיָה" וְנָתַן לָהֶם שְׁתֵּי מַצּוֹת דָּם פְּסַח וְדָם מִלָּה שִׁתְּעַסְקוּ בָּהֶם כְּדִי שִׁיְגָאֵלוּ.

הַפְּטִיר רַבֵּי חַיִּים: וְאִם כְּדַבְּרֶיךָ, כִּי לְקַבֵּר רָשָׁע "מַצּוּה" הֵיא, הָרִי הָיוּ בְּיָדָם הַרְבֵּה מַצּוֹת, שְׁקַבְּרוּ הַרְבֵּה רָשָׁעִים בְּשִׁלְשֶׁת יָמֵי אֶפְלָה, הַכִּיֻּצַּד אִפּוּא אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיוּ בְּיָדָם מַצּוֹת?! (רַבְּנֵי הַקַּי מַצְנֵז ח"א, קעח; וְיֵשׁ מִיַּחֲסִים זֶה לְרַבֵּי שְׁלוֹם רוֹחַח מִבְּלִז).

שׁוֹב מְעַשָּׂה, וְנִפְגְּשׁוּ שְׁנַיִם מִתְּלַמִּידֵי רַבֵּי דָב בְּעַר מְמַזְרִיץ. אָמַר הָאֶחָד: מַה יְהֵא בְּסוֹפְנוֹ, לְהִיכֹן נוֹבִיל אֶת כָּל הָעֵבְרוֹת שְׁלָנוּ? הִשִּׁיבוּ חֲבֵרוֹ: עַל הָעֵבְרוֹת אֵינְנִי דוֹאֵג כָּל כָּךְ, אֲתָם כְּבָר נוֹכַל לְהַסְתִּידֵר, לְכַךְ תִּקְנֵנוּ תְּשׁוּבָה. אוֹלָם מִטְרַד אֲנִי בְּשֶׁל "מַצּוֹת" חֲדָשׁוֹת שְׁלָנוּ, אֵיךְ נִשְׂא פָּנִים עִם "מַצּוֹלִיד" כְּאֶלָּה, כִּי הָרִי עַל מַצּוֹת אֵין חוֹזְרִים בְּתְּשׁוּבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁשִׁמְחִים בָּהֶם, מְרַגִּישִׁים סְפוּק וּמִתְּמוּגְגִים מִנַּחַת... (מִמְעַה"ג, פ'ר' וִיקָרָא).

שׁח רַבֵּי דָב מְרַדוֹשִׁיץ: יֵשׁ הַחוֹשְׁבִים שְׁלֵיִצֵּר הָרַע לְבוֹשׁ אֶחָד, הוֹלִיךְ הוּא בְּמִלְּבוּשֵׁי נְכָרִים מוֹדְרָנִיִּים, זְקָנוֹ מְגַלַּח וְגִלּוֹי רֹאשׁ. אֵין הֵם מְעַלִּים עַל דַּעְתָּם שֶׁהֵיִצֵּר שְׁלָהֶם עֵטוֹר זְקָן וּפִאוֹת, וְאֵף שְׁטְרִימַל עַל רֹאשׁוֹ, פְּנֵי קְדוּשׁ לוֹ, וְכֵלּוֹ אוֹמֵר כְּבוֹד - קְנֵאת ה' צְבֵא-וֹת... (חֲסִ"מ ח"ג, תנב).

ספר רבי אהרן מנחם מרדזימין : בהיותי ילד קטן לקח אותי סבי הרבי ר' יעקב אריה על ברךיו ואמר לי : דע לך וזכר כלל זה לכל החיים : ישנם שני יצרים רעים, אחד הבא לאנשים פשוטים וגסים ומסיתם לעברות גסות, והשני יצר הרע העטור בזקן ופאות, בא לבני עליה החרדים לדבר ה', ופיו מלא מרמה, אומר על עברה זו "מצוה" ועל מצוה שזו "עברה", ומבקש לעקר הכל כלבן הארמי... (שם, תנ"א).

מעשה ברבי יצחק מאיר אלטר בעל "חדושי הרי"מ" שפגש באחת מימות הקיץ בידידו רבי יעקב אריה גוטרמן הרבי מרדזימין כשהוא נאנח. שאל אותו הרי"מ : אנה זה מה עושה? השיב הרבי : בפרשיות התורה הנקראות בקיץ מספר הרבה כיצד חטאו יהודים במדבר סיני, וחזרו וחטאו פעמים רבות, כגון : פרשת מרגלים, קרח, מתאווננים, מתלוננים, מי מריבה, שרפים, בעל פעור וכו'. דברים אלו אני לוקח ללבי ומעציבים אותי ביותר. הפטיר הרי"מ : הם חטאו ונעשית מזה תורה, ואלו אנחנו מקימים מצוות, ומי יודע מה יעשה בהן...? (לקוטים יקרים כ"ה; מגדולי החסידות כג, עא).

נסכם הדברים באמרתו השנונה של רבי שמחה בונים מפשיסחא : "רבי יוסי אומר... וכל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות ב). מלת "כל" לרבות באה, אף מה שאתה עושה לשם-שמים, הזהר והשמר שתעשה זאת באמת לשם שמים... (שיח שרפי קדש).

כיד דעת זולתך!

רבותינו ז"ל קבעו : כשם שאין פרצופיהם שוין זה לזה, כך אין דעתם שונה זה לזה. (תנחומא פנחס, י). באר רבי מנחם מנדל מורגנשטרן מקוצק : כשם שבנוגע לפרצוף אתה יכול רק לחיות דעתך אודות היפי של פרצוף הזולת, אתה יכול לחשב שפרצופך יפה יותר מפרצופו, אך אין לך כל זכות לומר שפרצופו של השני איננו פרצוף כלל.

כך בנוגע לדעות אתה רשאי להסכים לשיטתו או לא, הנך יכול לסבר שדעתך ישרה, אמתית ומקורית יותר מדעתו של חברך או של עדה פלונית, ואין הם מחיבים אותך. אולם אסור לך בשום פנים ואפן לומר : דעתו של פלוני או עדה פלונית איננה דעת כלל! גם את דעת זולתך יש לכבד...!!! (אמת מקוצק תצמח, עמ' קל).

וכן נמנה בין י"ג מדות המיחסות לרבי ישראל סלנטר : להזהר בכבוד כל אדם, ואפלו של זה שאיננו עמו ותמימי דעה! (ראה מעטפת ספרנו כרך ב').

אין הקב"ה סובל צדיקים פאלו...

בדברים חוצבים להבות אש דת, יוצא חוצץ רבי נפתלי צבי יהודה ליב ברלין גאב"ד ור"מ וולוז'ין, כלפי אותם "צדיקים" המשפילים את כבוד

שיטת זולתם בהתיימרותם כי כל פונתם "לשם שמים". וכה דבריו הנוקבים:

הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא". (דברים לב). שבח ותאר "ישר" נאמר להצדיק דין הקב"ה בחרבן בית שני. בדור זה היו צדיקים, חסידים ועמלי תורה לרב, ובכל זאת נתעטר אותו דור בתאר "דור עקש ופתלתל", היות שלא היו ישרים בנימוסים והליכות עולם. ומפני שנאת חנם שבלבם, חשדו במי שראו שנוהג שלא כדעתם והשקפתם ביראת ה' ודרכי עבודתו, והשפילו כבודו כי הנו צדוקי ואפיקורס! - ולבסוף "צדיקים" אלו הדרדרו ובאו מהלבנת פנים לתגרת ידים, ולבסוף לידי שפיכת דמים, שחיטות והריגות ממש, ובצורה המונית, ולכל הרעות שבעולם, עד שהכרח בית המקדש להחרב.

לכן אנו מצדיקים דינו של הקב"ה, כי הוא יתברך שמו - ישר! ואינו סובל "צדיקים" כאלו! כי הוא חפץ שילכו בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמימות הגם שמתכונים לשם שמים, כי שיטה שכזו להשפיל ולעפר שיטה שפנגדי - מביאה לחרבן הבריאה והריסת ישוב הארץ!!!

וזה הנה שבח של האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים במדרגה הגבוהה ביותר שאפשר להיות, יחד עם זאת היו ישרים! התנהגו בנימוס וכבוד אפלו עם אמות העולם עובדי אלילים מלערים, ועוד חשו לטובתם, באשר זהו קיום הבריאה!

לכן על אף ששנא אברהם את שיטת סדום ומלכם בתכלית השנאה עבור רשעותם ואכזריותם, בכל זאת השתטח והפציר לפני ה' שיצילם. ועל זה קבל אות הצטיינות מהקב"ה לאמר: "אהבת צדק ותשנא רשע" (תהלים מה) - אהבת להצדיק את בריותי, ותשנא רשע מאנת לחיבן "על כן משחד אלקים אלקיך שמו ששון מחבריך!" (ב"ר מט, ט). וכן יצחק במעט דברי פיוס התפייס עם אבימלך. יעקב שהיטב חרה לו על לבו שבקש לעקרו, דבר עמו בדברים רפים ובנימוס ונתפייס עמו מיד, וכו' וכו'. לכן נקרא ספר בראשית "ספר הישר" (פתיחה להעמק דבר בראשית).

יש בנותן טעם להוסיף לדברי הרב הנצי"ב, את דברי תלמידו רבי ברוך דב ליבוביץ, הוא הנה אומר: ישנה קנאות לשם שמים, וישנה "גיפטע (רעל) קנאות". ישנם בני אדם אכולים במדות רעות, כמו: רע לב, שנאת הבריות, אכזריות, כעס, נרגנות, נקמנות וכו' - מחפשים המה הזדמנויות כיצד להפעילן ולהוציאן מהכח אל הפעל, אזי כשמוצאים שעת הכשר במסוה של "לשם שמים" מדמה, הרי הם מקנאים קנאת... מדותיהם הרעות - לזאת יקרא לא "קנאות, כי אם "גיפטע קנאות"... (מפי הרד"ס מפיו).

ואלו רבי יחזקאל סרנא הנה אומר: מצינו בקהלת שני כתובים: "אל תהי צדיק הרבה" "אל תרשע הרבה" (פרק ז). במשך ימי חיי היו לי הזדמנויות

להפגש עם אנשים שהרשיעו הרבה, ולבסוף חזרו בתשובה שלמה. אך ראה זה פלא, מעולם לא ראיתי אדם שנכשל ב"אל תהי צדיק הרבה" וחזר בו... היות ואין אדם תוהה על מעשים שנדמה לו שהם "מצוות". אדרבה, הוא חי בהרגשה טובה וספוק נפשי שכל מצוותיו המדמות המה "לשים שמים", ותופח על כרסו "שישו בני מעי שישו"... הכיצד יחזר הוא פעם בתשובה?...

מכתב מלב אוהב לעם ישראל

(מכתב מת"ח ראש כולל מהחשובים בירושלים)

לאחרונה בעוונותינו הרבים אִנחנו יְעִידים שֶׁהמחלקת בין שכנים, משפחה, אחים וכי, מצויה היא למאד ולא מסתכלים על זה כדבר חמור, והאמת שצריך לברח מפניו יותר מהבורח מפני אש, משום שהאש יכולה לשרוף רק את הגוף ואלו המחלקת שורפת את הגוף והנשמה. אדם החושב לעצמו אני ב"ה מקים מצוות ואפלו בהדור רב ואף עוסק בתורה, אבל מתיר לעצמו לעשות מחלקת עם שכן פלוני על איזה שהיא בניה שלא נראית לו וכי טועה הוא. חייבים לדעת - אדם שעושה או מחזיק במחלקת, כל תורתו לא יכולה להגן עליו.

מהיכן לומדים זאת, ממחלקת קרח ועדתו. נאמר במדרש תנחומא וקרח פ"ה) וקרח שפקח היה מה ראה לשטות הזו אלא עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו, שמואל ששקול כנגד משה ואהרן ועשרים וארבעה משמרות עומדות מפני בניו שכלן מתנבאים ברוח הקדש, אמר אפשר הגדלה הזו עתידה לעמד מפני ואני אובד אותה, ולא ראה יפה לפי שבניו היו עושים תשובה ועומדין מהן, אבל קרח עצמו אומרת התורה (במדבר טו, לג) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה.

הבה נתבונן מי היה קרח? אולי עד היום חשבנו שהיה אדם רשע שלא קיים תורה ומצוות, וכל ימיו היה רודף אחר הכבוד והשררה, זה לא נכון, משום שהמדרש אומר היה לו רוח הקדש, וכי כל אדם זוכה לרוח הקדש, בהכרח שהיה צדיק גדול, לומד תורה מדקדק במצוות שמח על כל ענייני הקדשה והטהרה עד שזכה לרוח הקדש עם כל זה בגלל שעשה מחלקת כל תורתו וקדשתו לא יכלו להגן בעדו, ונרד הוא ואנשי ביתו חיים שאולה. והיכן הוא השאול, אומר רבנו בחיי, השאול זהו המדור השביעי שבגיהנם.

לצערנו הגדול שומעים וגם רואים במו עינינו אנשים שהם שומרי תורה ומצוות ואפי' בני תורה, שבשביל איזה צרות עין או להרויח איזה שטח, מוכנים לעשות מחלקת עם שכנים, ואף גורמים לחלול ה', לשנאת חנם וללשון הרע.

וַיֵּשׁ כְּאֵלֶּה שְׁעוֹשִׁים אֶת כָּל זֶה אֶף לְעֵינֵי הַיְלָדִים וְהַשְּׂכָנִים וּבְהַתְעַרְבוֹת
הַמְשֻׁטָּרָה, וְזֶה כָּלֵל לֹא מִפְּרִיעַ לָהֶם וְעַדִּין הֵם נֹחֲשָׁבִים בְּעֵינֵי עַצְמָם
ל"שׁוֹמְרֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת" ו"בְּנֵי תוֹרָה", ו"אֲבָרְכִים".

הַגַּמ' בְּיוֹמָא (פ:): אוֹמְרַת אַרְבַּעַה חֲלוּקֵי כְּפָרָה הוּ, עֶבֶר אָדָם עַל מִצְוֹת
עָשָׂה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינּוּ זֶז מִשֵּׁם עַד שְׁמוֹחֲלִים לוֹ. עֶבֶר עַל מִצְוֹת לֹא
תַעֲשֶׂה, תְּשׁוּבָה תוֹלָה וַיּוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר. עֶבֶר עַל כְּרִתוֹת וּמִיתוֹת ב"ד,
תְּשׁוּבָה וַיּוֹה"כ תוֹלִים וַיִּסּוּרִים שְׁבָאִים עָלָיו מְכַפְּרִים. אֵךְ אִם הָיָה בְּזֶה
חֲלוּל ה', תְּשׁוּבָה וַיּוֹה"כ וַיִּסּוּרִים שְׁבָאִים עָלָיו תוֹלִים, וְרַק הַמִּיתָה
מְכַפֶּרֶת. מִכָּאן שְׁחֲלוּל ה' חֲמוּר יוֹתֵר מִכָּל הָעֵבְרוֹת שֶׁבַתְּוֹרָה.

שְׁנֵאת חֲנָם בֹּא וְרָאָה עַד כְּמָה הִיא חֲמוּרָה, שְׁהָרִי בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ הָרֵאשׁוֹן
נִחְרַב בְּעֵבוֹר ג' הָעֵבְרוֹת הַחֲמוּרוֹת בְּיוֹתֵר שֶׁבַתְּוֹרָה, עִם כָּל זֶה לְאַחַר
שְׁבָעִים שָׁנָה נִבְנָה מְחֻדָּשׁ. אֵךְ בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ הַשְּׁנִי שֶׁנִּחְרַב עֵבוֹר שְׁנֵאת חֲנָם,
זֶה קְרוֹב לְאַלְפִים שָׁנָה שְׁעַדִּין לֹא נִבְנָה. עַד כְּמָה קָשָׁה הִיא שְׁנֵאת חֲנָם.

לְשׁוֹן הָרַע מַה הִיא חֲמֻרָתוֹ? עֵינּוּ בְּסִפְרֵינוּ שֶׁל מֶרֶן הַחֲפָץ חַיִּים ע"ה וּבְכַרְט
בְּסִפְרוֹ שְׁמִירַת הַלְשׁוֹן, שֶׁהֵבִיא אֶת מֵאֲמָרֵי חַז"ל בְּאַרְזֵי וּבְרַחֲב בְּחֲמֻרַת
הָעוֹן קַחְנוּ מִשֵּׁם.

רְבוּתִי, רְאִינוּ בָּמוּ עֵינֵינוּ שֶׁבְּשִׁבִיל אֵיזָה שְׁטַח אֲדָמָה יֵשׁ אֲנָשִׁים שְׁהִיוּ
מוֹכְנִים לַעֲשׂוֹת מַחֲלָקֶת וְלַעֲבֹר עַל חֲלוּל ה' גְּמוּרָה, וְלִגְרָם לְשְׁנֵאת חֲנָם,
וּלְלְשׁוֹן הָרַע. מִי הַתִּיר לָהֶם כָּל זֹאת?

יְבוֹא אָדָם וַיֹּאמֶר: "וְהִלֵּא בְּלִי זֶה לֹא אוֹכַל לְהַשִּׁיג אֶת מְבַקְשֵׁי... ", נֹאמֵר
לְאוֹתוֹ אָדָם, אִם יֹאמְרוּ לָךְ שֶׁרַק אִם תִּחַלֵּל שֶׁבַת תַּשִּׁיג אֶת מְבַקְשֵׁךְ, הֵאֵם
תִּהְיֶה מוֹכֵן לְחַלֵּל אֶת הַשְּׁבַת? וְהָרִי שֶׁבַת פְּחוֹת חֲמוּרָה מִחֲלוּל ה'. וְאַפְלוּ
אִם יֹאמְרוּ לוֹ פְּחוֹת מְזָה, אֲכַל חַזִּיר - שְׁזֶה רַק לֹאוּ מִן הַתּוֹרָה וְאֵין בּוֹ
כְּרִתוֹת וּמִיתוֹת ב"ד - וְאֵז תַּשִּׁיג אֶת מְבַקְשֵׁךְ, הֵאֵם הוּא יִהְיֶה מוֹכֵן לְאֲכַל
חַזִּיר? וְאִם תֹּאמְרוּ שֶׁלֹּא, אֵז מִי הַתִּיר לָכֶם לַעֲבֹר עַל כ"כ הַרְבֵּה עֵבְרוֹת
חֲמוּרוֹת שֶׁמְסַפִּיק אַחַת מֵהֶם בְּשִׁבִיל לְהַפְסִיד אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם
הַבֹּא, בְּשִׁבִיל לְהַשִּׁיג אֶת מְבַקְשֵׁכֶם?

אִם כֵּן יְבוֹא הָאָדָם וַיִּשְׁאַל: "אֵז מָה, אֲנִי צָרִיךְ לוֹתֵר, אֲנִי לֹא יְכוֹל לְדַרְשׁ
וְלַתְּבַע אֶת הַמְּגִיעַ לִי?" הַתְּשׁוּבָה הִיא שְׁבֻדָּאֵי שְׁאֲתָה יְכוֹל לְדַרְשׁ וְאֵף
לַתְּבַע אֶת הַמְּגִיעַ לָךְ, אוֹלָם אֲסוּר לָךְ לַעֲשׂוֹת עֵבְרוֹת בְּשִׁבִיל זֶה, כְּמוֹ שֶׁלֹּא
תֹּאכַל חַזִּיר בְּשִׁבִיל לְקַבֵּל, כֵּן אֲסוּר לָךְ לִגְרָם לְמַחֲלָקֶת, לְחֲלוּל ה' וּלְשִׁאֵר
הָעֵבְרוֹת שֶׁהִזְכַּרְנוּ.

וְאִם בְּכָל זֹאת אַתָּה חוֹשֵׁב שֶׁמִּבְּלִי זֶה לֹא תוֹכַל לְקַבֵּל, אֵז אֵין בְּרַרָה לֹא
תִּקְבַּל מִשׁוּם שֶׁהַגַּמ' אוֹמְרַת יַפְסִיד אָדָם כָּל מְמוֹנוֹ וְאֵל יַעֲשֶׂה אֲסוּר קַל
שְׁבִקָּלִים, כ"ש לֹא לַעֲבֹר אֶת כָּל הָעֵבְרוֹת שֶׁהִזְכַּרְנוּ.

לְצַעֲרֵנוּ יִשְׁנֵם הַרְבֵּה אֲנָשִׁים שֶׁהָאִסּוּרִים שֶׁל מַחְלֶקֶת וְחִלּוּל ה' נִשְׁכָּחוּ מֵהֶם וְכִבְיָכוֹל לֹא קִיָּמִים אֲצִלָּם בַּתּוֹרָה כָּלֵל הַעֲבֵרוֹת הַלְלוּ, אֲנַחְנוּ פּוֹנִים לְכָל עִם יִשְׂרָאֵל בְּכָל אֶתֶר וְאֶתֶר, רוֹאִים אֲנַחְנוּ בָּמוֹ עֵינֵינוּ כִּמְה צְרוֹת גְּדוֹלוֹת וְקִשּׁוֹת יֵשׁ בָּעַם יִשְׂרָאֵל, יְתוּמִים וְאַלְמָנוֹת, מַחְלוֹת שׁוֹנוֹת וּמִשְׁנׁוֹת, עַד שְׁנוּשָׂא הַבַּיִת הַיְהוּדִי הַרוּס, כִּמְה נֶעַר שְׂיוּצָאִים לְתַרְבוֹת רָעָה, שְׁעַל זֶה הַגְּמָרָא אוֹמְרֵת (בְּרַכּוֹת י:) קִשָּׁה תַרְבוֹת רָעָה בְּתוֹךְ בַּיִתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִמְּלַחֶמֶת גּוֹג וּמְגוּג, וְעוֹד וְעוֹד רַח"ל. וְכָל הַצְּרוֹת הַלְלוּ הֵם בְּגִלְל הַשְּׁנֵאֵת חֲנָם וְהַמַּחְלֶקֶת, שְׁעַל כָּל עֵנָן פְּעוּט מוֹכְנִים מִיַּד לְגָרִם לְמַחְלֶקֶת. וְאִז שׁוֹאֲלִים שְׁאֵלוֹת לָמָּה וְלָמָּה, וְלָמָּה הֵבֵן שְׁלִי לֹא לומֵד, וְלֹא שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלִי וְלֹא מְכַבֵּד אוֹתִי? וְכִי אֵתֶּה כֵּן מְכַבֵּד אֶת הַקְּב"ה, אֵתֶּה מוֹכֵן לוֹתֵר לְכָבוֹד ה', נִזְהַר שְׁלֹא לְגָרִם צַעַר לְשִׁכְנָה עֵיִי מַעֲשִׂיךְ?

יֵדַע הָאָדָם שָׂאֵם הוּא נִזְהַר שְׁלֹא לַחְטֹא בְּעֵבְרוֹת שְׁמַנֵּינוּ, עוֹשֶׂה זֹאת לְעַצְמוֹ לְהַרְוִיחַ אֶת הַנִּצָּח שְׁלוֹ. וְכִי אִם הוּא מוֹתֵר בְּשִׁבִיל לֹא לְצַעַר אֶת הַשִּׁכְנָה יִתְכֵן שֶׁהוּא יִפְסִיד מִזֶּה? הֲרִי כָּל הָעוֹלָם שֶׁל הַקְּב"ה, אִם אֵתֶּה וְתַרְתָּ לְכָבוֹדוֹ ית', הָאִם הוּא ית"ש יִקְפַח אוֹתְךָ?

מְשַׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה, לְשָׁנֵי אַחִים קִטְנִים שֵׁישׁ לָהֶם וְכוּחַ עַל מֵאָה שְׁ"ח, כָּל אֶחָד טָעַן שֶׁזֶה שִׁיךְ לוֹ. הָאֵב נִמְצָא בְּחֶדֶר הַשְּׁנֵי וְהוּא שׁוֹמֵעַ אֶת אֶחָד הַבָּנִים אוֹמֵר לְאַחִיו, לְמָרוֹת שְׁאֵנִי חוֹשֵׁב שֶׁהַצָּדֵק אֵתִי אֲבָל בְּשִׁבִיל לֹא לְצַעַר אֶת אָבִא וְלֹא לְגָרִם לוֹ עֲגַמַת נֶפֶשׁ לְכָבוֹדוֹ אֲנִי מוֹתֵר לָךְ.

הָאֵב שְׁשׁוֹמֵעַ דָּבָר כֵּזֶה הֲרִי הוּא מְתַמוּגַג מִנַּחַת, כָּל אֲשֶׁר בִּיכְלָתוֹ יִתֵּן לָבֹן הַזֶּה וּבְפֶרֶט אִם הוּא עֲשִׂיר יִתֵּן לוֹ עֲשָׂרֵת מוֹנִים.

וְהַנְּמִשֶׁל נִתְאַר לְעַצְמֵנוּ שְׁאֲנַחְנוּ מוֹתֵרִים לְכָבוֹד ה'... הֲרִי כָּל הַחַיִּים שְׁלָנוּ, בְּרִיאוֹת, פְּרִנְסָה וְהִילָדִים בְּעֵצָם הַכֵּל נִמְצָא בִּיָּדוֹ שֶׁל הַקְּב"ה וְהוּא כָּל יְכוֹל, אָדָם כֵּזֶה שֶׁמְכַבֵּד אֶת הַשִּׁכְנָה הַקְּדוּשָׁה כִּמְה הַקְּב"ה יַעֲנִיק לוֹ מְטוֹבוֹ, הֲרִי אוֹתוֹ הָאֵב יוֹכֵל לְהַעֲנִיק לָבֵנוּ לְכָל הַיּוֹתֵר כֶּסֶף, אֲבָל לְדַגְמָא חַיִּים אֵינּוּ יְכוֹל לְהוֹסִיף אוֹ בְּרִיאוֹת, שְׁלוֹם בַּיִת, חַנוּךְ הִילָדִים, אֲבָל הַקְּב"ה הַכֵּל בִּיָּדוֹ אִז כִּמְה אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְשִׁמַּח שֵׁישׁ לָנוּ אֶת הַהִזְדַּמְנוֹת לוֹתֵר וְלְגָרִם לְשִׁלּוֹם אִמְתִּי.

אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נִבְחַר לְבָרֵךְ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל. מִדּוּעַ דּוֹקָא הוּא? מִשׁוּם שֶׁהִיָּה אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם. הֲרִי לָךְ שְׁאָדָם שְׁרוֹדֵף אַחַר הַשְּׁלוֹם כָּל הַבְּרַכּוֹת מְסוּרוֹת בִּיָּדוֹ.

הַגַּמ' בְּמִסְכַּת רֵאשׁ הַשְּׁנָה (י:). מְסַפֶּרֶת עַל רַב הוֹנָא שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהַפְטֹר מִן הָעוֹלָם, וְהַקְּב"ה הִתְעַרַב וְאָמַר, מְכִינּוֹ שֶׁהוּא לֹא עוֹמֵד עַל מִדּוֹתָיו וְהוּא מוֹתֵר, גַּם אֲנַחְנוּ לֹא נַעֲמַד אִתּוֹ עַל הַדִּין. מַה הוּא הַרְוִיחַ בְּזֶה? אֶת הַחַיִּים, שְׁאֲנָשִׁים מוֹכְנִים לְשִׁלָּם מֵאוֹת אֲלָפֵי דוֹלָרִים וְלָטוּס לְחוּ"ל עַל הַסִּפְק שְׁאוּלֵי יִתְרַפְּאוּ וְיִמְשִׁיכוּ לַחַיּוֹת. הַגַּמ' (שס) אוֹמְרֵת כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו

מעבירין לו על כל פשעיו, אדם שנפגע בצורה כלשהי ומעביר על מדותיו ומוחל וסולח, מוחקים לו את כל העברות.

הגמרא בשבת (נה.) אומרת שאין יסורין בלא עוון, א"כ אם אדם מעביר על מדותיו מוחלין לו על עוונותיו, ואז חוסד מעליו הרבה יסורים.

מספר בגמרא בבבבכות (ס.) מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר, אמר מבטח אני שאין זה בתוך ביתי, ועליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'. נשאלת השאלה כיצד הלל אומר דבר כזה, וכי לא ראינו גדולי ישראל שהיתה פרענות בתוך ביתם ר"ל?

אלא כידוע שהלל היה ותרן גדול מאד והיה מעביר על מדותיו בצורה מפלאה, כמו שמספר עליו במסכת שבת (דף לא.) והרי למדנו שכל מי שמעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, וגם למדנו שאין יסורין בלא עוון, ואם הלל היה מעביר על מדותיו א"כ כבר בכך על כל עוונותיו, אז אין סבה שהוא יקבל יסורים. עכשו מובן כיצד יכל הלל לומר בטוח אני שזה לא בתוך ביתי.

אחרי כל זאת שאיננו ולמדנו את חמרת עוון המחלקת וממנה נכשלים בעוד הרבה עברות חמורות מאד כגון שנאת חנם, חלול ה' ולשון הרע אז כמה אנחנו צריכים להזהר עם ח"ו רק מתחיל להיות איזו שהיא מחלקת או מערבות במחלקת ולברח מפניו כמפני האש ממש, ולא לתת לזה שום קיום.

וגם למדנו עד כמה חשוב לאחז במדת היותו שאדם קונה בזה לעצמו חיי עוה"ז וחיי עוה"ב כל הנצח תלוי בזה.

וז"ל עץ החיים (נדפס בסוף ספר נפש החיים עמ' תלד)

הגאון מוילנא היה אומר :

"עקר העמל של האדם צריך להיות על עברות שבין אדם לחברו בכל הדקדוקים".

שאלו את מרן החזון איש :

מהי דרגת השיא אליה יכול אדם להגיע בעולם הזה?

השיב : לעבר את השבעים שנה מבלי לפגע בבו אדם!

(מובא בספר מעשה איש ח"ב עמ' קסו)

כעת נעבר לעשה טוב

וְכַעַת נֶעְבֵּר לַעֲשֹׂה טוֹב - מִצְוֹת אֲהַבַת יִשְׂרָאֵל. נֹאמֵר בַּתּוֹרָה (ויקרא יט, יח) וְאֲהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ, וְעַל זֶה אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא זֶה כָּלֵל גְּדוֹל בַּתּוֹרָה. לְהִלְוֹן נִרְאֶה שְׁכַמְעֵט כָּל עֲבוֹדַת ה' שְׁלֵנוּ תְלוּיָהּ בְּזֶה וְכֵן בְּזֶה הָאָדָם עוֹשֶׂה טוֹבָה נְצַחִית לְעַצְמוֹ בֵּין בַּעוֹה"ז וּבֵין בַּעוֹה"ב אִם מִשְׁתַּדְּלִים בְּמַצְוָה זוּ.

הַגַּמ' (יבמות סב:) מְסַפֵּר עַל עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה אֲלָף תַּלְמִידָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא שְׁמֵתוֹ בֵּין פֶּסַח לְעֶצְרַת, וְכָל זֶה לְמָה, מְשׁוּם שֶׁלֹּא נִהְגוּ כְבוֹד זֶה לְזֶה. לֹא כְּתוֹב שְׁבִזוּ אֶחָד אֶת הַשְּׁנִי בְּקוּם וְעֵשָׂה, אֲלֵא שֶׁלֹּא נִהְגוּ כְבוֹד זֶה בְּזֶה בְּשֵׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁלֹּא נִתְנוּ כְבוֹד כָּל אֶחָד לְחֻבְרוֹ לְפִי כְבוֹדוֹ וּמַעֲלָתוֹ. בְּמִי מְדַבֵּר. בְּתַנָּאִים קְדוּשִׁים עֲנֻקִים בַּתּוֹרָה, תַּלְמִידָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא, כְּמָה תּוֹרָה לְמַדּוֹ וּבִנְדָאִי כְּמָה עֲבוֹדַת ה' הִיִּתָּה בְּהֵם, עִם כָּל זֶה מְסַפֵּיק שֶׁלֹּא כְּבָדוֹ אֶחָד אֶת הַשְּׁנִי כְּרֵאוּי לּוֹ וּמַדַּת הַדִּין פִּגְעָה בְּהֵם בְּצוּרָה כ"כ קֶשֶׁה. נִמְצְיָנוּ לְמַדִּים עַד כְּמָה זֶה קֶשֶׁה אִם לֹא מְכַבְּדִים וְאוֹהֲבִים כָּל יְהוּדֵי וִיהוּדֵי כְּרֵאוּי לּוֹ.

הָאֲר"י הַקְּדוּשׁ כָּתַב שֶׁלְפָנַי הַתַּפְּלָה יֹאמַר: הַרִינִי אוֹהֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵעַם

יִשְׂרָאֵל וְכוּ' אִם נִתְבוֹנֵן מָה הַקֶּשֶׁר בֵּין אֲהַבַת יִשְׂרָאֵל לַתַּפְּלָה אוֹ לְכָל מַצְוָה בְּפָנַי עֲצָמָה, מַדּוּעַ הָאֲר"י ז"ל תַּלְּהָ זֶה בְּזֶה? אֲלֵא מְשׁוּם שֶׁכָּל עַם יִשְׂרָאֵל הֵם בָּנָיו שֶׁל הַקֶּב"ה וְכָכָל שְׁאֵנְחָנוּ נֹאהֵב יוֹתֵר אֶת בָּנָיו שֶׁל הַקֶּב"ה, הַקֶּב"ה יֹאהֵב אוֹתָנוּ יוֹתֵר וְיִקַּבֵּל אֶת תַּפְּלוּתֵינוּ.

כְּדַגְמַת אָדָם עֲשִׂיר שְׁיֵשׁ לִי בְּקֶשֶׁה אֲלֵיו, כְּכָל שְׁאֵנִי אוֹהֵב יוֹתֵר אֶת הַבָּנִים שְׁלוֹ כֶּךָ יַעֲנֶה לִי יוֹתֵר. וְאִם יֵשׁ בֵּן אֶחָד שְׁאֵנִי לֹא אוֹהֵב, כֶּךָ הוּא לֹא יִרְצֶה לְעֲנוּת לְבַקְשָׁתִי.

אֶחָד מִחֲסִידָיו שֶׁל הָאֲדַמוּ"ר מְסַטְרֵטִין שָׁאֵל אוֹתוֹ פֶּעַם, כִּיצַד אֲנִי יָכוֹל לְהִדַּר יוֹתֵר בְּמִצְוֹת אֲהַבַת ה'. עֲנָה לוֹ הָאֲדַמוּ"ר ע"י אֲהַבַת יִשְׂרָאֵל, זֶה הַמְּסַלּוֹל לְהַגִּיעַ לְאֲהַבַת ה' אֲמַתִּית. כְּתוֹב בְּסֵפֶר "תַּנָּא דְּבֵי אֱלִיהוּ", שְׁאוּמֵר הַקֶּב"ה לְעַם יִשְׂרָאֵל כְּלוּם חֲסֵרְתִי מִכֶּם דָּבָר, מָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם שְׁתַּהֲיוּ אוֹהֲבִים אֶחָד אֶת הַשְּׁנִי וּמְכַבְּדִים אֶחָד אֶת הַשְּׁנִי.

כּוֹתֵב הַרְמַח"ל בְּסֵפֶר מְסַלַּת יִשְׂרָאֵל (פָּרָק יט) וז"ל: "כִּי אֵין הַקֶּב"ה אוֹהֵב אֲלֵא לְמִי שְׁאוֹהֵב אֶת יִשְׂרָאֵל - וְכָל מָה שְׁמַגְדִּיל אֲהַבְתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, כֶּךָ הַקֶּב"ה מַגְדִּיל אֲהַבְתוֹ עֲלָיו. וְאֵלֶּה הֵם הַרוּעִים הָאֲמַתִּיִּים שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהַקֶּב"ה חָפֵץ בְּהֵם הַרְבֵּה שְׁמוּסָרִים עֲצָמָם עַל צֹאנוּ וְדוֹרְשִׁים וּמִשְׁתַּדְּלִים עַל שְׁלוּמָם וְטוֹבָתָם בְּכָל הַדְּרָכִים וְעוֹמְדִים תָּמִיד בְּפִרְץ לְהַתְּפַלֵּל עֲלֵיהֶם לְבַטֵּל הַגְּזֵרוֹת הַקְּשׁוֹת וְלִפְתָּח עֲלֵיהֶם שְׁעָרֵי בְּרַכָּה - הֵא לְמָה זֶה דוּמָה, לָאֵב שְׁאֵינוּ אוֹהֵב שׁוּם אָדָם יוֹתֵר מִמִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה שְׁאוֹהֵב אֶת בָּנָיו אֲהַבָּה נֹאמְנָה, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁהִטְבַּע יַעֲיֵד עֲלָיו עַכ"ל.

לְדַגְמָא, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הֵיךְ רוּצָה לְהִיּוֹת אֲהוּב בְּמִיחָד אֲצֵל הַעֲשִׂיר הַגְּדוֹל וּמְקָרֵב אֲלָיו מְאֹד, מְשׁוּם שֶׁהוּא מְרַגֵּשׁ בְּטוּחַ שֶׁלֹּא יִחְסַר כָּל, מְשׁוּם

שְׁהַעֲשִׂיר שְׂאוֹהֵב אוֹתוֹ מְאֹד לֹא יִתֵּן לוֹ לְעוֹלָם לִפְלֵ. אֲבָל הוּא יוֹדֵעַ שְׂאֵהֶבֶת אוֹתוֹ עֲשִׂיר תְּלוּיָה בְּכֶךְ שֶׁהוּא יֹאֵהֵב אֶת הַבְּנִים שֶׁל הָעֲשִׂיר, כְּכֹל שְׂיֵאֵהֵב אוֹתָם יוֹתֵר, תִּגְדֵּל אֶהֱבֵתוֹ אֵלָיו יוֹתֵר, הֵרִי שְׂאוֹתוֹ אֲדָם יִהְיֶה מוֹכֵן אֶפְלוֹ לְנִשְׁק אוֹתָם כָּל יוֹם, וּבּוֹדָאֵי שְׂאָם יִחְטְאוּ כְּלָפְיוֹ אוֹ שְׂלֵא יִתְנַהֲגוּ אֵלָיו כִּי־כ יִפֶּה יִמְחַל וַיּוֹתֵר מִיָּד, כִּי הוּא לֹא הֵיָה רוֹצֵה לְהַפְסִיד אֶת אֶהֱבֵת אוֹתוֹ הָעֲשִׂיר הַגְּדוֹל.

הֵבָה וְנִתְבוֹנֵן הֵרִי אוֹתוֹ עֲשִׂיר יָכוֹל לְתַמּוֹד לְכָל הַיּוֹתֵר בְּכֶסֶף, הוּא לֹא יָכוֹל לְתַת לוֹ חַיִּים אֶפְלוֹ שְׂנִיָּה אַחַת יוֹתֵר, וְכֵן הוּא לֹא יָכוֹל לְהַבְטִיחַ לוֹ בְּרִיאוֹת, חֲנוּךְ הַיְלָדִים, שְׁלוֹם בֵּית וְכוּ', וּבְכָל זֹאת הֵיָה מוֹכֵן לְהַשְׁתַּדֵּל מְאֹד בְּאֶהֱבֵת בְּנָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אֶצֶל הַקְּבִי"ה שֶׁהִכֵּל בְּיָדָיו, הַפְּרָנְסָה אֶדְוֹ וְרַק בְּיָדָיו, הַחַיִּים, הַבְּרִיאוֹת וְכוּ', הִכֵּל בְּיָדָיו שֶׁל הַקְּבִי"ה וְאִם הַקְּבִי"ה רוֹצֵה לְתַת, הוּא יָכוֹל לְתַת יוֹתֵר מִכָּל אֶחָד אַחֵר, וּבּוֹדָאֵי שְׂלָמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב נוֹתֵן יוֹתֵר מִכָּלֵם, וַיִּתְנָאֵי אֶהֱבֵתוֹ אֵלֵינוּ - מְגַלָּה לָנוּ הַרְמַח"ל בְּמַסְלַת יִשְׂרָאֵל - הִיא אֶהֱבֵת יִשְׂרָאֵל, וְכִכָּל שְׂנֵאֵהֵב יוֹתֵר, כֶּךְ תִּגְדֵּל אֶהֱבֵתוֹ אֵלֵינוּ, אִזּוֹ כַּמָּה אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְהַשְׁתַּדֵּל בְּזֶה מְאֹד לְאֶהֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּאַמֶּת, וְלֹא רַק אֶת הָאוֹהֲבִים אוֹתוֹ.

יֵשׁ כְּאֵלֶּה שְׂאוֹמְרִים - מִי שֶׁטוֹב אֶתִּי אֲנִי טוֹב אִתּוֹ, לֹא יִדְעֵתִי אִיזָה חֲכָמָה יֵשׁ בְּזֶה, הֵרִי אֶפְלוֹ הַתִּינּוֹק מִי שֶׁטוֹב אִתּוֹ גַּם הוּא טוֹב אִתּוֹ, גַּם אֶצֶל הַגּוֹי לְהַבְדִּיל, זֶה אוֹתוֹ הַדְּבָר, וְכֵן הוּא לִגְבֵי הַחַיּוֹת וְהַבְּהֵמוֹת, אִי"כ בְּמָה אֶתֶּה מִיַּחַד שְׂנַבְרָאֵת לְהִיֹּת יִהוּדִי וְנִבְחַרְתָּ לְהִיֹּת הַיֵּן שֶׁל הַקְּבִי"ה וְנִשְׂמַתְּדָ חֲצוּבָה מִתַּחַת כֶּסֶא הַכְּבוֹד, בְּמָה אֶתֶּה שׁוֹנֶה מִכָּל אֵלֶּה שְׂמִינּוּ? אִיפֶּה מִתְבַּטָּאֵת כָּאֵן הָעֲבוּדָה שֶׁל בֵּין אֲדָם לְחֻבְרוֹ, וְאֶהֱבֵת יִשְׂרָאֵל שְׂלָדָ? אֶלָּא מִתִּי בְּאַמֶּת אֶתֶּה נִקְרָא אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל אֶמְתִּי, כְּאֲשֶׁר אֶתֶּה אוֹהֵב דּוֹקָא אֶת כָּל אֵלֶּה שֶׁהֵם בְּעֵצֶם לֹא מִתְנַהֲגִים אֵלָיֶךְ כְּמוֹ שְׂרָצִית וְהֵם כְּבִיכּוֹל לֹא בְּסִדְרָ אֶתֶּדָ, אִם בְּכָל זֹאת אֶתֶּה בְּשְׁלוֹם אֶתֶּם, אוֹהֵב אוֹתָם מוֹתֵר לָהֶם, זֶה נִקְרָא אֶהֱבֵת יִשְׂרָאֵל.

הָאֲדָם הַחֲכָם יִשְׁתַּדֵּל מְאֹד לְהִיֹּת בְּשְׁלוֹם עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְלֹא יִהְיֶה אֶפְלוֹ אֲדָם אֶחָד שֶׁהוּא לֹא בְּשְׁלוֹם אִתּוֹ מִשּׁוּם שֶׁהִגְמָרָא אוֹמְרַת כָּל הַמִּדּוֹת נִתְבַּטְלוּ, מִדָּה כְּנֻגַד מִדָּה לֹא בְּטָלָה.

וְהֵרִי אֵין צְדִיק בְּאַרְצָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְטָא, וּבְכָל יוֹם וַיּוֹם אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים מֵאֵת ה' שִׁיִּסְלַח לָנוּ עַל עוֹנוֹתֵינוּ, אִם אֲדָם לֹא בְּשְׁלוֹם עִם הַבְּרִיּוֹת וְלֹא מוֹחֵל וְסוֹלַח מִיָּד - גַּם לוֹ לֹא יִמְחַלוּ וַיִּסְלְחוּ. וְאִם הוּא מוֹחֵל וְסוֹלַח לְמִרוֹת שֶׁהוּא חוֹשֵׁב שֶׁהוּא הַצּוֹדֵק, גַּם בְּשָׂמִים יִמְחַלוּ וַיִּסְלְחוּ לוֹ עַל עוֹנוֹתָיו. וְכֶךְ אוֹמְרַת הַגְּמָרָא כָּל הַדָּן אֶת חֻבְרוֹ לְכַף זְכוּת דְּנִים אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת. מִי לֹא זְקוּק שְׂיִדּוֹנוֹ אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת, הֵרִי הַזֵּהָר בְּפָרְשַׁת בֵּא אוֹמֵר, שְׂדָנִים אֶת הָאֲדָם בְּכָל לַיְלָה, וְהַמְקַטְרֵג עוֹמֵד תְּדִיר לְקַטְרֵג עַל הָאֲדָם, וְאִם אֲנַחְנוּ נִדּוֹן אַחֲרֵים לְכַף זְכוּת מִמִּילָא יְדוֹנוֹ אוֹתָנוּ לְכַף זְכוּת, הֵרִי שְׂעֲשִׂינוּ כָּאֵן טוֹבָה נְצַחִית לְעַצְמָנוּ.

אנחנו צריכים לדעת נקדה חשובה מאד, שלעולם לא נוכל להגיע למצב של שלום עם פלם ולאהב כל אחד ואחד, מבלי שיהיה לנו את מדת היותור, כי כמו שאין פרצופיהן שוין כך אין דעותיהן שוות, כי תמיד יהיו אנשים שיחטאו כלפינו, לא יתנהגו כפי שצפינו, ואפלו שאתה צודק במאת האחוזים שהוא לא היה בסדר, בכל זאת אם תהיה לך את מדת היותור תזכה לשלום ולאהבת ישראל.

אלוילי זה לעולם לא תוכל להגיע לשלום אמתי עם כל הסובבים אותך ולאהבת ישראל - רק אם תשתדל מאד מאד במדת היותור וההכנעה. ובעצם פה נמדדת יהדותך, עבודת ה' שלך ועבודת המדות האמתית שלך.

בהצלחה ובאהבה רבה

ושנזכה כלנו לאהבת חנם

ולבנין בית המקדש בקרוב אמון.

כיצד לאהוב גם את השונה והשנא

(מתוך הספר פרקי יסוד)

ב' סוגי מפריעים לחבור עם הזולת

באשר אדם בא במגע עם אנשי העולם, על דרך כלל ישנן שתי סבות כלליות מדוע קשה בעיניו החבור; שני סוגי הפרעות הגורמות לו שלא להתחבר לזולתו.

סוג ראשון של הפרעה, הוא מחמת הרע שהוא מגלה בזולתו. הוא מבחין במדות רעות, חלקי נפש שאינם מתקנים בזולתו, והפרת החלק הרע שבזולתו יוצרת אצלו סלידה, אי רצון להתחבר.

האפן השני המונע מהאדם להתחבר עם זולתו, הוא נקודת השני. כשם שפרצופיהם שונים, דעותיהם שונות, וכך גם תכונותיהם, אפלו אם

העומד מולו באפן כללי הוא אדם חיובי, אך הטבעיים ההפכיים שאדם מגלה אצל זולתו, יוצרים אצלו קשי להתחבר עמו.

ננסה לגעת בענן ולהבהיר כיצד הסבות והאפנים הללו אינם צריכים להפריע לאדם להתחבר לזולתו.

עבודה זו - רק לאחר העמדת עצמו כנותן

כמוכן, כל זמן שאדם חי בתוך עצמו, עם רצון לקבל ולא עם רצון לתת - הדברים הללו עדין אינם נוגעים לו, כי אי התחברותו לזולתו אינה נובעת כלל מטבעיו או התנהגותו של זולתו, אלא שהאדם עצמו שקוע בתוך עצמו, חושב על עצמו, דואג לעצמו, ולכן חסרה לו סבה אמיתית להתאחד. הרצון העצמי, הדאגה העצמית לעצמו היא שרש נקדת החציצה.

לאחר שהאדם מסלק את שרש ההפרדה של הרצון לקבל ומעמיד את עצמו כנותן - הרי שהעמיד את עצמו כאדם מתאחד, כאדם מתמזג, וכאן הגענו לשלב האמור, שישנם אנשים שקל לו להתמזג אתם וישנם אנשים שהוא מגלה קשי להתחבר אתם.

כל זמן שרצון האדם לקבל, הוא לא יתאחד אפלו עם אדם אחד בעולם. ואם רואים אנו שהוא מתאחד - אין פונתו להתאחד, אלא לקבל ממנו. הוא מתאחד אתו לצורך עצמו, ואחדות כזו היא נפרדות ולא אחדות.

לכן, ברור הדבר שהשלב שאנו מדברים בו עתה, שיך רק לאחר שאדם העמיד את עצמו כנותן. העמדת עצמו כנותן מעמידה אותו כאדם בר מזוג, כאדם בר התאחדות. לאחר שאדם חי במבנה של התאחדות והתמזגות - נתן להבחין אבחנה נוספת, שישנם בני אדם שקל לו להתחבר ולהתמזג אתם, וישנם בני אדם שההתמזגות וההתחברות אתם קשה עליו, מתגלה בה הפרעה.

בהפרעות הללו ננסה להתמקד, ולראות כיצד נתן לסלקן.

התאחדות - גם עם בעלי נטיות נפש שליליות

נפתח באפן הראשון המונע מהאדם להתמזג עם זולתו.

אין לה אדם בנבראים שאין בו נקדה מסימת שאיננה מתקנת. אלו האדם היה מתקן בתכלית השלמות - כאן בעולם הזה הוא כבר לא היה, הוא

הִיָּה נַח מְנוּחַת עוֹלָמִים בְּמִקוֹמוֹ הָרְאוּי לוֹ בְּגוֹן עֵדוֹן לְפִי כְבוֹדוֹ. כֹּל עוֹד נִמְצָא הָאָדָם כָּאֵן בְּעוֹלָם, בְּהִכָּרַח שְׂיֵשׁ בּוֹ חֻלְקִים שְׂאִינָם מִתְקַנִּים.

אָלָא, שְׂיֵשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁהִבְסִיס שְׂלָהֶם הוּא טוֹב. בְּוִדְאֵי שְׂיֵשׁ בְּהֶם גַּם חֻלְקִים שְׂאִינָם מִתְקַנִּים, אָבֵל הַחֻלְק הַטוֹב מְאֵפִיל עַל חֻלְקֵי הָרַע שֶׁמִּתְגַּלִּים אֲצֵלָם בְּנִפְשׁ. וַיִּשְׁנָם לְעַמַּת זֹאת, אֲנָשִׁים שֶׁהִמְצִיאוֹת הַנִּפְשִׁית שְׂלָהֶם אֵינָה נִגְלִית כֹּל כֶּד כְּטוֹב.

בְּלִשׁוֹן חֲזו"ל נִקְרָא הַדְּבָר: "בְּרֵאתָ צְדִיקִים בְּרֵאתָ רְשָׁעִים" (בְּבֵא בִּתְרָא טו ע"א). וַיִּשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁנּוֹלְדוּ עִם יוֹתֵר תְּכוּנוֹת נִפְשׁ חַיּוּבִיּוֹת, וּמַעַט תְּכוּנוֹת הַמוֹבִילוֹת לְשִׁלְיָה, וַיִּשְׁנָם אֲנָשִׁים שֶׁנּוֹלְדוּ עִם תְּכוּנוֹת הַמוֹבִילוֹת יוֹתֵר לְכוּוֹן הַתְּפִיסָה הַשְּׁלִילִית.

עִם אֱלוֹ שְׂהֶם בְּעַלֵּי תְכוּנוֹת נִפְשׁ חַיּוּבִיּוֹת, עַל דְּרָךְ כָּלֵל יוֹתֵר קַל לְהִתְאַחַד אִתָּם, שְׂכֵן יֵשׁ לָהֶם טוֹב לֵב, גְּמִישׁוֹת בְּמַעֲשֵׂה וּבְמַחְשָׁבָה, וְהֵם מְבִיטִים עַל הָעוֹלָם בְּאִפְוֹן חַיּוּבִי. מִשֵּׂא"כ הָאֲנָשִׁים שֶׁמְטַבְּעִם הֵם כְּעַסְנִים, חֲשָׁדָנִים, וּמְבִיטִים עַל כָּל דְּבָר בְּנִקְדַּת הַשְּׁלִילָה וְהַבְּקָרָת שְׂלוֹ - עִם אֲנָשִׁים כְּאֱלוֹ קֶשֶׁה יוֹתֵר לְהִתְאַחַד אִתָּם.

קַל לוֹ לְאָדָם לְבוֹא וְלוֹמַר, אֲנִי אִמְצָא לְעַצְמִי אֵת רְעִי וְאֵת יְדִידֵי הָרְצוּיִים לִי, אֶתְחַבֵּר רַק עִם מִי שֶׁנוֹחַ לִי לְהִתְאַחַד אִתּוֹ, וּשְׂאָר בְּנֵי הָאָדָם יִלְכוּ לְדַרְכָם לְחַפֵּשׁ לָהֶם רְעִים אַחֲרֵים.

אָבֵל בְּוִדְאֵי שְׂזוֹ אֵינְנָה הַתְּכָלִית. "וּבֵאוּ כֹלָם בְּבֵרִית יַחַד נַעֲשֵׂה וְנִשְׁמַע אִמְרוּ כְּאֶחָד". אֱלוֹ מְצִיאוֹת כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל הִיָּתָה חֲסֵרָה אֲפֵלוֹ אֶחָד בְּמַעַמַּד הָרַ סִינִי - לֹא הֵינּוּ זֹכִים לְקַבֵּלַת הַתּוֹרָה. עִם יִשְׂרָאֵל הוּא עִם אֶחָד. "וַיַּחֲנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר - כְּאִישׁ אֶחָד בְּלֵב אֶחָד" (שְׁמוֹת יט, ב). לִיהוּדֵי אֲסוּר לֹמַר: אֶתְחַבֵּר רַק לְאֲנָשִׁים שֶׁנוֹחַ לִי, שֶׁנִּעְיִם לִי אִתָּם, רַק עִם אֱלוֹ שְׂהֶם קְרוֹבִים יוֹתֵר לְטַבְּעִי.

בְּוִדְאֵי שְׂשָׁם מִתְחִילָה הַהִתְחַבְּרוֹת הַטַּבְּעִית, אָבֵל הַמְטָרָה הִיא לְהַגִּיעַ לְאֶחָדוֹת עִם כָּל הַכְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל, וּלְאַחַר מִכֵּן עִם כָּל יוֹשְׁבֵי תַבֵּל.

הַסַּחַת הַדַּעַת מִהַמְחַשְׁבָה הַשְּׁלִילִית

אֵיךְ הָאָדָם מִתְאַחַד, הָרִי יִשְׁנֵן הַפְּרָעוֹת? הוּא מְגַלָּה לְכֹאוֹרָה מְבִנָה נִפְשׁ שְׁלִילִי שְׂעוֹמֵד מוֹלוֹ?

הַנִּקְדָּה הָרְאוּשׁוֹנָה בְּכַדִּי לְסַלֵּק אֵת הַהַפְּרָעָה הַזֹּו, הִיא מֵהַשְׁהִזְפָּרְנוֹ כְּבָר בְּפַעְמִים הַקּוֹדְמוֹת בְּעִנְיָן תְּקוּוֹן הַמְחַשְׁבָה לְצַרְךְ הַפְּרָדַת הַטוֹב מִהָרַע, שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִיל אֵת עַצְמוֹ לֹא לְהַשְׁהוֹת בְּמַחְשְׁבוֹתָיו מַחְשְׁבָה שְׂיֵשׁ

בַּה רַע. הָאֲרָכְנוּ וְהִרְחַבְנוּ בַדָּבָר, לֹא נִחֹזֵר עַל פְּרָטֵי הַדְּבָרִים, אֲלָא נִשְׁתַּמֵּשׁ
בָּמָה שֶׁדִּבְרָנוּ אֲזִי לְעִנְיָנֵנוּ כָּאֵן.

אָדָם נוֹהֵג בְּרִכְבוֹ, וּבְצִמְת הַדְּרָכִים נִפְגָּשׁ בִּיהוּדִי. בְּמָקוֹם לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ "בִּקְרָר
טוֹב", הוּא שׁוֹמֵעַ שְׁאֵגָה, עִם כְּמָה "בְּרִכּוֹת" מִקְרָב לֵב שֶׁמְצַטְרֵפוֹת אֵלֶיהָ...

בְּאִפֵּן טְבָעִי, הִזְהוּי הָרֵאשׁוֹן שֶׁאָדָם מִזְהָה אֶת הָאָדָם שֶׁהִגִּיחַ מוּלוֹ, הוּא
זֶהוּי שְׁלִילִי. הוּא מְצַדוֹ עֲשֵׂה אֹלֵי אִיזוּשְׁהִי טְעוֹת קִטְנָה בְּתַנוּעָה, וּמְמַטֵּר
הַ"בְּרִכּוֹת" שֶׁזָּכָה לוֹ, הוּא כְּמַטֵּר הַשָּׁמַיִם שֶׁאֵין לוֹ הַפְּסֵק...

הוּא מְבִיט עַל הָאָדָם הָעוֹמֵד מוּלוֹ וְחוֹשֵׁב לְעֲצָמוֹ: "אֵיזָה מִיִּן בֶּן אָדָם הוּא
זֶה, מִהִיכֵן הוּא הִגִּיעַ? טְעִיתִי, מָה קָרָה, בְּשִׁבִיל זֶה כִּד צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג?!"
מִיָּד הוּא מַחְלִיט: זֶהוּ אָדָם כְּעֶסֶן, חִסָּר סְבָלְנוּת. הַמְבַט הָרֵאשׁוֹן שָׁלוֹ עַל
אוֹתוֹ אָדָם הוּא מְבִט שְׁלִילִי.

מָה הָעֲצָה לָזֶה?

כְּמוֹבֵן שֶׁיִּשְׁשֶׁן עֲצוֹת יוֹתֵר פְּנִימִיּוֹת, וְנִתְחִיל, כְּאִמּוֹר, עִם הַנִּקְדָּה הַחִיצוֹנִית.

בְּשַׁעָה שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי אָדָם מַעֲשֵׂה שֶׁל רַע, אִם חֲלָקִי הָרַע בְּנִפְשׁוֹ חֲזָקִים מְאֹד,
הָרִי שֶׁבְּאִפֵּן טְבָעִי מְצָא מִיִּן אֶת מִינּוֹ וְנִעוֹר. הָרַע שֶׁבְּתוֹכוֹ מִתְעוֹרֵר כְּאִשֶּׁר
הוּא מִזְהָה רַע מִמוּלוֹ, וְנִתְפָּס לְרַע שֶׁקִּים בְּזוּלָתוֹ.

אֲבָל, אָדָם שֶׁכָּבֵר זָכָה לְסִלֵּק אֶת חֲלָקִי הָרַע מִן הַמַּעֲשִׂים, מִן הַהִרְגָּשׁוֹת
וּמִן הַמַּחְשְׁבוֹת, כְּמוֹ שֶׁדִּבְרַר בְּפָעֲמִים הַקּוֹדְמוֹת - כְּאִשֶּׁר הוּא נִפְגָּשׁ עִם נִקְדָּה
שְׁלִילִית בְּזוּלָתוֹ, וּבְשַׁעָה שֶׁהוּא מוֹדֵעַ לְמַחְשְׁבָתוֹ [כָּל אֶחָד לְפִי מֵהִירוֹת הַמּוֹדְעוֹת
שָׁלוֹ], הוּא מִזְהָה: אֲנִי חוֹשֵׁב בַּדָּבָר רַע! וּמִיָּד הוּא מְסִיחַ דַּעְתּוֹ מִן הַמַּחְשְׁבָה,
כְּפִי יִכְלָתוֹ.

אֵינְנוּ מְדַבְּרִים כְּעַת עַל לְמוֹד זְכוּת כְּלָפִי הַזוּלָת, אֲלָא בְּכוּוֹן שׁוֹנָה לְחִלוּטִין.
כְּאִשֶּׁר הַמַּחְשְׁבָה שֶׁעוֹלָה בְּמַחוֹ הִיא מַחְשְׁבָה שְׁלִילִית, אֲפֹלוֹ אִם נִגִּיחַ
שֶׁהָאָדָם מִמוּלוֹ הוּא בְּאִמָּת כְּמוֹ שֶׁהוּא חוֹשֵׁב עָלָיו, הוּא אָדָם עִם תְּכוּנוֹת
שְׁלִילִיּוֹת בְּיוֹתֵר - לָמָּה לוֹ לְחַשֵּׁב עַל הַתְּכוּנוֹת הַשְּׁלִילִיּוֹת שֶׁל זוּלָתוֹ, לְשֵׁם
מָה? הַעֲסִקְתָּ הַמַּחְשְׁבָה בְּרַע הִזְהָ הוֹרְסָת אוֹתוֹ, הוּא מְכַנֵּס אֶת מַחוֹ לְתוֹךְ
מִי שׁוֹפְכִין, לְבִיּוֹב. עֲצֵם הַמַּחְשְׁבָה בְּרַע הוֹרְסָת אֶת הַחוֹשֵׁב.

לָכֵן, אֲפֹלוֹ אִם הוּא בְּטוֹיחַ בְּמֵאֵת הָאֲחוּזִים שֶׁהָאָדָם הָעוֹמֵד מוּלוֹ הוּא
שְׁלִילִי, הוּא מְשַׁתְּדֵל לְפָנוֹת אֶת מַחְשְׁבָתוֹ לְעִנְיָנִים אַחֲרִים, חִיּוּבִים.

"לֹא הִבִּיט אֲנִי בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עִמָּל בְּיִשְׂרָאֵל" (בַּמִּדְבָּר כג, כא). פְּשׁוּטָם שֶׁל
דְּבָרִים: יֵשׁ אֲנִי, יֵשׁ חֲטָאִים, יֵשׁ עוֹלוֹת, אֲבָל הוּא לֹא הִבִּיט. וְאָדָם צָרִיךְ
לְלַמֵּד מִדְּרָכֵי קוֹנוֹ, שֶׁאֲפֹלוֹ שֶׁהוּא רוֹאֵה רַע, הוּא רוֹאֵה מַעֲשִׂים שְׁלִילִיִּים
אוֹ תְכוּנוֹת נֶפֶשׁ שְׁלִילִיּוֹת - עָלָיו לְהִסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְעִנְיָן אַחֵר לְגַמְרִי.

זוהי נקדה חיצונית פמוכו, אכל היא חיובית מאד בשלבי עבודת האדם.

גם בזולת, הרע הוא רק לבוש

נתבונו פנימה יותר.

בראשית הדברים הזכרנו שהאדם הוא נשמה שמלבש עליה גוף. כשהארכנו לבאר את סלוק הרע מהאדם, בססנו זאת על שרש העבודה שאדם מאמין שנשמתו היא רק טוב, וכל חלקי הרע שקימים בו הם רק לבושים על גבי הנשמה.

אדם שקנה את יסוד הדברים הללו, וישם אותם בעבודתו בתקון המעשים, ההרגשות והמחשבות של עצמו - כאשר הוא נפגש ברע של זולתו, אין באפשרותו לקחת כביכול 'ספיו' ולחתך את הדברים.

כשם שלגבי עבודת עצמו הוא מזהה שהוא עצמו טוב, וחלקי הרע שמתגלים הם לבוש בו - כך כאשר הוא מזהה רע בזולתו, לאחר השלב הראשון שהסיח דעת וכבר נרגע, לא כועס, או בשלבים רגועים שמראש הוא לא כועס, כגון שראה את פלוני צועק על אלמוני ולא עליו, ואז לא מתגלות אצלו הרגשות שליליות, כי לא הוא הנפגע במקום הזה - הוא מתבונו לעצמו: כל התכונות השליליות שאני רואה כאן, הם בעצם לא מי שאני רואה מולי. האדם שעומד מולי בבסיסו הוא נשמה שכלה טוב, אלא שעל גביה ישנם לבושים שליליים. הלבושים השליליים הללו אינם הופכים אותו לרע. הוא נשאר אדם טוב שעליו להפשיט את הלבושים השליליים שעל גבי נשמתו.

הדברים הללו הם הגדרות, אבל כאשר ההגדרות הללו מתגלות בנפש האדם - הוא יגלה אהבה פנימית מאד לזולתו!

כל זמן שאדם לא עבד בצורה הזו עם עצמו, הרי שהוא חי עם תפיסה של גוף, וממילא יזהה כך גם את זולתו. לכן, כאשר יגלה רע בזולתו, ישיר את הרע לעצם האני של העומד מולו, ובודאי שלא יוכל להתאחד אתו, כי עם רע - רק רשעים רוצים להתאחד.

משא"כ כאשר האדם בנה את עצמו בתקופה ארוכה מאד, במהלך שהוא מאמין שעל אף כל חלקי הרע שהוא מגלה בעצמו באמת הוא טוב - הרי שאת האור הזה עליו להמשיך על כל יושבי תבל. הוא לא יכול להשאיר את התפיסה הזו רק כלפי עצמו - אני טוב, וחלקי הרע שבי הם רק לבושים, משא"כ אצל אחרים, שהרע הוא בעצם. לא! כשם שאצלי הרע שקיים הוא לבוש על גבי, אבל עצם האני שלי הוא טוב, כך גם בזולתי,

אהבה - אפלו לרשעים!

כאשר האדם מתבונן בדברים, מעמיק אותם בדעתו, והם נקנים אצלו בלב - מבטח לו במאת האחוזים שירגיש אהבה אפלו לאנשים רעים!

הפסוק אומר: "אוהבי ה' שנאו רע", וכבר דיקו המפרשים, שלא נאמר כאן "שנאו רשעים", אלא "שנאו רע", כלומר את הרע שברשעים, את הרשע שברשעים - אותו יש לשנא, ולא את עצם הרשע עצמו.

אדם שהגיע לתפיסה עצמית בחיים של עצמו, שהוא נשמה שמלבש עליה גוף ועצם האני הוא טוב, כאשר ירחיב את האור הזה גם כלפי זולתו, הוא יוכל לאהב כל אדם בבריאה כלה, גם אנשים בעלי תכונות לכאורה שליליות, ויותר על כן, לא רק תכונות, אלא אפלו את אלו המגשימים את תכונותיהם הלכה למעשה, רוצחים בפעל, רשעים ארורים - גם כלפיהם ייחס את ההבנה כי הבסיס שלהם הוא טוב, אלא שעל גביו ישנו מלבוש שלילי.

וכבר גלה לנו הבעל שם טוב הקדוש, שזו תהיה מהותו של משיח, לגלות אהבה מחלטת אפלו לרשעים הגמורים ביותר.

כל זמן שאדם לא מאמין לעצמו שהוא טוב - לא יוכל להאמין שזולתו טוב. רק אדם שיש לו ראשית כל את האמונה כלפי עצמו, שעצם מציאותו טובה, והוא מתרגל לתת ולא לקבל, ועייז מסלק את המסך של האני - אדם כזה יוכל להרחיב את האור גם כלפי זולתו.

אדם שעבד להרגיש את עצמו כנשמה שכלה טוב, והרע הוא רק לבוש על גביו, אך עדין לא התרגל לתת, והוא רק מקבל - הרצון לקבל יוצר חציצה בינו לזולתו, וממילא רק על עצמו הוא מסגל להסתכל שהוא טוב שמלבש עליו רע, אך על זולתו יסתכל שהוא רע בעצם.

מדוע?

כי הוא בנה מחצה בינו לזולתו. הרצון שלו לקבל מעמיד אותו כמציאות עצמית, ולכן הגם שכלפי עצמו הוא הגיע להכרה שבפעם הוא טוב, וכל הרע שבו הוא רק לבוש על גביו - אך הוא לא יכול להעביר תפיסה זו גם כלפי זולתו, כי את הטוב הוא רוצה לשאב רק לעצמו, וכלפי זולתו עינו תהיה ח"ו כמו בלעם הרשע, עין רעה.

רק אדם שפנה בעצמו תפיסה שהוא טוב שמלבש עליו רע, ובנוסף התרגל לתת ולא לקבל - הרי שסלק את המחצה בינו לזולתו, ואז ביכלתו

להמשיך את הטוב שגלה אצל עצמו גם בזולתו, והגלוי הזה שיגלה בזולתו ירחיב אצלו את תפיסת הטוב לכל הבריאה כלה. הרחבת הטוב לכל הבריאה כלה תגלה אצלו את עולם האהבה האמתית המאחדת את כל הנבראים כולם.

כל זמן שאדם מרגיש שנאה לזולתו, בהכרח שקיים בו אחד משני הלקויים: או שהוא לא חש את עצמו כטוב בעצם שעל גביו מלבש רע, או לחלופין, את עצמו הוא חש כטוב שמלבש עליו רע, אך קיים בו עדין רצון שרשי לקבל, ורצון זה מונע ממנו את האפשרות להרחיב את התפיסה הקיימת בנפשו כלפי זולתו.

אדם שבנה תפיסה עצמית שכלו טוב, והרע הוא רק לבוש על גביו, וגם הרגיל את עצמו לתת ולא לקבל - בהכרח שתפיסת נפשו תהיה שיאהב כל אדם בבראה.

בנדאי שהדברים אינם באים בבת אחת, אלא זהו עולם של הדרגה: ככל שיעמיק יותר את הדברים בעצמו, וככל שייבנה יותר בנפשו את כח הניתנה וישרש מעצמו את כח הקבלה - כך יגלה יותר בעצמו עולם של אהבה לזולתו.

על כל פשעים תכסה אהבה

במבט השטחי נראה לבני אדם: אין כזה משג לאהב אנשים רעים. ימות בחטאו - הם אומרים. אדם שעשה מעשים רעים - שישלם!

בנדאי שנצרך ענש. "אלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו חיים בלעו" (עבודה זרה ד ע"א), אלמלא שהיה חק ומשפט בעולם - לא היה קיום לבראה. אבל דין שיושב בית-דין הגדול, שידן דיני נפשות, והוא פוסק שאדם פלוני חייב מיתה, והוא לא אוהב אותו אהבת נפש - בעמק נפשו יש לו רצון לרצח!

אם הוא אוהב אותו אהבת נפש, ואעפ"כ הוא מבין שמכרחים לגזר עליו גזר דין מות - הרי שזו איננה סתירה, כי מחד הוא אוהב אותו, אבל מאידך האדם עבר את מה שעבר וצריך לדון אותו לפי דינו.

אבל אם אין לו אהבה לזולתו, ובכחות הנפש הוא מסגל לקבל החלטה שפלוגי חייב מיתה - החלטה זו נובעת בעמק גם מחמת שהוא לא מכיר באמת בקיום זולתו, הוא שקוע בתוך עצמו.

ישנו משפט שאמר ר' ירוחם זצ"ל, המשגיח של ישיבת מיר. הוא אמר כך: אין בן אדם בעולם שמסגל לרצח.

ואף שהרי ידועים לנו אינספור מקרי רצח, מדורות קדמונים ועד היום, ואלו כמעט מעשים שבכל יום?

אמר ר' ירוחם: אם אדם באמת היה מרגיש שהשני קים - הוא לא היה מסגל לרצח אותו! אדם שבכל אפן רוצח, עושה זאת מחמת שהוא שקוע בחיים של עצמו, ואינו מרגיש שהשני קים, לדידו הוא כביכול לא קים! אי אפשר לומר שהוא לא מרגיש כלל שהוא קים, אך אין לו הרגשת קיום מחלטת בזולתו, הוא מעמיד את חיו מסביב לעצמו.

משא"כ אדם שסלק את המחצות, הוא מרגיש שהשני קים, ולכן אפלו אם זולתו הוסיף עול על פשע - מחד צריך להעמידו במקומו, אבל מאידך הדבר אינו פוגע באהבה שישנה בו כלפיו.

נמצא אם כן, שעבודת האדם היא לסלק את הרצון לקבל, ולגלות את הרצון לתת, ואז הוא יגלה אהבה מחלטת לזולתו. ואפלו אם יגלה רע בזולתו - הדבר לא יהיה חציצה, כי האהבה תגלה אצלו שזולתו בעצם טוב, אלא שיש על גביו לבושים רעים.

בנדאי שהלבושים הללו יוצרים הפרעה מסיקמת, אך כמו שאומרים חז"ל "אהבה מקלקלת את השוה"ר". אם אין לאדם אהבה לזולתו - כל הפרעה קטנה מהוה מיד סבה לאי יצירת קשר או לנתוק הקשר אם הוא כבר קים. אבל כאשר קימת אהבה עזה בין בני אדם, אפלו שהם מגלים תכונות שליליות, אם האהבה היא אמתית, היא תגבר על התכונות השליליות.

כך רואים אנו בין בני זוג, שכאשר הם בנו לעצמם מערכת פנימית אמתית, אפלו אם לאחר תקופה מתגלה חסרון באחד מבני הזוג, בן הזוג נוטה להעלים עין מנקדת החסרון, מחמת שהאהבה חזקה יותר.

נמצא, שבכדי שיוכל אדם להתחבר לזולתו, לא יעזר למוד זכות בלבד, כי גם אם ילמד עליו זכות כלשהי, אך סוף כל סוף איך יתחבר אליו?

רק כאשר אדם הולך בתהליך שהזכרנו, הוא בונה עולם של טוב אצל עצמו, ומסלק את המחצה בינו לזולתו ע"י בגן רצון לתת ולא לקבל - אז הוא יגלה עולם של אהבה, והרע יתגמד ביחס לגלוי האהבה.

השקוע בעצמו לא יוכל לפתח אהבה לזולתו

הדברים אולי נשמעים בתחלה רחוקים מעט מהשגות בני האדם, מחמת שעל דרך כלל אנשים שקועים בתודע עצמם, או בעולם חמרי או בעולם רוחני, או לחלופין ישנם אנשים שמעמידים את עצמם מבקר עד לילה

לתת לזולתם, הם פותחים ארגוני חסד גדולים וכדומה - אך מעולם לא גלו את הנשמה של עצמם.

וכשם שאדם השקוע בתוך עצמו בגשמיות בהכרח שלא יאהב באמת את זולתו - כך גם אדם השקוע בתוך עצמו ברוחניות לא יוכל לאהב את זולתו, הוא סוף כל סוף חי בתוך עצמו, הוא מחפש מצוות לעצמו, הוא מחפש רוחניות לעצמו.

גם אדם שמבקר עד לילה עוסק בהטבה [מתנדב בזק"א וכדומה], אבל אין לו תפיסה פנימית בנשמתו - הריהו בבחינת גוף בלי נשמה. הוא יכול לעשות מעשי חסד יומם ולילה, שלש מאות ששים וחמשה ימים בשנה, אבל למי הוא יתחבר? כשם שאצל עצמו הזהוי שלו הוא גוף - גם עם זולתו הזהוי יהיה זהוי של גוף, והרי הגוף יש בו רע ואי אפשר להתחבר אליו בשלמות.

בנדאי שהנתינה תפחית את החפוכים, אם היא נתינה בלי רצון לקבל, אך אין בכחה לבנות אדם מתאחד בעצם.

יש אדם שמסגל להתנדב שמונה שעות ביום של נתינה, אבל כשמישוהו יפריע לו בדבר קטן הוא יצנח עליו בצנחות נוראיות. כיצד יכולה להתישב סתיקה זו - מצד אחד הוא נותן הרבה, ומאידך על דבר קטן הוא לא מוחל?

תשובה לדבר: הוא נותן מגופו, אך הוא לא מגלה את נשמתו ולכן איננו מסגל להתאחד עם זולתו. התאחדות עם הזולת חייבת לנבע ראשית מגלוי הטוב הרוחני שבתוך עצמו, לאחר מכן לזהות אותו בזולתו, ואז להתאחד.

הקשי להתאחד עם בעל תכונות שונות.

בארנו עד עתה את הטעם הראשון שמונע את ההתאחדות בין בני אדם - הרע המתגלה בזולת. אך כאמור ישנו טעם נוסף המקשה על האדם להתאחד עם זולתו, והוא: השני.

אפלו כאשר אדם מוצא אדם שהבסיס שלו הוא חיובי, טוב, אך לעתים תכונות הנפש שלו נוגדות מאד לתכונותיו.

דגמא פשוטה: אדם מסדר למדי, כאשר הוא נפגש עם האדם שהסדר הוא לא גילת הכותרת של מעשיו בלשון המעטה - קשה לו לתקשר אתו. הם קובעים זמן והוא מאחר בשלש-רבעי שעה. הם עובדים יחד על יצירת מסמכים, וכששואל אותו היכן הם, הוא מניח ידו על ראשו במבוכה ואמר: לא זוכר היכן הנחתי אותם...

לְאָדָם מְסֻדָר קָשָׁה לְהִתְאַחַד עִם אָדָם כָּזֶה. אֲפֹלוּ שֶׁהוּא מִבִּין שֶׁהָאָדָם הָעוֹמֵד מוֹלוּ הוּא טוֹב לָב, הוּא בְּאֵמֶת אָדָם שְׂרוּצָה לְעֹזֵר וּלְהַעֲנִיק - אָבֵל מִבְּחִינָה מַעֲשִׂית קָשָׁה לוֹ לִיצֵר עֲמוֹ שְׂתוּף פְּעֵלָה, חֶסֶד הַסֻּדָר יוֹצֵר הַפְּרָעָה לְנַפְשׁוֹ.

דְּגָמָא נּוֹסֶפֶת: אָדָם נְחָרָץ, זָרִיז, כְּשֶׁהוּא פּוֹגֵשׁ אָדָם מֵתוּן, מִיִּשָׁב, כָּזֶה שֶׁכָּל פְּעֵלָה נַעֲשִׂית אֲצִלוּ לְאֵט לְאֵט, צַעַד אַחֲרֵי צַעַד בְּצַעְדֵי צָב - אֵף שֶׁבְּרוּר לְכָל אָחַד שֶׁהָעוֹמֵד מוֹלוּ הוּא בְּעַל רְצוֹן טוֹב, אֵךְ הֵם אֵינָם מְצַלִּיחִים לְתַקְשֹׁר בְּעוֹלָם הַמַּעֲשֵׂה, שֶׁכֵּן לְכָל אָחַד יֵשׁ מִבְּנֵי רֵאשׁ שׁוֹנֵה אֵיךְ לְפַעַל.

לֹא בְּאֵתִי לְהַמְלִיץ לָהֶם לְהַקִּים יַחַד מְפַעֵל... אָבֵל אָדָם חַיֵּב לְהִתְאַחַד עִם כָּל נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל בְּתַחֲלָה, וּלְאַחַר מִכֵּן עִם כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל, כְּמוֹ שֶׁהַזְכָּר.

נְבָאָר מַעֲט אֵיךְ עוֹשִׂים זֹאת.

הרחבת גבולות הנפש ע"י חבר למנוגד

חַיִּים אָנוּ בְּעוֹלָם שֶׁבוֹ תְּכוֹנוֹת נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי הָאָדָם אֵינָן שׁוֹת. פְּעָמִים הֵן פְּחוֹת נוֹגְדוֹת וּפְעָמִים מְנַגְדוֹת הֵן יוֹתֵר.

מָה הַתּוֹעֵלֶת שֶׁתִּצָּא לְאָדָם אִם יִתְאַחַד עִם אָדָם שֶׁטְּבַעִיו הַפּוֹכִיִּים לְגַמְרֵי מִמֶּנּוּ? הֲרֵי אָדָם מְסֻדָר לְמִשָּׁל, רוֹאֶה אֶת הַסֻּדָר כְּמַרְכָּז בְּסִיסֵי בְּצוּרַת מִבְּנֵי הַפְּעֵלָה. נְכוֹן אִמְנָם שֶׁנֶּאֱמַר "מִכָּל מְלַמְדֵי הַשֶּׁכֶלֶתִי", אֵךְ הוּא אֵינְנוּ סָבוּר שֶׁרְאוּי לוֹ לְלַמֵּד מֵאִישׁ מְפַזֵּר שֶׁאֵין בּוֹ סֻדָר. הוּא מוֹכֵן לְלַמֵּד מִמֶּנּוּ אוֹלֵי נִקְדוֹת אַחֲרוֹת, אָבֵל אֶת הַתְּכוּנָה הַזֹּאת - לָמָּה לוֹ לְלַמֵּד? וְלִכְאוּרָה הוּא גַם צוֹדֵק.

אָבֵל בְּעֵמֶק צְרִידָה לְדַעַת שֶׁהַמְּצִיאוֹת אֵינָה בְּדִיוֹק כָּךְ. חַז"ל אוֹמְרִים: "אָדָם הָרֵאשׁוֹן - מְסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לִמֵּן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצֵּה הַשָּׁמַיִם'. כִּיִּן שֶׁסָּרַח - הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יָדוּ עָלָיו וּמַעֲטוּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַתִּשֶׁת עָלַי בְּפִכָה'" (חֲגִיגָה יב ע"א). מִתְּחִלָּה, כְּאֲשֶׁר נִבְרָא אָדָם הָרֵאשׁוֹן, יִצִּיר כְּפִיו שֶׁל בּוֹרֵא עוֹלָם, גָּדְלוֹ הָיָה מְסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, הוּא הָיָה מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ. לְאַחַר שֶׁחָטָא - מַעֲטוּ הַקְּבִי"ה עַד קִ"כ אֲמָה.

בּוֹדֵאי שֶׁדְּבָרֵי חַז"ל שֶׁהָאָדָם הָיָה מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם מְסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ אֵינָם כְּפִשׁוּטִים, כִּי אִם כֵּן, הֵיכֵן הָיָה לוֹ מְקוֹם לְהָרִים יָד אוֹ רֶגֶל, וְכִמוֹ כֵּן הֵיכֵן הָיָה מְקוֹם לְשֶׁאֵר הַנְּבָרָאִים שֶׁנִּבְרָאוּ בְּשִׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה?

בְּהַכָּרַח אֲפּוֹא, שֶׁחַז"ל דְּבָרוּ עַל הַבְּחִנָּה פְּנִימִית שֶׁל מְלוּי הָעוֹלָם מְסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, וְנִתְּבוּיָן מַעֲט בְּעֵמֶק דְּבָרֵיהֶם.

נמשִׁיךְ עִם הַדְּגָמָא שֶׁל סֵדֶר. בְּנֻדְאֵי שְׁסֻדֶּר הוּא דְבַר מְאֹד חַיּוּבִי, אָבֵל מֵאִידֶךָ הַסֵּדֶר הוּא כַּח הַגְּבִילָה. כָּל עֲנִינֵי הַסֵּדֶר הוּא לְהַגְבִּיל אֶת הַדְּבַר. אִם אָדָם רוֹצֵה לְמַשֵּׁל לְשֹׁמֵר מְסֻמָּכִים חֲשׁוּבִים, כְּגוֹן חוּזָה רְכִישָׁה שֶׁל דִּירָה וְכִדּוּמָה, הוּא מְתִיק אוֹתוֹ בְּתוֹךְ קֶלְסֶר, וּמְנִיחַ אֶת הַקֶּלְסֶר בְּמָקוֹם שְׁמוֹר. וְאִם הוּא חֲשָׁשׁוֹן יוֹתֵר - מְנִיחוֹ בְּכֶסֶפֶת. הֲרִי שֶׁהַגְּבִיל אֶת מְקוֹם הַחוּזָה, קִבֵּעַ לוֹ מְקוֹם: כָּאֵן הוּא יִהְיֶה וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר.

כי זהו ענינו של הסדר - להגביל.

גְּבוּל הָאָדָם בְּגוּפוֹ הוּא מְצַמְצֵם מְאֹד, כָּל אֶחָד לְפִי גְבָהוּ וְרָחֲבוּ. אָבֵל בְּפִנְיָמִיּוּתוֹ, יֵשׁ בּוֹ אֶת הַכַּח לְהִתְאַחַד עִם כָּל הַנִּבְרָאִים כָּלָם - קִדְּם עִם הַמְדַבֵּר, לְאַחֵר מִכֵּן עִם הַחִי, הַצּוֹמֵחַ וְהַדּוֹמֵם. הֲרִי שֶׁעֲבוּדַת הָאָדָם בְּעַמְקָה הִיא לְהִרְחִיב אֶת הַגְּבוּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ.

אָדָם לְפָנָי שֶׁהִתְחַתֵּן הָיָה לוֹ גְּבוּל שֶׁל רֶגֶק. כְּשֶׁהִתְחַתֵּן, הִרְחִיב אֶת גְּבוּלוֹ. הַגְּבוּל שֶׁהָיָה לוֹ עַד עַכְשָׁו הִתְמוּסָס וְהוּא קִבֵּל גְּבוּל חֲדָשׁ, רָחֵב יוֹתֵר. כַּשְׁבִּי"ה נוֹלְדוֹ לוֹ יְלָדִים - הוּא הִתְרַחֵב עוֹד יוֹתֵר. הַגְּבוּל הַקּוֹדֵם הִתְמוּסָס, וְגַלָּה גְּבוּל רָחֵב יוֹתֵר.

זֶהוּ גְּבוּל חִיצוֹנִי, גּוֹפְנִי. אָבֵל בְּפִנְיָמִיּוּת, אָדָם צָרִיךְ לְחַזֵּר לְמַצֵּב שֶׁהוּא מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ. מְלוּי שֶׁל הָאָדָם מְסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ אֵינּוּ בְּמוֹבָן שֶׁיִּהְיֶה גְבֵה מְמַדִּים כְּעוֹג מְלֶךְ הַבָּשׂוֹן, אֶלָּא שֶׁבְּתַכּוּנַת נַפְשׁוֹ יִתְאַחַד עִם הַכֹּל.

בְּכַדֵּי שֶׁהָאָדָם יוֹכֵל לְהִתְאַחַד עִם הַכֹּל, הוּא חַיֵּב לְהִרְחִיב אֶת הַמְסָגְרוֹת הַמְּכָרוֹת לוֹ. אִם אָדָם יִהְיֶה שְׁמֵרָן לְהִתְמַקְדַּת בְּטַבְּעִים שְׁלוֹ, וְיַעֲבֹד לְהִתְאַחַד רַק עִם אֲנָשִׁים שֶׁהֵם מַעֲיִן הַטַּבְּעִים שְׁלוֹ, מְסַדְּרִים כְּמוֹהוּ, בְּעֲלֵי צוּרַת חֲשִׁיבָה בְּעֶרְךָ כְּמוֹהוּ - הֲרִי שֶׁיִּשְׁאַר עַל הַגְּבוּל הַקִּיָּם שְׁבוֹ.

אָבֵל הַקְּבִי"ה לֹא לְשֵׁם כֶּךָ בְּרָא אֶת הָעוֹלָם. רְצוֹן הַבּוֹרָא שֶׁהָאָדָם יִתְרַחֵב, וְנִתֵּן דְּגָמָא פְּשׁוּטָה:

אֲנָשִׁים אוֹהֲבִים לְגַדֵּל בְּעֲלֵי חַיִּים, כָּל אֶחָד לְפִי הַבַּעַל חִי שֶׁאוֹתוֹ הוּא מְחַבֵּב. מִדּוּעַ? בְּנֻדְאֵי, יֵשׁ כְּאֶלֶּה שְׁאוּמְרִים: חֲתוּלָה אֶף פַּעַם לֹא צוּעֶקֶת, נוֹחַ לְחִיּוֹת אֶתָּה... אָבֵל מָה הַסְּבָה הַפְּנִימִית?

כִּי בְּעַצְם הָאָדָם בְּטַבְּעוֹ צָרִיךְ לְהִתְרַחֵב. הוּא נִפְגָּשׁ עִם בְּנֵי אָדָם וְקוֹשֶׁה לוֹ לְהִתְרַחֵב, הֵם מְתַנְּגָדִים לוֹ, אִזּוֹ הוּא לּוֹקֵחַ בְּעֲלֵי חַיִּים וּמְנַסֶּה לְהִתְרַחֵב דִּרְכָם. וְזֶה מְפָנִי הַטַּבְּעִי שֶׁל הָאָדָם שֶׁהוּא רוֹצֵה לְהִתְרַחֵב. אָדָם מְשִׁתּוֹקֵק לְבָנוֹת בֵּית, מְשִׁתּוֹקֵק שֶׁיִּהְיֶה לוֹ יְלָדִים, הוּא מְשִׁתּוֹקֵק לְהִרְחִיב אֶת מַעְגַל הַפְּרָנְסָה שְׁלוֹ. תְּכּוּנַת הָאָדָם הִיא הִתְרַחֲבוּת.

אם אדם מציב לעצמו גבולות של תכונות נפש : עם פלוני אתחבר כי טבעו שׁוה לי, עם אלמוני לא אתחבר כי טבעו אינו שׁוה לי - בנדאי שׁהוא מרחיב את שׁדה הפעלה שלו בעצם התחברותו עם מי שׁהוא מתחבר, אבל רמת ההרחבה נמוכה מאד.

ככל שאדם מבין שתכונת נפשו היא התרחבות, והוא מכיר שההתרחבות באה ע״י סלוק הגדרים שיש לו בנפש - הרי שישתדל לפעמים להתחבר דוקא לאדם הפכי ממנו לחלוטין, כי בגןן נפשו נעשה דוקא ע״י ההפכים שהיא מגלה בזולתו ומתאחד עמהם.

לדגמא : אדם נמרץ, פעיל, אשר מחליט לעבד עם אדם שקט, שלו. הם קמים בבקר, מחליטים לעשות משהו - והמעשה לוקח זמן, לא מתקדם לפי התכניות. זה אמנם לא קל, אך מפתח התכונה שהיא מסגל לסבל גם אטיות, הוא קונה לעצמו התרחבות בטבע נפשו. עד עכשו היה לו גדר בנפש שנקרא זריזות, עכשו הוא קנה בנפשו גם את פח האטיות. הוא הרחיב את גבולות הנפש שלו.

צורת ההתרחבות - לפי הזיהוי העצמי

נתן משל בכדי שהדברים יהיו יותר מוחשיים לנפש.

אם נקח אדם ונכניס אותו לצינוק שרחבו שבעים ס״מ על שבעים ס״מ, וגבהו מטר תשעים, נשלשל לשם מדי יום מעט אכל ומעט מים - יהיה לו קשה מאד לחיות שם. ולא רק משום שהיא רוצה לשכב, אלא עצם התפיסה שהיא יודע שהיא נמצא במרחב כל כך מצמצם הורסת אותו.

כמו צפור הנמצאת בכלוב, אשר כל הזמן מחפשת את הדרור - כך טבע כל אדם שהיא מחפש דרור. בערך שלשים אחוז מתושבי המדינה טסים בתקופת החפש לחוץ לארץ, כל אחד מחפש איזה מקום בעולם לשהות בו. זהו צרף פנימי להתרחב, לגלות מקומות נוספים.

אלא, שהאדם יכול לתפס את הצרף הזה בתפיסה גופנית, ובכחו גם לתפס זאת בתפיסה פנימית, בתפיסה נשמתית. כאשר האדם מזהה את עצמו בגוף, הרי שהיא מחפש התרחבות בגוף, בגשמיות - בונה לעצמו וילה מפארת עם שלשה מפלסים, טס לחו״ל וכדומה. כי היא מפרש את הרצון להתרחבות בכלי הגוף של עצמו.

משא״כ כאשר האדם מזהה את עצמו כנשמה, כמו שהארחנו ובארנו - הרי שתכונות נפשו הם המצרים שלו. הסדר שבו היא משתבח, מחד יש להשתבח בו, אבל מאידך היא המצר של הנפש שלו. הזריזות שהיא

משתיבח בה, מחד היא מעלה יתרה, אבל מאידך היא המצר שלו, כי הוא לא מסגל לסבל את ההפך של הזריזות.

כאשר האדם חי חיי גוף, הרי שהוא לא מזהה את המצר הפנימי שקיים בתוכו. לדידו אין שום מצר, הפוך: הרצון להתחבר לטבעים הפכיים לו - הם המצר לפי תפיסתו. משא"כ כאשר האדם מגלה את נשמתו בקרבן, המצר שיש לו הוא עצם תכונות הנפש שלו, הם מגבילים אותו לשדה פעולה מסוים ולא נותנים לו להתרחב.

כשאדם מבין את הדברים, והם עמקים ודקים - הוא מבין שהבנן של ההתרחבות מכרח לבוא על ידי שלוב עם שני שהוא נפגש אתו.

אין לה בן אדם שמצא בן זוג או בת זוג ששונים לו לגמרי. השויון הגמור קיים רק בדמיון של אנשים לפני שהם מתחתנים. כל אדם שהתחתן יודע בברור שהשניים בינו לבין הבן זוג או הבת זוג הם גדולים מאד.

כל אחד בטוח שרק אצלו בבית במקרה יצא כד ששנים כל כך שונים התחתנו... אבל האמת שכלם כד. רק ילד ליועץ, אם יש לו נסיון אפלו רק של שנים או שלשה זוגות, הוא כבר מכיר את המציאות.

זו המציאות - כלם שונים, הבריאה בנויה בצורה של שני, וזה לא בכדי, זה לא סתם. אדם שלא בונה את עצמו במהלך של התחברות עם טבעים שונים ממנו - מזיק לא רק לזולתו, אלא לעצם תפיסת הנפש של עצמו, הוא מגביל את עצמו. דומה הוא לילד קטן שגבהו שבעים ס"מ, שלוקח גלולה שתגרום לו שיותר לא יגבה.

האדם מביט על טבעי נפש ותופש אותם כחיוביים, והרבה פעמים הוא צודק, ולכן הוא לא מוכן להתמזג עם תכונות הפכיות. אי ההסכמה להתמזג עם תכונות הפכיות היא בעצם צמצום בנן קומת האדם.

בנין הדרגתי של עולם האהבה הפנימי

כאשר האדם מבין את הדברים עמוק בתוכו, והוא מבין שבנן נפשו בא על גבי התמזגות שמכריחה שדה פעולה עם טבעים הפכיים - הוא לאט לאט מתחיל לקבל ענג ושמחה כאשר הוא נפגש בדברים הפכיים לו.

בתחלה כאשר אדם נפגש עם דברים הפכיים לו, נוצרת אצלו התנגדות טבעית. אבל לאחר שפתח מבנה של אישיות השואפת להתרחבות - כאשר הוא נפגש עם נקדה מתהפכת, עם טבע מתהפך, הוא רואה כאן אתגר, הוא רואה כאן נקדת התמודדות להבנות ממנה.

במשך ימי חייו הוא נפגש עוד ועוד עם אנשים בעלי טבעים הפכיים ממנו, וכל מפגש מהסוג הזה בונה אותו, והוא מרגיש ששבועים שלשה לאחר שתוף פעולה עם אדם מהסוג הזה - לאט לאט הוא מתחיל לחבב אותו, לאהב אותו. על אף שבתחלה היה נראה לו: רק אתו לא. אבל כעת הוא מתחיל להרגיש שההפכים החיצוניים מקבלים התגמדות מסיימת, ותכונת האהבה הפנימית הולכת וכובשת עוד ועוד.

בדאי שזוהי עבודה ממשכת מאד, עבודה המצריכה התבוננות, שימת לב והדרגה זהירה, כי אם אדם פועל במהירות, הרי שבשלב מסוים הוא יקבל סלידה מההתנגדות שהוא מקבל, ויחזר בחזרה לתוך הקונכיה שבתוך עצמו ושוב לא יצא ממנה.

כאשר אדם בונה את הדברים בצורה הדרגתית נכונה, הוא בונה עולם של אהבה פנימית לכל הבריות כלם. הוא בונה עולם של התאחדות והתמזגות עם כל הנבראים כלם.

תכלית הבריאה כלה היא עולם של התמזגות, עולם ש"גר זאב עם כבש", שאין התגרות זה בזה אלא התאחדות טבעית. לא כמו מה שנקרא היום "שלום קר" ... אלא התאחדות טבעית פנימית בנפש עם כל הבריות כלן.

קדושת האדם למקום תלויה בתקון המדות

קדושים תהיו - פרושים תהיו (תורת כהנים א, ב).

א. "פרושים תהיו" - מהחשבונות וההרגשים של ערכי עולם הזה לעומת ערכי רצון ה'

בספר "תורת כהנים" מובא הפאור במצות "קדושים תהיו" - פרושים תהיו, סתם ולא פרש במה נהא פרושים.

וְהַרְמִיזוּ פֶּרֶשׁ הַזְהִירָה כְּאֵן הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם "נִבֵּל בְּרִשׁוֹת הַתּוֹרָה" וְהוּא עֲנִין "קִדְשׁ עֲצֻמָּה בְּמִתֵּר לָד", וּבִסְעֵתָא דְשִׁמְיָא נִבְאָר מָה הַהֲגִדְרָה שֶׁל הַפְּרִישׁוֹת יוֹתֵר בְּפִרְטוֹת.

וְהַנְרָאָה שֶׁהַבְּאוֹר בְּגִדְרָה זֶה שֶׁל "פְּרוּשִׁים תִּהְיוּ" הוּא שִׁיְהֵא הָאָדָם פְּרוּשׁ וּמִבְדָּל בְּרִצּוֹנוֹתָיו וְרִגְשׁוֹתָיו מִכָּל הַרִצּוֹנוֹת וְהַחֲשָׁקִים, וְכֵן מִכָּל הַחֲשָׁבוֹנוֹת וְהַרְגְּשׁוֹת שִׁישְׁנָם אֲצִלוּ כְּלָפִי עֲרִכִי עוֹלָם הִזָּה לְעֵמֶת עֲרִכִי רִצּוֹן ה' שֶׁהִמָּה הַאֲהָבָה הַיְרָאָה לַה', וְכֵן לְעֵמֶת קִיוֹם הַתּוֹרָה וּמִצּוּוֹתֶיהָ.

שְׁכֵן הָעֵקֶר הוּא הַרִצּוֹן שֶׁבֵּלֵב - "רַחֲמֵנָא לְבָא בְּעִי" (סְנַהֲדְרִין קו), הָעֵקֶר בְּעִבּוּדֵת ה' הוּא שִׁיְהֵא הַרִצּוֹן וְהַחֲפֶץ כָּלוּ לַה' עַד שִׁיִּבְטְלוּ כָּל הַרְגְּשׁוֹת וְהַחֲשָׁבוֹנוֹת הָאִישִׁיִּים הַרְגִּילִים בְּטִבֵּעַ לְהִיּוֹת אֲצֵל הָאָדָם בְּבִקְשׁוֹ חֲשָׁבוֹנוֹת רַבִּים כְּדִי לְצַאת יָדֵי חוֹבֵת רִצּוֹנוֹתָיו, אוֹ כְּדִי לְצַאת בִּי"שְׁלוֹם" כְּלָפִי חֲבָרְיוֹ וְהַקְּרוֹבִים אֵלָיו, שֶׁמִּפְנֵי חֲשָׁבוֹנוֹת אוֹ רִגְשׁוֹת שֶׁל "מָה יִגִּידוּ", אוֹ זֶה "לֹא נָעִים", וְכֵן מִפְּנֵי הַפְּסֵד וְכִיּוֹצֵא יִמְנַע הָאָדָם מִלְּתֵת רִצּוֹנוֹ לַה', וְעַל כֵּן נִצְטוּיְנוּ "קִדּוּשִׁים תִּהְיוּ", פְּרוּשִׁים וּמִבְדָּלִים תִּהְיוּ מִכָּל הַרִצּוֹנוֹת וְהַרְגְּשׁוֹת שֶׁבְּטִבֵּעַ הָאָדָם הַחוּסְמִים וּמוֹנְעִים אוֹתוֹ מִלְּקַיֵּם אֶת רִצּוֹן ה' כְּרְאוּי, וּלְסַלֵּקֵם מִמְּנוֹ לְהִיּוֹת פְּרוּשׁ וּמִבְדָּל בְּרִצּוֹנוֹ בְּלִתִּי לַה' לְבַדּוֹ.

ב. הַעֵקֶר שֶׁבְּמִסִּירוֹת נֶפֶשׁ הוּא לְמַסֵּר אֶת הַרִצּוֹן לַה' וּלְבַטֵּל כָּל הַחֲשָׁבוֹנוֹת שְׁעוֹמְדִים מִכְּנֹגַד

וְנִתְבַּוְּנוּ עַד כְּמָה הָעֵקֶר אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' הוּא הַרִצּוֹן וְהַחֲפֶץ לַה'.

מוֹבָא בְּגִמְרָא (בְּרִכּוֹת כ" ע"א) : אָמַר לוֹ רַב פֶּפְא לְאַבְי : מֵאִי שְׁנָא רֵאשׁוּנִים דְּאִתְרַחֵישׁ לְהוּ נְסָא, וּמֵאִי שְׁנָא אָנָן דְּלֹא מִתְרַחֵישׁ לָן נְסָא, כְּלוּמַר בְּמָה שׁוֹנָה דוֹר הָאֲמוֹרָאִים הַמְּאַחֵר מְדוֹרוֹת הָאֲמוֹרָאִים הָרֵאשׁוּנִים, שֶׁאֲצֵל רֵאשׁוּנֵי הָאֲמוֹרָאִים הָיוּ מִצּוּיִים הַנְּסִים, וְאֵלוֹ אֲצֵל הָאֲמוֹרָאִים הַמְּאַחֵרִים יוֹתֵר לֹא מִצּוּיִים נְסִים.

וּמִמְשִׁיד רַב פֶּפְא לְתַמְהָ, אִם מְשׁוּם שֶׁאֲצֵל הָאֲמוֹרָאִים הָרֵאשׁוּנִים הָיָה יוֹתֵר תּוֹרָה מֵאֲשֶׁר הָאֲמוֹרָאִים שְׁלֹאֲחֵרִיָּהֶם, זֶה אֵינוֹ, שְׁכֵן בְּזִמְן רֵאשׁוּנֵי הָאֲמוֹרָאִים לֹא הָיָה מְקֻצֵּעַ לְמוֹדֵם אֲלָא בְּסִדְר "נְזִיקִין" בְּלִבָּד, וְאֵלוֹ אָנוּ - דוֹר אַחֲרוֹנֵי הָאֲמוֹרָאִים שׁוֹנִים וְשׁוֹלְטִים בְּכָל הַשָּׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה. וְהָעִבָּדָא, שֶׁכְּשֶׁהָיָה רַב יְהוּדָה - מְרֵאשׁוּנֵי הָאֲמוֹרָאִים מְגִיעַ לְמִסְכַּת "עֵקֶצִין" - מְסִדְר טְהוֹרוֹת, הָיָה אוֹמֵר שֶׁקְּשָׁה עָלָיו מִסְכַּת זוֹ מִהֲרִבָּה דְּבָרִים שֶׁלֹּא מוֹבְנִים לוֹ בְּהָ, וְאֵלוֹ אָנוּ - בְּתַקּוּפְתָנוּ שְׁלָנוּ - רַב פֶּפְא וְאַבְי, שׁוֹנִים וְלוֹמְדִים בִּי"ג אֲפָנִים אֶת מִסְכַּת עֵקֶצִין זוֹ (עֵי"שׁ בְּרַשִׁי"ס), אוֹ לְפִי תוֹס' שָׁם : י"ג יְשִׁיבוֹת יֵשׁ לָנוּ הַשׁוֹנִין מִסְכַּת זוֹ. וְעַם כָּל זֶה שִׁישׁ בְּתַקּוּפְתָנוּ יוֹתֵר תּוֹרָה יוֹתֵר תְּלַמִּידִים, יוֹתֵר יְשִׁיבוֹת לֹא מְגִיעִים אָנוּ לְדִרְגַת רֵאשׁוּנֵי הָאֲמוֹרָאִים, שְׁכֵן בְּזִמְן רַב יְהוּדָה כְּשֶׁהָיָה עֲצִירַת גְּשָׁמִים, הָיוּ מוֹדִיעִים לוֹ לְרַב יְהוּדָה :

אין גֶשֶׁם... השָׁמַיִם לֹלֵא עֲבִים... וְהָיָה רַב יְהוּדָה נִגָּשׁ לְהַתְּפַלֵּל מִתּוֹךְ כְּנִיעָה וּבָא לְחַלֵּץ מִנְעָלָיו, וּכְשֶׁהָיָה חוֹלֵץ רַק מִנְעָלוֹ הָאֶחָת, כְּבָר הָיוּ הַשָּׁמַיִם מִתְקַדְּרִים בְּעֲבִים וְגֶשֶׁם נִתְּדָה אֶרְצָה, וְאֵלּוֹ אָנוּ בְּתִקּוּפַתְנוּ - אוֹמֵר לוֹ רַב פֶּפֶא לְאַבְיִי - כְּשֵׁישׁ עֲצִירַת גְּשָׁמִים צוֹחִים וְצוֹחִים אָנוּ וְאִין מִי שֵׁישְׁמַע לְקוֹלְנוּ וַיִּשְׁגִּיחַ עַל צַעֲרֵנוּ.

הַשִּׁיב לוֹ אַבְיִי, הַהֲבִידֵל בֵּינֵינוּ לְבֵין הַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הוּא, שְׁדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מוֹסְרִים נִפְשָׁם עַל קְדוּשַׁת ה', וְאֵלּוֹ דּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים לֹא מוֹסְרִים נִפְשָׁם עַל קְדוּשַׁת ה'.

וּמוּבָא שָׁם בְּגִמְרָא דְגַמְרָא לְכַד, מַעֲשֵׂה בְּרַב אֲדָא בְּרַ אֶהֱבָה שְׁרָאָה כּוֹתִית אַחַת בְּשׁוּק לְבוּשָׁה בְּבָגְד עֲלִיוֹן אָדָם (כְּכַרְבֵּלַת הַתְּרַנְגוּל - גִּמְרָא עִפְיִי פִירוּשׁ "הַעֲרוּדִי") וְאִין נִכּוֹן לְאַשָׁה לְלִבֵּשׁ בְּגָד אָדָם מִשׁוּם שֶׁהוּא פְּרִיצוֹת וּמִבִּיא לִידֵי עֲבָרָה, קָם רַב אֲדָא וְקָרְעָה מֵעֲלֶיהָ בְּאַמְצַע הַשׁוּק, וּלְבִסוּף הַתְּבַרַר שֶׁהִיא גּוֹיָה, וְשָׁלַם עַל טְעוֹתָיו ד' מֵאוֹת זוּז.

מְסִירוֹת נִפְשׁוֹ שֶׁל רַב אֲדָא הִיָּתָה בְּכַד שֶׁבִטַּל כָּל חֲשַׁבּוֹן שֶׁל אֵי נְעִימוֹת אוֹ מֵהַ יָגִידוֹ עֲלָיו, תִּלְמִיד-חֶכֶם חָשׁוּב הוֹלֵךְ וְקוֹרֵעַ מְעִיל שֶׁל אִשָּׁה בְּאַמְצַע הָרְחוֹב, וְלֹא הָיָה לוֹ שׁוּם עֵבוֹב שֶׁיַּעֲבִיבוּ מִלַּעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה זֶה שֶׁל סְלוּק הַפְּרִיצוֹת בְּשׁוּק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְפְּלוּ בְּנֵי אָדָם בְּעֲבָרָה, וְלָכֵן הִבִּיֵּא הַגִּמְרָא דְגַמְרָא זֶה הַמוֹכִיחָה עַל כַּד, שֶׁכֵּן הִעֲבִידָא שֶׁלֹּא הִתְמַהֵמָה וְחָשַׁב חֲשַׁבּוֹנוֹת - הוּא מְכַד שֶׁלֹּא נִתְּבַרַר לוֹ קָדָם אִם גּוֹיָה הִיא אוֹ יִשְׂרָאֵלִית הִיא, הָרִי שֶׁעֲשֵׂה מַעֲשֵׂהוּ לֹלֵא שׁוּם עֵבוֹב שֶׁל חֲשַׁבּוֹן אִישִׁי, שֶׁכֵּן אִם הָיָה מִתְעַכֵּב בְּחֲשַׁבּוֹנוֹתָיו הָאִישִׁיִּים וּבְרִגְשׁוֹתָיו - בֵּינְתֵימִים הָיָה מִתְבַּרַר לוֹ אִם גּוֹיָה הִיא אוֹ יִשְׂרָאֵלִית הִיא, וְזוֹ הִיא דְגַמְרָא לְמְסִירוֹת נִפְשׁוֹ, שֶׁהִרְצוֹן מִפְּרִשׁ וּמִבְּדֵל לְהִי בְּסְלוּק כָּל הַחֲשַׁבּוֹנוֹת וְהַרְגְּשׁוֹת הָאִישִׁיִּים, וְתִכְףּ וּמִיד כְּשֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמַּעֲשֵׂה הַנִּכּוֹן - עוֹשִׂים מִבְּלִי לְהִתְמַהֵמָה וּלְחָשֵׁב הִיאָדָּה יוֹצְאִים יְדֵי חוֹבַת הַמְּלַעֲיָגִים וְהַלִּיצָנִים אוֹ כָּל חֲשַׁבּוֹן אַחֵר שֶׁל בּוּשָׁה שֶׁל כְּבוֹד שֶׁל מָמוֹן וְכִיּוֹצֵא.

וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מְסִירוֹת נִפְשׁוֹ הַמְּבַאֵר בְּגִמְרָא, לְמִסַּר אֶת הַרְצוֹן, וְכִנְאָמַר בְּפִסּוּק (בְּרֵאשִׁית כג, ח) : אִם יֵשׁ אֶת נִפְשְׁכֶם, וְהֵינּוּ אִם יֵשׁ אֶת רְצוֹנְכֶם, לְתַת אֶת הַנִּפְשׁ הֵינּוּ לְתַת אֶת הַרְצוֹן.

וְהוּא קִשָּׁה וְעֲדִיף מִלְּמִסַּר נִפְשׁוֹ לְהִי בְּמִיתָה, שֶׁכֵּן בְּמִיתָה מוֹסֵר הָאָדָם נִפְשׁוֹ לְהִי פַעַם אַחַת וְתוֹ לֹא, וּבְמִסִּירַת הַרְצוֹנוֹת לְהִי, הוּא עֲבוּדָה שְׁחוּזָרַת וְנִשְׁנִית יוֹם יוֹם וְכַמָּה פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, וְהוּא בְּגָדָר הַנְּאָמַר (תְּהִלִּים מו, כג) : "כִּי עָלֶיךָ הִרְגַּנוּ כָּל הַיּוֹם" שֶׁכֵּן בְּמִסִּירַת הָאָדָם אֶת רְצוֹנוֹתָיו וְחֲשָׁקָיו לְהִי בְּכַד מוֹסֵר הוּא נִפְשׁוֹ - שֶׁהוּא רְצוֹנוֹ עַל קְדוּשַׁת ה' בְּכָל פַּעַם מִחֲדָשׁ.

הַעוֹלָה לָנוּ מִהָאֵמוּר שֶׁהֶעֱקַר הוּא מְסִירַת הַנִּפְשׁ וְהַרְצוֹן לְהִי בְּסְלוּק כָּל הַחֲשַׁבּוֹנוֹת וְכִי הוּא הַנְּדָרֶשׁ יוֹתֵר מִכָּל מִהָאָדָם, וְהִעֲבִידָא שֶׁהוּא הַמוֹדֵד לְגִדְלוֹת הָאָדָם מִהַמַּעֲשֵׂה שֶׁבְּגִמְרָא, רַב יְהוּדָה, שֶׁבְּזַמְנוֹ הָיָה פְּחוֹת תּוֹרָה,

פחות לומדים, פחות בתי מדרש, ועם כל זה הנסים היו מתרחשים להם יותר מהמאחרים שהיה בתוכם יותר תורה יותר ישיבות, פי העקר הוא מסירת הלב והנפש להי.

ג. מבלי שהלב נתון לה' לא יחזיק האדם מעמד בעבודה חיצונית

העולם מבין שהמשג "קדוש" הוא אדם סגפן שאינו אוכל כי אם מעט שבמעט, וכן אינו ישן אלא מעט, או זה הישן על הארץ וכיוצא, אכן פעלות אלו של קדשה ופרישות מן העולם הנם מענפי הקדשה, אולם אינם שרש הקדשה, שרש הקדשה להיות מבדל ומפרש ברצונותיו בלתי לה' לבדו, ואכן מכך מסתעפים הנהגות של קדשה לכל אחד ואחד איש איש כפי מהללו, שכן פרישות של סגפנות כשהיא ללא באמתות וכי יש לה ערך, אדרבא, רק גרעון יש בה.

וידוע המעשה שהיה בזמן הגאון מוילנא אדם אחד שהיה מתענה משבת לשבת - ששה ימים רצוף, וביום הששי קדם השבת היו באים נערים לבקש ברכתו, וברחשי כבוד היו עומדים לפניו לבקש ברכתו ולהתפעל מעצם פרישותו, וספרו להגאון מוילנא אודות אדם זה, ואמר שיפסיקו מלילך אצלו ביום ששי ונראה מה יהא עם אדם זה, והנה כיון שראה זה הסגפן ששביע או שבועים כבר לא באים בני אדם אליו להתברך, הפסיק מיד ממנהגו והחל לאכל ככל האדם, ובאר הגר"א שסגפן זה כל כחו היה מהכבוד שכבודו, וכשפסק הכבוד חדל ממנהגו זה, והוא פשוט שעקר הסגפנות והענוי לשם קדשה יש בו מעלה אך ורק כאשר האדם נוהג בענויים אלו לשם ה' באמת, ולא יוכל לעשות מעשיו לשם ה' באמת רק כאשר השרש - הלב - מוסר רצונותיו ורגשותיו בלתי לה' לבדו.

ד. עבודת השם במצוות שבין אדם לחברו קלה להמחשה - והיא שתביא למוחשיות עבודת ה' במצוות שבין אדם למקום

אחר שבארנו שהעקר הוא לתת את הרצון לה', ולסלק את כל החשבונות והשקולים שלנו עבור כבוד ה', יש לבאר מהי הדרך המעשית להגיע לנדרש מאתנו בזה. שזה ברור שמחייב שתהא לנו דרך מעשית לכך, כי בדרך מוסר וידיעת הנדרש בלבד לא יעלה בידינו לעמוד בנדרש מאתנו, משום שאנו מבדלים בראיתנו לראות רק את המוחשי וכל ארח חיינו מגבל לחושינו המוחשיים, ואלו עבודת ה' היא אצלנו שלא בחוש אלא מתוך ידיעה ואמונה, ואצל רב ככל העולם וגם אצל הצדיקים בתחלת

עבודתם בודאי שפח המוחשי הוא חזק הרבה יותר מהידיעה והאמונה, ועד כמה שהידיעה והאמונה ברורה וחזקה אצלנו עדין רחוקה היא מלהיות פח כפח הראיה המוחשית שלנו, והרי נדרש מאתנו שהאמונה תהא לפחות כפח המוחשי, והאיך נצליח להמחיש את האמונה לפחות ככל ארח חיינו המוחשיים? בהכרח שלהגיע לזה נצרך שנעבד את עבודת ה' בדרך עבודה מעשית מוחשית ובכך נבוא לחוש ממש בחושינו את ידיעתנו ואמונתנו, לבל תהא כידיעה בעלמא.

ובכן הדרך המעשית שעמה בלבד נצליח לישים את תפקידנו כלפי הבורא היא בתקון המדות "בין אדם לחברו", שכן במצוות של בין אדם לחברו נגשים אנו באפן מעשי לקיומם. וזה עצמו ישמש לנו התאמנות ותרגילים מעשיים כלפי חובתנו במצוות שבין אדם למקום, וכאמור שהתכלית הלא היא שנהג באמונה מוחשית דוקא בחובותינו כלפי הבורא, כי בכח ידיעה ואמונה בלבד אין די בשבילנו להמחיש לעצמנו את הנדרש מאתנו עד כדי שנוי מעשים רצונות והרגשים שכאמור זו היא עקר חובתנו לה' לתת את הרצונות וההרגשים לה', והרי הרצונות וההרגשים מוחשיים המה אצלנו ולבטלם עבור רצון ה' מבלי שנתאמן באפן מעשי ומוחשי לבטלם כלפי חברינו לא נוכל למלאת חובתנו כלפי הבורא.

ובקצור פונת דברינו, להיות שהאדם הוא חמרי ושפתו שפת חמר, וגישתו לכל דבר הוא באפן מעשי, והתכלית הלא שהאמונה בבורא תהא מוחשית אצלנו ונחיה אותה בתוד' חיי עולם המעשה שלנו, הדרך להגיע לכך הוא בכך שקדם נמחיש לעצמנו את חובת עבודתנו בחלק המצוות שנצטוינו לנהג בינינו לבין חברינו, שבכך ההמחשה יותר נראית לעין, ובכך נצליח להמחיש את חובתנו במצוות שנצטוינו כלפי הבורא שהוא החלק היותר קשה להיות שההמחשה במצוות שבין אדם למקום רחוקה יותר מאתנו, ויתבאר היטב בהמשך.

ה. תכלית העבודה צריך שתהא למקום אלא שהאמצעי לכך היא עבודת המדות, ולכך לא נזכרו "מדות" בתורה

ועל פי האמור יובן קשיתו ותרוצו של המקביל רבי חיים ויטל זצ"ל (מהרח"ו) תלמיד האריז"ל בספרו "שערי קדשה" המקשה מדוע לא נכתב בתורה לאוים מפרשים על מדות, וכגון: לא תקעס! לא תקפיד! לא תתגאה! לא תהיה כפוי טובה! וכיוצא.

ומשיב שם, להיות שהמדות המה יסוד לתורה ולא התורה עצמה, ולכן לא נכתבו בתורה, ויש להבין את פונת תשובתו.

וְהִנְרָאָה בְּזֶה הוּא, שֶׁכֵּן זֶה בְּרוּר שֶׁתְּכַלִּית רְצוֹן ה' הוּא שֶׁנִּכְנַע לוֹ יִתְבַּרְךָ וְלֹא לְבִנֵי אָדָם, תְּכַלִּית רְצוֹנוֹ יִתְבַּרְךָ שֶׁנוֹדָה וּנְשַׁבַח לוֹ וְלֹא לְבִנֵי אָדָם, תְּכַלִּית רְצוֹנוֹ שֶׁנִּהְיָ עֲבָדִים הַתְּלוּיִים בּוֹ וְלֹא פְעֻבָּדִים הַתְּלוּיִים בְּאֲדוֹנֵיהֶם וְשֶׁלֹּא נִתְּלָה בְּטַחוּנָנוּ בְּבֶשֶׁר וְדָם.

אֲלֵא שֶׁבִלְתִּי אֶפְשָׁרִי שֶׁנִּנְהַג כְּלַפֵּי ה' בְּהִכְנָעָה וּבִקְבָלַת גְּזֵרוֹתָיו בְּרְצוֹן וּבִסְבֵּר פָּנִים יְפוֹת, וְכֵן שֶׁנוֹדָה לוֹ וְנִפְיָר לוֹ טוֹבָה עַל כָּל אֲשֶׁר גִּמְלָנוּ, מִבְּלִי שֶׁנִּנְהַג כִּדְּ בְּאֶפְסוֹן מַעֲשֵׂי וּמוֹחָשֵׁי כְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ, דְּהֵינּוּ, לְהִיּוֹת מַעֲבִירִים עַל הַמְדוֹת כְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ לְהִיּוֹת עֲנוּתָנִים כְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ, לְהִיּוֹת מַכִּירֵי טוֹבָה לְחֲבֵרֵינוּ דְּיוֹקָא, וְרַק כְּשֶׁנִּתְאַמֵּן עַל תְּקוּן הַמְדוֹת כְּלַפֵּי הַסּוֹבְבִים אוֹתָנוּ בְּאֶפְסוֹן מַעֲשֵׂי וּמוֹחָשֵׁי רַק אִזּוֹ נִצְלִיחַ כְּמוֹ כֵּן לִתֵּת אֶת הַרְצוֹנוֹת וְהַהֲרַגְשִׁים הַמוֹחָשִׂים שֶׁלָּנוּ לְה' וְלִמְסָר נַפְשָׁנוּ - רְצוֹנוֹתֵינוּ - אֱלֹוֵי. וְכִמְבָאָר לְעִיל.

וְזוֹהִי הַכּוֹנֵה שֶׁבִּתְשׁוּבַת מֵהֶרַח"ו, עֵקֶר הַתּוֹרָה וְתְּכַלִּיתָהּ הוּא שֶׁנִּעֲבַד לְה', נוֹדָה וּנְשַׁבַח לוֹ, נִכְנַע לוֹ, נִאֲמִין וְנִבְטַח בּוֹ, וְלָכֵן צוּיִים אֵלֵינוּ נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה, אוֹלָם מֵהַ שְׁמֻחָבִים אֲנוּ כְּלַפֵּי בְּנֵי אָדָם לְהוֹדוֹת לָהֶם, לְשַׁבְּחָם, לְהַכְנִיעַ לָהֶם [הַכְנָעָה בְּמוֹבָן חַיּוּבֵי דְּהֵינּוּ עֲנָה, וְלֹא כְּנִיעָה שֶׁל שְׁפָלוּת וְחִנּוּף] זֶהוּ כִּדְּ שֶׁנִּתְאַמֵּן בְּאֶפְסוֹן מוֹחָשֵׁי כְּלַפֵּי חוֹבוֹתֵינוּ לְבוֹרָא, וְלָכֵן לֹא נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה חַיּוּבִים אֵלֵינוּ שֶׁכְּלַפֵּי חֲבֵרֵינוּ, שֶׁכֵּן אֵין הֵם תְּכַלִּית חַיּוּבָנוּ.

1. נפש האדם אחת היא וכאשר ינהג כלפי חבריו כן ינהג כלפי בוראו

וְקִדְּם שֶׁנּוֹכַח דְּבַרֵינוּ מִדְּבַרֵי חַז"ל וּמִגְּאוּנֵי הַמוֹסָר, נִקְדִּים הַקִּדְמָה נוֹסֶפֶת נְחוּצָה לְעֵינֵינוּ.

נֶפֶשׁ הָאָדָם אַחַת הִיא, וְאִי אֶפְשָׁר לְחַלֵּק אֶת תְּכוּנַת הַנֶּפֶשׁ בְּמִדָּה מְסִימַת לְבִי אֶפְנִים, וּכְגוֹן שֶׁיְהִי אָדָם בְּטַבְעוֹ רַדְּ עָנַג וְעֵדִין בְּאֶמֶת בְּנִפְשׁוֹ לְאִישׁ מְסִים וּמְאִידָד שֶׁיְהִי בְּטַבְעוֹ קֶשֶׁה וְגַם לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁכֵּן אִם טַבַּע זֶה שֶׁל הָאָדָם לְהִיּוֹת גַּם לֹא יוֹכֵל לְשַׁנוֹתוֹ כְּרְצוֹנוֹ, וְכִמוּבָן אֲכֹן בְּמִקּוּם שֵׁישׁ לוֹ נְגִיעָה יִשְׁנָה נִהְגוּ אוֹלָם לֹא טַבְעוֹ הָרָאשׁוֹן, שֶׁכֵּן אִזּוֹ הַנְּגִיעָה תְּכַרִיעַ שֶׁעֲדִיף לוֹ לְנִהַג אַחֲרָת אוֹלָם טַבְעוֹ הָרָאשׁוֹן בְּמִקּוּמוֹ עוֹמֵד. וְלָכֵן גַּם אִם אָדָם זֶה בְּטַבְעוֹ גַּם וְקֶשֶׁה, שֶׁחֲצוֹן וְקִפְדוֹן, אוֹ קִמְצוֹן וְכִיּוּצָא, בּוֹדֵאֵי שֶׁיִּתְכַּוֵּן שֶׁיִּשְׁנָה נִהְגוּ כְּלַפֵּי אָדָם שֵׁישׁ לוֹ נְגִיעָה וְאִינְטֶרֶס לְטוֹבַת עַצְמוֹ אוֹ מַחְמַת פְּחָדוֹ, אוֹ מַחְמַת שֶׁמִּשְׁתַּלֵּם לוֹ לְנִהַג אַחֲרָת, וְאִזּוֹ יְכַרִיעַ הַטַּבַּע הָרַע הָאֲחֵר אֶת הַטַּבַּע הָרָאשׁוֹן, אוֹלָם אֵין זֶה שְׁנוּי בְּמַהוּת טַבְעֵיו.

וְלָכֵן, אָדָם שֶׁנוֹהַג כְּלַפֵּי חֲבֵרָיו בְּקִפְדָּנוּת, וּבִקְצָר רוּחַ, וְאִינוּ סוֹבֵל טְעִיוֹתֵיהֶם, אֵינוּ סוֹבֵל כְּשֶׁאֵין נִשְׁמָעִים לְדְבַרֵינוּ, כֵּן יִנְהַג כְּלַפֵּי הַקְּבִ"ה, מֵאַחַר וְזֶה טַבְעוֹ כְּמוֹ כֵּן יְקַצֵּף וְיִזְעַם עַל ה' כְּאֲשֶׁר הִנְהַגְתָּ ה' תִּתְאָכֵזב אוֹתוֹ,

וכגון שייצפה מהי שיימלא מבקשו באשר יחפץ, או לאחר שהתפלל להי על בקשה מסיימת ולא נענה יקצף ויזעם על אשר לא נעשה כחפצו.

זה הפעסן בטבעו על בני אדם, או על תקלות שייארעו לו בחייו מסבות טבעיות מבני אדם וטבעו להאשים תמיד לזולתו, לראותו תמיד כחייב ומבלי ללמד עליו זכות, כן תהא הנהגתו כלפי הבורא, לדונו כביכול לחובה וכאלו הקב"ה חפץ ברעתו, לזעף ולזעם על הנהגת הי עמו ולנהג בעצבנות ובחצפא אף כלפי שמיא, שכן זהו אפיו וטבעו ולא יוכל בנקל כל-כף להזיז טבעו לכאן ולכאן כרצונו.

אולם זה המתאמן לתקן ולשפר מדותיו כלפי בני אדם, וכאמור אין לנו בררה אחרת לבא לתכליתנו כלפי הבורא אם לא בדרך מעשית ומוחשית שאינה מתאפשרת לנו אלא רק עם בני אדם הסובבים אותנו שהקשר והמגע שלנו עמם היא מוחשית, ואז אם ירגיל האדם עצמו ויתאמן על בני אדם דוקא להעביר על מדותיו, למחל לעוברי רצונו, לקבל מארעות חייו המאכזבים שבאו לו בדרך סבה מחבריו ובני ביתו בדרך של למוד זכות עליהם, או אם לא יכיר טובה ויודה למטיבים לו ויצמצם במחשבתו ערך טובותיהם כלפיו, כף ינהג כלפי הבורא.

ז. כל הכופר בטובתו של חברו סופו כופר בטובתו של הקב"ה

ומפרשים הדברים בספר "פרקי דרבי אליעזר הגדול" (פ"ז): כל הכופר בטובתו של חברו סופו כופר בטובתו של הקב"ה, ומנלן מפרעה, מתחלה נאמר בו "אשר לא ידע את יוסף", ומכך בא לידי "לא ידעתי את הי". הרי שלפי שהיתה בפרעה מדה רעה זו של כפוי טובה, להתנכר ולהתכחש לטובתו של יוסף שהעשיר את מצרים והנהיגה בנאמנות, במדה ואפי זה השתמש גם כלפי הקב"ה, שכן זה פשוט שהכיר פרעה את הי, וכנאמר לעיל גבי יוסף כשראהו פרעה חכם גדול בפתרון חלומו ואז אמר (בראשית, מא, לח): "הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו". אלא מתוך שכפר בטובת יוסף כפר לבסוף בטובת הקב"ה.

וכמו שהיה אומר הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 178): מעולם לא היה אפיקורוס אמתי בעולם, שכן האמונה היא פשוטה מכרחת ומוכחת, אלא האפיקורסות אצל האפיקורסים נבעה מתוך אי רצון להודות להי על טובותיו והשפעת חיותו על בריותיו, וזה כדי שלא להתחייב להשתעבד לצויו, שכן אם יודו בלבם שהנם תלויים בו, יחייבם מצפונם להשתעבד לו, ומה הפתרון שמצאו לעצמם כדי להשתחרר מלהשתעבד לו? אפיקורסות! החליטו להתנכר לאמת זו וממילא בכך יכפרו בטובותיו וישתחררו מלהשתעבד לו.

הרי שָׁכְמוּ כֵן הָאֲפִיקוֹרְסוֹת שֶׁל פְּרָעָה נִבְעָה מִתּוֹךְ הַרְצוֹן לְמִלְאֵת אֶת חֲשָׁקוֹ וְאֶת כְּבוֹדוֹ, וּמִתּוֹךְ כֶּף הַתִּנְכַּר לֵה' וְהַתְּכַחֵשׁ לוֹ, וּמַגְלִים לָנוּ חֲז"ל שֶׁמִּדָּה רָעָה זוֹ נִבְעָה אֲצִלוֹ מִכֶּף שְׁהִיָּה רְגִיל לְנַהֵג כֶּף גַּם כִּלְפֵי בְּנֵי אָדָם - כְּמוֹ יוֹסֵף - שֶׁהִטִּיבוּ לוֹ וְהוּא הִתְנַכֵּר לָהֶם.

וְהֵיכָא דִּיתְאַמְּן אָדָם לְחַדָּד וּלְלַטֵּשׁ אֶת תְּכוּנַת נַפְשׁוֹ וּלְבַרְרָה מְסִיגְיָה מְרָעָה זוֹ שֶׁל כְּפִיּוֹת טוֹבָה, הֲלֹא בְּכֶף שְׁיִרְגִיל עֲצָמוֹ לְהַכִּיר טוֹבָה לְמִיטִיבִים לוֹ, לְפָרְגוֹן לָהֶם, וְאִזּוֹ בְּנִקְל יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּטַבְעוֹ זֶה כִּלְפֵי הַקְּב"ה בְּיִתְרָה שְׂאֵת, שְׁכֹן טוֹבוֹתָיו שֶׁל הַקְּב"ה הֵמָּה עֵקֶר וּמְקוֹר הַטּוֹבוֹת וְהַחֲסָדִים.

ח. עד כמה הוזהרנו ב"הרחקת לכת" מלהיות כפויי טובה

ובא וְרָאָה עַד כִּמָּה הַקְּפִידָה תּוֹרָה עַל הַפֶּרֶת הַטּוֹב, הִנֵּה מְצִינּוּ בְּגִמְרָא (בכורות ה' ע"ב) מַה נִּשְׁתַּנּוּ פְּטָרֵי חֲמוּרִים לְהִיּוֹת לַפְּהֵן יוֹתֵר מִפְּטָרֵי סוּסִים וּגְמָלִים? גְּזֵרַת הַכְּתוּבָה הִיא, וְעוֹד מִפְּנֵי שְׁסִיעוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּשַׁעַת יְצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם לְשַׁאֵת אֶת הַרְכוּשׁ הָרַב, וְכַמוּבָא שָׁם בְּגִמְרָא, שְׂאִין לָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ עִמּוֹ תְּשַׁעִים חֲמוּרִים לוֹבִים טְעוּנִים מִכֶּסֶּפֶה וְזָהָבָה שֶׁל מִצְרַיִם.

הרי הפרת הטוב ל"אתון" - בכור שְׁנוֹלָד הַיּוֹם בְּשָׁבִיל שְׁ"סָבָא" שֶׁל אֶתוֹן זֶה מִכֶּמָּה דוֹרוֹת שָׂרַת אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצִאֲתָם מִמִּצְרַיִם... וּבְרוּר שְׂאִין הַחֲמוּר חֵשׁ בְּהַפֶּרֶת הַטּוֹב, אוֹלָם הַתּוֹרָה חֲפָצָה לְבַל תִּתְקַלְקַל מִדַּת הַפֶּרֶת הַטּוֹב אֲצִלְנוּ, שְׁכֹן אִין זֶה בְּדוּקָא שְׁיַחֲוֹשׁ הַשְּׁנֵי בְּהַפֶּרֶת הַטּוֹב, הָעֵקֶר הוּא שְׁנִרְגִיל עֲצָמְנוּ לְחַדָּד וּלְלַטֵּשׁ מִדָּה זוֹ אֲצִלְנוּ.

וְכַמוֹ שֶׁמְצִינּוּ גְבִי הַנְּאָמָר (שמות כב, ל): "וּבִשְׂר בְּשָׂדֶה טְרַפָּה לֹא תֹאכְלוּ - לְכָלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֶתוֹ", וּמוּבָא בְּרִש"י שָׁם: מַה תִּלְמוּד לומר "לְכָלֵב", [דְּהִינּוּ לְמַה דְּוָקָא לְכָלֵב] אֵלָּא לְמִדָּה הַכְּתוּבָה שְׂאִין הַקְּב"ה מְקַפֵּחַ שְׂכָר שׁוּם בְּרִיָּה, שְׁנֵאמָר: "וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יַחֲרֹץ כָּלֵב לְשָׁנוֹ", וְאָמַר הַקְּב"ה תִּנּוּ לוֹ שְׂכָרוֹ. לְמִדְּנוּ הַקְּב"ה הֵיכָא דִּישׁ לְהַכִּיר טוֹבָה, כָּלֵב זֶה, לְפִי שְׁ"סָבוֹ" מִכֶּמָּה דוֹרוֹת שֶׁתֵּק בְּצִאֲתָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא נִבַּח עַל אֲבוֹתֵינוּ כְּשִׁצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא הִפְרִיעַ לְקַדּוֹשׁ ה' הַגָּדוֹל שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם יֵשׁ לְהַכִּיר טוֹבָה אֶף לְ"צִאֲצִאֵינוּ" עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

נוֹרָא לְרֹאוֹת עַד כִּמָּה הַרְחִיקָה תּוֹרָה בְּהַקְּפִידָתָהּ עַל מִדָּה זוֹ דְּוָקָא. כִּי בְּעֲצָם מִדָּה זוֹ שֶׁל הַפֶּרֶת הַטּוֹב הִיא עֵקֶר בְּעִבּוּדַת הָאֱלֹקִים, כְּמוֹ שְׂבָאָר ה"חֹבֶת הַלְּבָבוֹת" בְּתַחֲלַת שַׁעַר "עִבּוּדַת הָאֱלֹקִים" שְׁעַקֵר הָעִבְדוֹת תִּתְחַיֵּב וְתִתְיַשֵּׁב אֲצִלְנוּ עַל נִכּוֹן רַק מִתּוֹךְ הַפֶּרֶת הַטּוֹב לְאֱלֹקִים עַל טוֹבוֹתָיו עִמָּנוּ.

וְכֹן מְצִינֵנו עוֹד שְׁבִמְכַת דָּם וְכַנִּים נֶצְטוּה מֹשֶׁה לּוֹמֵר לְאַהֲרֹן שֶׁהוּא יָכֹה אֶת הַיָּאוֹר וְאֶת עֵפֶר אֶרֶץ מִצְרַיִם מִפְּנֵי הַכֶּרֶת הַטּוֹב מִצַּד מֹשֶׁה רַבְּנוּ לַיָּאוֹר שֶׁהֲצִילוּ כְּשֶׁהִשְׁלִיכוּהוּ שָׁם מִפְּנֵי גְזֵרַת פְּרָעָה, וְכֹן לְעֵפֶר מִצְרַיִם שֶׁבּוּ הַטְּמִין אֶת הַמִּצְרֵי כְּשֶׁהֲרָגוּ.

וְהָאֲרִיזָה בְּזֶה בְּסִפֵּר "שִׁפְתֵי חַיִּים" לְהַגְרִיחַ פְּרִידָלְנֵדֶר זְצ"ל (מוֹעֲדִים ב' עמ' רעו ואילך) בְּהִבְיָאוּ שָׁם דְּבָרֵי הַרְמַב"ן גְּבִי עֲמוּנֵי וּמוֹאֲבֵי שְׁאַסוּרִים בְּקֶהֱל לְעוֹלָם, וְעַל עֲמוּן נֶאֱמַר: "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְמוּ אֶתְכֶם בְּלַחֵם וּבִמַּיִם", וְלְכַאוּרָה מֶה פִּשְׁעֵם הַגְּדוֹל שֶׁל עֲמוּן עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְמוּנוּ בְּלַחֵם וּבִמַּיִם, וְהָרִי לְכֹל הַיּוֹתֵר זֶהוּ חֶסֶר דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְכִי יֵשׁ בְּשִׁבִיל כֶּךָ לְהִתְרַחֵק עַד עוֹלָם מִעֲמוּן יוֹתֵר מִמִּצְרַיִם אוֹ גוֹי אַחֵר בְּשִׁבִיל חֶסֶר דֶּרֶךְ אֶרֶץ! וּבִיּוֹתֵר שֶׁהָרִי מִפְּרֵשׁ בְּמִדְרָשׁ (מִד"ר פְּרִי בְּהַר לֵד, פִּיסקָא ח') שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ צְרִיכִים כָּלֵל לְלַחֵם וּלְמִימֵיהֶם שֶׁל עֲמוּן שֶׁהָרִי הָיָה לָהֶם מִן וּבְאַרְהָה שֶׁל מְרִים, אֶלָּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ לְמַדָּה תוֹרָה, אִם-כֵּן עוֹד יוֹתֵר יֵשׁ לְהִבִּין מֶה פִּשְׁעֵם הַגְּדוֹל.

וְהַשִּׁיב הַרְמַב"ן: וְהִנְרָאָה אֵלַי שֶׁבְּשִׁבִיל שֶׁהָיוּ שְׁנֵי אַחִים אֵלּוּ עֲמוּן וּמוֹאֲבֵי גְמוּלֵי חֶסֶד מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהֲצִיל אֶת לוֹט אָבִיהֶם וְאֶת אִמָּם מִהַשְּׁבִי בְּמַלְחַמַת הַמַּלְכִים, וְכֹן בְּזָכוֹתָו נֶצַל לוֹט מִהַפִּיכַת סְדוּם, הָיוּ חִיבִין לְעֲשׂוֹת טוֹבָה לְעַם יִשְׂרָאֵל, וְעִי"ש.

הָרִי שֶׁבְּשִׁבִיל קְלֶקוּל בְּמַדַּת "הַכֶּרֶת הַטּוֹב" אֶצֶל עֲמוּן שֶׁהָיוּ צְרִיכִים אֶף לְאַחֵר דּוֹרוֹת לְהִיטִיב לָנוּ בְּשִׁבִיל שֶׁלְפָנֵי דוֹרוֹת הַצִּיל אֶבְרָהָם אֶת לוֹט, הִרְחִיקָה אוֹתָם הַתּוֹרָה מִלְבֹּא בְּקֶהֱל עַד עוֹלָם, צֹא וּרְאָה עַד כַּמָּה חֲמוּר זֶה הַכְּפוּי טוֹבָה לְחִבְרוֹ, וְהַסְפָּה לְכֶךָ שֶׁבְּהִיוֹתוֹ כְּפוּי טוֹבָה לְחִבְרוֹ כֹּן יִנְהַג כְּלָפִי בּוֹרְאוֹ, וְהָרִי כָּל עֲבוֹדַת הָאֱלֹקִים יוֹשֶׁבֶת עַל יְסוּד זֶה שֶׁל הַכֶּרֶת הַטּוֹב כְּמִבְאֵר בְּחוֹבוֹת הַלְבָבוֹת.

ט. אין להמנע מלהכיר טובה גם כאשר המיטיב נוגע בדבר

וְכֹן מְצִינֵנו בְּחַז"ל גְּבִי כְבוֹד אָב וְאִם (קִידוּשִׁין לֹא ע"א): "בְּזָמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אָמַר הַקֶּב"ה מַעֲלָה אָנִי עֲלֵיהֶם כְּאֵלּוּ דְרָתֵי בֵינֵיהֶם וְכַבְּדוּנִי, וּבְזָמַן שֶׁאָדָם מְצַעֵר אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אָמַר הַקֶּב"ה יָפָה עֲשִׂיתִי שְׁלֹא דְרָתֵי בֵינֵיהֶם, שֶׁאֲלַמְּלֵי דְרָתֵי בֵינֵיהֶם - צַעְרוֹנִי!"

מִבְּאֵר בְּ"שִׁפְתֵי חַיִּים" (שם) שֶׁהַמְצַעֵר אָבִיו וְאִמּוֹ סוֹבֵר הָרִי לְהַנְאֹתָם הֵם מְכוֹנְנִים כְּשֶׁהִטִּיבוּ לִי שֶׁהָרִי יִלְדוּנִי וּבְטִבֵּעַ הַהוֹרִים לְהִיטִיב לִילְדֵיהֶם וְזוֹ הַנְּאֹתָם וְאִין לִי לְכַבֵּדָם בְּשִׁבִיל שֶׁהִטִּיבוּ לִי. אוֹמֵר הַקֶּב"ה טוֹב לִי שֶׁלֹּא דְרָתֵי עִם רִשְׁעָה כְּזֶה, שֶׁכֵּן רִשְׁעָה זֶה כֶּךָ יִסְבֵּר לְגְבֵי הַקֶּב"ה, מֶה לִי לְהַפִּיר טוֹבָה לְבוֹרְאִי, וְהֵלֵא הוּא בְּרָאֲנִי וַיְצַרְנִי, וְטוֹבָתוֹ הִיא לְקִימְנִי... הָרִי שֶׁשְׁחִיתוֹת מַדּוֹת כְּלָפִי בְּנֵי אָדָם מְבִיאָה לְשְׁחִיתוֹת הַמַּדּוֹת כְּלָפִי הַקֶּב"ה.

והנכון הוא שיש להפיר טובה לכל מי שמייטיב, ואסור לנו להקטין טובתו בשביל סבות וחשבונות, וכמו למשל אדם שהתקלקלה לו מכונת כביסה, מזמין טכנאי, הרי שדרך ארץ היא, שבעל המכונה יתן תודה לטכנאי על תקונו, והטכנאי יתן תודה על התשלום, וזו דרך ארץ ומנהג יפה שנוהגים בעלי הנימוס, נתבונן, ואולי הנכון שאין לתן תודה זה לזה, שכן הטכנאי קבל תשלום ועבד לצורך פרנסתו וקיומו ועל מה יש להודות לו אחר שקבל שכרו משלם...?! וכן אולי הנכון שאין לטכנאי להודות לבעל המכונה על התשלום, שכן תשלום זה לא היה בחנם - שכן הרויח מעתה מכונה מתקנת... אולם יש להוכיח שמחשבה זו היא בטעות יסודה ונוכח זאת מהמציאות.

אדם הולך ברחוב, בדרך נקלע באדם אחר שאינו יודעו ומפירו כלל, נגש אליו ואומר לו תודה אדוני! הנהגה זו בודאי לשגועון תחשב, ואם הלה - מקבל התודה - ישמח על תודתו של נותן התודה, הלא יחשב זה משגע בקודמו, שכן לשמחה מה זו עושה.

והרי בנימוס בני אדם להודות למתקן למכונת כביסה, או כאשר קונים אנו מצרכים במכלת, מודים זה לזה, ואם אכן פסגרת זה הסובר שאין צורך להודות אחר שכל אחד עושה בשביל האינטרס שלו - למשגעים יחשבו אלו הנותנים תודה זה לזה, שכן ידמו לאלו השנים מהרחוב, ואם בכל זאת רואים אנו שהדרך ארץ כן לתן תודה, בהכרח שכן צריך להיות וזה הצודק. שכן סוף סוף קבלת טובה מחברך עליך להודות מבלי לחשפן חשבונות היאך להקטין את הטובה על מנת להתנפר לה.

1. ראיות ועבודת שכל עבודת ה' תלויה בעבודת המדות שבין אדם לחברו

וכן מבאר בספר "שיחות מוסר" להגר"ח שמואלביץ זצ"ל (שנת תשל"א מאמר כ"ב) שכל יסוד אהבת ה' תלויה באהבת ישראל, רק זה הסבילן לחברו ואוהבו יכול להגיע לאהבת ה', ובזה תרץ קושיא מפרסמת היאך יתכן שקבלתנו את התורה בעת מתן תורה היה זה מיראה, לעמת בזמן מרדכי ואסתר שחזרנו וקבלנו את התורה מאהבה, כמובא בגמרא (שבת פח) והלא בעת קבלת התורה ראינו מראות בהשגה הרבה יותר גבוהה מאשר בזמן מרדכי ואסתר, והגענו עד כדי נבואה ממש ומה נתוסף בנו בימי מרדכי ואסתר שזכינו לקבל את התורה מאהבה? ותרץ שם, כידיע מהמציאות שבזמן מלחמה וגזרות נשפחים ומתבטלים כל ההקפדות והתרעומות שיש בין בני אדם, ומחמת אימת הגזרה מתלפדים ומתאחדים באחדות גמורה, וכל המחשבה נתונה לכלל כלו, ואז הוא שעת אחדות גמורה, לכן בזמן מרדכי ואסתר שהיתה הגזרה להשמיד ולהרג, הפחד והחרדה מאימת הגזרה לפד ואחד את עם ישראל באחדות ובאהבה, ונסתלקו כל

הַמִּדּוֹת הַרְעוֹת שֶׁל הַהִקְפָּדָה וְנִהְיָו בְּמַחִילָה וּבִוְתוֹר זֶה לָזֶה, וְכִיּוֹן שֶׁכֵּן כָּדָּה הָיָה לָבֶס לֵה', לְהַפְנֵעַ לוֹ וּלְהִסְיֵר כָּל הַמִּדּוֹת הַרְעוֹת הַחוֹסְמִים אֶת קִרְבַּת ה', וּמִיָּד תִּפְסָה אֶהְבֵּת ה' אֶת מְקוֹם הַחֲלָל שֶׁהוֹתִיר הַלֵּב שֶׁל כָּל אֶחָד בְּסִלְקוֹ מִשָּׁם אֶת הַמִּדּוֹת הַרְעוֹת וְלָכֵן קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה מֵאֶהְבָּה, הָרִי שְׁמִתוּדָה אֶהְבֵּת יִשְׂרָאֵל שֶׁזָּכּוּ לָהּ אִזּוֹ עִם יִשְׂרָאֵל, נִפְתַּח לָבֶס לְאֶהְבֵּת אֶת ה', וְכִאֲמֹר אֶהְבֵּת ה' תְּלוּיָהּ בְּאֶהְבֵּת יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהַלֵּב בְּתִכּוּנָתוֹ מִתְקַן וְנִקְי לְאֶהְבֵּת הָאָדָם אֶת חֲבֵרָיו לְסִלֵּק מֵעֲצָמוֹ כָּל שְׂנְאָה וּקְפִידָא כֵּן יִטְהַר לְבוֹ כְּלָפִי ה' לְאֶהְבּוֹ וּלְסִלֵּק כָּל תִּרְעָמַת וְהִרְהוּר אַחֵר ה' לְאֶהְבּוֹ בְּכָל מִצְבָּ.

וְעוֹד שֶׁסּ מוּבָא דְבָרֵי הַשְּׁלִי"ה בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל: "כְּפוּרִים" כְּ"פוּרִים", יוֹם כְּפוּר מֵעֲלָתוֹ כְּמוֹ פוּרִים, הָרִי שִׁיּוֹם פוּרִים גְּדוֹל יוֹתֵר שֶׁכֵּן תּוֹלִים אֶת מֵעֲלַת כְּפוּר בְּפוּרִים. וּמִדּוּעַ? שֶׁכֵּן בְּפוּרִים גְּדֻלָּה הָאֶהְבָּה וְהִרְעוֹת בֵּין עִם יִשְׂרָאֵל בְּסִעֲדָה, מִשְׁלֹחַ מְנוֹת, אֶהְבָּה זוֹ בֵּין בְּנֵי אָדָם מִבִּיָּאָה לְאֶהְבֵּת ה'. וְעוֹד שֶׁסּ, דְּבָרֵי הַגְּמָרָא בְּסִנְהֶדְרִין (כ' ע"א): "שֶׁקֶר הַחוּ" - זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, "וְהִבֵּל הַיִּפְי" - זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה, "אִשָּׁה יִרְאֵת ה' הִיא תִתְהַלָּל" - זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אֲלֵעָאִי שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבֵינָה שְׁשֵׁה בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בְּתוֹרָה. דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה - דּוֹר מְקַבְּלֵי הַתּוֹרָה מִפִּי הַקִּבְּי"ה, עֲדִין אֵין אֱלוֹ גוֹלֵת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל הַדּוֹרוֹת, דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה - שֶׁלֹּא מִצְאוּ בְּדוֹרוֹ תִינּוּק וְתִינּוּקֵת שְׂאִין בְּקִיָּאִין בְּטַמְאָה וְטַהֲרָה - הַמְקַצּוֹעַ הַקֶּשֶׁה שֶׁבְּתוֹרָה עֲדִין גַּם אֱלוֹ אֵינָם גוֹלֵת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל הַדּוֹרוֹת, וְנִחְשְׁבִין עֲדִין לְשֶׁקֶר הַחוּ וְהַבֵּל הַיִּפְי בְּיַחַס לְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אֲלֵעָאִי, וּמִדּוּעַ? מִפְּנֵי גְדֻלַּת הָאֶחָדוּת שֶׁהִיָּתָה בְּדוֹרוֹ, וְהִרְאָהּ, יוֹשְׁבֵינָה בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בְּתוֹרָה, וְכָל אֶחָד סוֹבֵל אֶת חֲבֵרוֹ, וְאֵינּוֹ אוֹמֵר צַר לִי הַמְקוֹם, מִצְטוּפְפִין בְּטַלִּית אַחַת לְעִסְק בְּתוֹרָה, אֶחָדוּת זוֹ שֶׁבִינֵיהֶם הִיא שְׂנִשְׂאָה אֶת מֵעֲלָתָם לְהַחֲשֵׁב גוֹלֵת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל הַדּוֹרוֹת כְּלָם וְאֵף יוֹתֵר מִדּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וּמִדּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה.

וְהוּא הַנְּאָמַר בְּחַז"ל בְּדִרְשָׁתָם עַל הַפְּסוּק: "חֲבוּר-עֲצָבִים אֶפְרַיִם - הִנֵּחַ לוֹ", שֶׁאֲפֵלוּ בְּזִמְנֵי שִׂישְׁרָאֵל עוֹבְדִים עֲבוּדָה זָרָה, אִם אֶחָדוּת בִּינֵיהֶם מְנִיחַ לָהֶם הַקִּבְּי"ה וּמִאֲרִיךְ לָהֶם אֶפּוֹ, דְּהֵינּוּ כְּשֶׁ"חֲבוּר" - כְּשִׁישׁ חֲבוּר וְאֶחָדוּת, אֵף שֶׁעֲצָבִים אֶפְרַיִם, "עֲצָבִים" הֵינּוּ עֲבוּדָה זָרָה וְכִמוֹ "עֲצָבִי כְּנַעַן", עִם כָּל זֶה "הִנֵּחַ לוֹ", מְנִיחַ לָהֶם הַבּוֹרָא וּמִאֲרִיךְ לָהֶם אֶפּוֹ, וּמִדּוּעַ?

כְּשִׁישׁ אֶחָדוּת בְּהַכְרַח שִׁישְׁנָה כְּנִיעָה זֶה לָזֶה, שֶׁכֵּן בְּהַכְרַח כְּשִׁישׁ אֶחָדוּת יֵשׁ וְתוֹר וְהַעֲבָרָה עַל הַמִּדּוֹת אַחֲרֵת לֹא יִתְכַּן אֶחָדוּת, וְכִיּוֹן שֶׁמִּדּוֹת אֱלוֹ בִּינֵיהֶם יֵשׁ סִבָּה לְהִאֲרִיךְ לָהֶם אֶפּוֹ, לְפִי שִׁישׁ סְכוּי שִׁיעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה שֶׁעֲקָרָה לְהַפְנֵעַ לֵה', וְאִם יֵשׁ כְּנִיעָה בְּעַם יִשְׂרָאֵל זֶה לָזֶה, הַדְּרָךְ פְּתוּחָה גַּם לְהַפְנֵעַ לֵה', אוּלָם כְּשִׁאִין כְּנִיעָה זֶה לָזֶה וְיִשְׁנָה מַחֲלָקֵת כְּעַס וּנְקָמָה, בְּהַכְרַח שֶׁגַּם כְּלָפִי הַקִּבְּי"ה הַנְּהַגְתָּם כֵּן, וְאִזּוֹ אֵין סִבָּה לְהַמְתִּין וּלְהִאֲרִיךְ אֶפּוֹ.

וְהִרְאָהּ הַגְּדוּלָה לְכָדָה הִנָּה בֵּית רֵאשׁוֹן הָיוּ יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִין בְּעֲבוּדָה-זָרָה גְלוּי-עֲרִיּוֹת וּשְׁפִיכוֹת-דָּמִים, וְעַם כָּל זֶה נִבְנָה לָהֶם לְאַחַר שְׁבַעִים שָׁנָה, לְפִי שֶׁלֹּא הִיָּתָה שְׂנֵאת חֲנָם בִּינֵיהֶם, וְאִזּוֹ קַל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, אוּלָם בֵּית שְׁנֵי שֶׁהָיוּ עוֹסְקִים בּוֹ בְּתוֹרָה וּבְגַמְלִלוֹת חֲסָדִים, אֲלֵא שֶׁהָיָה בִּינֵיהֶם שְׂנֵאת

חנם עד היום לא נבנה, שכן אי אפשר לשוב בתשובה ולתקן כאשר המדות הרעות שוכנות באדם, כאשר תכונת נפשו עם חבריו שלא לוותר, להקפיד, שלא להכיר טובה לא להפגע וכיוצא, כן תהא תכונת נפשו כלפי בוראו והיאד ישוב בתשובה, והלא מעקרי התשובה היא הפניעה פמבאר ברבנו יונה בספרו "שערי תשובה".

וכך היה הסבא מקלם אומר (חכמה ומוסר לר' שמחה זיסל, ח"ב עמ' סח) : כשאדם מתרגל להמליך עליו את חברו בנחת רוח ובדרך ארץ, ונזהר לשמר כבודו, כן יתרגל לשמר את כבוד ה' יתברך.

הרי מפרש כאמור שכל עבודת ה' תלויה בהנהגת האדם עם רעיו.

יא. המלכת את "חברך" הוא המודד להמלכת את "קונך"

ולפי זה יובן הא דשואלים לאדם ביום הדין "המלכת את קונך? המלכת את חברך?" הרי ב' שאלות מקבילות זו עם זו, ומה ההקבלה שפיניהם? לפי שזה תלוי בזה, באהבת והמלכת ה' יכול האדם לרמות עצמו, ולחשב אוהב ה' הנני, ממליך אני לה' בכל יום שחרית וערבית וכיוצא, אולם במה יבחן אם אהבתו והמלכתו את ה' היא באמת ובכל מצב, המבחן לקך המלכת החבר, אם כמו כן ממליך הוא את חברו בנחת, מעביר על מדותיו עמו, מכיר לו טובה כראוי, נכנע לו, מודה על האמת עמו, סבלן עמו, אמתית אתו וכיוצא, זהו המבחן שפך ממליך הוא בוראו כראוי, שכן בכך נמדדת אמונתו של האדם, אם רואה הוא את חברו בכל הנהגותיו עמו וכגון שמכעיסו וכיוצא - בעין של השגחה להבין שבא עליו זה בהשגחה מה' להכעיסו, לסרב לבקשתו וכיוצא.

ולכן שואליו לו לאדם בתחלה המלכת את קונך... ואם ישיב: בודאי, והלא שומר שבת הנני, מניח תפלין, קורא קריאת-שמע וכיוצא, מייד ישאלוהו: המלכת את חברך, ובכן באם עם חברו היה קפדן, פעסן, מתנכר לטובת חברו וכיוצא, בכך מוכיחים לו שרמה את עצמו בחשבו שהנה ממליך לבוראו כראוי.

וזהו לשון "המלכת" את חברך, דהינו האם ראית בהנהגות חברך עמך כמלך, שהרי חברך זה מתנהג איתך בהשגחה עליונה כאמור לצערך או להיטיב לך, ובכן הרי שהוא כשלוחו של הבורא, ושלוחו של אדם כמותו, ואם-כן הרי שיש לך לראות בהנהגות חברך עמך פאלו והקב"ה מנהיגך, שכן שלוחו של מלך הוא זה האדם בהנהגתו כלפיך, ואם-כן היה לך להמליכו אחר שבא הוא אליך בשליחותו של מלך מלכו של עולם.

ובזה יובן ענין שנאת חנם, מדוע נקראת שנאה זו ששונא אדם לחברו "שנאת חנם", והלא שונאו לחברו על שעשה לו עול וזערו, שכן מי זה שישנא סתם לאדם, אלא בודאי גם לזה השונא עם סבה נחשב לשנאת חנם, ומדוע? התשובה לכך פשוטה, מאחר וזה שעשה לך צרה עשה לך זאת כי כך מגיע לך, ובהשגחה עליונה נשלח זה עליך, לכן שנאתך אותו נחשבת בחנם, שכן אינו אלא שליח לבצע גזרת ה' שחפץ להענישך. ואכן, אדם זה יענש על מעשהו להיותו חיב, ומגלגלין חובה על-ידי חיב, אולם מצדך הנך שונאו בחנם, שכן מבחינתך מגיע לך צרה זו בהשגחה עליונה ואיש זה אינו אלא מבצע גזרת דין מעלה ומה לך כי תלין עליו, ולכן שנאה זו כלפיו נחשבת שנאה בחנם, ובזה בעקר נמדדת אמונתו של האדם, שכן הנה רואים אנו רבים שביחס למצוות שבין אדם למקום יש להם די אמונה באמתחתם, ואלו ביחס למצוות שבין אדם לחברו אין אמונתם מספקת להם לעמוד בנסיון.

וזהו שאמר רבי עקיבא: "ואהבת לרעך כמוך" זה כלל גדול בתורה, שכן כל התורה קיום מצוותיה כראוי, אהבת ה' ויראתו תלויים במדות שבין אדם לחברו וכמבאר לעיל שהאדם כאשר ינהג עם חבריו כן ינהג עם ה'.

העולה לנו מכל האמור, אין צריך האדם שיבוא אליהו הנביא ויאמר לו מהי דרגתו בעבודת ה', האדם יכול לבדק עצמו בנקל מהי דרגתו בעבודת ה', והוא כפי הנהגתו במדות טובות כלפי בני אדם.

יב. הסכוי הגדול להנצל מהדין - "מעביר על מדותיו", שכן הנכנע לחברו זהו שיכנע לה'

וביותר שזה הסכוי היחיד שיש לנו להנצל ממדת הדין, שכן הרי כל אחד יודע מרת נפשו במחדלו בתורה ומצוות, ומה הסכוי שיש לנו להנצל? על כך מובא במכתב מאליהו (ח"ה עמ' 532) וכן בספר "נתיבות שלום" שהעצה לכך לקבל כל דיני שמים באהבה ובסבר פנים יפות, ואז ישנה כאן הנהגת "מדה כנגד מדה", כשם שהאדם מקבל את הנהגת ה' כפי שהיא, ואף שהיה רוצה וחפץ בהנהגה אחרת, מבטל רצונו מפני רצון ה' ומקבל את הנהגת ה' בשמחה ובטוב לבב, כן ינהג בו ה' לקבלו איך שהוא, ואף שהיה הקב"ה חפץ שיהא זה יותר חזק בתורה ומצוות, ימצא זה חן בעיני ה' כמות שהוא, והארכנו בזה בספרנו "נר לרגלי".

והיאך יגיע האדם למדה זו שהיא כאמור הצלתנו היחידה ממדת הדין, הלא אף ורק בדרך של "מעביר על מדותיו" עם בני אדם, וככל שיינהג בותור, ובענוה, ובהפרת הטוב, כלפי בני אדם כן יתרגל לנהג כלפי ה', ובזה הצלתו, וזהו ענין: "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו", כלומר אין זה "סגלה", שכן לתקון העוונות לא מצינו סגלות,

אָלָא הוּא "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה" כְּאָמֹר לְעִיל, וְהַנּוֹהֵג בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת עִם חֲבֵרָיו, בְּנִקְל כְּדוֹ יִנְהַג כְּלַפֵּי הַקָּב"ה וּבְזָה יִזְכֶּה לְזִכּוֹת הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת שֶׁהַזְּכָרָנוּ - "מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו", וְרַק בְּכֹד יִתְרַצֶּה לְהוֹ לְמִצְאָתוֹ בְּעֵינָיו.

יג. "קדושים תהיו", והאיך? סמך לו איש אמו ואביו תיראו... - הכרת הטוב

וְלָכוּ מְצִינֵנוּ בְּכַרְשֵׁתָנוּ שְׂמִידָה לְאַחַר שְׂפָתָתָה תוֹרָה בְּמִצְוֹת "קְדוּשִׁים תִּהְיוּ" שֶׁהוּא בְּמָה שֶׁנֶּצְטַוִּינוּ כְּלַפֵּי הַמָּקוֹם, מִיד נִסְמָךְ לְצוּוֹי זֶה צוּוֹי: "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירְאוּ", שֶׁהוּא עֲנִין הַכָּרַת הַטּוֹב, וְהַשְׁוָה הַכְּתוּב כְּבוֹדוֹ לְכְבוֹדָם, לֹאמֹר לָךְ שֶׁלֹּא תִכּוֹן בְּיָדְךָ כְּבוֹד שְׂמַיִם כְּרֵאוֹי מִבְּלִי שֶׁיִּקְדָּם אֶצְלְךָ כְּבוֹד אָב וְאִם לְהַפִּיר לְהֵם טוֹבָה כְּרֵאוֹי.

שאלות ותשובות בנושא בר לבב

בר לבב

~ שאלה א ~

היאך ובאיזה מחשבה יש לחזק את ענין "אהבת ישראל"?

תשובה

האמונה ב"אהבת עולם אהבתנו ה' אלוקינו", יש בה לחזק את אהבת ישראל.

כלומר, בהיות האדם יודע, שה' אוהב עמו ישראל, ואוהבם אהבה עזה - "חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו", והוא אף בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום וכדברי ר"מ שקרויין בניס, ואם כן היאך יעז בלבו

להעלות ערעור באשר חפץ ואהב ה', ואם ה' אוהבו לכל יהודי ויהודי ומתפאר בו, והטיל עליו תפקיד לנחת רוח לפניו, מי יבא אחר המלך לחשוב אחרת. וכבר הארכנו בזה בספרנו "ביים דרך" (ח"ב מאמר ל').

~ שאלה ב ~

היאך יוכל האדם למדד את דרגת אהבתו לה'?

תשובה

כלל גדול בידינו האוהב את חבירו, אוהב הוא כמו כן את בן חבירו.

אם כן יש כאן חשבון נוקב, בו יוכל האדם למדוד את מדת אהבתו לה' באיזה מדריגה נמצא הוא באהבת ה', והוא בהיות בודק את עצמו עד כמה הוא אוהב את בניו של ה', כי ככל שירבה אצל האדם אהבת ה', כן יחזק את אהבתו לבניו של ה', שהרי לא יעז לשנאת את מי שה' אוהב, שהרי יאמר לעצמו כאמור לעיל בתשובה הקודמת, אם הקב"ה רואה בו נקודות טובות ואוהבו, מי אני שאבוא אחר המלך לבקר את פלוני ולמצוא סיבות לשנאותו חלילה, ובכן אם באמת אוהב האדם את ה' אלוקיו בהכרח שיאהב את בניו, ובזה נמדדת מדת אהבתו לה'.

~ שאלה ג ~

אדם שפגע בחברו שלא במתכוון לפגע בו, וכגון שלא אומר לו שלום בפגשו אותו, ולא משום שהיה בכונתו לבישו אלא שנהג רע זה בקרבן שאינו אומר שלום ולא על מנת לביש, או כגון אדם שהעיר הערה פוגעת בחברו שלא על מנת לבישו, או אדם הלוחה ואינו משלים ומתייחס למלוה באדישות שלא על מנת לבישו, והמלוה נפגע מאד, ובזה שביבוא הנפגע להעיר לפוגע ויאמר לו שפגע בו - יפגע הפוגע למאד, ויחוש צריכה קשה בלבן לפי שהמוכיחו מראה לו שהנהו חסר רגש וחסר נימוס ודרך ארץ ואולי אף משחת במדותיו, כי באמת לא היה בכונתו לפגע, האם בכלל כדאי שיאמר הנפגע לפוגע שפגע בו, ואם כן, היאך יבטא הנפגע לפוגע את כאבו ועלבונו כדי שלא יהא כאן חשש נקמה?

תשובה

אם יש כח בנפגע לעצור בנפשו, ולקבל יסורי הפוגע בו באהבה, ולמחול לו בלב שלם, עדיף שלא יביישנו לפוגע לומר לו שפגע בו, באופן שיודע שאותו פוגע יתבייש מאד מאותה תוכחה. אלא יוכיחנו בנועם וברמז על נוהגו הפוגע.

ואם לא יוכל שאת בנפשו הפגיעה, ויום ולילה מוטרד הוא מפציעת הפגיעה שפגעה בו, לא ישטום הדבר בלבו, אלא ילך לפוגע בו ויאמר לו שפגע בו למאד, ורק יזהר שתהא כוונתו בזה להביע את כאבו ופגיעתו ולא שיעשה זאת גם לשם נקמה, כלומר שלא תהא כוונתו גם לפגוע בפוגע בכך שיחפוץ שיחוש הפוגע בעצמו מעתה כמה הוא שפל ואכזר, אלא יאמר לו בנועם, יודע אני שלא היתה כוונתך לפגוע בי, אולם בלא כוונתך דע כי פגעת בי למאד, ויעשה זאת לשם שמים - להוכיחו, ולא על מנת להשיב עלבון למעליבו, והדברים דקים ועדינים ואשרי הנזהר בהם, כי לפעמים בא הנפגע ומוכיח לפוגע בכוונה להשיב לו כגמולו, כי כוונתו שיחוש כמה הוא אינו זהיר בכבוד הבריות וכמה הוא חסר מוסר ורגש, ובכוונתו להשפילו, ואילו זה שפגע בו אומנם פגע בו אולם שלא במתכוון לפגוע בו, ובכך יוצא שנהפך הנרדף לרודף והרודף לנרדף. ויתר על כן, גם כאשר הפוגע נתכוון לפגוע ולבייש, גם אז הלא באם יתכוון הנפגע בתוכחתו לפגוע בזה שפגע בו, ויאמר לו: מאד פגעת בי, על מנת להשיב לו כגמולו, ולתת לו להרגיש בושה ואשמה ולהשפילו בכך שהנהו אדם חסר דרך ארץ ונימוס, הרי שאז עובר הוא על "לא תיקום", ואף שאינו מביישו רק מוכיחו על שביישו, אולם כוונתו הרי שיבוש ויכלם על התנהגותו, ולכך גם בכהאי גוונא שאינו יכול לשאת עלבונו צריך שתהא כוונתו להוכיח על מנת להועיל ולא על מנת לבייש.

ובעצם זהו יסוד "שנאת חינם", שמגדיל האדם העוולה של חברו, פי כמה ממה שהיא באמת, ולדוגמא:

ביקשת מאדם טובה ולא נענה לבקשתך, הלה לא נתכוון הוא לפגוע בך, אלא שמשום מה נמנע בשוגג או במזיד מלעשות מבוקשך, ואילו אתה כתגובה פוגע בו קשות ומשפילו ונותן לו לחוש שהנו מושחת ושפל אנשים, והוא בזה שנמנע מלהיטיב לך הלא לא נתכוון להשפילך וכיוצא, ואתה הוא זה המשפילו ורודפו, כך שהשנאה היא חינם, כי בחינם אתה שונאו ומגדיל עוולתו יותר ממה שהיא, וכן כיוצא בזה. (וראה עוד תשובה הבאה).

~ שאלה ד ~

מה גֶּדֶר שְׁנֵאת חִנָּם?

תשובה

שלא כמו שמבינים העולם ששנאת חינם היינו ששונא חברו על לא דבר, וכי בשופטני עסקינן שישנא אדם את חברו על לא עוול בכפיו, וכי על טפשים כאלו תצוה לנו תורה "לא תשנא את אחיך בלבבך"!!

אלא וודאי איירי הפסוק באדם שהרע לך, הזיק לך, בייש אותך, ועם כל זה לשנאתו זוהי שנאת חינם.

ואם תאמר ומדוע זה חינם, הלא הוא הרע לי או הפסיד אותי? אולם התשובה, להיות שמה שעשה לך חברך בהפסד או בבושה עדיין אין זו סיבה המספקת לשנאתו, ולכך מאחר ומכאן ועד השנאה המרחק הוא רב, נחשבת שנאה זו לשנאת חינם.

~ שאלה ה ~

בְּמָה יִנְתֵן לְדוֹן לְכַף זְכוּת פְּאֶשֶׁר הַמְצִיאוֹת מִכָּל הַכּוֹוֹנִים לֹא מְאֻשְׁרֵת חֲשִׁיבָה שֶׁל זְכוּת עַל אוֹתוֹ חוּטֵא הוּ בֵּין אָדָם לְמִקּוֹם וְהוּ בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ?

תשובה

תשובה לכך מצאתי בדברי החזו"א באחת המקומות שכתוב: "כשם שאין ראוי לחכם לכעוס ולנקום במרעו שהרע לו מתוך שהוא חולה בנפשו - כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המרע לו מתוך חולי שחולה הוא בנפשו המשכלת". והוא דרך נפלא לדון לכף זכות גם כאשר לא נראה מכל הצדדים שיש מה לדון במקרה זה לזכות את החוטא, והוא, להתבונן פשוט, וכי קל הוא להתגבר על היצר הרע, הלא יש לו יצר הרע, וכי קל לעקור יצר מאיזו מדה או תאוה מסוימת, אם כן הוא חולי אצל המרע, חולי בנפשו המשכלת, והרי כל אדם יש לו נקודות חולשה מיוחדות משלו, ובכן יתבונן, שאלו המה מהנקודות חולשה של חברו שקשה לו מאד להתגבר עליהן, ויתכן ואם היו קיימות אצל זה הנפגע נקודות חולשה אלו - היה הוא יותר גרוע מזה שפגע בו.

הגע בעצמך. וכי אתה הדן את חברך נקי לגמרי ממה שהנך רואה בחברך, הלא גם לך יצר כזה או דומה לזה, ובכל אופן בדבר שיצרך תוקפך קשה לך מאד להינצל ממנו, ואם כן למה שלא תדון לכף זכות את חברך באופן צודק ביותר, בכך שהיה לו קשה להתגבר על יצרו, היש "כף זכות" גדולה מזו!?

~ שאלה ו ~

הֵיאָדָּ לְהִתְגַבֵּר עַל שְׁנֵאָה הַמְתַּפְתַּחַת בְּלֵב עַל אָדָם שֶׁקָּשָׁה לְסַבְּלוֹ מִפְּאֵת טְבָעוֹ, נְהָגוֹ, תֵּאָר פְּנֵיו הַדּוֹחָה אוֹ אֶפְיוֹ הַמְרַגֵּז אֶת הַבָּא עִמּוֹ בְּמַנְעַ וְכִיּוּצָא, וּבְפֶרֶט פְּאֶשֶׁר בְּלִתִּי נִמְנַע מִלְּהִיּוֹת בְּקֶשֶׁר אֶתּוֹ?

תשובה

פעמים ישנם בני אדם נטולי חן, שסגנון דיבורם וטבע אופיים מרגיז לכאלה הבאים עמם במגע, מאחר ואי אפשר להימנע מבוא במגע ודבור עמהם, העצה לכך היא דוקא לישוב עמהם ולדבר עמהם, ההרחקה דוקא היא שמגדילה את השנאה ביותר, להיות רואים אותם, עוברים לידם מבלי לשוחח עמהם, זהו רק מפתח את השנאה ביותר, ולכך עצה בדוקא היא להכריח את עצמך לדבר עמהם בחביבות - ולפחות בחיצוניות, וכמו כן להשתדל להיטיב להם בעזרה והטבה כל שהיא מידי פעם, והדבור וההטבה מועיל לקרב גם את הלבבות.

~ שאלה ז ~

היאך להתירחם לאדם שלא די שאינו מקדים שלום, אלא אף אינו משיב שלום למקדימים לו, ואף אינו מהנהו בראשו?

תשובה

א. יש לדונו לזכות שמא "חולם" הוא, ומנסיוני פגשתי בלא מעט אנשים מסוג זה, שאינם שמים לב לעובר לידם, כי טבעם הוא שכאשר חושבים על דבר מסוים אין באפשרותם לשים לב לעובר לצידם, ואולם זו חולשה מצידם וצריכים לעבוד על כך, אומנם מצידנו יש לקחת בחשבון שישנם כאלה.

והוכחה לכך, שכאשר תעוררהו לזה מ"חלומו" ותקרב אליו לומר לו "שלום", תראה היאך מיד "שלום" יענך כאדם המתעורר מחלומו ובסבר פנים יפות.

ב. עצה נוספת שיש לנהוג באחד כזה, היא לישוב עמו בנועם ובניחותא ולשואלו על פשר התנהגותו, ויתכן שיש לו משהו בלבו עליך, ועתה "כשתפרוש השמלה", יוציא הוא מה שבלבו, ויתישבו הדברים ותבואו לידי הבנה או לידי פיוס, ובזה הרווחת שהוצאת שנאה מלבו עליך, ומלבד עליו, כי הוא כלל גדול שלא לסתום השנאה בלב, אלא לפרש איש לחבירו את אשר יש לו בלבו עליו, כי בפרישת הדברים על שולחן ערוך ומבורר, יוצאים כל הספיקות והמריבות ובאים לידי הבנה בטעות שלו או של חבירו, וכמו כן באים לידי פיוס.

~ שאלה ח ~

היאך מגרשים מן הלב שנגאה הנובעת מקנאה?

תשובה

א. להבהיר לעצמו את אפסיות עולם הזה ואת ערכו האמיתי של העולם הבא. אדם מקנא על דבר שחשוב לו, האדם לא יקנא על דבר שבשבילו אינו בעל ערך, אדם מקנא בעולם הזה של חבירו כי הוא אוהב את העולם הזה, ולכך יש להכיר באפסיות ערכי עולם הזה הנפסדים ולהשריש לעצמו שמצוה אחת וכל שכן דיבור אחד של תורה שוה את כל ערכי עולם הזה שהוא מקנא בהם, ופי כמה מהם.

ב. יחזק בעצמו את האמונה שאין אדם נוגע במוכן לחבירו כמלוא נימה, ואז יבין שההשפעות להן זכה חבירו זה לא מכוחו של חבירו שתבוא לו קנאה למה לחברי יש ולי אין, אלא זהו מתנת ה', ואם כן הבורא לאשר חפץ נתן, ומה אם כן תלונותי על חברי, הלא זהו מעשה ה', וכשיאמין כך שזהו מעשה ה' בוודאי שיקל עליו לקבל המציאות כפי שהיא.

~ שאלה ט ~

היאך נתן לסלק שנאה ומריבה בדרך קלה ונוחה?

תשובה

אפשר לסלק מריבה ממושכת ואפילו של שנים, וכן לעקור שנאה מהלב בנקל, והוא בהרים טלפון אחד, מכתב אחד, חיוך אחד, מתנה קטנה, מחמאה קטנה, וכיוצא, בדברים פעוטים כיוצא באלו יכול האדם ברגע לחולל מהפך משנאה לאהבה, ובין רגע ממש להוריד מטענים של דמיונות פורחים באויר שהתפתחו במשך הניתוק מיום ליום, ולמחותם כענן המתנדף ברוח ונעלם.

הנסיון מוכיח זאת, שבאמירת שלום בסבר פנים יפות בחיוך, או במחמאה קטנה, או ישוב הדברים הסתומים על מתכונתם בהתנצלות קטנה וכיוצא מיד הלב מתקרר ונשקט, ונהפך לאוהב.

כי כל השנאה בדרך כלל הינה תוצאה של דמיונות, ופיתוח ענינים שלא היו ולא נבראו ולא עלו בדעת השני כלל וכלל, ורק בפתיחת הדברים, חיוך וכיוצא מתפוצצים להם כל ה"בלונים" מלאי אויר הדמיונות.

~ שאלה י ~

היאך נתן להגביר את האהבה בין שכנים וקרובים ולהרבותה ביתר שאת?

תשובה

א. מאור פנים. פשוט להאיר פנים לשכן לחבר, וכמו כן לפרגן בלי לקמץ, לפרגן ביד רחבה ולא לקמץ במילים, לחטט ולחפש דברים חיוביים בשני ובאשר לו, בבניו, בביתו וברכושו וכיוצא, ולפרגן עליהם ומידי פעם אף לשלוח מתנה קטנה פשוטה וזולה, אלו דברים שהשקעתם מעטה ופרין רב, ואלו דברים שאין להם שיעור להלהיב את האהבה שבין אדם לחבירו, ומביאים לאהבה אשר מים רבים לא יוכלו לכבותה, וזה בנקל וללא מחיר.

ואף שהדבר בתחילתו חיצוני בלבד, אולם אחר המעשים יגררו הלבבות (חינוך) כידוע, שהלב נשפע הרבה ממעשים חיצוניים ולבסוף האהבה תהא כמו כן בפנימיות אחר שזו תכלית כוונת האדם בפרגונו בחיצוניות להשריש את האהבה בלב, ועל כך יסייעוהו מן השמים.

ב. עוד עצה לחזק את האהבה בלב, והיא להתפלל על הזולת, ובפרט על מי שלבך מקנא בו, העתיר עליו בתפילה לה', ובכך תוסר הקנאה והשנאה, כי אמור תאמר בלבבך היאך אשנאנו לזה ואני מתפלל עליו יום יום.

ואין בתפילה זו "אחד בפה ואחד בלב", אחר שנוקט האדם בזה כעצה להסיר השנאה מלבו, הרי בוודאי שיערב לה' נוהג זה וירצהו ה' בזה למאד.

~ שאלה יא ~

היאך להתמודד בהסרת השנאה מאדם המתיהר ומשתחץ, מעליב ומבזה, ובפרט כאשר הוא ה"בוס" המפלה את יחסו ב"איפה ואיפה" לפועליו לדונם לשבט או לחסד.

תשובה

א. ראשית יש לקחת זאת כיסורים ולכפרת עוונות, שאין לך דבר המועיל לכפר עוונותיו של אדם כמו הבזיונות והנחיתות המשפלת את גאוותו של האדם.

וכידוע דברי הרב "קול בוכים" בשם האר"י הק', שמכל התיקונים שישנם לעוונות - התיקון המועיל ביותר הוא "הבזיונות", וכתב מהרח"ו ב"שערי קדושה", שאם היה אדם יודע מעלת הבזיונות היה מבקשם ברחוב בכסף מלא, ואם כן יש לראות בעין טובה את ענין זה של ההשפלות והבזיונות שאין כמוהם ממרק ומטהר את נפש האדם.

ב. עוד מחשבה נוספת שתעזור לאדם לבלתי היותו מתיחס לכבודו הנרמס, בהיותו מתבונן וכי כך חרד אני על כבוד שמים הנרמס ונכפש מידי יום מאויבי התורה ולומדיה, ממחללי התורה השבת והמצוות,

וא"כ, היאך רגוע ושקט אני מרמיסת כבוד שמים ואילו את כבודי הנני תובע בחרון אף ובזעם, הלא דיו לעבד להיות כרבו! ובכך קצת ישקיט את סערת רוחו.

ג. עד שתכעס על הבוס שלך שהנו מושחת במדותיו יש לך לרחם עליו אחר שאין מסכן כמוהו, שנאוי על הבריות, שנאוי על המקום, שנאוי על בני ביתו, ושנאוי אף על עצמו, החייו חיים! אם כן תשמח ותודה לה' על כך שהנך רחוק ממנו וממידותיו, ואף מן הראוי שתתפלל עליו, ובכך גם תוסר השנאה כמבואר לעיל בתשובה הקודמת אות ב.

~ שאלה יב ~

כיצד להתניחס לעוון השנאה פלפי הרשעים?

תשובה

דעת החזון איש (יו"ד סי' ב' ס"ק כח) שבזמן הזה שאין מי שיודע להוכיח כראוי, אזי גם אדם שעובר עבירות בפרהסיא מצוה לאוהבו ואסור לשנאתו. כך שבעצם אין לנו לשנאת את עוברי עבירה, ובפרט שרוב רובם עוברים המה לתיאבון מחוסר ידיעה והכרה ברורה.

אולם לאותם האפיקורסים והמינים שונאי תורה ולומדיה החורשים מחשבות אוון יום ולילה לא ישבותו היאך לעקור את התורה, אלו מצוה לשנאתם, וכנאי "משנאיך ה' - אשנא", משנאיך היינו אלו המשניאים את ה' על עם ישראל בהסתה והדחה ובהוצאת שם רע על שומרי המצוות.

~ שאלה יג ~

מהו גדר קנאת סופרים החיובית, ומה בינה לקנאה השלילית?

תשובה

קנאת סופרים החיובית, היינו: "גם אני רוצה להיות כמוהו!"

קנאה השלילית, הלואי שהוא - שעולה עלי - יהיה כמוני!

דהיינו, הקנאה החיובית היא כאשר הנך רואה בעין טובה את הצלחת חברך, ואין עינך צרה במעלותיו, אלא שהנך שואף להיות כמוהו במעלות המדות התורה והיראה.

ואילו קנאה שלילית היינו, שאינך יכול לסבול את מעלותיו של השני, וחפצך שיהיה גם הוא חרב ונופל ממעלותיו כדי שלא יהא הוא עליון עליך.

~ שאלה יד ~

מה סימן לאדם באם הוא עובד ה' באמת או לאו?

תשובה

הסימן המובהק לכך הוא היאך מתיחס הוא בראותו את חברו עולה במעלות התורה והיראה ותיקון המידות ועושה בכך נחת רוח ליוצרו, אם רואה הוא זאת בעין טובה, זהו סימן מובהק שהנו חפץ בנחת רוח לה, ואין לו נ"מ ממי זה בא, ממנו או מחבירו, אולם אם עינו רעה, זהו סימן שעדיין נצרך הוא לתקן ולשפר את מידותיו.

ועוד כאמור לעיל סימן לאדם אם הוא אוהב ה' אם לאו, לפי שהאוהב את חברו באמת כמו כן אוהב הוא את בנו של חברו, כידוע, ואם כן האוהב ה' באמת אוהב הוא כמו כן את בניו של המקום, ואם לקוי הוא באהבת בניו של מקום סימן הוא שלקוי הוא באהבת המקום עצמו.

~ שאלה טו ~

היאך יאמר: "הריני אוהב כל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּנַפְשִׁי וּמְאֹדֵי", ויודע בְּעַצְמוֹ שְׂאִינוֹ כֵּן?

תשובה

אפשר לומר שהוא על דרך מה שכתב הרמב"ם (בהלכות גירושין פ"ב ה"כ), כופין אותו ליתן גט עד שיאמר רוצה אני, ולא חשיב כמגרש בעל כרחו, לפי שהאדם מצדו רוצה לקיים מצוות התורה אלא שיצרו הרע מעכבו ולכך כופין אותו - היינו את הרע שבו שמסרב, ואז מתגלה הטוב שבאמת רוצה לגרש כמצות התורה.

כן הוא בזה, האדם מצדו חפץ באהבת חברו, חפץ לאהוב את חברו כנפשו, אלא שיצרו הרע הוא שמעלה מחשבות קנאה ושנאה בלבו, ובא הוא ואומר: מבטל אני מחשבות יצרי המסיתני לשנאת ולקנאת, ומוסר אני מודעה לבטל מחשבות אלו שיהיו בטלים ומבוטלים, ואין רצוני בהם כלל, אלא אך ורק במה שצויתני תורה לאהוב כל יהודי מישראל, ובזה מועיל שיוכל לומר: "הריני אוהב" וכו'.

וענין זה של מסירת מודעה וביטול הפניות והמחשבות הרעות, בעצם הנהו הרמוז ברמב"ם זה, שהאדם מצדו חפץ לקיים התורה ללא פניות ומחשבות רעות אלא שיצרו הרע מעכבו, ולכך מוסר הוא מודעה לבטל מחשבות אלו שאינו חפץ בהם כלל, והוא נלמד מקל וחומר ממה שכתב הרמב"ם שכופין אותו בית-דין, ששם הבית-דין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, ועם כל זה מועיל, לפי שבפנימיות חפץ הוא בטוב, על אחת כמה וכמה כשהוא כופה עצמו ומבטל מרצונו כל הפניות שעולין לו במוחו בעל כרחו, שבוודאי יועיל.

~ שאלה טז ~

בְּפוֹתֵי אוֹ מְרִיבָה מִי נִקְרָא מְנַצֵּחַ?

תשובה

המנצח הוא דוקא זה שיצא "מנוצח", שכן אמרו חז"ל: "והאלקים יבקש את הנרדף" ולא רק כשרשע רודף צדיק יבא הקב"ה לצד הנרדף שהוא הצדיק, אלא גם כשצדיק רודף רשע יבא הקב"ה לצד הרשע להיותו נרדף.

קרתה מריבה, הלבנת פנים וכיוצא, אם יצאת אתה הנרדף, הכעוס והנפגע דע שנצחת! ואילו כשהוצאת את חברך שהוא הכועס הנרדף והנפגע דע לך שהוא ניצח.

לכך אל תצטער אם כתוצאה מויכוח או מריבה נוצחת, ויד חברך היתה על העליונה ויצאת אתה פגוע וכועס, עדיף לך שיהא כך מאשר להיפך, ומעתה תשתדל להסיר הכעס והפגיעה מלבך ותנקה את לבך מנקמה וכעס, ובכך רצוי אתה לפני ה'.

~ שאלה יז ~

עַד הַיָּכֵן הֵם הַשְּׁלָכוֹת הַפְּגִיעָה?

תשובה

השלכות הפגיעה הינן למרחוק מאד. ישנן מעשיות אמיתיות מפי בעלי המעשה הודפסו בספרים המפורסמים: "נפלאותיו לבני אדם", היאך שבשביל פגיעה בכבוד הזולת נמנעה ישועה של פרי בטן, או של זיווג, או פרנסה, ואף למשך שנים עד שתוקן הדבר על ידי פיוס כראוי באמת, ורק אז נושעו לאחר שנים רבות של סבל איום.

פגיעה בזולת זהו דבר מסוכן למאד, שיכול אף לסכן את חיי האדם, ובודאי יש בכוחו למנוע ממנו ישועה, פרנסה, זיווג, בריאות וכיוצא ללא

רחמים, הרבה שנות סבל יתכן ויעברו על האדם עד שיתעורר להבין מה עולל בפגעו בחבירו, ברבו, בשידוך שהתבטל, בחמיו, כלה בחמותה וכיוצא.

~ שאלה יח ~

אדם שפגע או הפסיד את חברו בשוגג, וחברו בכעס, האם טוב לומר לו בשעת כעסו, מדיוע הנדף כועס הרי הכל מן השמים, שתק וקבל שכר?!

תשובה

אף שהתוכחה אמת אין להוכיח כזאת לאדם בשעת כעסו, אלא יש לפוגע לפייסו בבקשת סליחה ומחילה, כי זה הנפגע יודע שהפוגע "מנצל" את האמונה לטובתו להשתיק ולחפות על מעשהו, ובכך מקומם הוא את זה שפגע בו.

~ שאלה יט ~

מה הגדר בכבוד שיש לכבד בני האדם, הלא יש מקום שבכבוד זה יתגאה המתכבד ונמצאתי מכשילו, וכן מה הגדר בכבוד שיש להגיש בהכנסת אורחים להאכיל את האורח או העני, הלא פטום של מאכלים ומעדנים שיש בהם נזק להגביר הנפש הבהמית?

תשובה

הנראה שהגדר בזה הוא לפי האדם המתכבד או הנהנה, אם זה האורח או המתכבד מצטער מהכבוד או מההנאות היתרות להיותו אדם ענו או פרוש בוודאי שיש למנוע ממנו כבוד שיביאנו לידי גאווה ופטום שיביאנו להתגשמות, אולם אם אדם זה אינו זהיר בכך, יש לתת לו כפי רצונו וכבודו ומעמדו וכמובא בגמרא - סוס לרכב עליו למי שרגיל בכך, וכן גבי ההוא שדרש מרבא תרנגולת פטומה ויין ישן, וכן בכתובות ס"ג גבי מר עוקבא שנתן לאותו עני כפול כסף כשנודע לו שהנו מורגל בתפנוקים.

ענוה

~ שאלה א ~

מָה הָעֵמֶק בְּסִגְלָה הַגְּדוּלָה וְהַנְּפִלְאָה הַמְּפָרֶסֶמֶת שֶׁל הַגֵּרִי"ח מוּוֹלָאֲזִיין
בְּסִפְרוֹ "נֶפֶשׁ הַחַיִּים" (ש"ג פ"ב) לְבַטֵּל כָּל כּוֹחוֹת שְׁבַעוֹלָם לְבַל יִשְׁלְטוּ בְּאָדָם,
וְהֵיֵאָדָּ מְגִיעִים לְזָכוֹת בְּסִגְלָה זוֹ?

תשובה

הרעיון הכמוס בסגולה זו, הוא הנהגת "מידה כנגד מידה" שלא בטלה לעולם, דכשם שהאדם מבטל כל כוחות שבעולם להחשיבם כאפס הגמור, מתוך טוהר אמונת מחשבה שאין עוד מלבדו, כן מבטלים הקב"ה לכוחות אלו לאפסם מול אותו אדם כשלא ישלטו בו כלל מאחר וזכה באמת לאפסם במחשבתו מתוך טוהר אמונתו.

והיאך זוכים לזה?

קודם כל נדרש מהאדם לבטל ולאפס כוחות שלו עצמו, להחשיב עצמו כאפס הגמור ולידבק במידת הענוה והכניעה מתוך אמונת אין עוד מלבדו, ומכך לבוא להבנה שאין לו מכוחו כלום.

אם לא יקדים האדם לאפס עצמו, הרי שמה שיאפס ויבטל כוחות זולתו זהו לא מתוך אמת גמור, ואין טהרה במחשבתו זו לאפס כל הכוחות מבלעדו, והעובדא שעדיין מאמין הוא בכוחו שלו.

ולכך ראשית עליו לאפס כוחו שלו, וזה כאמור יזכה על ידי שידבק במידת הענוה והכניעה לזולתו יהא אשר יהא כגדול כקטן, ובפרט כאשר יהא זה שונאו ואיש יריבו, ואז יפנים לעצמו מי הוא ומה הוא להתגאות ולהחשיב עצמו כלל, ואז יהא אמת בטוהר מחשבתו לאפס כל הכוחות שבעולם, ובמידה כנגד מידה יזכה שלא ישלטו בו שום כוחות רעים הן מלמעלה והן מלמטה - ויתאפסו לפניו כפי שכן היתה מחשבתו לאפסם מכח אין עוד מלבדו.

וזה היה סוד מעשה כניעתו של יעקב אבינו לעשו אחיו על מנת להשתלט עליו, והוא בכך שהכניע כלפי הקב"ה את כל ישותו ועצמיותו, וביטא זאת בהיכנעו אף לעשו שהוא שונאו שבכך מתבטאת ביותר הכניעה לה' כאמור, ובכך זכה שביטל כוחות זולתו באמת, ובכך השתלט על עשו, והדבר מבואר במפורש בזוה"ק בראשית (ומובא ב"חוק לישראל" "וישלח" ליום שני).

וזה סוד מעשה האמהות ליתן שפחותיהן לבעליהן כדי שייבנו גם הם, והוא כאמור לעשות מעשה שפלות להכניס צרה לבתיהן, ועוד את שפחותיהן ובכך ביותר יבטלו ישותן ועצמיותן, ובכך יבוטלו כל כוחות הדין הקמים נגדם שזהו בעצם הסגולה המבוארת בנפש החיים, ובאמת מקורה ברמב"ם ב"מורה נבוכים" בסופו (פני"א ח"ג).

כך שהרוצה לזכות לישועת ה' בעניניו, ולצאת ממיצר צרותיו גם כאשר נדרש לכך הצלה בדרך נס, ישתמש בסגולה זו להכניע עצמו ובפרט לשונאו, על מנת שבור ישותו וכח נפשו לפני ה', ובכך ישברו כל כוחות הדין מעליו להושע בדרך נס.

וראיתי בהחיד"א באחת המקומות (ואכת"י), שהטעם לצרות ויסורי דור עקבתא דמשיחא, הוא כדי להכניס לגאולה, והביאור בדבריו, שהרי מידת הדין מקטרגת על גלותן של ישראל למאד לדחות גאולתן מקץ לקץ, ומה העצה - יסורים ושפלות, ואז יבטלו כוחות עצמם ויבואו לכניעה אמיתית, ובכך יבטלו מעליהם כל כוחות שבעולם והם המקטרגים העליונים, מדה כנגד מדה - מתוך אמונתם באין עוד מלבדו בלבד, כמו כן בכך יבטלו כל כוחות הדין מעליהם לבל יהא להם כח נגדם.

וזה גם סוד המדרש (פתיחה דאיכה רבתי כד) אין הגלויות מתכנסות אלא בזכות רחל על כניעותה והשפלתה בתתה את יעקב אישה ללאה אחותה, וכן זה סוד המדרש (ילקוט שופטים ה, נא) אין עשו נופל אלא בידי בניה של רחל, דהינו זרעו של יוסף שהוא שטנו של עשו, והטעם לפי שוויתר לאחיו וגמל עמהם טובה תחת רעה, וביטל ישותו ואנוכיותו, כן יבוטל על ידו כל הכוחות שעומדים על ישראל.

והוא ענין "כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו", כשם שהאדם מעביר על מידותיו מתוך אמונה שאינו כלום ומבטל כוחו וישותו, כן כל כוחות הדין העומדים עליו מצד פשעיו מתבטלים לגביו לגמרי.

~ שאלה ב ~

כְּשֶׁאָדָם חוֹשֵׁד בְּעַצְמוֹ שֶׁיִתְעַרֵּב פְּנֵיהָ אֲשֶׁר אֵינְנָה טְהוֹרָה בְּתוֹכָהּנוּ לְחַבְרוֹ,
אוּ בְּסִפּוֹר לְשׁוֹן הָרַע וְכִשְׁהוּא בְּאֶפֶן שֶׁיֵּשׁ בְּסִפּוֹרוֹ תוֹעֵלֶת וְחוֹבָה לְסִפּוֹר,
הֵיאָדָּ יִנְהַג?

תשובה

ראשית יש לדעת, שאין פטור מלהוכיח או מלספר לשון הרע כשחובה לספר וכגון על מנת להציל מישהו מרמאי או מיתר הפסד וכיוצא, כאשר קיים חשש של תערובת פניה. אלא מחויב האדם לסלק תערובת הפניה ממנו ולטהר מחשבתו ולקיים מצות התוכחה וכן סיפור לשון הרע כשהוא להועיל ולהציל.

ואם בשום אופן אין ביכולת האדם לטהר מחשבתו מהפניה, ישנה עצה אחרת שיבקש לבצע תוכחה זו או סיפור לשון הרע זה במקום שחובה לספרו - על ידי אחר, דהיינו שיבקש מחברו, ועדיף מתלמיד חכם, שיעשה

מעשה תוכחה זה, ובכך יוכל יותר לצמצם מחשבתו לעשות מעשהו בטהרה.

~ שאלה ג ~

האם מן הנכון להמנע משאיפה והשתדלות לגדולות ממשש גאונה?

תשובה

טעות חמורה לחשוב כן, ואדרבא רק העמל להגיע לגדולות הוא הרחוק באמת מהגאונה, והוא היודע ענוה מה היא, לפי שזה שלא עמל ויגע להשגת השלמות, אינו מעריך כראוי את העמל והיגע, לפי שאינו יודע עמל מה הוא, אולם העמל והיגע, ויודע מתוך עמלו ויגיעו כמה קשה היא השגת חכמת התורה, כמה קשה הוא תיקון המידות אזי כשרואה אחד כזה שהצליח בעמלו ויגיעו להשיג תורה ומוסר, יודע הוא להעריכו כראוי, מה שאין כן זה שהסתפק במועט, הרי שהערכתו לחכם היא כפי כליו המצומצמים כי אין לו לזה המעריך כלים רחבים, לכן גם אינו משפיל עצמו כראוי לחכמים אחר שאינו יודע להעריך את עמלם, ואילו העמל ויגע יודע היטב ערכו של זה שעמל יותר ממנו ויודע להעריכו כיאות.

ולכן אדרבא, אם חושש הנך מגאונה, עליך בדוקא לעמול ולהתיגע לגדולות ורק אז תעריך באמת את גדולי ישראל.

והבט וראה, המובחר שבמין האנושי היה משה רבנו, שלא היה גדול ממנו בנבואה בתורה ועוד ועוד, ודוקא הוא כמו כן היה הענו מכל האדם והסיבה לכך, היא הנותנת, דוקא להיותו עמל ויגע ויודע בתורה, הוא ורק הוא יכול לדעת כמה עדיין החכמה רחוקה ממנו, והשפיל עצמו לה' יותר מכל אדם אחר, לפי ששום אדם לא זכה להכיר את ה' כמותו ולפיכך שום אדם לא יכול היה להיכנע מפני גדלות ה' כמותו. משה רבנו, דוקא להיותו מכיר ביותר בגדלות ה', השפיל עצמו ביותר, כאמור, שכלל שהאדם מבין בחכמה יותר - יודע יותר להשפיל עצמו לחכמים באמת.

~ שאלה ד ~

נשאלתי מרבים הסובלים מחסר בטחון עצמי, ואת מקום העדר הבטחון העצמי תופסת לה הענוה הפסולה, שהיא תחושת רתיעה והסתגות מהתעלות עצמית מתוך מחשבה: מי אני... ומה אני..., היא נתן להגמל מתופעה זו?

תשובה

יש לדעת שחוסר הבטחון העצמי נובע מהרבה סיבות, וכגון: השפלות, משקעי ילדות, בית הרוס - מריבות, גירושין, או כמו כן אדם שנולד עם כשרונות חלשים ולא ידעו הוריו ומוריו לקחתו כפי הנצרך וכיוצא, אלו הם סיבות שאינם באשמת האדם אלא זהו גורלו מגזירת שמים.

ויתכן שהבטחון העצמי נהרס לאדם מחמת מידותיו שהינם מקולקלות, וכמו למשל השואף לכבוד, להערצה, להיות בין המובילים בשיעור או בחברה, ונבצר ממנו מלממש את שאיפתו, מגיע מצב שנשבר הוא ברוחו, ומגיע למסקנא אינני שוה כלום... וגם במה שהוא כן יכול חדל הוא מלהתאמץ ומלהשקיע.

ויתכן זאת גם בין חברים הלומדים, והאחד נחלש בכשרונותיו יחסית לחבריו, ונשבר הוא מכך שאינו מדביק את חבורתו ואפילו בגדר בינוני איננו, ומכך נשברת רוחו, ובטחונו נהרס, ואינו מאמין בעצמו גם במה שהוא כן יכול.

תופעה זו היא קשה, ובאכזריות מכה בנפש האדם עד להביאו לבאר שחת ולהוציאו ריק מב' עולמות.

הפתרון לבעיה זו היא אחת - ענוה. ונבאר דברינו.

הרי בכללות העדר בטחון העצמי הוא מצב של שפלות הרוח ודיכוי הנפש, ובמילים אחרות יקרא זה "ענוה פסולה", וכדי להילחם בענוה הפסולה נצרך לנתב את הענוה לכוון הנכון - ענוה כשרה.

וכידוע שכל מידה ומידה מתאפשר להשתמש בה לכוון החיובי וכמו כן לשלילי, וכגון גאווה פעמים שהיא חיובית - ויגבה לבו בדרכי ה', וכן שקר - יש פעמים שמותר ואף נצרך לשקר, וכיוצא.

וכמו כן במידת הענוה, כדי להיגמל מהענוה הפסולה שהיא הגרועה שבמידות - שבירת הבטחון העצמי, נדרש לאמץ את ה"ענוה הכשרה", ונבאר היאך חיזוק הענוה הכשרה תנפץ מכל וכל את הענוה הפסולה, ואם הענוה הפסולה הביאה לְשֶׁבֶר בבטחון העצמי של האדם, הרי שהענוה הכשרה תפעל את ההיפך ממש - חיזוק הבטחון והאמונה בעצמו.

והביאור הוא כך.

מהי ענוה כשרה? לדעת שאין מגיע לי כלום, וכל אשר יש לי הוא מחסדי ה', ובכך מעריך האדם ערך רב כל השגה והשגה שהשיג בחייו מיום הוולדו, אם זה בעיני החומר שלו - עצם חייו, בריאותו וכיוצא, ואם זה ברוחניות מבין הוא שכל השגה קטנה היא בחסד, כל התקדמות בתורה ובעבודת ה' הינה "ברוב חסדך", וכמו שכן הרגיש דוד המלך: "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך".

ובכך ישמח האדם למאד על כל טובה וטובה, על כל השגה והשגה שהשיג, כי כל מה שנפגע מקודם בטחונו הוא משום שלא העריך את מה שיש לו, ולא היה שווה לו כלום אצלו כל השגותיו, וראה רק את מה שחסר לו, ומה שיש לו לא ראה כלל, וזה שהביאו לשברון.

אולם ב"ענוה הכשרה" יתבונן שיש לו הרבה, וישמח בחלקו, ואז תתפתח אצלו תקוה טובה, שכשם שזכה לחסדי ה' עד עתה, וקבל אף מה שלא מגיע לו, אם כן למה שלא יקבל עוד, הלא גם מה שקבל עד עתה זה לא מפאת מעשיו אלא מחסדי ה', וחסדי ה' הלא לא תמו ולא כלו רחמיו.

והיאך זוכים ל"ענוה כשרה" יתבאר בתשובה הבאה.

~ שאלה ה ~

היאך זוכים ל"ענוה כשרה"?

תשובה

לזכות ל"ענוה כשרה" דהיינו להאמין שלא מגיע לו כלום, והוא מה שיביאהו לשמות בחלקו אם רב אם מעט - הדרך היא רבוי ההודאה.

לחדד את אמונה זו הוא בדרך התמדת ההודאה לה', וכגון שיאמר "נשמת כל חיי" מדי פעם גם באמצע השבוע בכוונה, ויחוש שבעצם אינו מגיע לו כלום, וישמח ויודה לה' על כל הטובות שעשה עמו בברכות שמברך, ברכות השחר ועוד בכל הברכות שמברך במשך כל היום.

ועוד דע, כי "נחיתות" שהיא בעצם "ענוה פסולה" היא אתגר גדול לאדם להגיע לענוה כשרה. שהרי חיי נחיתות - חיים מרים הם, והחפץ לחיות באמת יתאמץ לצאת מתופעה זו, והוא מה שיאלצהו להתחזק בענוה כשרה, כי אז נלחם הוא באופן הנכון, כי בכך שמנתב האדם את אותה תכונה שמפותחת אצלו בכוון שלילי - לכוון חיובי, יכול הוא להצליח בתכונה זו יותר מאדם אחר שאין אצלו תכונה זו בשלילי, לכך הסובל מנחיתות, מפותחת אצלו תכונה של ענוה ושפלות אלא שהיא אצלו בשלילי, וכשינתב מידה זו לכוון החיובי - לענוה כשרה, יצליח מאד.

~ שאלה ו ~

מה התשובה לטענת הטוען: המדות הקנאה והתחרות, וכמו כן הגאון - בתקף אצלי, היאך להגמיל מהן אחר שפואב אני על הדבר, וכמו כן מנסה להחליץ מהם בלמוד מוסר ותפלה?

תשובה

דע שהצלחת תיקון המידות מלבד העבודה הנצרכת לכך, נצרך גם "סבלנות"! כי לתיקון המדות נדרש הרבה זמן.

וכמו שלהיות גדול בתורה - ובפרט בימינו - מלבד השקידה והעמל הוא גם נמשך במשך זמן, שלא כמו בדורות הקודמים שהצליחו בגיל צעיר להיות ענקים בתורה וביראה, כן הוא לגבי תיקון המידות, כי ענין "ירידת הדורות" חל לא רק בגדלות ושלמות לימוד התורה, אלא גם בתיקון המידות. ולכך מה שבדורות קודמים השיגו זה בגיל צעיר יותר, אנו בעידן ירידת הדורות משיגים זאת במשך זמן יותר. ולהיות שאנו מצומצמים בהכרתנו והשגותינו הוא הגורם כידוע לקנאה, גאווה, כעס והקפדה, לכן על ה"עובד" להסתכל בסבלנות יתרה, ולהרבות בתפילה ותחנונים עד יערה עליו ה' רוח ממרום להחלץ ממוחין דקטנות ולהשיג השגה ברורה באמיתות עבודת ה', ואז במילא השקר הנובע מקטנות יסולק מאליו.

ומעשה היה בבחור צעיר שניגש להגרי"י לוינשטיין זצוק"ל, והתאונן בפניו על רוע מידותיו ושאינו מצליח לתקנם, וענה לו הרב: בן כמה אתה? הלא בן 19-20, ובכן כמה המה חיי האדם? 70-80 שנה, אם כן הרי גלוי וידוע לפניו יתברך שאת המכונה המקולקלת הזו שנקראת "אדם", לתקנה מכל קלקוליה שהמה המידות והתאוות הרעות נצרך 70-80 שנה, ובכן וכי תעלה על דעתך שמחובתך לסיים לתקן מכונה זו בגיל 19-20, אלא לא עליך המלאכה לגמור, ואף שאי אתה בן חורין להבטל ממנה.

~ שאלה ז ~

כִּיצַד יֵשׁ לְטַפֵּל בְּבִעְיָה שֶׁל בּוֹשָׁה יְתָרָה מְגֻזָּמֶת הַתּוֹקֶפֶת אֶת הָאָדָם, וּמְבוֹשָׁה זוֹ נִגְרָם לוֹ שֶׁבֶשׁ הוּא מְלוֹמֵר אֵיזָה דְּבַר תּוֹרָה, אוֹ לְדַבֵּר בְּפָנֵי רַבּוֹ, אוֹ בְּפָנֵי חֲבֵרָיו, וְסוֹבֵל הוּא מִקֶּדַּח לְמַאֲד, וּבְפֶרֶט שֶׁתְּמִיד חוֹשֵׁשׁ הוּא פֶּן תִּצָּא תַקְלָה בְּדַבָּרָיו וְיִתְבַּיֵּשׁ יוֹתֵר, וּמִקֶּדַּח בּוֹרַח הוּא מִחֲבֵרַת בְּנֵי אָדָם וּמִתְחַבֵּא מֵהֶם פֶּן תִּפְגְּעֵהוּ הַבּוֹשָׁה.

תשובה

יש כאלה אנשי עזות ואומץ שהשלכותיה של גאוותם היא בכך שהמה שחצנים וראוותנים ובבטחון יתר מפגינים את מעלותיהם, וישנם כאלה העדינים יותר שהשלכות גאותם היא הפגיעה יתרה שנפגעים המה מהר מאד, וכמו כן מפחדים מאד פן יקל כבודם. הילכך הבושה יתרה שורשה מהגאווה, ומפני כך פוחד האדם שמא יפגם כבודו, ולכך העצה לכך היא כאמור לעיל תשובה ד' בענין הסובל מהעדר בטחון עצמי, עיי"ש, והוא לחזק אצל עצמו את הענוה, והוא שבעצם אין לעשות חשבון לשום אדם מבלעדי ה', ואם כלפי הבורא יוצא אני ידי חובתי, מה בכך שכלפי בני אדם אין אני נחשב.

וכמו כן יש לחזק את הבטחון העצמי בדרך תפילה, ישא תפילה לה' על מידתו זו ויבקש את עזר ה' לחלצו, ואז התפילה תחזק לו את בטחונו בה' שלא לירא מכלום רק מה', ובזה יתחזק בטחונו העצמי.

ובינתים כל זמן שמידה זו שולטת עליו, יחשוב תופעה זו ליסורים שממרקים עוונותיו של אדם. ויבקש מה' שביסורים אלו יתכפרו לו עוונותיו, ולפחות יועיל לו בזה שלא להישבר ממצבו זה אחר שיש בו תועלת.

ועצה נוספת יש לעשות, והוא לנצל את מדת הבושה המופרזת הזו לטובה. וכגון שיקח עליו ללמד ב' או ג' בחורים שהינם חלשים ממנו, וילמדם כפי כוחו, ואז הרי יתבייש לבלתי לשלוט היטב בחומר כדי שלא ישאלוהו אלו שאלות ולא ידע מענה, וזה יביאהו ללמוד היטב את החומר כדי שיוכל לאומרו בעוז ובאומץ, ובפרט לזה שנגוע במדת הבושה ינצל מידה זו ללמוד היטב כדי שלא יפול בבושה. ובכך אט אט יקבל אומץ ובטחון לשאת דברו ברמה עד אשר גם בפני אנשים רבים יעמוד ולא יחת.

והדברים בדוקים ומנוסים מהרבה שנחשבו "נחיתים", ולחמו נגד מדה זו וזכו לבסוף להיות נואמים בגבורה ועוז (וראה עוד לקמן תשובה יא).

~ שאלה ח ~

היאך יש לנהג פְּדֵי לְהַשְׁרִישׁ אֶת מִדַּת הָעֲנָוָה?

תשובה

הדרך לזכות למדת הענוה מבוארת באיגרת הרמב"ן, ונסכם דבריו.

א. ראשית שלא לכעוס, ולהתבונן בעונש הכועס ובמעלת הסבלן.

ב. לנהוג בענוה מתחילה בהנהגות חיצוניות, דהיינו לדבר בנחת, להתלבש במלבושים פשוטים, לשבת עם נמוכי העם וכיוצא.

ג. להתבונן שהגאווה היא טעות בשורשה מצד ההיגון. כמבואר שם באיגרת הרמב"ן שיתכן וכל בני האדם טובים ממנו אם עני ואם עשיר וכיוצא, וכמו כן כאשר רואה שעולה הוא על חבריו בחכמה ובהשגת התורה, יתבונן שנולד הוא בכישורים הללו, ואם אינו מנצלן כראוי חוטא הוא יותר מאשר זה המשיג פחות אחר שאין לו כלים וכישורים כמוהו, וכמו שלא יתגאה העוף על השור שהנו מעופף, ולא יתגאה השור על העוף על שהנו חזק כי זהו טבעו וכישורו, כן הוא בבני האדם, כמבואר במסילת ישרים.

ד. ישווה ה' לנגדו בשעה שנפגע בגאווה, ויבוש להתגאות בפניו, כמו שיבוש העני להתגאות בפרוטותיו בפני העשיר התומך בו, וכמו שיבוש התלמיד להתגאות בחכמתו בפני רבו שקבל ממנו החכמה, וכיוצא.

ה. יתבונן בגדולים ממנו ובחכמים ממנו ויכיר אפסיותו כלפיהם, ובכך ישבר גאוותו.

ו. יזכור שבגאוותו כאשר הוא מחזיק בה ואינו מנסה לסלקה - הרי הוא נהפך מיד מאהוב לתועבת ה' ומה יועיל אם כן בכל קניינו אם נפשו תועבה בעיני אדוניה, ומאיך "ולענוים יתן חן" להצילם ממדת הדין, ולהשפיע להם חכמה וכל טוב...

~ שאלה ט ~

כְּשֶׁמִתְבַּקֵּשׁ הָאָדָם הַפְּשׁוּט לְבָרֵךְ אֶת פְּלוֹנִי אוֹ אֶלְמוֹנִי, הֲאִם יִמְנַע מִכָּף מִמְחֻשְׁבָּה מִי אֲנִי וּמָה אֲנִי... אוֹ שֶׁלֹּא יִמְנַע מִלְבָּרֵךְ אֶת כָּל מִי שֶׁמִּבְקֵשׁ בְּרַכָּתוֹ?

תשובה

על כך שמעתי מת"ח אחד שישנה תשובה ב"אגרות משה" להגאון רבי משה פיינשטיין זצוק"ל: שאין לימנע מלברך כי לכל אדם ישנה עת רצון ושעה שבה הוא רצוי, ושמה באותה שעה תתקבל ברכתו.

וכמובן חשוב להוסיף שכל זה כאשר מתבקש הוא לברך בתורת ידיד ואוהב וכיוצא, אולם כאשר מתבקש הוא לברך בתורת "רב" או "צדיק", ויודע הוא שהעולם תועה בו, ובפרט כאשר אין בו לא מינייה ולא מקצתיה ממה שחושבים עליו, עלול הדבר לפגוע לו במידת הענוה ולהביאו לגאות והטעיית עצמו או להתעיית הצבור, ובכהאי גוונא בוודאי ימנע מלברכם בפניהם, ורק יבקש עליהם שלא בפניהם.

~ שאלה י ~

מָה גְרוּעַ יוֹתֵר, אָדָם שֶׁמִּפְּיֵר בְּחֶסֶד וּבְדָלוּת יְדִיעוֹתָיו וְעָרְפוֹ אֶלָּא שֶׁנוֹהֵג הוּא בְּגָאוֹה טְפִישִׁית וְדוֹרֵשׁ כְּבוֹד עַל אֵף הֵיוֹתוֹ מוֹדַע שֶׁהוּא כְּלוּם, אוֹ אַחֵר שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּגִנּוּנֵי גְאוֹה וּשְׂרָרָה וּבּוֹרַח מִן הַכְּבוֹד, אוֹלָם בְּפִנְיֵימִיוֹתוֹ מִתְהַלֵּךְ הוּא בְּרַחֲבָה לְהַחֲשִׁיב עַצְמוֹ יוֹתֵר מֵאַחֲרִים?

תשובה

יש לדעת כי גוונני בעלי מדת הגאווה רבים הם, וכולם גרועים - תועבת ה' כל גבה לב, אלא שנידונים הם לפי עניינם.

ונציג כמה מגווני בעלי מדות הגאווה :

א. יש בו ומתגאוה אף בחיצוניותו.

ב. יש בו ומתגאה בפנימיותו בלבד.

ג. אין בו ומתגאה אף בחיצוניותו.

ד. אין בו ומתגאה בפנימיותו בלבד.

ונבארם :

א. יש אשר יש לו סיבות על מה להתגאות, וכגון שיש בו מן העושר או מן החכמה או שבעבודת ה' הנהו מצליח להיות פרוש וצדיק בשבור המדות ובכבישת התאוות, אלא שאין עוצר בנפשו שלא להתגאות, וגאוותו משתלחת אף בחיצוניות הנהגתו ונוהג בשררה ובוז כלפי חבריו.

ב. ויש אשר יש בו סיבות על מה להתגאות ככל הנ"ל, אולם עוצר בנפשו מלהשתחץ בהנהגתו כלפי חבריו, ונוהג עמם בענוה, אולם בפנימיותו בז הוא להם, ולפחות מתהלך ברחבה על אשר הנהו גבוה מעל כולם.

ג. ויש אשר אין בו סיבה על מה להתגאות והנו עני בחכמה ובעושר ובכל מדה טובה, ועכ"ז גאה ומשתרר על הצבור.

ד. ויש אשר אין בו סיבה על מה להתגאות, ואכן אינו מתגאה על הצבור, אולם בפנימיותו כואב ודואב הוא על שאין מחשבין אותו, וחרד על כבודו כשפוגעין בו, להשיב לפוגע בו כפגיעתו.

והנראה שהגרוע מכל הארבעה, הוא הנזכר בסעיף א' משום דאדרבא, דוקא בגלל שהנו ידען וחכם יש באפשרותו יותר להבין את מיעוט ערכו ביחס לגדולים ממנו ולהתבטל אליהם מעוצם חכמתם וגאוניותם.

משא"כ הטפש שאינו מבין בחכמה, יש מה ללמד עליו זכות על גאותו שלהיותו סכל, חושב הוא שהנו חכם, וכמובן שהמתגאה אף בחיצוניותו גרוע הוא מהמתגאה אף בפנימיותו.

וראיה לדברינו, דהנה הגמ' בפסחים ק"ג מונה ג' דברים שאין הדעת סובלתן, ופירשב"ם שם שאין בני אדם סובלים לאנשים כאלו ומכללם דל גאה, הרי שאינו בגדר השנאווי וכמו שמובא שם בגמ' ג' הקב"ה שונאן, אלא הנהו בגדר הלא נסבל שמאוס הוא אצל בני אדם להיותו סכל ודל ומתגאה.

לסיכום: ברור הוא שלבעל ערך האמיתי יותר בנקל לו להבין בדמיון הכבוד שאין בו שום תועלת, והעיקר הוא השגת החכמה והשלמות.

ולעומת זאת הטפש, יש ללמד עליו זכות, דמכיון שאינו בעל ערך כשלעצמו חי הוא בדמיונות, ולכך מבקש לכבוד בעניני זולתו, שאינו אלא דמיון, שהרי באמת מה מרויח אדם בכבוד, ממה נפשך אם באמת הנו בעל ערך אמיתי מאושר ומתענג הוא על מעלתו ולא אכפת לו ולא יכאב לו האם יכירו בני אדם במעלתו או לא, ואם הנו באמת ללא ערך מה יתן לו שבני אדם יכבדוהו ויטעו בו שהנו גדול ובאמת הוא קטן, כך שהכבוד אינו אלא דמיון. וכמו כן החכם שחי במציאות ורחוק הוא מן הדמיון יותר מהטפש יכול גם יותר בנקל להימלט מהגאווה. ובמילא עונשו גדול יותר באם הנו נכשל בה.

~ שאלה יא ~

הפגיעה מכל פגיעה קלה, מאין מקור מדה זו?

תשובה

מקור מדה זו תיתכן לבי סיבות, האחת אצל רוב בני העולם, והאחת לשלמי הדעת ומבקשי השלמות.

אצל רוב בני העולם מקור מדה זו הוא מהגאווה, דהיינו להיות שהאדם אוהב שיכבדוהו, ולפחות אינו מסוגל שיפגע בכבודו, אזי כל פגיעה קלה בכבודו, וכגון שסרבו לעשות רצונו ובקשתו, לא התייחסו אליו בכבוד לפי רמת דרישתו וכיוצא חש הוא מבוזה, אזי אם הוא איש עדין וביישן, או שיודע שבאם יגיב יפגע בכבודו יותר, מעדיף הוא לשתוק, ואז סופג פגיעה זו לתוכו ונאכל בעצמו מצער ומכעס על זה שפגע בו. ואם הוא אדם המסוגל להשיב, אזי משיב הוא במלחמה שעה. כי הענו באמת חש פחות בפגיעתו אחר שבין כה אינו אווז מעצמו כלל, ויודע הוא מך ערכו.

אולם מצינו חלישות הדעת ופגיעה גם אצל גדולי ישראל, ואפילו אצל חכמי התלמוד וכמו רבי יוחנן שנפגע מריש לקיש שחשבו למחייך עליו, אצל גדולי ישראל פשוט שאין הדבר נובע מגאווה ורדיפת הכבוד, אלא מסיבה שונה לחלוטין, והיא היות והמה מבקשי השלימות, ואין אצלם רעה וחסרון כהעדר השלמות, ולכך כשנתקלים במצב שנוכחו בו לדעת כי חסרי השלמות הם, ייצר להם מאד על היותם חסרים בשלמות כאות נפשם, ולכך חוששים המה שהזלזול בכבודם הוא מחמת שלא השלימו עצמן כראוי כחבריהם ולכך מזלזלים בהם, ומתוך כך תחלש דעתם, אולם מכל פגיעה בכבודם על שטותי עוה"ז שלא כבודם כראוי יבוזו לכבוד זה המדומה. וגם אם המצא ימצא חכם בישראל שלא נתכבד כראוי וראינוהו נפגע ומקפיד, הוא על דרך הנ"ל להיות שנוכח שאין מחשיבין אותו לשלם כראוי, ודואג הוא ומצטער על כך שהנו חסר בשלימות ועל זה יכאב לבו מדוע לא השלים עצמו כראוי כחבריו שעמלו וטרחו והשיגו יותר ממנו.

והעובדא המופתית לכך שהנה חכם היודע באמת את דרגתו בתורה לא יכאב לו כלל באם יכבדו לזולים וקטנים ממנו, אלא יבוז לשקר של העולם. ורק כאשר לא יכובד בפני גדולים ממנו - תחלש דעתו כי חושש פן הוא לסיבת העדר השלמות שלא זכה להשלים עצמו כחבריו הגדולים.

~ שאלה יב ~

אָדָם הַשֶּׁפֶל בְּרָךְ, לְהִיּוֹתוֹ מוֹדֵעַ לְמַחְדָּלָיו וְלְסִתְיֵרוֹת שֶׁבְּמַעֲשָׂיו לְעִמַּת חֻקֵּימֶתוֹ, הֲאִם דֵּי בִּידִיעָה זֶה לְהִתְחַשֵּׁב בְּגִדְרֵי מִדַּת הָעֲנָוָה?

תשובה

אין גדר ענוה בהיות האדם מלא חרטות על הסתירות שבהנהגתו שהרי אמרו חז"ל: "רשעים מלאים חרטות", הענו הוא זה שלא מסתפק בידיעתו את חסרונות ואת סתירות הנהגתו מבלי לתקנם, אלא עמל הוא לתקנם. העולה מדברי הרב מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 363) עיי"ש.

~ שאלה יג ~

הֲאִם נֶכּוֹן לְמַעַט בְּפִלְפוּל אוֹ בְּהַעֲשֵׁרֵת הַיָּדַע בְּבִקְיֵאוֹת הַהִלְכוֹת וְהַמְדַרְשִׁים וְכִיּוֹצֵא מִחֻשָּׁשׁ פֶּן תְּבוֹאֶהוּ רְגֵל גְּאֹוָה?

תשובה

עיי"ן "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 259), ומדבריו עולה למעיין שזו טעות לחשוב כן, וכמו כן לא קיים החשש הזה, והטעם הוא לפי שכאשר שואף האדם לגדולות שעדיין לא קיימות אצלו - אינו מעריך את מה שיש לו, וכמו למשל השואף להון רב יותר ממה שיש לו, הרי שהשאיפה מקטנת לו את מה שיש לו, אולם משום שאיפתו להון הינה בתחום שלילי, לכך אכן כשישבחוהו על מה שכן יש לו - בהחלט יתגאה.

אולם זה השואף לשם שמים לתורה, מצוות וליראת שמים, הרי שאיפתו בתחום החיובי, ולכך מלבד אשר תקטין לו את ערך מה שיש לו, כמו כן לא יתגאה במה שיש לו כמו השואף להון שהוא תחום שלילי כי אדרבא תגבר שאיפתו בקרבו לראות כי מה שהשיג עד עתה במה נחשב הוא.

לכך אדרבא, על האדם לשאוף הרבה, ולהשתדל ליישם כפי כוחו את שאיפותיו מבלי לחשוש שמא תבואהו הגאווה מהשגותיו אשר ישיג כי "בד בבד" - ככל שישג יותר כן יגדלו שאיפותיו יותר ובכך תקטן גדלותו בעיניו כמבואר.

~ שאלה יד ~

אדם המתחביא עצמו ומסתיר מעלותיו מהבריות באופן מפרז, האם נכון מעשהו או לא?

תשובה

ישנם כאלה שמתחבאים באופן מופרז מבני אדם ומחביאים מעלותיהם, גם אלו תיתכן גאות במחשבתם להיותם בכך מעוררים מאד קנאת חבריהם עליהם אחר שנוהגים המה בדרך "גנובה" המושכת ומעוררת ביותר לקנאה, לכך יהא האדם - אמצעי, דהיינו שלא יתבלט יותר מדאי להראות את יתרונותיו, וכמו כן שלא יסתירם ויחביאם יותר מדאי, כי אז יעורר את קנאתם של אחרים ביותר, אחר שסוף סוף יודעים המה שיש בו מעלות יתרות, ובהחביאו אותם יעורר קנאתם ביותר, ולכך אמרו חז"ל: "לעולם יהא אדם דעתו מעורבת עם הבריות", שלא להגזים לכאן או לכאן, וכמובן כל דברינו כאן הוא בדרך כלל. וישתנו הדברים לפי עניינם.

גאווה

~ שאלה א ~

כיצד להנצל ממצדת הגאווה?

תשובה

- א. למוד מוסרי חז"ל בגנות הגאווה ותעובה לפני ה' ובמעלת הענוה - עטרת המדות.
- ב. ירבה בתפלה לה' שנפשו כעפר לכל תהיה ולמקלקליו נפשו תדום.
- ג. יצטנע ככל היותר כמה שאפשר להצטנע כדי שלא ישבחוהו ויבוא לידי גאווה.
- ד. באשר תנצל מן הפעס - תעלה על לבך מדת הענוה - רמב"ן.
- ה. תתבונן תמיד שיש גדולים ממך שרחוק אתה ממעלתם, ואל תבט לנמוכים ממך.

ו. גם אם קשה להמלט ממחשבות גאונה, יראה לזהר לא לנהג בפעל בדרכי הגאונה כקומה זקופה, או דבור כגסי הרוח.

ז. יזכר יום המיתה, וכמו כן יזכר ימי חלי ומכאוב הצפויים לאדם רגע רגע, ויציר לעצמו אנשים שנפלו מאגרא רמא לבירא עמיקתא שהוא מכירם.

ח. ספורי צדיקים ודרכי מדת ענותנותם מעורר לענוה.

~ שאלה ב ~

אדם הרוצה לנהג בענוה, מה עדיף? האם לשבת בין פשוטי עם וללבש בגדים פשוטים ולנהג בחיצוניות בהנהגות ענוה הגם שמידי מחשבת גאונה לא נצל כי נהנה שיאמרו עליו שהוא ענו ובורח מן הכבוד ויש ללחם עם המחשבה אולם לא עם המעשה, או לנהג לשבת בין אנשים מכבדים להנצל ממחשבה הנ"ל אולם מאידך המעשה הוא מעשה גאונה.

תשובה

שאלה זו שאל הגר"א וסרמון להחפץ חיים, וענה לו עדיף לשבת בין אנשים פשוטים ולנהג במעשי ענוה על אף שעדין יהא לו פניה של מחשבה שיאמרו עליו שהוא ענו, כיון שמחשבה מבטלת מחשבה ואין מחשבה מבטלת מעשה, לכן אם המעשה אכן מעשה והנהגת ענוה וכל המלחמה במחשבה - תהא מחשבה טובה מבטלתה, אולם אם מעשהו יהא כמעשה הגאים לשבת בין אנשים חשובים ובמלבושים חשובים ורק יתבונן במחשבה בשפלותו זה קשה יותר שתבוא מחשבה ויתבטל מעשה.

~ שאלה ג ~

מה הם הדרכים שיש להתחיל בהם על מנת להכניס לשערי הענוה?

תשובה

הרמב"ן באגרת כתב דברים שנצרך לכך דרגה לקימן, וכגון ראשד יהא כפוף... ואל תבט בפני אדם בדברד עמו... ותתביש מכל אדם בדברד עמו וכו'.

והנראה להתחיל לפחות בב' דרכים, והם הארת פנים, ופרגון, ונבאר.

הא', הארת פנים, הוא מדרכי הענוה שלא להראות פנים של שליטה ובעלות, אלא להאיר פנים לכל אדם, וגם לקטנים ובכך מתרגל האדם להתחנך שלא לחוש שהנו במעלה על אחרים.

הב', פָּרְגוּן, לְפָרְגוֹן לְכֹל אָדָם עַל מַעֲלָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, וְלֹא מִבְּעֵינָא שֶׁיֵּשׁ לְהוֹדוֹת
עַל הָאֲמֵת פְּאֶשֶׁר חֲבֵרָךְ צָדֵק וְאֵתָה טְעִיתָ - לֹמַר לוֹ טְעִיתִי, אֶלָּא גַם בְּכֹל
אֲשֶׁר תִּרְאֶה טוֹב בְּחֵבְרָךְ תִּשְׂבַּח אוֹתוֹ. וּבְכֹךְ תִּשְׁפִּיל וְתַעֲקֹר אֶת גְּבַהוֹת הַלֵּב
הַמְדַמָּה לְאָדָם שֶׁבָּאִים יִשְׂבַּח וַיִּפְרְגוּן לְשָׁנֵי יָרֵד מִכְבוֹדוֹ, וְזוֹ טְעוּת שֶׁכֵּן
"אֵיזָהוּ מְכַבֵּד הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת", וְכִשְׂיִתְרַגֵּל בְּבִי הַנְּהָגוֹת אֵלֶי אוֹלֵי יִגִּיעַ
לְדַרְגוֹת הַבָּאוֹת שֶׁכָּתַב הַרְמְבִּין זְצוּק"ל.

קנאה

~ שאלה א ~

מה בין קנאה רעה לבין קנאת סופרים שתְּרַבֶּה חֲכָמָה?

תשובה

קנאה רעה - היינו שהוא צר עין, ואינו יכול לראות ולסבול שחברו עולה עליו, ולא תתקורר קנאתו עד שירד חברו מעמדו, וירווח לו כאשר יראה במעידתו של חברו.

קנאת סופרים - הוא באופן שאינו צר עין חלילה בגדילתו של חברו, אלא צר לו על עצמו שהוא לא זכה כמו כן, וקנאה זו מביאתו להתאמץ ולהשיג השגות נוספות.

~ שאלה ב ~

מהו ענין "חלישות הדעת" שְׁמַצִּינוּ אָף אֶצֶל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל? (בגמ' ברכות נח ע"ב רב פפא ורב הונא נחלשה דעתם מחכמתו של רבי חנינא בריה דרב איקא, ועוד)

תשובה

ברור הוא שאצל חכמי התלמוד הקדושים הדבר בדקות גדולה, והוא הנקרא "חלישות הדעת", והוא שנחלשת דעתם של החכמים מחבריהם העולים עליהם בחכמה, וחלישות דעת זו גרמה לחכמים צער, והיינו כאמור נחלשה דעתם מדוע הם לא הגיעו למדריגה זו שראו בחבריהם, אולם לא חלילה שעיניהם היתה צרה למה חבריהם זכו למה שזכו, אלא מדוע הם עצמם לא זכו למה שחבריהם זכו כמבואר לעיל - "קנאת סופרים", (וכמבואר לעיל בהרחבה בנושא "ענוה" - תשובה יא). ולפי שסוף סוף בסיבתו של רבי חנינא נגרם צער וחלישות הדעת לרב פפא ורב הונא - ואף שהיה זה שלא באשמתו, כידוע שצער הנגרם לאדם - מסוכן הוא למצער גם אם

לא נתכווין, והוא המושג הנזכר בגמ' "חלשא דעתיה", והוא בלתי נמנע לאדם עלי אדמות אחר שאינו מלאך.

ועוד מצינו בגמ' (בבא מציעא פה ע"א), שרבי זירא היה בודק עצמו כל שלושים יום בתנור שהיה נכנס לתוכו ולא נשרף כדי להיווכח שלא ישלוט בו אש של גיהנם, ופעם אחת ראו זאת החכמים, נתנו בו עיניהם ונחרכו שוקיו.

וזאת לגודל תשוקתם לחכמה ולמדרגות הקדושה, והערכתם אליהם יותר מכל, התפעלו והתפלאו מכך, והוא ענין נתנו בו עיניהם, וכמו כן נצטערו מדוע הם עצמם לא הגיעו למדרגה שכזו ונחלשה דעתם, ולא חלילה מתוך צרות עין.

~ שאלה ג ~

"השמיח בְּחֶלְקוֹ" הוא אֶחָד מִמֵּיח דְּדַבְרִים שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנִית בָּהֶם, וְהַפְּנִיָּה הַשְּׂמִיחַ בְּחֶלְקוֹ - בְּרוּחָנִיּוֹת (כמבואר ב"שפת אמת" על המשנה באבות יו, ט), וְהִיאֲדָּ מִסְתַּדָּר מִצַּד אֶחָד "שְׂמִיחַ בְּחֶלְקוֹ", וּמֵאֵידָּ "קִנְיַת סוּפְרִים תִּרְבֶּה חֲכָמָה"?

תשובה

אין סתירה בין הדברים, מצד אחד צריך אדם לשאוף ולהגדיל החכמה וזה רק בדרך של לקנאות בבעלי החכמה, ולא להסתפק במה שלמד והשיג, אולם מאידך לשמוח במה שהשיג בחכמה, כך שהשאיפה תהא באופן שלא על חשבון העדר השמחה ממה שכן השיג, ואז בהצטרף ב' מעלות אלו ישיג החכמה, מצד אחד לשמוח ולהודות לה' על מה שהשיג, ומאידך לשאוף ולרצות להגיע לעוד, בכך יגיע למעלות טובות ונשגבות.

וכדי שלא ינזק מהפער הגדול שבין ההשגה שהשיג לשאיפה שהנו שואף, יתחזק במידת הענוה, ויאמין שגם מה שהשיג הוא בחסדו יתברך עמו ולא מצד מעשיו כלום.

~ שאלה ד ~

הִיאֲדָּ לְהַתְגַּבֵּר עַל הַקְּנָאָה הַמְּצוּיָה אֶצְל שׂוֹאֲפֵי הָעֲלִיָּה הַמְּקַנְאִים בְּחִבְרֵיהֶם הַמְּצַלִּיחִים מֵהֶם בְּתוֹרָה וְעִבּוּדָה?

תשובה

בתשובה זו נערוך משא ומתן בדרך שאלה ותשובה בין החכמה לבין הקנאה המצויה אצל שואפי העלייה המקנאים במצליחים מהם בתורה ובעבודת ה'.

ונסדר את המשא ומתן בדרך שהשואל יסומן באות ח- חכמה, והמשיב יסומן באות ק- קנאה.

1. ח. ראשית, מדוע הינך מקנא בלמדן ממך או בבעל מידות והמוצלח יותר ממך?

ק. מעריך הנני את התורה, יקרה לי התורה מכל חפצי העולם, והיאך לא אקנא במי שזכה בדבר היקר לי מכל, ואילו אני לא זכיתי לאותו דבר.

2. ח. מדוע חשובה לך התורה יותר מכל חפצי העולם?

ק. כי כמו כן חשובה התורה מכל העולם כולו בעיני הקב"ה, ואיך לא אחשיב דבר שחשוב אצל הקב"ה יותר מכל!?

3. ח. ומה בכך שהתורה חשובה אצל הקב"ה, מה יתן ומה יוסיף הדבר לך באופן אישי?

ק. הקב"ה הוא כביכול החשוב מכל, ואם התורה חשובה לו מכל, אם כן בהכרח שאם אלמד תורה החשובה להקב"ה מכל, אהיה חשוב גם אני אצל הקב"ה יותר מהכל, אחר שעוסק אני בחשוב לו מהכל.

4. ח. מדוע באמת יחפוץ הקב"ה במי שיודע את תורתו, וכי נראה לך שתכלית רצונו שנהא ידענים או גאונים בתורה?

ק. ברור שתכלית רצון ה' שלימוד תורתו יהא על מנת שנקיים, אולם ברור בודאי שיש נחת להקב"ה שאדע את תורתו ואפלפל בחכמתה של תורה, דהקב"ה ודאי חדי [שמח] בהכי. וכמו כן התורה היא רוחנית והיא מעדנת את לומדיה להיות בעלי מידות נאצלות, וכמו כן מתוך התורה האדם מכיר את חכמת ה' וגדלותו ובא לאהבה ויראה ממנו, והלדעת את התורה זהו אמצעי ודרך לדבקה בה' דקודשא בריך הוא ואורייתא חד הוא, והדבוק בתורה - דבוק בהקב"ה שזה תכלית כל המצוות.

5. ח. ומנין זה כל כך ברוך לך, אולי רצון ה' שנהיה ידענים בתורה בלבד, וזה כשלעצמו גם חשוב אצלו אחר שהתורה חשובה לו ואנו יודעים אותה?

ק. אין לי ספק שעיקר רצון ה' שמדרך התורה נבוא לעבוד אותו. כי אם לא הרי שייחסנו לתורה ייחס כשאר חכמות, וירבעם בן נבט יוכיח שהיו כל חכמי דורו לפניו כעשבי השדה, וכן דואג ואחיתופל שהיו חכמים וגדולים בתורה ואין להם חלק לעולם הבא, וכמו כן אלישע בן אבויה שהיה רבי מאיר לומד תורה ממנו, ואילו הוא נכנס לגיהנם, וגם זה עוד רק לאחר מאה וחמישים שנה שהכניסו רבי יוחנן.

6. ח. לפי התשובה שלך הנ"ל עולה, שמי שלמד תורה פחות מחבירו אולם מתוקן הוא במידותיו על ידי התורה שלמד ובא ממנה לתכלית שהוא "לדבקה בו", עדיף הוא, מאחר שלמד תורה הרבה ולא יישם את תורתו למעשה בתיקון המידות והמעשים ובדביקות בה'.

ק. ברור לי שכך הדבר, והראיה דאפילו בית שמאי ובית הלל הלכה כבית הלל לפי שהיו ענוותנים, הרי שאפילו בין ב' גדולי וקדושי התנאים הדבר נמדד במי יותר ענוותן ושפל ברך.

7. ח. ובכן שאלה יש לי לשאולך, למה אם כן מקנא אתה בחברך שהוא גאון יותר וידען יותר, הלא עליך לקנאות בענוותנים ובשפלי ברך שהמה החשובים באמת אצל הקב"ה?

ק. אמנם כן, אולם זה כמו כן ברור שמי שגדול יותר בתורה ומיישם את תורתו למעשה במידות טובות ובשבירת התאוות, הרי שבהכרח עדיף הוא על המתוקן במידותיו ולומד פחות. שזה האחרון בודאי אילו היה לומד יותר היה מגיע למדריגות יותר נפלאות, ולכך עדיין מקנא אני בידען והלמדן.

8. ח. וכי כבר מיצית עד הסוף למעשה את כל התורה שלמדת עד היום בתיקון המידות והתאוות, עד שנשאר לך לקנאות במי שלומד תורה יותר כדי להגיע למדריגות יותר נפלאות?

ק. בודאי שלא, והלואי שאקיים למחצה שלישי ואפילו רביעי ממה שאני יודע.

9. ח. אם כן למה אתה מקנא בידען היודע תורה יותר ממך?

ק. עזרת לי לחשוב שקצת רימיתי את עצמי, שכאילו ומטרתני היחידה בקנאתי בלמדן והמופלג ממני, היא כדי להיות ירא שמים יותר גדול ובעל מדריגה, ונוכחתי לדעת שזה לא כל כך מדוייק, אולם בכל זאת מקנא אני בדבר טוב שהוא התורה ומה רע בכך, והלא שואף אני להגיע לשלימות, ובפרט שהתורה היא האמצעי להגיע לשלימות ולכך מקנא אני בתורתו, ומי אמר שהדבר הוא שלילי?

10. ח. אחר שהינך מודה שקנאתך בלמדן ממך היא אינה נקיה וטהורה לגמרי - על מנת ליישם, ולהרבות בלשמור ולקיים ללמוד וללמד, אם כן הרי שיש רע בקנאה כזו, לפי שיוצא איפוא שקנאתך היא לא למה אתה לא זכית למה שזכה חברך, אלא למה חברך זכה למה שאתה לא זכית, שהרי לו היתה קנאתך ביראת ה' שלו היה לך לקנאות בו גם אם לא היה הוא מצליח בתורה, אם כן הקנאה היא בתורתו של השני, והאינך חושב שיש כאן צרות עין בתורתו של השני שקשה לך לראות בהצלחתו!!

ק. האם לא הגזמת בחשדנותך זו לחושדני שהנני צר עין בתורתו של השני, והלא מקנא אני בו אחר שרצוני להיות כמוהו.

11. ח. אינני בא לדון אותך, אלא לדון איתך, ובכן ענה לי על שאלה זו, האם בקנאתך על גדלות חברך הינך מרגיש עוגמת נפש וצער, האם נחלשת דעתך על מה שלא זכית למה שזכה חברך?

ק. כן, ובשביל זה באתי להתעודד ממשבר זה.

12. ח. למה צריך להיות משבר משאיפה. אם באמת כוונתך רק לשאוף לגדול ללא שום צרות עין בגדולת חברך, היש בכך סיבה להשבר?

וכי רע"א או החת"ס לא שאפו להיות כמו הגאון מוילנא, והגאון מוילנא לא שאף להיות כהרמח"ל, והרמח"ל לא שאף להיות כמו האר"י הקדוש וכן על זה הדרך, וכי בשביל ששאפו ליותר באו לחלישות הדעת ולמשבר, הלא אדרבא שאיפה זו הביאה להם אתגר ושמחה להתרומם ולעלות, וחלילה מלחשוב שבכך היה להם משבר ועצבון או חלישות הדעת.

ק. אמנם כן. בודאי מאמין אני שהם היו חכמים גדולים ולא נשברו מגודל שאיפתם בגדולים מהם, אולם עדיין לא הנחת דעתי, לאחד כמוני שאינו במדריגה כמותם ולכך נשבר אני בראותי למדנים ממני, ומנין שאני לא נוהג כראוי בכך, אולי זו הדרך לעלייה לקנאות קנאת סופרים ואף שהדבר כרוך בחלישות הדעת.

13. ח. האם הינך מרגיש נח מקנאתך בזולתך, או עצבון ומשבר?

ק. ברור שעצוב ושבור אני מכך, וחלישות הדעת עולה על כולנה ולפעמים עד כדי התמוטטות ממש.

14. ח. על תורתנו נאמר: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", הרי לך מכאן להבין שכל דרך שאינה דרכי נועם אלא הטרדה ובלבול אינה הדרך הרצויה, ויש בדרך זו הטעיית היצר להוליד לשאול.

ק. מסתברים דבריך. אולם האם תוכל יותר להוכיח לי שקנאתי באופן זה איננה רצויה.

15. ח. בס"ד יש לי להוכיח לך זאת בכמה ראיות, וכמה מהם נאמרו למעלה ונסכמם כאן ונוסיף עליהם:

1. "קינאת סופרים תרבה חכמה", וכאן בקנאה זו אינך מרבה חכמה רק בלבול והטרדה.

2. "קינאת סופרים תרבה חכמה", היינו באופן שהאדם מקנא למה הוא לא זכה למה שזכה חבירו, ולא למה חבירו זכה למה שלא זכה הוא.

והראיה היא לבדוק זאת, האם הינך שמח בהצלחתו של זולתך או שמח במפלתו. הלא כאשר מצטמק ורע לך בראותך את הצלחתו והברקתו של חברך, מורה הדבר שקנאתך שלילית, וכן מכך שהינך מרגיש רגיעה בכשלונו של השני, זה מראה בעליל שקנאתך במובן השלילי.

3. התורה "דרכיה דרכי נועם", ואי אפשר להשיג רוחניות בדרך שהיא אינה של נועם מבחינה רגשית, כלומר נכון שהתורה נקנית בעוני ובטורח שאינם דרכי נועם, אולם אלו אינם דרכי נועם מבחינה המעשית ולא מבחינה רגשית, ולא יתכן לקנות תורה בדרך של מרירות ועצב מבחינה רגשית.

4. הגע בעצמך! לו זה שאתה מקנא בו להיותו למדן יותר ממך, היה אחד שאינו מכובד ומקובל בחברה, אם זה מחמת עברו שלא היה מזהיר כל כך, עניותו, מסכנותו, עד שעליו היה אפשר לומר "חכמת המסכן בזויה", והדבר היה מתבטא בכך שדבריו לא היו נשמעין ובלתי נסבלים וכדומה, האם גם היית מקנא באחד כזה? מסתמא שלא, ואף שחכמה רבה בקרבו, הנה לך להוכיח שקנאתך היא במעמדו ועמדתו בציבור ולא מצד עצם חכמתו בלבד, והעובדה כנ"ל שלו לא היתה לו עמדה בציבור היתה קנאתך נחה מרתיחתה אחר שבין כה אין דבריו מקובלים ואף שחכמה גדולה בקרבו.

5. לו אותו זה שהינך מקנא בו, לא היה בדורך אלא בדור קודם, או שכבר שבק חיים ונפטר מן העולם, האם גם אז היית מקנא בחכמתו שהיתה לו, בודאי לא! מדוע? כי אינך רואה בו כבר כמתחרה, שהרי עבר ובטל מן העולם, (אלא אם כן השאיר אחריו ספרים שהעולם מכבדו עליהם), הנה לך לראות שקנאתך נובעת מקושי התחרות ותאוות הניצוח, ואינה נקיה מפאת הרצון לחכמה, בלבד.

ק. עד כה השכלתי להבין, שקינאתי בחכמה היא אינה באופן הנכון והרצוי, ועדיף לי לקנאות בגאוני העולם מצד מידותיהם ולא מצד תורתם, אולם עדיין יש לי להבין, היא גופא, קנאתי הלא היא גם ביראת שמים ובעבודת ה' הנפלאה ובמידות הטובות והאצילות של חברי, והרי קנאה זו כמו כן שוברת אותי מאד, והרי בזה אינני מקנא בחכמה ובתבונה של השני אלא בתכלית החכמה, והרי תכלית החכמה זה יראת שמים ועבודת ה', ובזה אני כמו כן מקנא בהצלחת השני בהישגיו הנפלאים שהמה תכלית התורה, וקנאה מסוג זה מי אמר שהיא מצד היצר הרע?

16. ח. גם קנאה על יראת שמים ותיקון המידות יש לבדוקה האם היא לשם שמים או לשם תחרות, שהרי המקנא לשם שמים:

1. אין עינו צרה בהצלחת השני.

2. קנאה המביאה לטירדה ולעיצבון היא אינה דרך מעבודת ה' הנעשית בדרכי נועם.

3. כנ"ל, בדוק עצמך האם היית מקנא בבעל תפילה ובאיש מידות זה, לו היה הוא בבחינת "חכמת המסכן בזויה".

4. לו אותו אחד לא היה במסגרת המתחרה עמך, וכגון שאיננו בקרבתך או שכבר שבק חיים, האם גם היית מקנא בו?!

ק. באופן זה שקנאתי מעורבת עם תחרות ותאוות ניצוח, האם זה מזיק או לכל היותר אינו מועיל, או שאולי אפילו גם תועלת קצת תהיה אחר שסוף סוף מקנא אני ביראת השם.

17. ח. מאחר וסוף סוף בקנאתך יש בה "לשם שמים", ומקור קנאתך נובע מתוך רצון להתעלות אלא שמעורבת כאן תחרות, יתכן ויהא מכך תועלת, אולם בכך לא תשיג את מלוא התועלת המובטחת "מקנאת סופרים", וכמו כן מסוכן הינך במהלך קנאה זו להשבר וליפול לחלישות הדעת או לשמחה בתקלתו וכשלונו של המצליח, ואז הנזק יהא גדול הרבה יותר מהתועלת.

ק. ובכן אחר שהוכחת לי בטוב טעם שבקנאתי מעורב יצר התחרות הקלת עלי לחשוב בכיוון אחר, ורק אבקש שתעזור לי להבין מהו הכיוון הנכון בקנאת סופרים החיובית, וכמו כן אבקש לעזור לי היאך לדחות את הקנאה השלילית ולהיגמל ממנה אחר שהיא אוכלת כאש בעצמותי.

18. ח. ברור הוא שאין לבעיה שכזו תרופה או סגולה, אלא ההתבוננות הנכונה היא בלבד שתציל, ובכן נראה עוד בתשובות דלקמן במה שיש להתבונן.

~ שאלה ה ~

היאך נגמלים מקנאה באפן שאני וחברי לכאורה נועדנו לאותו תפקיד בעבודת ה', והעבדא ששנינו שואפים ומתאמצים בחשק להגיע לאותו יעד, ועם כל זה חברי מצליח ואני לא במה אשיב נפשי ממאכלת הקנאה בזה?

תשובה

אין שום אדם שעושה תפקיד בדומה לחבירו, לכל אחד ואחד יש תפקיד המוטל עליו בלבד, ואם הוא לא יעשהו אין בעולם מי שיעשהו, ואף שלנו נראה כאן שבי עושים אותו תפקיד, לשניהם אותה מגמה אותה שאיפה ורצון, לומדים אותו לימוד, נבחנים על אותו חומר, שואפים ללמוד באותה ישיבה אצל אותו ראש ישיבה, וכדומה, זהו מה שנראה כאן,

אולם לכל אחד תפקיד לעצמו, כל אחד פועל פעולות שחבירו אינו יכול לפעול אותם כלל, ולכל אחד מוטל למלאות תפקידו, ואז יתוקן חלקו אם זה במערכת שלימותו הפרטית ואם זה במערכת הכוללת להשלים את ההכנה לקראת תיקון עולם במלכות ש-ד-י.

והדברים מבוארים בדברי הרב הרש"ש זצוק"ל, בספרו "נהר שלום", ונצטט לשונו (דף ג' ע"ב):

וע"י התפילות של ישראל... וכפי גודל כוונתם וזכותם ומעשיהם וזכות הזמן שבו נאמרה התפילה ההיא, כך גודל תיקונם להעלות ניצוצות רבים, אם בכמות ואם באיכות, ובכל יום מעלים ניצוצות חדשות מחדש, ואין יום דומה לחבירו, ואין בריה דומה לחברתה, ואין צדיק דומה לחבירו.

וזה גודל חיוב מצוות התפילות והמצוות, וכל אחד מתקן ומעלה כפי בחינה הראויה אליו, ותתקן החלבנה מה שלא תתקן הלבונה, ולכן הכל צריכים זו לזה, ולא יוכל שום אחד מישראל לעשות מה שיעשה חבירו.

עולה לנו מדברי הרש"ש זיע"א, שהמעשה הנפעל מפעולת כל יהודי הוא שונה, ואף שכלפי חוץ מקיימים כל ישראל את אותן מצוות, כל אחד פועל פעולה שחברו אינו יכול לפעול אותה, ותתקן החלבנה מה שלא תתקן הלבונה, כלומר מה שפועל האיש הפשוט ואף שהינו בגדר חלבנה, לא יוכל לפעול גם הצדיק הגדול ביותר שהינו בגדר לבונה. אם כן לעולם ולכל אדם חייב שיגבה לבו בדרכי ה' מתוך מחשבה למה שאני זכיתי אף אחד לא זכה, ומה שאני יכול לפעול שום אחר לא יכול לפעול.

ובזה יש תשובה ניצחת ופתרון מופלא לבעיית הקנאה, גם באופן של שנים היושבים על כסא וספסל אחד עם אותה שאיפה, שומעים תורה מאותו מגיד שיעור, מתאמצים ומתייגעים לאותו הישג שווה בשווה, בעצם לכל אחד ישנו תפקיד בבריאה השונה לחלוטין מחבירו, ובמילא שטות היא לקנאות מתפקיד לתפקיד, שהרי מי יכול לדעת ולהעריך דרגת תפקיד זה מול תפקיד אחר.

ובדומה ממש, ראה כמה שורות נפלאות שכתב הגה"צ הרב שלמה וולבה שליט"א בספרו "עלי שור" (ח"א עמוד לז):

"מה מאד אני מרגיש אתך את צערך של הלימוד שיאינו הולך'... בבואך לישיבה אולי היו לך דמיונות מופרזים על עצמך וכשרונותיך. אבל יום יום ראית יותר ויותר שכשרונות של אחרים - מגרעות אצלך... וביום אחד נתמלאה הסאה. הינך חש בעצמך כי אין לך כלום, לא כשרון ולא הצלחה ולא תקווה, רק אפיסות כח, עצבות, צער. הרגשה זו נקראת קנאה. ותהא זו נחמתך, ידידי, כי כל צעיר סובל מקנאה..."

המכיר את עצמו ויודע תכונותיו, ויודע כי מה שחננו הבורא יתברך - מתנה גדולה היא, ואם רק ינצל את כוחותיו, יגיע לכל מעלה חמודה, וישגי בתורה הקדושה מה שבורא עולם רצה שהוא ישגי, ובאופן שהבורא עולם רצה שישגהו - אדם זה אינו סובל עוד מקנאה. אבל הצעיר, אשר טרם מכיר את עצמו ותכונותיו הכרה מפוכחת וברורה - הינו מביט על עצמו בעיניים לא לו. הוא מודד את עצמו בקנה המידה של חברו, מה שהוא רואה אצל חבריו - זהו בעיניו הטוב, והוא רוצה להיות כמוהם. לכן, המגע עם החברים מעמיד אותו תמיד על גבולות שכלו וכשרונו, והוא רואה עצמו לא מתוך עצמו, אלא מהגבולות, ושם הוא רואה אצל עצמו יותר את השלילה. זוהי בחינה של "רקב עצמות - קנאה", הנגוע בקנאה הוא מזניח את הטוב והחיובי אשר חננו ה' עד כדי "רקב עצמות", ורק מעלותיהם של אחרים, חבריו וסביבתו, הן מעלות בעיניו...

הן הקדוש-ברוך-הוא, הבוחר בתורה, נתן לך כל הכוחות הדרושים כדי שתקבל חלקך בתורה. תוכל לברך בשמחה רבה בכל בוקר: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, שעשה לי כל צרכי" - גם בגשמיות וגם ברוחניות. כל מה שצריך לי בכדי למלאות תפקידי בעולם, כל הדרוש לי לזכות לחלקי בתורה - הכל הוא יתברך נתן לי!".

~ שאלה ו ~

מהו הקו למחשבה שִׁינָחָה אוֹתִי כְּדִי לְסַלֵּק אֶת הַקְּנָאָה הָאוֹכֶלֶת בְּתַחוּם שְׂאֵנִי שׁוֹאֵף אֶלֶיָּהּ בְּיֹתֵר - הַצְּלָחָה בְּתוֹרָה?

תשובה

כל אחד שואף להיות גאון, רק נתבונן! וכי רק גאון בתורה נקרא גאון, גאון במידות אינו נקרא גאון?! גאון במוסר ובדרכי עבודת ה' בעיון אינו נקרא גאון?! והלא המסילת ישרים בהקדמה כתב "הן יראת ה' היא חכמה", ובלשון יוני "הן" היינו "אחת". דהיינו שהחכמה היחידה היא ההתמודדות עם היצר בתיקון התאוות והמידות. למה אם כן לא לשאוף להיות גאון בעבודת ה', להיות אלוף במידת הענוה, אלוף במידת הסבלנות, אלוף בשבירת התאוות: אכילה, ממון, עריות וכדומה. וכי בשביל שאצל בני אדם אין נחשב אחד שכזה לגאון, נסחף אנו לזרם הקלוקל אצל בני אדם!?

והלא אצל הקב"ה אתה נחשב לאלוף, לגאון, לעובד אמיתי, וכי לא כדאי יותר להתחשבן עם הקב"ה מאשר להתחשבן עם בני אדם שאצלם החנופה והכבוד המה המדברים. מה יתן לך האדם, הרי כל האדם כוזב.

צא וראה בחוש!

יתכן תלמיד חכם מופלג ידען ועמקן בתורה להפליא, אלא שאין לו שום מישרה ציבורית, וגם יחוס אבות אין לו, ולא "זכה" לשום מעמד בציבור, יושב הוא בענווה ובפשטות בד' אמות שלו ללא איצטלא דרבנן ועוסק יום ולילה בתורה, ולעומתו צורב צעיר ש"זכה" ב"דמי ימיו" למישרה מכובדת כראש ישיבה או רב עיר, ובכן בהתאם לתפקידו מתהדר הוא באיצטלא מכובדת כנהוג.

ובכן, מדרך העולם להתרגש ולהתפעל ולדבר במורא ופחד מזה האחרון, ואילו מהראשון, אף שמגיע לו כל כבוד שבעולם, אין אימה ממנו, ויוכלו בני אדם להרשות לעצמם לדבר עמו בחופשיות וגם קצת בדרך צחוק, אם כן הרי שייחסם של בני אדם הוא שיקרי ואינו אמיתי כלל, בני אדם מתפעלים מהחיצוניות, אין להם ערך מספיק לפנימיות. ובפרט בדורנו שהשקר מכסה ארץ והבלבול הוא גדול, חכמת "הפלפול" כבשה עולם, והיא המודדת להקטין את הגדולים ולהגדיל את הקטנים, ואין כאן המקום להאריך, ואף שנצרך להאריך בזה לצערנו. (והארכתי בזה בקונטרסי "לולי תורתך" - קונטרס לבני תורה).

ואילו אצל הקב"ה אין שום ערך לחיצוניות, אדרבא רק גורעת החיצוניות המהודרת והשחצנית, וכל הסתכלותו של הקב"ה הוא על הלב - "קוב"ה ליבא בעי" (סנהדרין ק"ו ע"ב).

אם כן, למה לא נקדיש את מרצנו ועמלנו למצוא חן אך ורק בעיני ה', שרק היא שתעמוד לנו בבי' עולמות להיות אהובים למעלה ונחמדים למטה באמת.

~ שאלה ז ~

פִּיצַד יִשְׁתַּמֵּשׁ הָאָדָם הַלְקוּי בְּמִדַּת הַקְּנָאָה לְאִפְּן חַיּוּבֵי לְפִי הַיְדוּעַ שֶׁבְּכָל מִדָּה אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְשִׁלְיֵי וּלְחַיּוּבֵי?

תשובה

הרמח"ל ב"דרך עץ חיים" נוקט שהעצה הטובה ביותר לקיים מצוות וליזהר מעבירות הוא הקנאה, דהיינו לראות את הצדיקים כמה הם אהובי ה', כמה כבוד מחכה להם לעולם הבא, וגם בעולם הזה הינם מכובדים ביותר וזוכים ומזכים לרבים ובכך מגדילים את חיבתם לפני המקום לבחור בהם ולהרעיף עליהם מכל טוב, ויכניס קנאה בלבו להיות כמו כן כמותם.

ולמשל יצייר לעצמו שהוא בחברה של תלמידים, והמצטיינים שנבחרו כמצוינים בלימודם מקבלים כל אחד דירה בעלת 4-5 חדרים חינם.

האם לא תעלה קנאתו בהם, אחר שהוא עצמו דר בדירת טחב!?

וזה עוד בעולם הזה, בערכים הנפסדים עץ ואבן הבל הבלים, ועם כל זה לא יוכל האדם לסבול על עצמו קנאה זו.

על אחת כמה וכמה שהמדובר הוא בערכי עולם הבא, שהעונגים שם הינם נצחיים בכמותם ובזמנם, ומתוקים באיכותם לאין שיעור והשגה בהם לאדם עלי אדמות, שבודאי יש לקנאות בזוכים בהם להיות כמותם, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה לחמוד קרבת ה' ולחפוץ בידידותו.

חמדה

~ שאלה א ~

היאך נתן להתגבר על מדות כ"לא תחמד" ו"לא תתאווה", שְׁהִמָּה לְאוֹיִם שְׂבֻטָּבֶע הַלֵּב?

תשובה

בלאווין כעין אלו בלתי אפשרי לעבוד באופן ישיר, משום שהוא דומה לשן ששורשה רקוב, ומפני כך נראה בה הרקבון, והאדם מטפל בחיצוניות רקבון השן לצובעה יפה שלא תראה רקבונה, הלא טועה הוא, לפי שסיבת הרקבון הוא מהשורש, ועליו לטפל בשורש השן ולא בחיצוניותה.

כן במידות אלו השורש רקוב אצל האדם ולכן הענפים המה רעים, שורש החמדה והתאוה הוא מפני שהאדם מייחס ערך וחשיבות לערכי עוה"ז הנפסדים, ומתוך שחשובים המה לו - חומדם ומתאוה להם. אולם אם יטפל בשורש והעיקר, וישנה השקפתו לערכי העולם ויאפסם ויבטלם בדעתו, ולעומתם יתן ערך לערכי עוה"ב שהמה התורה והמצוות, אזי במילא יסתלקו ממחשבתו תאוות וחמדות אלו אחר שיחליט לבלתי נתון להם ערך עצמי.

וכמו שטרות כסף שנפסלו במדינה, אזי תיכף בהודע פסלותם מיד יורד ערכם אצל בני אדם להחשיבם כאפס הגמור, כמו כן אם יפנים האדם לעצמו פסלות ערכי העוה"ז והיאך אינם אלא לרועץ ולרע לאדם בב' עולמות, מיד לעומתם יתן ערך לתורה ומצוות ובהתבוננות מעמיקה ומתמדת בעיקר זה יעזור לו מאד להגמל מהחמדה והתאוה.

~ שאלה ב ~

מדוע הצדיקים עובדי ה' בכל לבם לתקן מדותיהם ולקבש תאוותיהם, ולהקביל כל חמודות העולם ולסלק אהבתם מהם עד קצה האחרון, לא מצינו שפעבדו על סלוק אהבתם מנגיהם, שהוא לכאורה אהבה חיצונית?

תשובה

שאלה זו נזכרה בספר "נתיבות שלום", ושם עונה הוא כדי שלא להכהות את חוש האהבה שלהם כלפי בוראם, ולכן השאירו בחינת אהבה לאשר ימשכנו החומר והוא אהבת הבנים, על מנת שישאר חוש זה חי לאהבת ה'. ודוקא בחינת אהבה זו בחרו לעצמם להותיר אצלם יותר מדבר אחר לפי שבו יש תועלת והוא להשקיע בחינוכם וגדילתם של בניהם לתורה ויראת שמים.

~ שאלה ג ~

במה יתנחם האדם שהנו בעל תאוה עזה, או בעל חמה עזה יותר מחבריו, וכן בירת המדות הרעות, ולבו מר עליו למה נברא בעל תאוה או בעל חמה שבזה רע הוא יותר מחבריו?

תשובה

ובכן בזאת יתנחם, ראשית ידע שכל התגברות קטנה וצעד קטן קדימה אצלו דווקא - למעלה גדולה תחשב לו, ופעם אחת בצער שווה ממאה פעמים שלא בצער, ועוד ידע מה שכתב "הצדקת הצדיק", שבדבר שאדם לקוי ונגוע בו, באם יתקן ליקויו - בזה יושלם במדריגה של שלימות באותו דבר יותר מאחר שיצרו אינו תוקפו כ"כ, כך שאדרבא יתעודד לראות שבכאן מונח יסוד גדילתו, וליקויו דוקא הוא הסיבה לגדילתו והבאתו לשלימותו, ולפום צערא אגרא.

ולמשל, מי שהוא בעל חימה, הלא לכשיתקן מדת הכעס נצרך שילך עד קצה האחרון כמבואר ברמב"ם, וירחיק הכעס ממנו בכל היכולת ובקיצוניות, וכן בעל התאוה ירחק ממקום התאוה אפילו לעיר אחרת, ומכל אשר יחשוש לבו שמא יפול - יברח כמו מאש, ולא יביט אפילו בבגד אשה שאינה מכירה, כי ירחיק לכת מאד מחמת חוס תאותו וישמור עינו ולבו כל הימים לרבות הלילות במשמר כבוד, ובקיצוניות זו זוכה הוא לדרגת "צדיק". משא"כ זה הקר במזגו לא יחוש להיות קיצוני כ"כ, ופה יביט בעיניו, ושם ישחק ויקל ראש עם הנשים אחר שבין כה אין חומו מתחמם כ"כ עי"ז, ובכך הלא מתרחק הוא ממדריגת הקדושה כראוי.

ובכן כמו שאמרו חז"ל (סוכה נ): "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו", כן הוא להיפך: כל שיצרו גדול מחבירו סופו להיות גדול ממנו.

לְכָל אָדָם יִשְׁנֶם לְקוֹיִים מְסֻיָּמִים שֶׁהוּא לְקוֹי בָּהֶם בְּיוֹתֵר - בְּאִיזוֹ מִדָּה אוֹ תְּאֵנָה רָעָה, וּבְהֶכְרַח שְׂיֵהָא מְלִיָּה אֲצֵלוֹ בְּמַהֲלָךְ הָעֲבוּדָה בְּלְקוֹי זֶה שֶׁהוּא לְקוֹי בּוֹ מְעִידוֹת וּנְפִילוֹת וְזֶה גוֹרֵם לְהִיּוֹת מַחְלִישׁ וּמִיָּאֵשׁ מְלַעְשׁוֹת בְּשִׁלְמוֹת גַּם אֶת מָה שֶׁכֵּן אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת, הֵיאָךְ נִתֵּן לְמַנְעַ תּוֹפְעָה זֹאת?

תשובה

ידועים המה דברי ה"צדקת הצדיק" לרבי צדוק מלובלין, וכמו כן הובאו הדברים בספר "שבת מוסר" (סוף פרק כז) שהאדם הלקוי במיוחד במדה או תאוה רעה מסוימת - על מדה או תאוה זו בא הוא לעולם לתקן, ועל כן קשה לו במיוחד לתקנה, והעבודה עליה קשה היא מאד, וכל התקדמות בה אצלו היא קנין גדול, מאחר וקשה לו במיוחד לתקנה אזי כל צעד קטן שצועד הוא קדימה במדה זו נחשב להרבה, כי פעם אחת בצער יותר ממאה פעמים שלא בצער.

א"כ על הלקוי במידה או תאוה מסוימת להבין שאין סיבה שתהא בכך השלכה של חלישות הדעת על יתר הדברים שהינם בהישג ידו, לפי שאדרבא, זהו לא לגריעותא מה שהוא לקוי במדה או תאוה זו, אלא זה למעליותא בשבילו, כי כאן נמצא ומונח מקום גדילתו ובנינו, וממדה זו או תאוה זו אם יתקנה יצמח ויגדל לשלימות נפלאה, כך שאין לו לראות עצמו נחות ובוודאי לא מיואש להיותו לוקה במדה זו ואפילו כשהוא גרוע בה יותר מחבריו, אדרבא, ממנה מקור שלימותו, והיא ורק היא תהא הסיבה לגדלותו ולשלימותו ולא מיתר המידות האחרות שאינן לקוי בהם כ"כ, ושעליהם דוקא הוא שמח שהנו מצליח, אדרבא עליו לשמוח שגילה בס"ד את ליקויו ובזה כבר חצי ההצלחה בידו להיותו יודע מה תפקידו וחי הוא באמת ולא בשקר ובדמיון.

ואם כן מה צריך זה להשפיע עליו ולהחלישו מלאמץ עצמו ביתר הדברים שהוא חזק בהם. הלא כשיתחזק בהם יהא לו יותר קל להשלים עצמו "בפרויקט" האמיתי שלו, א"כ אדרבא כשישמח בידיעתו מה תפקידו, ולא יתעצב בראותו כובד משא העבודה שעליו, ויתן דעתו לקחת עליו לתקן עצמו בזה, לא ישבר ולא יפול, ויאחוז בכל אשר יוכל ובפרט במה שכן בהישג ידו כדי להצליח לעמוד ולהשלים ליקויו.

אהבת הבריות

האם מתר לצער את השני לתועלת?

תשובה

בשו"ע חו"מ (הלכות גניבה סימן שמ"ח סעי' א') מובא שאסור לגנוב על מנת לשלם כפל, דהיינו אף שרצונך להיטיב לנגזל או לניזק אין לך רשות להקדים לגוזלו ולצערו מקודם (ועיי"ש בש"ך הלכות גזילה סי' שני"ט סעי' ב' באילו אופנים שרי, ועיי"ש אופנים שכמעט ואין צער לנגזל).

ועוד דהנה מצינו שפנינה ציערה לחנה לשם שמים ונענשה, (עיי' בפסיקתא רבתי מד, ז-ח שכל בן שהיה נולד לחנה היתה פנינה מקברת ב' בנים רח"ל).

הרי שאין לצער לשם שמים.

וכל הנ"ל באופן דליכא לאפרושי מאיסורא, וכגון באופנים הנזכרים: על מנת לשלם כפל, או על מנת שחנה תתפלל יותר מקירות לבה וכיוצא. אומנם כשהוא לאפרושי מאיסורא, וכגון השח בחזרת הש"ץ שגוערין בו, וכן בכל מעשה איסור שעושה אדם יש להפרישו ולהוכיחו הגם שיתבזה והוא כאשר הוכיחוהו כמה פעמים ולא שמע.

אומנם כאן צריך זהירות יתרה שתהא התוכחה לשם שמים על מנת להצילו מהאיסור בלבד, ושלא תתערב פה פניה של חיסול חשבון בינו לבינו חלילה.

~ שאלה ב ~

היאך ידע האם פּוֹנֵתֵנוּ בְּתוֹכָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם "טְהוֹרָה" או עִם תְּעַרְבֵת פְּנִיָּה, וּבְפֶרֶט כְּאֲשֶׁר יִשְׁנֶה תְּעַרְבֵת פְּנִיָּה וְרַק מִשְׁתַּדְּלִים אָנוּ לְסַלְקָהּ וּלְכַוֵּן לְשֵׁם שָׁמַיִם?

תשובה

נראה שהמבחן הוא בכך, האם באופן תוכחה זו שאתה קם להוכיח את חברך היית גם מוכיח את אהובך, כמו בנדך או ידידך וכיוצא באלה שאתה איתם באהבה ובידידות, ואם כן, אז יש מקום להניח שכוונתך לשם שמים.

וכמובן כשהנדך מתאמץ להסיר תערובת פניה בתוכחתך.

~ שאלה ג ~

היאך נתן לקיים מצות "ואהבת לרעך כמוך", היתכן שיחפץ אדם לתן לחברו את אשר יאהב הוא עצמו, וישאר הוא משלל מאותו טובה למען חברו?

תשובה

הביאור הפשוט במצות "ואהבת לרעך כמוך" הוא כדברי הרמב"ן, שכוונתו שתרצה ותחפוץ שיהא חברך במעמד כמותך, שאם אתה עשיר אל תהא צר עין על חברך שיהא עשיר כמוך, ואם אתה חכם אל תהא צר עין על חברך שיהא חברך כמוך, שכן דרך האדם לחפוץ להיות "יחודי" ומצטיין בדבר מסוים יותר מחבריו כדי שתהא ניכרת התבלטותו, ועל זה צוותה תורה "ואהבת לרעך כמוך", שאל ירע בעיניך שיהא חברך במעמד כמוך ואך שבכך תוסר התבלטותך על אחרים וכביכול יקום לך מתחרה.

כך שלהרמב"ן זו מצוה מתמדת, שיחשוב האדם, הלואי והיה גם לחברי כל הטובה והברכה שיש לי, ואיני צר עין בכך שישנם עוד אנשים השווים למעמדי.

~ שאלה ד ~

מהי העצה להגיע לאהבת הבריות, ולסבבלם פשנוהגים באפן מאוס?

תשובה

כלל גדול במידות, והוא המבואר ברמב"ם הלכות דעות, להלך מתחילה בקיצוניות ואז יבוא לדרך המלך.

לכן מה טוב אם יכול האדם לנדב עצמו לסייע בעתות מסוימים למוגבלים, שבשביל חיצוניותם הבריות נדחים ונגעלים מהם לסיבת מוגבלותם בנקיון גופם.

וכשינדב עצמו לסייעם לכאלה, בוודאי יוכל שאת לסבול עול הסובבים אותו וכגון לסבול אדם האוכל ולועס לידו, או אדם המקנח או יורק לידו, שהמה דברים קטנים למי שנדב וסייע למוגבלים הדוחים ביותר את הבריות, ומהקיצוניות יבוא לדרך המלך.

והוא דבר גדול ומעלה יתרה, שמצינו אותה ברבי יהושע בן לוי (כתובות ע"ז ע"ב) שזכה להיכנס חי לגן עדן, שהיה כורך עצמו ונצמד ל"בעלי ראתן" בשעה שהוא עוסק בתורה ומושיבם אצלו, ובעלי ראתן מבואר ב"מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 190) שהיא מחלה קשה ומדבקת עד שהאמוראים היו נזהרים אפילו מזבובים ששכנו על בעלי ראתן, ויש שלא היו יושבים במקום שנשבה רוח שבאה מהכיוון שלהם, ויש אחרים שלא היו אוכלים ביצים שנולדו באותו מבוי שהמה שוכנים שם (כתובות שם), ואילו רבי

יהושע בן לוי היה נדבק עם בעלי ראתן בשעה שהיה עוסק בתורה ומושיבם אצלו.

ויתבונן האדם שכל יהודי ויהודי חשוב הוא אצל מלכו של עולם, ואם כן מי אני לבוא אחר המלך ולשנוא את אשר אהב, או להיגעל ולמאוס יהודי היקר אצל מלכו של עולם.

~ שאלה ה ~

היאך ובמה יפתח האדם אם יש בו מדה נפלאה זו של אהבת הבריות?

תשובה

אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו, נשתמש בבי' פרטים האחרונים, ובכך אדם שמוכן להשקיע בחברו ממון, או זמן, שהוא בעצם ממון, שהרי בזמנו יכול האדם לעשות ממון, וכמו כן מבליג בשעת כעסו על חברו שבזהו או שהפסידו שלא להשיב לו כגמולו, ועושה זאת לא רק מפני הזכות שתהא לו עצמו מדין מעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, אלא מתבונן הוא לו היה זה המעליב בני או בתי שאני אוהבם למאד, וכן לו היה זה הנצרך לי לממוני או לזמני בני או בתי וכי הייתי נמנע מלהשקיע בהם זמן וממון, כן אעשה לכל יהודי שיש ביכולתי לעזור לו, זהו איש אשר אהבת ישראל בלבו.

~ שאלה ו ~

היאך נתן לחזק את אהבת הבריות בלב האדם?

תשובה

1. להתחיל עם שלא לשמה, לזכות לטובה וברכה ולשם טוב בעוה"ז דהיינו על מנת להיות אהוב ומכובד, ואיזה מכובד המכבד את הבריות, וכמו כן אמרו: "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים", ולכך יתחיל בשביל הבטחה זו עם שלא לשמה על מנת לזכות בסוף ל"לשמה", דהיינו לעזור, לתמוך, לייעץ, להסתבלן, להעביר על המידות, כדי שיזכה לכבוד ולרחמי שמים בעולם הזה, ויבוטל מעליו גזירות קשות ורעות ומכל בני משפחתו וכיוצא.

2. להתעלות עם השלא לשמה לצורך זכיה לאריכות ימים ולעולם הבא.

3. יתבונן ויתכוון למצוא חן בעיני ה', שהרי אב שמצא מי שאוהב את בנו, בוודאי יאהבהו וימצא חן בעיניו על היותו אוהב את בנו.

4. יתעלה לכוון לשם שמים, ויתבונן אם זה בנו של הקב"ה בוודאי יש לו להקב"ה ענין וחפץ בו, ואם כן מאחר ואני אוהבו לבורא חייב אני כמו כן לחזק בקרבי אהבה לברואיו שחפץ הוא בהם.

אהבת ישראל

~ שאלה א ~

מה הן העצות לפתרון שנאת הבריות?

תשובה

א. לדון לכף זכות, וגם את המשחת ביותר יש לדון לזכות שקשה לו לכבש את יצריו.

ב. אם יש לך שנאה על מישהו - התפלל עליו והזכירנו בתפלה לישועה ורחמים ובזה תוסר ותסלק השנאה.

ג. אדם שדחוי ומאוס אצלך, ראה דוקא לשוחח עמו כי השתיקה והפרוד מגבירים את השנאה והדבור דוחה את השנאה. והוא כולל גדול להסרת השנאה, וכן בדוק הוא שאותו אחד ששנאת לאחר דבור רעות - הכל סר כלא הנה.

ד. אם יש לך על חברך משהו אל תשאיר בלבך, אלא שוחח אתו והגד לו מה שבלבך עליו.

ה. תן לשונך מתת יד, צדקה או מתנה, והטבע מחיב לאהב את מי שנותנים לו.

ו. סבר פנים יפות וחיוך לשונא משבית את השנאה.

ז. לחפש נקדות טובות בשונא.

ח. אל תתלה את הצלחת חברך בכוחו ועצמתו אלא תאמין שזו מתת אלקים לו, ואז אין מה לקנא שהרי האמונה מחייבת לדעת שהשפע של האדם זה לא מפתח האדם כולל, ואם כן המקנא הרי מתמרד נגד הנהגת ה' ומערער עליה.

ט. תפלה על זה עצמו - שתוסר שנאת הבריות ממך.

י. להרבות במעשי חסד והטבה עם הבריות ומעשים חיצוניים משנים את הפנימיות, כי "אחר המעשים ימשכו הלבבות" (מסילת ישרים).

יא. יאמת לעצמו - כשם שהוא דן את חברו כן דנים אותו ובכך פוסק הוא דין לעצמו.

~ שאלה ב ~

מה העצה לסלק את השנאה הנובעת מקנאה?

תשובה

לההביל ולאפס את ערך דבר זה שהנך מקנא עליו, למשל עשר, נוי, הצלחת עולם הזה, וכדומה. להתבונן, שהרי הבל המה ואין אדם לוקח עמו אלא תורה ומעשים טובים והמה התכשיטים האמתיים של הנשמה, שאר הדברים אינם אלא נגע צרעת לנשמה, ואדרבה כל מי שמחסר מהם, עבודתו קלה להגיע למטרה - עולם הבא - נקי וטהור הרבה יותר ממי שמשפע מהם שעבודתו קשה עשרת מונים.

עוד יתבונן הלא העקר זה השמחה והשלחה, מי אמר שאדם זה שלו עם כל השפע שיש לו הלא מטריד הוא בשלו, יש לו מנה רוצה מאתים וכוי לא חסר ליצר סבות להטריד ולסבב אדם לצער ולגון גם כשהנו משפע בכל עניני עולם הזה, ואם כן מה יש לקנאות בערכים הנפסדים שסופם להוריד לבאר שחת.

קנאות

~ שאלה א ~

מה בין תזכחה לקנאות?

תשובה

תזכחה היינו שמוכיח אדם את חברו מבלי שקיים בכך חשש סיכון למעמדו או לפרנסתו. קנאות היינו שמקנא להי ואף שקנאות זו עלולה לעלות לו במחיר פרנסתו או חייו, כדוגמת פנחס ואליהו שקנאו קנאת הי' על אף סכנת חייהם שהיתה כרוכה בדבר.

~ שאלה ב ~

מהי מעלת הקנאות?

תשובה

מעלת הקנאות לבטל גזירות מעם ישראל, וכמו שמצינו אצל פנחס שבקנאותו השיב חרון אף ה' מישראל ואף שהיתה הגזירה בעיצומה שכבר החלה המגפה בפועל בעם, ובקנאותו - במלוא עוצמתה של הגזירה - עצרה מישראל.

~ שאלה ג ~

האם היום בְּיָמֵינוּ נִתֵּן לְנֹהֵג בְּקִנְאוֹת, וְהַכִּיצַד?

תשובה

על פי המבואר שגדר קנאות הוא למסור נפש עד כדי סכנת פרנסה או חיים עבור כבוד שמים, הרי שמושג קנאות בהחלט שייך גם בימינו, וכגון שהאדם נוהג בשמירת העיניים כראוי, וכן בשמירת הלשון כראוי, ובכך הנהו מאוס על בני חברתו או משפחתו להיותו נחשב כקיצוני ועם כל זה הוא נפשו על כל הבזיונות והאיומים שמטיחים כנגדו.

ובפרט מצוי הוא אצל בעלי תשובה, שמהפך חייהם מחילוניות לשמירת מצוות כרוכה בהרבה מקרים בקפוח פרנסתם, וכגון שפרנסתם היתה באופן שאינו תואם את מצוות התורה, ולפעמים מהפך חייהם תלוי בפירוק הבית ובחורבנו כשלא ניתן להמשיך באותו בית באופן שתשמר דרך התורה והמצוות וכיוצא, זוהי קנאות.

~ שאלה ד ~

חֲטָא בְּנוֹת מוֹאָב גָּרַם לְקַטְרוּג עַד כְּדֵי כְּלִיּוֹן עִם יִשְׂרָאֵל לְוִלֵי בְּאֵ פִינְחָס וְקִנְיָ קִנְיָת ה', הַיּוֹם אָנוּ בְּמַצֵּב הַגְּרוּעַ הַרְבֵּה יוֹתֵר מִחֲטָא בְּנוֹת מוֹאָב. הַיַּאֲדָּ אִם כֵּן נִשְׁרָדִים אָנוּ וְאִין לָנוּ כְּפִינְחָס הַמְּקַנֵּא קִנְיָה לְה' כְּאִזּוֹ?

תשובה

לפי המבואר לעיל, גם היום ישנם רבים שהם בגדר פנחס, מאחר וגדר הקנאות היא למסור חיו, מעמדו על כבוד שמים, כאמור, גם היום בימינו ישנם לא מעטים, ובפרט בעלי תשובה, המוסרים נפשם ומאודם על ה', אנשים ונשים, והם הם הקנאים האמיתיים העוצרים גזירות, והשרדותנו בזכותם.

בזמן פנחס האקטואלי היה לדקור בחרב את זמרי וכזבי, הקנאות האקטואלית בימינו היא להסכים להידקר בחרב הבזיונות, בחרב, איום או אף בפועל - הרס וחורבן הפרנסה והבית.

~ שאלה ה ~

האם לנקט בקנאות זו מידת חסידות או שהיא חובה?

תשובה

לנהוג בקנאות על מנת להציל את עצמו מאיסור, וכדוגמת הבעלי תשובה שנוקטים בקנאות על מנת שהם עצמם ינצלו ויוכלו לקיים תורה ומצוות כראוי, וכאמור למסור עבור כך את הפרנסה המעמד והבית, בודאי שזו חובה ואינה ממידת חסידות בלבד, וגם אם יש לו פניות, צריך להשתדל להסירם ולהציל עצמו מהחטא, וגם אם לא יוכל - מחויב הוא להציל עצמו על אף הפניות מאחר ועיקר כוונתו שלא להיכשל בחטא.

אומנם לנהוג בקנאות על מנת להציל אחרים ולמונעם מעוון, וכדוגמת פנחס, אין הנהגה זו מתאימה לכל אחד, והטעם הוא כי צריך מאד להזהר מפניות ואינטרסים, כי בקלות יכולים להתערב מחשבות חיצוניות של נקמה, כבוד, שנאה וכיוצא. ורק הנקי והבר-לבב מכל פגיעה זרה, שטהרת נשמתו זועקת לקנאת לכבוד ה', הוא הראוי לכך.

והיותר נכון שהקנאי באמת עושה זאת מבלי לשאול, כי כל עניני הקנאות בדרך כלל הינם "הלכה ואין מורים כן", והטעם הוא לפי שאין החכם הנשאל יודע תעלומות זה הבא לקנאות קנאת ה' האם הדבר מטהר לבו באמת או לא. לכך בענינים שכאלו עושה זאת הטהור לב מבלי לשאול, כי הדבר נובע מזיקת טוהר לבו באמת שאינו יכול לראות בזלזול כבוד ה'.

~ שאלה ו ~

מה הם הגורמים השלילים שיתכנו להביא את האדם לידי קנאות, שיש להזהר מהם?

תשובה

במידת הקנאות מצינו כמה סיבות המטעות הדוחפות לכך :

א. מסיבה שפלוני אינו דוגל בשיטה שלי ראוי הוא לעונש.

ב. בכך שאאבד אויבי ה', יתעלה שמי ויתקלס כבודי בעיני ה'.

ג. יוגדל שכרי בעולם הזה ובעולם הבא.

ד. אינו יכול לראות מעשי רשע ושחיתות, וזאת מחוסר הנוחיות שהוא שרוי בה - ומאהבתו את עצמו - אין הוא יכול לראות את הנעשה, לפי שזה נגד מנהגו ואורח חייו, ולכך קם ומאבד את עושי רשע.

ה. מתוך שנאה לְרָשָׁע, דהיינו שכתוצאה ממעשה הָרָשָׁע של הָרָשָׁע נכנסה בלבו שנאה לְרָשָׁע, וזו נגיעה, שהרי אסור לשנוא את הרשעים אלא את רשעותם בלבד.

~ שאלה ז ~

מהו המִבְחָן הָאֵם הָאָדָם מְקַנָּא בְּאִמָּת לְלֹא פְּנִיּוֹת?

תשובה

אפשר לבחון זאת בדרך שיעיד המקנא על עצמו שמעשה קנאות זו שעושה הוא בחבירו היה עושה גם באוהבו כבנו או בתו, והאהבה הטבעית והעמוקה כלפיהם לא היתה מונעתו מעשות מעשה קנאותו. וכמו כן שידע בעצמו שהיה עושה זאת גם לאחד שפרנסתו ממנו וכגון מעבידו וכיוצא, כך שיעיד על עצמו שלא היה מונעו ממעשה הקנאות לא האהבה ולא הפרנסה ולא שום מעמד שהוא.

וכגון: אדם המקנא בחברו על היותו מדבר בחזרת הש"ץ וגוער בו - כדין ה"שולחן ערוך" בפני רבים כנ"ל (כשהוכיחו כמה פעמים בצנעא ולא שמע), צריך שתהא לו בזה אמיתות שעושה הוא מעשהו לשם שמים וכגון שידע ומכיר בעצמו שקנאות ומחאה כזו לבזות אדם ברבים היה עושה כן גם לבנו או למעבידו, וכן יודע הוא שמצליח לסלק כל שנאה ואיזהו חשבון זר וחולין בתוכחה קדושה זו, ואם לא כן יחשוד בעצמו שיש לו כאן איזו פניה של נקמה, שנאה, וכיוצא. וכזו היה קנאותו של פנחס שקנא קנאת ה' לשם ה' באמת.

כך שהקנאות כמה שנראית היא כאכזריות כלפי חוץ, אין לעשותה אלא מלב אוהב, ומתוך לב מלא אהבת ישראל באמת לטובת החוטא שיפרוש מחטאו, ולכבוד שמים שלא יתחלל, ח"ו.

נקמה

שאלה

היאָדָּ: יִנָּצֵל הָאָדָם מִנְקָמָה הַמְּתוּקָה כְּדָבָשׁ (כלשון המסילת ישרים)?

תשובה

להינצל מנקמה ובפרט לטהר גם את פנימיותו ממחשבת נקם לא יתכן מבלעדי אמונה במדריגה גבוהה של בהירות והכרה ברורה.

המאמין בהכרה ברורה שכל הנעשה הוא מאיתו יתברך, ידחה מחשבת נקם מלבו, והוא כמשל ראובן שהזיק לשמעון, היעלה על הדעת שתצטנן נקמתו של שמעון בהכותו את לוי, בודאי לא, שהרי ראובן הוא שהזיקו.

כן המאמין השלם מצליח שלא לצנן את נקמתו בהכותו את זה שהזיק לו - ביודעו שבעצם לא זהו הוא שהזיקו אלא גזירת ה', ואם כן מפנה את התיחסותו בהכאה לרבונו של עולם ולא לבשר ודם.

וכמו שאמר יוסף לאחיו שמכרוהו למצרים, ובגרמא שלהם ישב בכלא במצרים י"ב שנה, ומה היתה תגובתו בהודעו לאחיו: "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים". ובזה הסיר כל מחשבת נקמה ממנו.

ולמדריגה זו זכה יוסף מתוך האמונה שהיתה אצלו בהכרה ברורה למאד, וכמו שהצהיר בעומדו לפני פרעה: "בלעדי, האלקים יענה את שלום פרעה".

ולאמונה בגודל כזה זכה בזכות היותו נוטר יסוד, וכמו שהסברנו בשו"ת בעניני אמונה ובטחון, שהקדושה מביאה לאמונה, אחר שהנוהג בקדושה מסולק מאצלו שוחד הטמטום של העבירה שבעיקרה היא העריות, וכמאמר הגמרא (סנהדרין סג): "יודעין ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש ולא עבדו אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא", ואז כמו כן מסתלקים המסכים מבהירות האמונה.

חשדנות

~ שאלה א ~

מֵאַיִן נֹבְעֵת מִדַּת הַחֲשָׁדָנוּת? וְהֵאֵם מִדָּה זוֹ חַיּוּבִית אוֹ שְׁלִילִית?

תשובה

מידת החשדנות נובעת מדמיון מפותח. ישנם בני אדם שדמיונם מפתח הַשְּׁעָרוֹת למרחוק, ופעמים יצדקו בדמיונם, ועל הרוב שלא יצדקו.

ועצם תכונה זו של דמיון מפותח יש בה שלילי וגם חיובי וכמו בכל מידה כידוע.

לימוד המוסר בנוי על כח הציור והדמיון כידוע מחכמי המוסר. בעל דמיון מפותח, יכול לפתח בדמיונו ולצייר במשלים שונים את חיובי האדם בעולמו, ועד כמה מחדליו רעים ופוגעים בו, ציורי עולם הבא, ציורי שכר ועונש וכיוצא.

וכמובן שיכול להשתמש בתכונתו זו לאופן השלילי, לצייר ולדמיין דמיונות על בני אדם ולחשדם בדברים שלא היו ולא נבראו כיד מדת החשדנות "הטובה" עליו.

ועוד רעה היא מדת החשדנות, שהאדם יכול מכוחה לפתח על עצמו חששות ודאגות וחרדות שוא, שמא חולה הוא בחולי הזה ושמא עלול לקרות לו כך או כך. וליפול בחולי הדאגה שמקורו ממידת החשדנות כשהיא במידה מופרזת.

~ שאלה ב ~

היאך נגמלים ממדת החשדנות לבלתי השתמש בה באופן השלילי?

תשובה

יש לאחוז במידת "התמימות", להתחיל בתמימות עם ה', שבנקל יותר יקנה אדם מדה זו כלפי הקב"ה לבטל דעתו ושכלו מכל וכל להנהגת ה', וירגיל עצמו בכל אשר יארע לו להתמס עם ה', ובכך יתרגל לגרש מעצמו מידת החשדנות הגרועה שהיא היפך מדת התמימות, להיותו בחשדנותו חושש וחושד שמא נעשה לו עוול, ובתמימות יפעל היפך מזה, כי יאמין שרק גזירת ה' היא תקום ומה נפקא מינה בכך שאני חושד בפלוני שרוצה להרע לי, או שאני חושד בעצמי שמא יש לי חולי כזה וכיוצא.

וכמו כן כשיאחז במידת התמימות בה', יקנה מדה זו כמו כן למתן את מידת החשדנות שבו כלפי בני אדם לבלתי חשדם בחשדות יתרות.

~ שאלה ג ~

החושד בחברו שלקוי הוא במדה רעה מסימת, או בתאוה מסימת, או שחטא בחטא מסיים כגזל ואונאה, גאון ושקר וכיוצא, האם בהכרח שהוא החושד - כמו כן לקוי בזה, דאם לא כן מאין לו להעלות כזאת על חברו או שאין הדבר בהכרח?

תשובה

כפי הנראה הוא, יש "חושד" ויש "פוסל", אמרו חז"ל (קידושין ע"א) כל הפוסל במומו פוסל.

ואם כן יש חילוק, החושד בחבירו ואינו מחליט בדעתו לפוסלו, אלא שהדבר אצלו רק בגדר חשד, אזי אין בהכרח שהוא כמו כן לקוי באותו דבר, לפי שחשדו זה נובע מדמיון מפותח וכמו שביארנו לעיל, והעובדה, שיתכן אדם שהוא כשלעצמו כשר בענין הגזל, ומכל מקום מדמיונו יחשוד במישהו שגנב ממנו את כספו.

אולם "הפוסל" דהיינו המחליט שחברו פסול, ואין הדבר אצלו בגדר חשד, אלא בוודאות, כנראה שבהכרח מורה הדבר שהוא כמו כן פסול, דאם לא כן מאין באה לו החלטה זו על חברו, זהו מתוך שהוא יודע בעצמו שבאופן כזה של נסיון שהוא רואה בחברו, הוא עצמו בוודאי היה נכשל, אם כן לא יתכן שבנסיון כזה שהוא עצמו נכשל בו, חברו יהא נקי... הרי שהחלטתו לפסול את חברו הוא מתוך פסול בעצמו. והם דברי הגמרא כל הפוסל - במומו פוסל.

והוא ענין קרח שפסלו למשה בהתנשאות, "ומדוע תתנשאו על קהל ה'" - היינו שפסלו בוודאות, והוא מתוך שהוא עצמו היה נגוע במדה זו וכמו שאמרו חז"ל שנתקנא על נשיאותו של אליצפן, ומכיון שהוא היה נגוע במידת ההתנשאות חשדו ופסלו למשה רבנו במידה זו עצמה - "למה תתנשאו", (וראה עוד בתשובה הבאה).

~ שאלה ד ~

גְּדוּלֵי חֲכָמֵי הַמוֹסֵר שְׁהִיוּ בְּעֵלֵי עֵין חֲדָה לְחֹדֵר לְעֵמֶק נְבָכֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁל חֲנִיכֵיהֶם וּלְגִלּוֹת מִשָּׁם נִקְדוֹת תִּרְפָּה שְׂאִין עֵין רְגִילָה שׁוֹלְטֵת בָּהֶם, וְרַק הֵם בְּעֵמֶק הַסִּתְּפָלוּתָם יְכוּלִים לְגִלּוֹת זֹאת, הַאִיךְ מְסִתְּפֶדֶת תְּכוּנָה זוֹ עִם דְּבָרֵי הַגְּמָרָא "כָּל הַפּוֹסֵל" וְכוּ? וּמֵאֵין לָהֶם הַסִּתְּפָלוּת זוֹ בְּחֹטֵט הָרַע הַמְּכַסֶּה מֵעֵין כָּל לְגִלּוֹתוֹ?

תשובה

חכמי המוסר מרוב בקיאותם ועמקותם בחכמת הנפש יכולים לגלות מידה רעה או תאוה רעה בחניכיהם שלא מתוך "דמיונם", אלא מתוך בקיאותם בחכמת הנפש, וידיעתם זו הינה מדויקת וסיעתא דשמיא מלווה אותם לדייק בראייתם אחר שכל כוונתם לתקן ולסייע לחניכיהם להובילם לדרך הטובה, ואין שייד כאן "כל הפוסל" וכו', אחר שאינם באים לפסול אלא לתקן וליישר.

אולם זה "הפוסל" את חברו, והוא כתוצאה מפרי דמיונו ושחיתות נפשו שלו עצמו, ושלא על מנת לתקן את חברו אלא אדרבא על מנת לפוסלו להשמיצו ולבזותו, זהו בוודאי בגדר: "כל הפוסל במומו פוסל", אחר שכוונתו "לפסול" ועליו אמרו: "במומו פוסל".

~ שאלה ה ~

מה הביאור בצווי התורה "בצדק תשפט עמינתך", שהוא לדון לכף זכות, וכי צויתנו לעקם שכלנו הישר ולדון לכף זכות, ובפרט כמו במקרים שראינו בגמרא באבא אומנא ואתו פועל מהדרום שדנו לכף זכות בהחקת המחשבה ביותר, היאך אפשר לצוות על כך?

תשובה

זו הטעות שלנו, לנו נראה שהתורה צויתנו לעקם שכלנו, והוא להיפך, שכלנו הוא עקום והתורה צוותה לנו לישרו, כי השכל הישר דוקא מחייב לראות נקודה טובה וזכות בזולת, ובהתרגל האדם עצמו על כך יהפך לו זה לטבע, והוא בדוק ומנוסה, וזהו השכל הישר שציוותה אותנו התורה עליו, כי שכלנו הוא עקום ומפרש כל דבר על הצד השלילי, ולא מפני שהוא הנכון, אלא מפני שזוהי תכונה שלילית ופסולה ועקומה שבאדם.

~ שאלה ו ~

היאך ישנה האדם שכלו והסתכלותו לראות זכות בחברו בו בזמן שהמציאות מורה על חיוב?

תשובה

בדוק ומנוסה שהדבר תלוי בהרגל, ונמחיש זאת:

ביקשת מחברך הלואה או סיוע מסוים, וסירב להענות לבקשתך, יתכנו ב' הנהגות אצל בני אדם:

האחד מיד ישפוט אותו לאכזר, ולאדם רע המסרב לעשות טובה, והשני יסתכל על זה אחרת לגמרי, בחושבו: מסכן זה האדם, מי יודע מה עובר עליו עתה שאין בידו לסייעני.

וכמו כן מצינו בגמרא (כתובות סו ע"ב) במר עוקבא שהיה נותן כל ערב יום הכיפורים ד' מאות זוז לעני מסוים צדקה למשך השנה, יום אחד שלח את בנו עם הכסף, חזר בנו מבלי תת הכסף לעני, באומרו: עני זה שותה יין ואוכל פטומות ומאכלים יקרים, ואם כן לשם מה ליתן לו כסף צדקה זו?, מיד אמר לו אביו - מר עוקבא: ובכן, מאחר שרגיל הוא בכך לאכול מאכלים פטומים, יש להכפיל לו את סכום הצדקה. וציוה לבנו לתת לו סכום כפול.

הנה לך ב' הסתכלויות על אותה מציאות, האחד יראה בה חובה והשני יראה בה זכות.

וכן הוא בכל ארועי החיים. למשל: נתת בהלוואה סכום כסף לחברך ולא החזיר לך, יש אחד שיראה זאת כרשעות מצד הלווה, ויש אחר שהרגיל עצמו לראות טוב, לחשוב מי יודע עד כמה עניותו של זה גרמה לו להסכים להתבייש כל כך ולא להחזיר חובו ואם כן כנראה שמצבו דחוק ביותר, וכן על זה הדרך.

דוגמא נוספת: בעל מלאכה שהזמנת לא בא למלאכתו, יש הרואה זאת כחובה ובתרעומת, אולם זה שחינך והרגיל עצמו ללמד זכות, חושש לשלמו ושמא קרה לו מקרה לא טוב שבשביל כך לא בא.

דוגמא נוספת: חברך לא בא היום לתפילה או לשיעור תורה כהרגלו, יש אשר עינו עין של חובה, ומיד ישפוט: איזה בטלן חברי זה, פתי שנתפתה ליצרו לכן לא בא לתורה ולתפילה, ולעומתו זה אשר הרגיל עצמו ללמד זכות, יאמר: אוי, שמא קרה לו משהו, שמא אינו מרגיש בטוב, ומיד לאחר התפילה יברר וישאל על שלומו והאם נצרך הוא לעזרה וכיוצא.

כך שבעצם ציווי התורה "בצדק תשפוט עמיתך", הוא ציווי שכלי ובר-ביצוע, והדבר תלוי בהרגל היאך האדם מחנך ומרגיל את הסתכלותו על בני אדם, וההרגל נעשה טבע, וכאמור שהוא בדוק ומנוסה.

וכל הנ"ל באופנים האחרונים שהזכרנו שיש לאדם לדון לזכות כשאינו לאדם נגיעה, על אחת כמה וכמה כשיש לאדם נגיעה אישית וכמו שהזכרנו באופנים הראשונים כשבקש הלוואה וסיוע מחבירו, שבודאי העין של חובה היא שתכריע לו את דעתו, ועל כך יש להתרגל הרבה לדון לזכות.

ואם הדברים אמורים בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה שיש לאדם ליזהר ולהשמר מלדון לכף חובה חכם מחכמי ישראל, או דיין הדן דין אמת מלחושבו חלילה כעיוות הדין, שבכך יחריב האדם את עולמו, ועלול לפרוק מעליו עול מלכות שמים לגמרי, ח"ו, ומעשה דקרח ועדתו יוכיח.

~ שאלה ז ~

מהו הגִּדְרִי: "כָּל הַפּוֹסֵל בְּמוֹמוֹ פּוֹסֵל" (קדושין ע"ט)?

תשובה

ההגדרה היא כפשוטה, וכמו שהזכרנו לעיל שלא יתכן שיחליט על מדה או תאוה רעה בחבירו, וכוונתו "לפסול" ולא על מנת להכשיר וליישר - אם לא שהוא עצמו מכיר בעצמו שהנו פסול בכך ולכך חשב בהחלט בלבו - היאך אם כן יתכן שחבירו מתוקן באותו דבר.

ומגלה לנו הרב "מכתב מאליהו" (ח"ה עמ' 123) שהאדם יכול להשתמש בכלל זה לדעת ולהכיר את עצמו, כי ידע שבכל פרט שהוא פוסל לחברו בהכרח שיש לו נגיעה בדבר ויחשוד עצמו באותו דבר. ויועיל לאדם בדרך זו לצאת משוחד הנגיעה של לימוד זכות על עצמו כי כל דרך איש ישר בעיניו. ולכן כל אשר תראה בחברך תייסר בזה את עצמך, וכאמור כי גם אם אין בך כולו יש בך מקצתו וגם אם אין בך מקצתו לפחות הרהור יש בך. וגם אם אין בך הרהור - ראית אחרים ולא מיחית שבזה גם יש לאדם חלק באותו חטא (מ"ק יח ע"ב)

~ שאלה ח ~

בַּמָּה יֵשׁ לְדוֹן לְכַף זְכוּת כְּשֶׁנִּמְצָא חֲטָא גָּמוּר אֶצֶל אָדָם הַגּוֹן וְאִמְתִּי?

תשובה

כל הגדול מחברו היצר מקטרג על מדרגתו להפילו, וכמו שמצינו באביי (סוכה נ"ב), וכמו שמצינו בעם ישראל בחטא העגל וכתב המהר"ל שקטרג השטן על מדרגתם העליונה בלוחות הראשונות שאינם ראויים לה.

וכן גבי יוחנן כהן גדול ששימש 80 שנה בכהונה גדולה גבר הקטרוג עליו על רוב גודלו ומעלתו בקיצוניות להחטיאו.

ועיין מכתב מאליהו ח"ה עמ' 144 בענין זה, ומדמה זאת למטוטלת או כמצוי היום "נדנדה" שככל שיעלה בה האדם לצד אחד כן כשתרד תהדוף לכוון השני, אזי כן הוא ככל שעולה האדם מצד אחד אזי בחזרת התנועה תבוא בתוקף לכיוון השני. וככל שהאדם קטן יותר כן תנודת "הנדנדה" אצלו כלפי מעלה מתונה יותר כך שהתנועה חזרה לכוון השני כמו כן מתונה יותר ומלחמתו עם יצרו אינה תקיפה כ"כ.

לכן אם ראית אדם גדול שמעשיו גדולים ופועל הוא גדולות, ולבסוף נכשל בחטא, למד עליו זכות שמדת הדין קטרגה על עוצם גדולתו לאמר שאינו ראוי לה ולכך נכשל, והסר חשדותיך ודמיונותיך ממנו.

אמת

~ שאלה א ~

הֵי אֵךְ נִתֵּן לְהַנְצִיל מִפְתוּי הַקְּשָׁה שֶׁל הַיֵּצֵר הַמְּלַבֵּשׁ עֲצָמוֹ בְּמִצְוָה, וּמִפְתֵּה לְאָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וּבְעֵצָם הִיא עֲבָרָה?

תשובה

העצה לכך להאחז תמיד במידת האמת, ולהרחיק השקר מעצמו, ולראות תמיד בשקר כמי שאינו, ולאחוז באמת אף בלבבו כהא דרב ספרא (ב"ב פ"ח), ואז יקוים בו דברי חז"ל מי שהולך בדרך אמת מוסרים לו מלאך של אמת שיורהו רק את האמת.

והדברים מבוארים היטב בספר "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 238-239) והנה לך דבריו:

בספר ראשית חכמה (שער הקדושה סוף פרק יב) הרבה לדבר בשבח מדת האמת, והיוצא מדבריו שם - שהרוצה לבחור בטוב תמיד, ידביק עצמו במדת האמת, ולא ישנה אפילו מהחלטה שחשב בלבו, כענין רב ספרא שעליו נאמר (תהלים טו) "ודובר אמת בלבבו" (עיין בבא בתרא פח. וברשב"ם).

וכתב שם עוד ב"ראשית חכמה" שהדבק באמת גם במחשבתו כנ"ל, "ומרגיל עצמו להיות כל מחשבותיו אמיתיות, גם יראה בלילה מראות אמת וידע העתידות", כי דבק הוא בהקב"ה, מקור האמת; וזוהי התחלת רוח הקודש.

ויש בזה עצה מועילה מאד להכיר את דרכי היצר כשהוא בא אליו בלבוש היצר הטוב ומפתהו לעשות "מצוה" שהיא באמת עבירה, והרבה מתקשים בזה להבחין בין האמת והשקר, אבל למי שהרגיל את עצמו במחשבת אמת לא יקשה להכיר זאת. האמת מדברת אליו בכובד ראש ודיבורו כמו תוכחה שמוכיח את עצמו, שהיא דרכה של השבה אל הלב כידוע לכל מי שניסה לעשות ככה; והשקר מדבר אליו בדרך "הגנב הקטן" שרוצה לרמותו נגד האמת שיודע בפנים לבו. הדרכים שונות כל כך עד שאי אפשר בשום פנים להחליפן - אם אך ירצה האדם, (הרי שבכל חטא דרך הבחירה היא "יודע את רבונו ומכוון למרוד בו", כיון שבלבו יודע את האמת אך מסכים לרמאותו של היצר).

וכן מצאנו במדרש תנחומא בפרשת העקידה שאמרו ז"ל שאחת מטענותיו של השטן אל אברהם בדרכו אל העקידה היתה: "תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין?", היינו שהשטן טען שאולי הציווי אל אברהם לשחוט את בנו בא לא מן הקב"ה אלא מן השטן! על זאת השיב לו אברהם: "לא משטין היה אלא הקב"ה; לא אשמע לך". והענין הוא כנ"ל, שאברהם אבינו ע"ה המלומד בדרכי האמת והדבק בה בכל נפשו היה יכול להבחין מיד מהו קול האמת ומהו קול השקר.

~ שאלה ב ~

מֵאַחַר וְהָאָדָם מְשַׁחַד בְּרָצוֹנוֹתָיו, וְהַשְׁחָד מְעַקֵּם אֶת הַשֶּׁקֶל וּמְטָהוּ כְּפֵי הָרָצוֹן, הַיֵּאֵךְ יִנְהַג הָאָדָם כְּשֶׁהֵנוּ עוֹמְדִים בְּפִרְשֵׁי דְרָכִים, וּמְצַד אֶחָד עוֹמְדִים

לו רְצוֹנוֹתָיו כְּשֶׁחָד לְהִטִּית הָאֱמֶת וּמֵאִידָךְ רוֹצֶה הוּא בְּאֵמֶת וְלִנְהֹג כְּפִי הַתּוֹרָה?

תשובה

בכמה אופנים יוכל האדם להינצל מדרך השקר כשהנו בפרשת דרכים :

א. עשה לך רב וקנה לך חבר. יתייעץ עם רבו מובהק המכירו ויודע את נפשו, או שיסביר לרב החכם ובקי ליעץ לשואליו-דבר את לבטיו וצדדיו, ויקבל דבריו באמונת חכמים באמת ובזה ינצל מן השקר.

ואם אינו מוצא רב אפשר אף בחבר טוב ואמיתי כלבבו, כי מאחר וחברו אינו נוגע בדבר יורהו כפי האמת שהורונו חז"ל עליה.

ב. אם התעוררה בלבו התעוררות רגש קדושה ואמיתית להחליט ולעשות דבר מה בקודש - ילך לעולם אחר התעוררות זו, וידע שכל מה שיבואו לבטים וספיקות לאחר מכן המה מצד יצרו הרע, זו עצת ה"שומר אמונים" וכתב שעצה זו עזרה לו מאד, וכמו למשל שהחליט עתה ללמוד, או לעשות מעשה צדקה וחסד וכיוצא, ולאחר מכן צצים בקרבו ספיקות ולבטים, ילך אחר מחשבה ראשונה ואין זה כולל אופן שהלהיבוהו ונתלהב לעשות דבר שהוא מעבר לכוחותיו, אלא המדובר על התעוררות עצמית שהתעורר בעצמו במה שבכוחו ויכולתו לעשות.

ג. ואם אין הדבר כמבואר בקטע הקודם, דהיינו שלא היה בלבו התעוררות רגש קודש מתחילה להחליט לעשות על אשר יסתפק בו, אלא שעלה בלבו מלכתחילה ספק לעשות או לא לעשות מבלי שקדמה לו החלטה, הרי שיראה לישוב עם עצמו ככל אשר יוכל, ללבן את הצדדים, ולא יחליט בנקל אלא כי אם לאחר מלחמה עם עצמו, ויתאמץ כאשר יוכל להכיר ולדחות את טענות השקר, ויתפלל לה' שיתקנו בעצה טובה מלפניו לעשות כפי האמת.

וכבר כתב על כך הרב "מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 63-60): "וזהו מחסדי הבורא ב"ה שלא נתן רשות ליצר לכסות את האמת לגמרי מהאדם, כי גם אחרי אשר יפתה היצר את האדם לומר על דרך השקר שהיא האמת, מ"מ יודע הוא בעצמו שדרך האמת אמיתית יותר, וזה מחסדי הבורא ב"ה שלא נתן רשות ליצר לכסות האמת לגמרי, אלא כל אדם יוכל להבחין בלבו איזה דרך הוא האמת לאמיתו". ועיי"ש שלכך האדם נתבע ונושא באחריות על החלטתו גם כאשר הנהו בפרשת דרכים וספקות.

~ שאלה ג ~

מהי ההגדרה של אמת וְשֶׁקֶר?

תשובה

הגדרת האמת לעומת השקר מגדיר הרב "מכתב מאליהו" כך:

"אמת הוא: מה שמביא לטוב ולרצון הבורא, ושקר הוא מה שנותן הצלחה לעסקיו של שר השקר - הסיטרא אחרא".

והנה יעקב עשה מרמה, אבל עשה זאת בעל כרחו בוכה ואנוס ע"פ הדיבור, לא כיון לרצונות עצמו כלל, רק להוציא לפועל התכלית הנרצה מה', ושקר כזה שהוא לשם אמת - אמת הוא.

ולעומתו עשו מְעַשֵׂר תבן וקש בשעה שעושה עברות חמורות בסתר וכיוצא.

כך שכדי להבחין בין אמת לשקר. צריך שיהא אדם רחוק מנגיעות וכל כולו אומר ודורש בתוכו כברו רק כבוד שמים, ואז גם אם בלית ברירה חייב לעשות מעשהו בשינוי כדי לכבד שם שמים זו אמת, וכשאדם בעל נגיעה, יתכן ודוקא בזה שהוא רודף ודורש את האמת הוא כדי להשתמש בה לספק רצונותיו ושקריו, כי אינו רואה ליעד ומטרה כבוד שמים בלבד.

וכמובן כל אופן צריך בירור לעצמו היאך ובאיזה אופן לעשותו אולם בכללות זוהי ההגדרה.

הכרת הטוב

~ שאלה א ~

מהי נְקִידַת הָעֲבוּדָה שְׂבִמְדָה זו - הַכֶּרֶת הַטּוֹב, וְהֲלֹא רַב כָּכָל בְּנֵי אָדָם יוֹדוּ לְמִיטִיבֵיהֶם, וְיָמִי אֲשֶׁר לֹא יוֹדָה לְחֵבְרוֹ - לֹא לְאָדָם יִחְשָׁב וּבֵשׁ יִבוֹשׁ שְׁלֹא לְהוֹדוֹת?

תשובה

רוב בני אדם שמודים למיטיביהם הוא או מפני הבושה והדרך ארץ, או לצורך חנופה, כדי שלהבא כשיחפוץ לבקש טובה מחברו יקבלנה, ולא יסרב לו חברו אחר שהודה לו מקודם ונהג המקבל כראוי, ויתכן אף שיהא אדם מכיר טובה בנתינת מתנות וכיוצא והכל לסיבות הנזכרים.

אולם מעטים אלו שיכירו טובה מתוך הכרת הטוב באמת ללא שום פניה אחרת, דהיינו מתוך שיחושו חובה בנפשם להשיב למטיביהם כי אין דרכם להיות מהנוטלים אלא מהנותנים, ולכך כאשר ייטיבו עמהם

חבריהם ונהפכו למקבלים לא יחושו בטוב מבלי לשלם עבור הטובה כי זהו רצונם להיות תמיד נותנים.

ולעומתם כפויי הטובה, שכל רצונם רק לקבל, תמיד מרגישים שחייבים להם, כי מדת "הנטילה" אצלם בתוקפה, ולא יחושו בלבם צורך להשיב למטיביהם באמת, וכשמטיבים המה למטיביהם אין זה מלב נקי אלא מלב המלא בפניות וכיוצא (ע"פ הרב מכתב מאליהו (ח"א עמ' 46 בתוספת ביאור)) כך שבעצם אי אפשר לעולם מבלי להיות נוטלים וגם נותנים, אולם השלם במדת "הנתינה", גם הנטילה שלו היא לצורך הנתינה, ומקבל הוא על מנת לתת תשלומין או הכרת הטוב באופן אחר. ואילו הלקוי במדת הנטילה, גם הנתינה שלו היא רעה, לפי שהיא בלית ברירה יתן כדי שיקבל, כי אלמלי יתן לא יקבל וכל מטרתו רק לקבל וליטול. (ש.ס).

~ שאלה ב ~

מהיכן נובעת מדת הפניות טובה אצל האדם, והיאך נתן לתקנה?

תשובה

מדת כפיות הטובה נובעת מב' סיבות.

א. בכוחות הנפש של האדם מוטבע שאינו מסוגל להרגיש חייב ונחות, ולכך מחמת אי נעימות בתחילה עוד יכיר טובה למיטיב, אולם בזדון נפשו יתכחש לה במשך הזמן כדי לפרוק מעליו התחייבות הכניעה לחבירו.

ב. עוד תיתכן כפיות הטובה לאדם ממיטיבו באופן פשוט, כאשר סבור זה שקיבל הטובה - שמטיבו יכול היה וחייב היה שיתן יותר ממה שהיטיב לו, וכמו שיכפור הבן בטובות אביו ואמו להיותו חש שכל מה שנותנים לו זה אינו מספיק שהרי יכולים הם ליתן לו יותר ואינם נותנים לו, כך שמה שנותנים יקטן בעיניו, ודמה הוא לעני שציפה וקיווה בבטחון לקבל מנדיב סכום הגון ולבסוף קבל למחצה או לשליש, הלא יצא ממנו בפנים זועפות.

והתקנה לזה הוא האמונה, המאמין שמטיבו אינו אלא שליח ה', לא יחוש נחיתות כלפיו, וכי כאשר שליחו של נדיב מגיש מתנה לעני, יחוש העני נחיתות מהשליח! בודאי לא, וא"כ המאמין לא יתנכר למיטיבו ולא יתכחש לו, כי לא יחוש נחות כלפיו כי סך הכל אינו אלא שליח של מטיבו האמיתי שהוא הקב"ה.

וכמו כן המאמין מה שיקבל יאמין שכך הוא גזירת ה' להינתן לו, וגם זה בחסד וברחמים, ולא יזעף לעולם ולא יתאכזב מצפיתו לקבל יותר, כי לעולם לא יצפה לדמיונות ורצונות עצמיים, ומה שיקבל יאמין שהוא

גזירת ה' לטובתו, כך שעל הכל יודה ויכיר טובה למשלח שהוא הבורא, ולשליח, שהוא האדם הטוב שבחר ה' בו להיות מטיבו, ומגלגלין זכות ע"י זכאי.

לשון הרע

~ שאלה א ~

מדוע לשון-הרע חמור מכל עבירות שבתורה, ואף יותר מעבודה זרה גלוי עריות שפיקות דמים?

תשובה

מבואר בה"חפץ חיים" שישנם כמה סיבות לכך:

א. כשפיו של אדם מטונף בדברים האסורים, הרי שלאחר מכן כאשר מביא בפיו זה דברי תורה ותפילה, נחשב כמגיש למלך יהלומים ופנינים בקופסא מטונפת ומסרחת הירצהו או הישא פניו?! אם כן הרי שפגם הלשון גרוע מהכל, אחר שאי אפשר עם פה זה להביא תורה ותפילה.

ב. כשאדם נוטר פיו ולשונו מידה כנגד מידה נסתם פה המקטרג לקטרג עליו כשם שהוא אינו מקטרג על בני אדם, ואילו הפותח פיו בלשון הרע ניתן רשות למקטרג כמו כן לפתוח פיו ולקטרג, אם כן המפתח לכל הקטרוגים של כל סוגי העוונות תלויים בלשון.

ג. איתא בזוה"ק סוף פרשת פקודי, שישנם ממונים ליטול כל מילה אסורה שיוצאת מפה האדם, וכשאחר מוציא הוא מפיו מילים של קודש בתורה ותפילה, עוטפים את מילות הקודש במילות הטומאה שבידם ועוצרים אותם מלעלות למעלה, הרי שפגם הלשון עוצר וחוסם את כל דברי התורה והתפילה מלעלות למעלה.

~ שאלה ב ~

מדוע אצל בני אדם חמור מאד להכניס לפה מאכל אסור, וקל בעיניהם להוציא מהפה דבר אסור שאסורו חמור פי כמה?

תשובה

שאלה זו הינה חקירתו של החפץ חיים, ולבסוף העלה תשובה לזה, והיא בגלל החינוך מקטנות. ילד קטן מורגל שיבקרוהו על כל ממתק האם יש

בו הכשר או לא, ומחונך הוא לכך שכאשר יש אף ספק בדבר נמנעים וזורקים לאשפה. ואילו על לשון הרע שמספר הוא לאביו אינו עובר שום ביקורת על כך ואף מעודד הוא לדבר כל אשר יש בלבו, ולכך נהיה קל בעיניו חומר איסור זה, ואחר כך קשה לעוקרו.

אם כן כמה אחריות מוטלת על ההורים לחנך בניהם ולמונעם מאיסור חמור זה, כי אם לא הרי שלחובתם יזקף מכשול בניהם בזה במשך כל חייהם.

ותרנות

שאלה

האם ישנה עצה קלה ופשוטה להטות מטמאותינו כדי שנוכל לעלות במעלות התורה והמדות מבלי מפריע, ולהדבק בה' בלב שלם ובנפש חפצה?

תשובה

בהחלט יש עצה כזו, והיא להיות "מהמעבירין על מדותיהן".

והנה לך בזה דבריו הנפלאים של הרב "מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 243):

מי ממנו לא היה רוצה לשוב אל ה' בלבב שלם ולהימנות בין הצדיקים ליאור באור החיים בזה ובבא? אבל דא עקא: לכאורה אין זה בידינו, כי טומאת עבירותינו מכבדת עלינו ומונעת ממנו את השאיפה הטהורה לשוב; ובלי שאיפה זו איך נוכל להיפטר מטמטום החטא?

מי יתן והיתה לנו עצה קלה ופשוטה להיטהר מטומאתנו כדי שנוכל לעלות במעלות התורה והמדות מבלי מפריע ולהידבק בו ית' בלב שלם ובנפש חפצה!

אבל הרי יש עצה כזאת! גילו לנו חז"ל ברוח קדשם: "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו" (ר"ה יז.). הרי זו עצה נפלאה להיפטר מחלאת החטאים. הבה נעיין בה. מה זה "מעביר על מדותיו"? פירש רש"י: "שאינו מדקדק למדוד מדה למצעים אותו ומניח מדותיו והולך לו". ומה פירוש "מעבירין לו על כל פשעיו"? "אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחתן והולכת". הרי שהמעביר כעסו מחברו, מעבירין ממנו כעס דלעילא, כביכול.

סוד הדבר הוא עמוק מאד, ורק בקצהו ניגע כאן. הענין הוא שעיקר פגם החטא הוא הפירוד, כמש"כ "לתאוה יבקש נפרד" (משלי יח, א), והאדם

נטמא בטומאת עבירותיו בשביל שאין בו חסד (עיין מש"כ במאמר "יום הכיפורים (ו)", כרך א, עמ' 4-263). ועל כן מי שמתנהג בחסד וענוה, ומשתדל לתקן את פירוד הלבבות על ידי שהוא מעביר על מדותיו כנ"ל, אין כח בעבירותיו לגרום לו טומאה מעתה, והיינו שפשעיו נמחלים.

~ שאלה ב ~

היאך יתקן האדם מדה זו של ההעברה על המדות והסרת ההקפדה מחבריו?

תשובה

עצות נפלאות נותן לנו על כך הרב מכתב מאליהו (ח"ד עמ' 243-245), ונצטט דבריו:

איך נגיע למידה זו, שבכוחה לטהרנו מכל טומאותינו? דרך פשוטה יש: להתרגל להביט על חברנו באופן שהוא מביט על עצמו. כל הכעס, כל השנאה, המריבות והקטטות באים משום שכל אחד רואה את עצמו במבט שונה, וממאן לראות את עצמו בעיני חברו. למשל, עני מבקש מעשיר סיוע מרובה. העשיר רואה בזה חוצפה, וכועס; העני נעלב, וחושב הרי השי"ת נתן לו הרבה, למה לא יתן לי מה שאני צריך; ונפרדים זה מזה בקטטה וחלישות הדעת. לו היה כל אחד משתדל רק להבין את דעתו של חברו - אם גם לא להצדיק אותה - היו נמנעים רובא דרובא של הסכסוכים והסיבוכים שבין אדם לחברו.

דבר זה אינו קשה כל כך, כי רק שינוי מחשבה נדרש, אבל הוא עצה עמוקה לשיפור כל המידות, כי כמעט כל המדות שבין אדם לחברו עוברות דרך נקודה זו. ועוד מטעם אחר קל הוא לאדם לקנות גישה זו, כי לא קשה הוא להבין שחיים מאושרים ומוצלחים תלויים בריבוי אוהבים, וזה שמתרגל תמיד להביט על חברו כמו שחברו מביט על עצמו, הרי הכל אוהביו.

נמצא שבשינוי קל יוכל האדם להגיע למדרגה שבה מוחלין לו על כל פשעיו ממש.

מחמת חשיבות ענין זה של "מעביר על מדותיו" נסדר כאן קצת עצות מעשיות נוספות שלפיהן יוכל אדם להתרגל ולהתאמן להגיע לדרגה זו, וטוב לו כל הימים. ואם בקצתן נראה שיש בהן בחינת "שלא לשמה", אין בזה חסרון (כמו שכתבנו לעיל), כי להגיע להשתנות גמורה במדות ובדרך החשיבה מוכרחים להשתמש בשלא לשמה, ומכיון שכוונתך לשם שמים, לעשות רצון קונך, אין ספק שתיעזר לבוא מתוך שלא לשמה אל לשמה.

א) לא יהיו עסקיך עם שאר בני אדם מודרכים רק לפי השכל הקר, אלא התחשב תמיד בהלך רוחם, דהיינו במידותיהם.

ב) כל אחד חושב שהוא מצויין באיזה דבר יותר ממך; ומן הסתם הוא צודק בזה. הסכם עמו ויאהבך. [זכור את דברי הרמב"ן באיגרתו: אם אתה חכם יותר ממנו זכור שהוא צדיק יותר ממך, כי הוא שוגג ואתה מזיד וכו'].

ג) כל אחד ואחד מתעניין בצרכי עצמו יותר מאשר בך, ועל כן תראה לו את הנקודה בה ענייניך - הם גם ענייניו.

ד) אל תשתדל רק שהשני יעשה, אלא שירצה לעשות ויהיה מאושר בעשותה.

ה) היזהר מלהיכנס לויכוחים חריפים עם חבריך, כי הם ירחיקוך מהם ויפרידו ביניכם.

ו) אל תדבר כל כך הרבה על עצמך; דבר עם חברך על חברך עצמו, והוא יהיה מעוניין לשמוע. (לרוב בני אדם אין מלה אהובה יותר מאשר "אני" ואין דבר מפואר יותר מאשר שמו).

ז) הקשב לדברי אחרים, התאמץ לזכור שמותיהם ופרטיהם, ויאהבך.

ח) אל תבקר את חברך באופן גלוי, כי רק יתעקש יותר. כל הפושעים, אפילו הרוצחים הגרועים ביותר, לא יודו על פשעם בלבם.

ט) בדברך עם חברך הוה מודה על האמת, כי למה ישנאך - ובצדק.

י) זכור מה שאומרים חכמי הרופאים, כי יותר מאשר ראוי להבין את החולי ראוי להבין את החולה, כי חלק גדול בכל חולי, ולפעמים כל החולי בא מהלך רוחו של החולה, וכשתצליח לתקן את זה במה שאתה מרבה אתו אהבה ואחווה תעבור המחלה.

המתנהג בדברים אלה יקל לו במשך הזמן להיות מעביר על מדותיו, כי כבר הורגל להביט על כל דבר מנקודת ראותו של חברו.

נעלבים ואינם עולבים

שאלה

כיצד לזכות למעלת הנעלבים ואינם עולבים?

תשובה

א. למוֹד המוֹסָר בְּמַעֲלַת הַשׁוֹמֵעַ חֲרָפְתּוֹ וְאִינוּ מְשִׁיב, וּבִגְנוּת הַנוֹקֵם וְהַנוֹטֵר.

ב. יָדַע שְׂסוּרֵי הַבוֹשָׁה - עוֹלָיִם הֵמָּה עַל כָּל הַיְסוּרִים וְהַסְּגוּפִים שֶׁפְּעוּלָם, כִּי גָלָה לָנוּ רַבְּנוּ מֵהֶרַח"ו בְּשֵׁם הָאֲר"י, וְאָמַר, אִם יֵשׁ לְאָדָם יָדַעַת הִיא יוֹצֵא לְשׁוֹק וּמְבַקֵּשׁ מִי שְׂיַבֶּזָה אוֹתוֹ, כִּי בְּכִי חַיִּים הוּא מְבִיא לְעַצְמוֹ.

ג. פְּעָמִים שֶׁנִּגְזַר מִיָּתֶה אוֹ עָנִי עַל הָאָדָם וּבַחֲסָדֵי ה' מְמִירִים לוֹ זֹאת בְּבוֹשָׁה, כִּיּוֹן שֶׁהַבוֹשָׁה חֲשׂוּבָה כְּמִיָּתֶה - "דְּאֲזִיל סוּמְקָא וְאֲתֵי חוֹרָא".

ד. יִזְדַּעְזַע, הַכִּיצַד עַל כְּבוֹדוֹ מוֹחָה וְאִינוּ מוֹחֵל, וּכְבוֹד שְׂמִים בְּזוּי וְנִרְמָס בְּיַד עוֹבְרֵי עֲבָרָה וְעַל זֶה מוֹחֵל וְאִינוּ מוֹחָה.

ה. וְאִם זֹ אֲשַׁתֶּדֶךָ, זְכִיתָ! מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה אִינוּ רוֹאֶה פְּנֵי גִיְהֵנוּם. (ערוֹבִין מֵא, ב)

ו. שְׂמַח בְּחֻלְקֶךָ - לְהִיּוֹת נֶעְלָב וְלֹא עוֹלָב וְאִם חוֹטֵא הוּא בְּנַפְשׁוֹ אוֹתוֹ מַעֲלִיב, וּמְאֲבֵד חֻלְקוֹ... דֵּי לוֹ הַפְּסָדוֹ זֶה וְיֵמָּה יֵשׁ עוֹד לְהִתְרַעַם עָלָיו.

ז. שִׁים דְּבָרֵי הַחֲזוֹן אִישׁ לְנֶגֶד עֵינָיֶךָ: כְּשֵׁם שְׂאִין רְאוּי לְחַכֵּם לְכַעַס וְלִנְקָם בְּמַרְעַ לוֹ מִתּוֹךְ חֲלֵי רוּחַ - כִּן אִין רְאוּי לְנִקָּם וְלִשְׁנֹא אֶת הַמַּרְעַ לוֹ מִתּוֹךְ חֲלֵי הַנֶּפֶשׁ הַמְּשַׁכֶּלֶת".

מדות בגויים

שאלה

היאך מוצאים אנו בעלי מדות טובות והגינות בגויים? וכי ללא אמונה ותורה יתכן להיות אדם, ועוד, והלא מקרא מלא "והוא יהיה פרא אדם"?

תשובה

דע דבכללות, או"ה בודאי שהינם אכזרים ובעלי מדות רעות, וכמו שאמרו חז"ל ג' מדות בישראל ביישנים רחמנים וגמ"ח, משמע שהיפוכן בגויים.

אלא שבפרטות אכן ימצאו בהם בעלי מדות טובות והוא לצורך קיומם, דאל"כ איש את רעהו חיים בלעו, ולא יחזיקו במעמדם אפילו יום אחד, א"כ מוכרח לקיום העולם שיהיו בהם כאלה שבטבעם יהיו הגונים וישרים, ובעלי ענוה ונחת, וזאת בטבעם דייקא, ולא ששינו עצמם לכך, כי זאת אין ביכולתם, וכאמור זה מוכרח שיהיו כאלה שבטבעם כך, כי אם לא כן לא יתכן להם להשיג זאת בדרך עבודה, ויהפך העולם.

אולם עם ישראל ג' מידות בישנים וכו' זה אינו בפרטות איזה אנשים אלא בכל אחד מזרע ישראל יש בו מדות הללו. ויתר המדות ענוה וכיוצא אכן צריכים המה לעבוד עליהם, אולם הדבר בידם שלא כמו הגויים, כי רק לישראל אפשרי להם הדבר בדרך התורה.

ומה שאין בטבעם של ישראל גם יתר מדות הטובות זולת ביישנים רחמנים וגומלי חסדים - הוא לב' סיבות, האחת להרבות שכרם בכבישת המדות, והרי אפשרי להם הדבר שכן ניתנו להם כלים לעבודת המדות שהם תורה ואמונה.

והשנית, כשהופכים מדה רעה ומשתמשים בה לטובה נעשים קיצוניים בטוב, ואפשר לאדם בעל מדות רעות לנצל מדותיו הרעות לטוב, ובכן יתעלה יותר מזה שאינו בעל מדות רעות, שזה ישאר במדה הממוצעת שבמדותיו הטובות, אולם "העובד" יתעלה למעלה ממנו.

ומלבד זאת עלינו גם לזכור שהגויים יושבים הרבה יותר בשלוה ובטחון מאתנו, ומשופעים המה בכל טוב, וכמובא ב"מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 236) דבמקום שמדת הדין גוברת והאנשים עניים ורעבים ומיוסרים כמו כן ילמדו להתנהג זה עם זה ביניהם בקושי ובאכזריות, מתרבות הגנבות גזילות ורציחות, מתבטלת העדינות והדרך ארץ, דוחפין זה את זה על כל משהו, וכועסים אפילו ללא דבר, העצבים מרוגזים ואין נחת - מתנהגים זה עם זה במדת הדין.

ולעומת זאת במקום שההנהגה היא של שפע והרחבה, מתנהגים בעדינות ובדרך ארץ נושאים ונותנים באמונה - אחר שלא חסר דבר, העצבים שקטים ומתנהגים בנחת ובשקט.

א"כ מה שרואים אצל הגויים מדות טובות ורגיעות הוא מפני שחיים המה בהרחבה ובשפע, ואין על מה לציינם לשבח בזה, לעומת עם ישראל שחי בדוחק השעה וביסורים, ובמתח ותביעה מקיום המצוות ומכל חובותיו כלפי האלקים מה שאין לגוי ענין זה, (וכענין ת"ח דרתח - אורייתא קא מרתחא ביה), זהו הגורם לנו להיות לחוצים וקצרי רוח, שהצורך שלנו בעבודה על המדות היא לשבחינו ולתועלתינו, ובזה אנו גבורים, כי טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר, ולפום צערא אגרא.

לסיכום כל מה שמוצאים אנו מדות טובות בגויים זהו בגדר חיצוניות ואין המדות קנין אצלם בפנימיות, ולכך תיכף כשתבא אצלם סיבה להפר את שלוותם או את אותה ההכרח והאינטרס המביאם להנהגה הנעימה, מיד יתפרצו כחיות היער פראי אדם - ידם בכל ויד כל בס.

[עין טובה](#)

שאלה

מה בין "לב טוב" ל"עין טובה"?

תשובה

מבאר זאת המכתב מאליהו (ח"ד עמ' 4) ע"פ המהר"ל (נתיב עין טובה).

שמי שיש לו "לב טוב" אמנם רוצה טוב עבור חברו, אבל מי שיש לו עין טובה מוסיף לרצות עבורו שלמות הטוב; איננו שבע רצון עד שיראה לו בחוש כל הטוב ממש. וכן בהיפך: לב רע רוצה רע עבור חברו, אולם הרע עין אינו יכול לסבול אפילו נקודה קטנה של טוב לחברו; עינו צרה בו והוא תאב לראות בו בחוש את שלמות הרעה.

הרי שהרע עין גרוע הוא מלב רע, והטוב עין מעולה הוא מלב טוב, שאינו בא על סיפוקו עד שיראה ממש כל הטוב בשלמות אצל חברו ולא רק שירצה זאת בלב.

עין הרע

~ שאלה א ~

הָאָדָם שְׁנִזְזֵק מִחֲמַת שְׁקִנְאוֹ בּוֹ וְשִׁלְטָה בּוֹ עֵין הָרַע, מָה אֲשֶׁם הוּא בְּכָךְ, וְהֲלֵא לֵית דִּינָא בְּלֵא דִּינָא?

תשובה

מבאר ה"מכתב מאליהו" (ח"ד עמ' 6) שהאדם הניזוק מעין הרע אשמתו היא שבאיזה דרך או אי זהירות עורר קנאה בלב חברו עליו וגרם לו צער, שהרי ללא ספק המקנא בחבירו מצטער הוא, ועל צער זה שגרם בכך שלא הצניע עצמו ואת אשר שָׁפַע ה' עליו - ראוי הוא לעונש.

וכמו כן רואים אנו שמי שהוא מסתפק במועט, חי בצנעא וסמוי הוא מן העין כדגים, שאינו נהנה מהעולם ומכבוד, ואדרבא, אוהב רק לתת לאחרים ולהנותם, אחד שכזה אין עין הרע שולטת בו, ואדרבא כולם אוהביו של זה האיש, ואין להם עליו צרות עין אחר שבין כה אין אדם זה נוטל אלא נותן.

כך שיש גרמא בנזיקין לזה הניזוק מעין הרע, להיותו אחוז במדת הגאווה וההנאה מהעולם, וזה עצמו המעורר עליו קנאה להיות בני אדם צרי עין לראותו נהנה מהכבוד ומהנאות העולם.

~ שאלה ב ~

המטיל עין הרע בחברו מאין נובעת מדה זו, וכיצד להגמל ממנה?

תשובה

המטיל עין הרע בחברו הוא מתוך שצר לו בראותו הטוב אשר לחבירו, והוא פשוט גדר של קנאה, ועיין לעיל בדברינו בארוכה בנושא "הקנאה", עצות ודרכים כיצד להיגמל ממדה זו.

ועוד יש לידע, על המטיל עין הרע בחבירו נחשב הוא ל"מזיק". שהרי עין הרע מזיק, וכן היה אומר הגר"י לוינשטיין שבעל העין הרע נחשב למזיק שבדיני שמים בוודאי חייב.

~ שאלה ג ~

מהי הגדרת "עין הרע"? ומדוע כחו להזיק?

תשובה

הגדרת עין הרע היא אינה דוקא כשבאה היא מצרות עין וקנאה, כל התפעלות שמתפעל האדם ורגשותיו יוצאין מגדרן מחמת התפעלות שראה, בכך מטיל הוא עין הרע, ואם כן יכול להיות שיטיל אדם עין הרע גם בבנו, או אפילו בעצמו כשמתפעל הוא מעצמו, וכדמצינו בחז"ל בביאור עין הרע.

והביאור לכך, שהרי כל התפעלות בעצם יש בה פגם, שהרי "היפלא מהי דבר", וכי הקב"ה הכל יכול יש לו קושי ליצור או לפעול דבר זה שהאדם מתרגש ומתפעל ממנו, אם כן בהתפעלותו זו ממעיט הוא את אמונתו ביכולת ה', והוא פגם, והיות והגורם לכך הוא זה שהרהיב ביופיו את המתפעלים ממנו להתרגש ליבם בראייתו, נענש גם הוא וניזוק, אולם "טוב עין - הוא יבורך", זה שהוא טוב עין - מדה כנגד מדה - ינצל מעין הרע, דכשם שהוא נזהר להיות תמיד "טוב עין" כן ינהגו בו מן השמים להיות מבורך תמיד.

כעס

שאלה

מהן העצות למדת הכעס?

תשובה

- א. למוֹד מוֹסְרֵי בְחֻמְר עֲנֵן הַפֶּעַס.
- ב. כְּשִׁיזְדַע שְׂיִזְדַּמֵּן לוֹ נִסְיוֹן פֶּעַס - יִתְכוּנֵן מֵרֵאשׁ בְּתַפְלָה וּמוֹסָר לְהַקְדִּים פְּנֵי מַלְחַמְתּוֹ עִם הַיָּצָר כִּי בְשַׁעַת הַנִּסְיוֹן מִמֶּשׁ - קָשָׁה מְאֹד לְהִתְרַפֵּז וּלְהִתְגַּבֵּר.
- ג. דְּבוּר בְּנַחַת וּבְשִׁקָּט, וַיִּמְעַט בְּדְבוּר כְּכֹל הָאֲפָשָׁר בְּשַׁעַת מְרִיבָה.
- ד. יִדְחָה פֶּעַסוֹ לְזִמְן מְאַחֵר יוֹתֵר, וַיּוֹכִיחַ רַק כְּאֲשֶׁר יִתְקַרֵּר מִפֶּעַסוֹ.
- ה. יִקְנֵס עֲצָמוֹ בְּסִכּוּם מְסִיִּם עַל כָּל פְּשָׁלוֹן בְּכַעַס.
- ו. יִבְרַח מִמַּחְלֻקוֹת וַיִּבְלֵם פִּיּוֹ בְשַׁעַת מְרִיבָה - וַיִּדַע שֶׁהַעוֹלָם עוֹמֵד עָלָיו בְּשַׁעַת זֹאת.
- ז. אִם פֶּעַס עַל דְּבַר מְאֹכֵל מְסִיִּם שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ לוֹ וְכִיּוֹצֵא - יִפְרֹשׁ מִמֶּנּוּ שְׁבוּעַ שְׁבוּעִים לְהַעֲנִישׁ עֲצָמוֹ.
- ח. לֹא יִסְתַּכֵּל בְּפָנָיו אָדָם שֶׁכִּפְּעָסוֹ עָלָיו אוֹ בְּכָלל בְּפָנָיו אָדָם הַכּוֹעֵס, כִּי בְּכָף מִגְבִּיר הַפֶּעַס.
- ט. יִתְדַע, בְּרָגַע שֶׁל נִסְיוֹן פֶּעַס שׁוֹקֵלִים בְּשָׂמִים אִם לְהוֹרִיד לָךְ שְׁפַע פְּרִנְסָה וְתִזְכָּה לָזֶה רַק אִם תִּכְבֹּשׁ כֶּעֶסֶף (סֵפֶר הַמִּדּוֹת).
- י. לָדוֹן לְכַף זְכוּת, לְהִתְלַמֵּד בְּכָף, וּלְבַסּוֹף נִהְפֵּף לְהִרְגֵל.
- יא. יִרְעַד מִמַּחְשָׁבָה - כִּי־צַד עַל חֲבָרֵי אֲנִי כּוֹעֵס שֶׁלֹּא עָשָׂה רְצוֹנִי וְאֵלּוֹ עַל עֲצָמִי - שְׁמִרְדָּתִי בְּקוֹנִי - אִינִי כּוֹעֵס.
- יב. סְגוּף הַבְּלִימָה בְשַׁעַת מְרִיבָה מְכַפֵּר יוֹתֵר מִכָּל הַתַּעֲנִיּוֹת וְהַסְגוּפִים, יִתְבוּנֵן בְּכָף וְלֹא יִכְעַס.
- יג. הַפֶּעַס מְקוֹרוֹ כְּפִירָה - שְׂאִינוֹ מְאֲמִין שֶׁהַכֹּל בְּהַשְׁגָּחָה וְהָרִי מְבַעֵט בְּהַשְׁגָּחָתוֹ וְתִבְרָף.
- יד. מִפְּסִיד הַרְבֵּה מְקַדְּשָׁתוֹ וַיִּצְטַרֵּף הַרְבֵּה לְטָרַח אַחֵר כִּף לְהַחֲזִירָה לְעֲצָמוֹ (זוהר).
- טו. סִגְלָה לְהַנְצִל מִכַּעַס - כְּשֶׁמִּתְעוֹרֵר בּוֹ פֶּעַס יִאָחַז בְּכַנְף צִיצִיּוֹתָיו (שׁל"ה).
- טז. עֲנִיּוֹת אֲמֵן יֵהָא שְׂמִיָּה רַבָּא בְּכּוֹנְנָה וּבְקוֹל מְבֻטָּלָת קְלַפַּת הַפֶּעַס.
- יז. מְקוֹנָה - מְבֻטָּל מִדַּת הַפֶּעַס.

יח. צדקה מבטלת מדת הפעס.

יט. כשמתעורר לכעס יצא מהחדר או מהמקום שעלול לכעס שם.

כ. יתכונן לנסיון הפעס בזמנים העלולים לעורר כעס ומריבה, ואלו הן:

ביום צום - הרעב מעורר כעס.

בערב שבת - מתח הכנות צרכי שבת.

כשממהר לעבודתו, או לפני נסיעה.

קדם שמחות - המתח גורם לכעס.

שקר

שאלה

מהן העצות להנצל ממדת השקר?

תשובה

א. למוד מוסרי חז"ל בגנות השקר ומעלת האמת.

ב. לחנך את הילד מקטנות למדת האמת - וגם כי יזקין לא יסור ממנה (של"ה)

ג. להזהר לא להסתבך למקרים שמתוך אי נעימות תאלץ לשקר.

ד. כשאינו יכול לומר את האמת - אין מה להתבייש ולומר לשואל: סליחה, שאיני יכול להשיב לך יש לי סבה מסוימת לכך.

כבוד הבריות

שאלה

כיצד שלא להכשיל באונאת כבוד הזולת?

תשובה

א. למוֹד מוֹסְרֵי חַז"ל בְּגִנּוֹת וְעָנֵשׁ הַמְּבִישׁ וּמְצַעֵר אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּבְמַעֲלַת וּשְׂכָר הַזְּהִיר בְּכַבּוּד הַבְּרִיּוֹת.

ב. יִתְפַּלֵּל לֵה' מְאֹד שֶׁלֹּא תָבֹא תַקְלָה בְּלִשׁוֹנוֹ לְהוֹנוֹת בְּדַבָּרִים אֶת זִוְלָתוֹ.

ג. יִצִּיר בְּדַעְתּוֹ אִם הָיוּ מְבִישִׁים אוֹתוֹ כִּי־צַד הִיָּתָה הַרְגָּשָׁתוֹ. וְכַמָּה הָיָה רוֹצֵה שְׂיִלְמְדוּ עָלָיו זְכוֹת בְּמִקְרָה כְּזֶה שֶׁהוּא מְבַזֶּה אֶת חֲבֵרוֹ.

ד. הַכָּלֵל לַיָּדַע שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא אֲהוּב ה' וְצִלְמוֹ צָלַם אֱלֹקִים.

ה. יִקְרָא סְפִירֵי רַבּוֹתֵינוּ הַכִּי־צַד נִזְהָרוּ בְּכַבּוּדָן שֶׁל הַבְּרִיּוֹת מִגְּדוּל וְעַד קִטּוֹן.

ו. לְחַנּוּךְ קִטְנִים לֹא לְבִישׁ אֶחָד אֶת הַשְּׂנִי כִּי אֲצֵל הַקִּטְנִים הַדָּבָר זוֹל מְאֹד, וְאִם לֹא יִתְחַנֵּךְ הַקִּטּוֹן לְכָף - יִתְרַגֵּל לְבַזּוֹת אֶת זִוְלָתוֹ.

ז. יָדַע, בְּאוֹתָן סִבֵּר פְּנִים שֶׁמְקַבֵּל אֶת חֲבֵרוֹ כִּף יִקְבְּלוּ אֶת פְּנֵיו בְּצִאתוֹ מִן הָעוֹלָם, כַּמָּה אִם כֵּן כִּדְאִי לְהֵאִיר פְּנִים לְזוּלַת כִּדִּי לְזָכוֹת לְמֵאוֹר פְּנִיהֶם שֶׁל הַשְּׂכִינָה וּמִלְאֲכֵי הַשָּׂרֵת.

חסד

~ שאלה א ~

מה יַעֲשֶׂה אָדָם וַיִּנְצֵל מִחֲבָלוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ?

תשובה

יַעֲסֵק בְּתוֹרָה וּבְגִמְלוֹת חֲסָדִים, יַעֲסֵק - שְׂיֵהָא זֶה עֵסֶקוֹ, שְׂיֵהָא לוֹ עֵסֶק שֶׁל תוֹרָה, יַעֲסֵק שֶׁל גִּמְלוֹת חֲסָדִים.

~ שאלה ב ~

וכי כָּל אֶחָד יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת עֵסֶק שֶׁל גִּמְלוֹת חֲסָדִים?

תשובה

זוֹ אֵינָה בְּעֵינָה כָּלֵל. גַּם אָדָם שֶׁאֵין לוֹ הַרְבֵּה כֶּסֶף, יִכּוֹל לְהַקְצִיב סְכוּם מְסִיִּם לְהַפְקִידוֹ בְּיַדֵּי מְנַהֵל כּוֹלֵל, וּלְמַנּוֹת מִיִּשְׁהוּ שְׂיֵהָא מְנַהֵל גְּמִ"ח קִטּוֹן לְאַנְשֵׁי הַכּוֹלֵל בְּלִבָּד, לְהַלּוֹת לָהֶם לְצָרְכֵי שַׁבָּת, אוֹ לְיִתְרַ צָרְכֵיהֶם, וְהַכֶּסֶף שֶׁלָּךְ יִתְגַּלְגַּל בֵּין הָאֲבָרְכִים וְנִהְיָה עֵסֶק שֶׁל גְּמִ"ח. וְאִם גַּם זֶה קִשָּׁה לָךְ, קַח

סכום כסף והפקידו בגמ"ח הלוקח על עצמו מצוה גדולה זו לאסוף פקדונות ולהלוותם לאנשים באחריות, וישנם פאלה גמ"חים הבנויים על פקדונות של אנשי אמונה שמבינים שלהפקיד בגמ"ח כסף צמוד לדולר זה עדיף יותר מלהפקיד במניות וכדומה.

(אגב, הורה הגרש"ז אוירבאד זצוק"ל - שאפשר להוריד מכסף מעשר את ההפרש שישלם להרויח באחוזי רבית בבנק, סכום שנמנע ממך מלהרויחו כפיכול לסבת הפקידה בגמ"ח)

~ שאלה ג ~

מה כח הצדקה במיוחד להציל מחבלו של משיח?

תשובה

בדורנו לא נשאר לנו אפשרות דרך לתקון וכפרת העוונות מלבד הצדקה והחסד, אין בלחנו להתענות ולהסתגף ולערך כמעט שום תקון מתקוני האר"י המבארים בספרים, מלבד הצדקה והחסד ובכך לפדות את תעניותינו, ואם כן בחרטה על העבר וקבלה על העתיד ובנתינת צדקה לרב - זהו התקון המשלם. (שומר אמונים)

קמצנות

~ שאלה א ~

מהי העצה לנגוע במדת הקמצנות?

תשובה

א. לפתח את ידיו בכח ואפלו בסכומים קטנים מאד, ואם מתבייש לתן סכום קטן כזה לגדולים יתנו לילדים קטנים, ובזה ישבר את קלפת הקמצנות שזו קלפה מיחדת הרובצת על ידיהם של בני אדם מלתן צדקה (זוהר), ולאחר מכן כבר יקל עליו לתת ולתת, עד שבמשך הזמן תשבר אצלו מדת רעה זו. וכך מספר על הרבה שהעידו על עצמם שהיו קמצנים גדולים בתחלה, ובכח הכריחו עצמם מתחלה לתן קצת עד ששברו מדת זו לגמרי. (שומר אמונים)

ב. עצה נוספת להתחיל להתרגל בפזור אצל אנשי ביתו ואוהביו, כי מדרך הקמצן לקמצ גם אצל אנשי ביתו ובכך יתרגל לשבר מדת זו.

ג. לתן הרבה פעמים, דהינו שאם יש לו סכום לחלק לצדקה לא יתן בפעם אחת אלא יחלקו לפעמים רבות ויתן ויחזר ויתן, ובכל נתינה ונתינה שובר את מדת הקמצנות.

~ שאלה ב ~

האם עדיף לתן בצנעה או בפרהסיא כדי שילמדו ממנו?

תשובה

עקר מצות הצדקה ומעלתה לתנה בצנעה, ורק אם יודע בברור שיועיל בפרסומו שיעשו כמוהו - כד יעשה ויכון לשם שמים.

~ שאלה ג ~

האם לדקדק אחר עני הגון דוקא?

תשובה

לכתחלה ודאי יש לתת צדקה לעני הגון ואת עקר כספי הצדקה יתן לעני הגון, או לם לא ישיב ריקם גם עני שאינו הגון ולא ידקדק יותר מדי. (שומר אמונים)

שמירת הלשון

שאלה

אלו עצות מעשיות ישנן לשמירת הלשון?

תשובה

א. תחלה צריך האדם להפיר את עצמו שהוא חולה בנפש, ולבקש עצות ותחבולות להעזר ממחלתו, ואז, באשר ילך אצל הרופא ויקח הסמים שיתן לו הרופא, יוכל להרפא ממחלתו. כן הדבר בענייננו: תחלה צריך שפיר בחטאו, ועל כן, לכל הפחות, עליו ללמד בפתחה לספר "החפץ חיים" ונער הזכירה מספר "שמירת הלשון", ומשם יפיר את עצמו שהוא חולה בנפש, ואז אם יקח העצות המעשיות המלקטות כאן, יוכל להעזר על ידן.

ב. רבים טועים וחושבים שדבור גנות שהוא אמת על הזולת, אינו בכלל לשון הרע, וטעות חמורה בינדס, כי זהו לשון הרע אמתית, ורק בצורה כזאת נקרא לשון הרע! דאלו יגנה חברו בדברי שקר, הוא נקרא "מוציא שם רע".

ג. קח את דברי הרמב"ם עטרה לראשך וזכר אותם תמיד: דכל דבר שאם יתפרסם יוכל לגרם לחברו הזק בגופו, או בממונו, או להצר לו, או להפחידו - הרי זה לשון הרע!

אמר הקדוש ברוך הוא: אם רצונכם להמלט מן הגיהנום, הרחיקו עצמכם מלשון הרע, ואתם זוכים בעולם הזה ובעולם הבא. (מדרש תנחומא, מצרע).

ד. מי שאינו לומד הלכות שמירת הלשון, אינו יכול להנצל מלשון הרע.

ה. כשכל הסביבה נגועה ברכילות, לשון הרע, וחפוש אחר חסרונות של הזולת, לא נותר לנו אלא לדאג כי מצדנו לא נגרם שידברו עלינו לשון הרע, ונשים דגש על כך, שכל התנהגותנו וכל דבורינו יהיו ישרים ונעימים בעיני אלקים ואדם, ואז נבטיח, שלפחות עלינו לא ידברו... וגם זו דרך לטהר במשהו את הנגע של לשון הרע.

ו. במדה ונקלעים אנו למצב שבו אין מנוס מלהפגש עם אנשים שלא נזהרים בשמירת הלשון, יש להכין מראש נושאים לשיחה, שיהיו רחוקים מדבורים אסורים.

ז. תותר על הכבוד המדמה שחולקים לה פתאום אפלו אנשים "חשובים" שהואילו לדבר אתך, ואל תתכבד בקלון חברך!

ח. בבקשת קבלת מידע על פלוני לצורך שדוה, עסק, עבודה וכדומה, יש להשיב רק את האמת ולמקד את המידע רק על אותו פלוני שנסאלנו עליו, ולא על משפחתו, שכניו וחבריו וכיוצא בזה. וכן יש להשיב רק בענין שעל אודותיו נתבקשנו להשיב, ולהקפיד מאד לא להגזים, וללא נימת זלזול, ולא להוציא דברים מהקשרם.

ט. כשמגיע לאזניך ספור "עסיסי", העצה הטובה היא: אל תקבל את הדברים! חקר ובדק את הענין לאשורו, ותנכח עד מהרה כי שקר יסודו, והספור עבר הרבה ימים, עם הרבה תוספות ותבלינים עד שתפח וגלש ל"ספור חדש".

י. כשהשיחה גולשת לרכילות, לשון הרע וכדומה, ידמה האדם הירא שמים לעצמו שהוא בעצומה של סעודה מדשנת, ומודיעים לו כי הוא אוכל טרף! הרי שבודאי יפלט את האכל מפיו ויפסיק מיד מלאכל - כך בשמיעת לשון הרע, יפלט את אשר שמע כבר ויטה את השיחה לצד חיובי.

יא. כַּאֲשֶׁר חִפֵּץ אָדָם לְדַבֵּר אוֹדוֹת מֵאֵן-דְּהוּא, יֹאמֶר לְעֶצְמוֹ: אֱלוֹ אוֹתוֹ אָדָם, שֶׁעָלְיוֹ אֲנִי רוֹצֶה לְדַבֵּר, נִמְצָא הִיָּה כָּאֵן כְּעַת - הֲאִם הֵייתִי מְשֻׁמֵּיעַ אֶת הַדְּבָרִים בְּנוֹכְחוֹתוֹ? וְדַאי שְׁלֹא!!! הֵייתִי מִתְאַפֵּק וְנִמְנַע מִלְדַבֵּר. אִם כֵּן, אֲחֻשֵׁב שֶׁהוּא נִמְצָא פֹה כְּעַת, וְאִמְנַע מִלְהִשְׁמִיעַ אֶת דְּבָרֵי...

יב. לְכֹל מְלָה וּמְלָה יֵשׁ מְשֻׁמְעוֹת עֲצוּמָה, וְכֹל דְּבוּר רַע עַל הַזּוּלָת מְעוֹרָר בְּשָׂמִים קִטְרוּג, הֵן עַל הַמְדַבֵּר וְהֵן עַל הַמְדַבָּר.

עֲצֹר! לִפְנֵי שֶׁאַתָּה מְסַפֵּר דְּבַר מָה עַל חֲבֵרְךָ, חֻשֵׁב לְרַגַע, הֲאִם הֵייתִי מְסַפֵּים שְׁמִי שֶׁהוּ יֹאמֶר אֶת אוֹתוֹ דְּבַר עֲלִיד?? ("תומר דבורה")

תוכחה וזכוי הרבים

~ שאלה א ~

כיצד מצליחים להשפיע ולזכות את הרבים?

תשובה

א. אהבת ישראל. וכמו שבא פעם אחד ממזכירי הרבים החשובים לאחד הגדולים ואמר לו יברכני רבנו שאצליח להשפיע על הרבים, ענה לו הרב: תבקש ברכה שתהא אוהב ישראל באמת, ואז במילא דברייך שיצאו מתוך אהבה יכנסו ללבות השומעים.

ב. כשאתה הולך לדרוש לרבים תלך במטרה לזכות את הרבים בעולם הבא שלכם, ולא כדי שתזכה אתה לעולם הבא שלך, ואם פונתך תהא כדי לחוס עליהם מרחמנות ואהבה שיזכו הם לחיי עולם הבא - דברייך יתקבלו.

ג. להשתדל שהדברים יצאו מהלב, ולכן עדיף לדבר דברים פשוטים אבל מהלב, מאשר לדבר דברים מפלפלים ומחכמים מהשכל בלא לב, השומעים קולטים אם הדרשן הוא דורש מהלב ואם כן הוא גם נאה מקים, או שהוא רק יודע לדבר יפה ולבו רחוק מדבוריו.

ד. כלל גדול להצלחת הדרשן - להקדים תפלה קודם הדרשה, ובפרט אם יתפלל באותו יום בגן החמה ויבנו באהבת עולם - ותן בלבנו בינה להבין ולהשפיל לשמע ללמד וללמד וכוי, וכן באתה חונו לאדם דעת, ובשומע תפלה, בודאי בעזרת ה' יצליח ויעשה פרות.

ה. לדון לכף זכות את החוזר בתשובה, ולדבר אליו מתוך רחמנות והרגשת כאב, ובפרט כשישנה אפשרות לעזור לו פיזית בצרכיו, בזה אפשר בקלות שיהיו דבריך נשמעין ומתוודך שלא לשמה לבוא לשמה.

~ שאלה ב ~

האם ללכת לכל מקום שהנך נקרא להרצות או להשתמט מחשש בטול תורה.

תשובה

שאלה זו שאלתי פעם להרב אורי זהר שליט"א באחת הנסיעות, וענה לי שהוא שאל זאת מהרב שך שליט"א וענה לו, בכל מקום שהנך יודע שתדבר מהלב, ויהיו דבריך יוצאים מהלב לשם שמים - לך ואל תהסס.

~ שאלה ג ~

האם כל אחד ראוי להוכיח ולהחזיר בתשובה?

תשובה

יש בזה ב' פרטים :

א. להוכיח אדם את חברו על דבר שנגד ההלכה וכן את בני ביתו על דבר שאינו הגון חייב כל אחד וזה מטל על כל אחד.

ב. להחזיר בתשובה אנשים שעד כה היו משקעים בשערי הטמאה, בהחלט אין זו עבודת כל אחד. ובעבודה זו ישנה גם סכנה, לא כל אחד מסגל להתמודד עם שאלות כפּרניוּת וּאפיקורסיות, ולהשאיר איתן שלא ידבק בו מאומה מאותה מינות. ואגב, ידוע לי ספור באחד שהכניס תמיד עצמו בעבי הקורה של שאלות מסבכות מכופרים, ולבסוף ירד מאמונתו לגמרי. וב"שומר אמונים" מביא שזו סכנה גדולה ורק מיחדים בנשמה מיחדת מסגלים לך, ובפרט יש לזהר המחזיר בתשובה - משפחות, שלא ידבק ביזו הרהורי עברה מנשים חלוניות לבושות בכריצות וכו' שלא יצא שכרו בהפסדו.

~ שאלה ד ~

האם יש לקרב כל אחד לתשובה?

תשובה

בּוֹדָאי שֵׁישׁ לְנִסּוֹת לְקָרֵב כֹּל אָדָם וּבְכֹל הַזְדַּמְנוֹת, נֹאמֵר בְּפִסּוּק
"וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בְּאַרְצְךָ, לֹא רָעַב לֶלֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת
דְּבַר ה' ", כֹּאן מִבְּטִיחַ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא יִשְׁלַח רָעַב וְצָמָאוֹן לְשִׁמְיעַת
דְּבַר ה' בְּלִבּוֹת עִם יִשְׂרָאֵל, וְהַמְטִיל עָלֵינוּ הוּא רַק לְסַפֵּק אֶת הַמַּיִם וְהַמְזוֹן
- הַתּוֹרָה וְהַמּוֹסֵר לְאוֹתָם רָעִיבִים וְצָמְאִים. וְאִם כֵּן בְּכֹל הַזְדַּמְנוֹת יֵשׁ לְדַבֵּר
עִם מִי שִׁיְהִיָּה, כִּי אֵין זֶה מִתְּפַקִּידָךְ לִיצֵר לוֹ אֲצִלוֹ תַּאֲבוֹן וְרָעַב לְדַבֵּר ה',
שֶׁתִּיָּאֵשׁ וְתֵאמֵר וְכִי אָדָם כָּזֶה מְרַחֵק - יִשְׁפַע מִמּוֹנִי? מִי אֲנִי שְׂאוּכַל
לְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו? זֶה אֵינוֹ נְכוּן, כִּיֹּן שְׂאֵין זֶה בִּידָךְ בְּכֹל לִיצֵר תַּאֲבוֹן וְרָעַב
לְדַבֵּר ה' לְמִי שְׂאֵין לוֹ זֹאת וְלֹא זֶכֶה לְזֹאת, וְהַעֲבָדָה יִשְׁנֵם הַרְבֵּה שְׂכָמָה
שְׂמִשְׁפִּיעִים עֲלֵיהֶם - לְבֶם כְּאָבוֹן. וְיֵשׁ כְּאֵלֶּה שְׂמִיד מִשְׁתַּכְנָעִים, וְהַסְבָּה לְכָךְ
רַק מִי שֶׁזָּכָה בְּזָכוֹת מִיְחָדָת שֵׁישׁ לוֹ, כְּזָכוֹת אָבוֹת, אוֹ מַעֲשֵׂה שְׂעֵשָׂה
בְּמִסִּירוֹת נַפְשׁ, זֶה זָכָה שִׁיִּתְּחוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שְׂעָרֵי תְּשׁוּבָה וּמִשְׁתַּכְנָע,
וְאִם לֹא לָאוּ, וְלִכֵּן מֵנִין תִּדְעֵ אִם זֶה שֶׁלְּצִדָּךְ אֵינוֹ מְכַלֵּל אֵלֹו שֶׁזָּכָה שֶׁה'
יִפְתַּח לְבוֹ, וְאִם כֵּן הַמְטִיל עָלֵינוּ זֶהוּ רַק לְסַפֵּק אֶת הַמַּיִם וְהַמְזוֹן לְרָעִיבִים
שֶׁהָרָעִיבוּ מֵאֵת הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְלִכֵּן יֵשׁ לְשַׁלַּח מַיִם וּמְזוֹן בְּכֹל הַזְדַּמְנוֹת
הַאֲפְשָׁרִית - בְּנִסְיַתָּךְ עִם נְהַג מוֹנִית, עִם בְּנֵי הַמְשַׁפָּחָה, שְׂכָנִים וְכוּ', לֹא
לְהַחְמִיץ שׁוּם הַזְדַּמְנוֹת לְהַתְחִיל לְדַבֵּר וּלְבַדֵּק אִם יֵשׁ כֹּאן יָב שׁוֹמֵעַ, וְעַל
הַרְבֵּ תִרְאֶה פְּלֵאִים - אָדָם שֶׁלֹא חֲשַׁבְתָּ שִׁישְׁמַע, פְּתֹאוֹם כִּלּוֹ נְכָנַע לְפָנֶיךָ
כְּרָעַב וְצָמָא לְכֹל מוֹצָא מֶלֶךְ מִפִּיד.

שיחות בנושא אהבת ישראל

טוב עין הוא יבורך

א. המלכת את קונך - המלכת את חברך

מובא באיגרת הגר"א: "בשעה שאדם בא לדין שואלין אותו: המלכת את קונך? המלכת את חברך?"

הרי שבאותו לשון ששואלים לאדם כלפי הקב"ה - המלכת, כן שואלים לאדם כלפי חברו - המלכת את חברך.

לומר לך, שאין שום משמעות לכבוד שיעשה האדם לבוראו בקבלת עול מלכות שמים, באם לא יהא לו כמו כן כבוד לחבירו ולקבלו עליו בבחינת "מלך" בדרגה מסוימת כפי מדת הכבוד היאות ליתן אדם לחבירו שהוא בגדר "המלכת" החבר. ובאם חלילה יש פירוד ואין נתינת כבוד זה לזה, אף שכל אחד בנפרד יש לו שאיפה להתרצות לפני אדונו, מאחר ולא אכפת לו מחברו ואין לו כבוד לחבירו - יהא גם הוא מאוס אצל ה'.

משל למה הדבר דומה.

מלך שיש לו עבדים, ובין עבדיו, נמצא עבד המשרת למלכו, בכל כוחו, עושה את השירות למלך באופן המעולה ביותר, אלא שעינו צרה במלאכת שאר העבדים, ושמח הוא בכשלונם, או אפילו רק צרה עינו כאשר גם הם עובדים למלך כמותו, וחש בהם כמתחרים, או אפילו במקרה טוב - לא אכפת לו כלל במה שהמה מזלזלים בכבוד המלך ואין הדבר נוגע לו כלל, וכל פרטים אלו נכללים בזה שאינו מכבד את עבדי המלך שבזה מורה הדבר על הנזכ'.

ובכן נתבונן, עבד זה אוהב הוא את מלכו או אוהב הוא את עצמו? בודאי אוהב הוא את עצמו, שכן לו היה אוהב למלכו, הרי שהיה שמח וטוב עין בכל אשר ישמח את מלכו, והיה מכבד את עבדי ואוהדי המלך, שכן יודע הוא ששמחת מלכו הוא רק כאשר כל עבדיו עובדים אותו, ורק אז יש שמחה אמיתית למלכו, וזה העבד כאשר הינו צר עין בעבודת כל עבדי המלך, או אפילו כשלא אכפת לו כלל משאר עבדי המלך אם עובדים הם את מלכם או שלא, ואין לו כבוד כלפיהם להיותם עבדי המלך, הרי שאינו מביט במה שמשמח את המלך, אלא רואה את עצמו בלבד, והעיקר אצלו שהוא עושה נחת למלכו, והעיקר אצלו שהמלך יחפוץ בו וזה כל רצונו, הרי שרצונו הוא בטובת עצמו לא בטובת מלכו, ובכן האם לא ימאס המלך בעבד שכזה שמעשיו מוכיחים שאינו חפץ בשמחת מלכו כלל אלא בשמחת עצמו, ואדרבא עבד שכזה בדרך כלל יותר שמח הוא כאשר יש צער למלך מיתר עבדיו, כי אז הלא מתבלטת עבודתו שלו, הישמח המלך בעבד זה שלא די שמח הוא להבנות על חורבן של אחרים, אלא ישמח אף גם כאשר הוא על חשבון צערו של המלך?! א"כ "המלכת את חברך", משמעו הוקרת והערכת את חברך בהיותו הוא גם כמוך או אף יותר ממך עובד הוא לה', שכן אימתי חברך ראוי להמליכו ולייקרו? כאשר הוא עובד את ה' כראוי, ועל כך נשאל האדם, האם הוקרת את חברך בראותך אותו עובד ה' כראוי, כי רק אז ישנה משמעות להמלכת את קונך.

ולכן האוהב האמיתי למלך יעשה הכל כדי לזכות את הרבים שיהיו אף הם עובדי המלך, וכן מצינו במשה רבנו שנסתבח במשנה (אבות ה, כא): משה זכה וזיכה את הרבים, והיינו שכל עבודתו של משה רבנו היתה בלזכות את ישראל לא פחות מאשר לזכות את עצמו, ואדרבא, חפץ היה בזיכויים של ישראל יותר מזכותו, וכמו שאמר: "מחני נא מספרך אשר כתבת". הרי שמסר נפשו עבור כלל ישראל.

ב. צדיקים עוזבים צרכי עצמן ועוסקים בצרכי ציבור

והאריך בזה ה"אור יחזקאל" (מדות - עמ' קלז)

"ויאמר ד' אל משה עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל וראיתה אותה ונאספת אל עמידך גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך. וידבר משה אל ד' לאמר יפקוד ד' אלוקי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו וכו' ולא תהיה עדת ד' כצאן אשר אין להם רועה" (במדבר כז טז) וברש"י להודיע שבחן של צדיקים כשנפטרים מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור, לאמר, א"ל השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו. והנה זה ודאי שצרכי עצמן של משרע"ה אין הביאור צרכים גשמיים פשוטים, אלא אף הם צרכים רוחניים שענינם כבוד שמים, וכדחזינן שביקש משה להכנס לארץ ישראל כדי לקיים מצות התלויות בארץ וכ"ז מפני כבוד שמים, וכן מה שחשב שבניו יירשו גדולתו אף זה ענינים רוחניים כבירים, מ"מ בשעת פטירתו ביקש עבור צרכי הרבים, ואף שהרי לא רצה משה ליפטר מהעולם וכדחזינן שביקש תפילות כמנין ואתחנן, מ"מ כל ענינים אלו דחה משרע"ה לאחר מכן. ובעת שאמר לו השי"ת עלה ראש העברים ונאספת כאשר נאסף אהרן אחיך היתה עיקר בקשתו יפקוד ד' מנהיג על העדה.

וזו היתה מעלתו של משרע"ה, וכשם שמובא במדרש (במדבר רבה כא טו) : ועשה משה בטוב עין שנאמר (משלי כב ט) "טוב עין הוא יבורך", משל למלך שאמר לבן ביתו תן לפלוני סאה של חיטים הלך ונתן לו סאתים, א"ל בן ביתו של המלך : הרי סאה משלך וסאה משלי, כך אמר הקב"ה למשה וסמכת את ידך עליו - יד אחת, מה עשה? "ויסמוך את ידיו ויצוהו", לקיים מה שנאמר טוב עין הוא יבורך. מדת רע עין נובעת מחמת שדואג רק לטובתו והנאתו הפרטית ולכן מונע נתינתו לאחרים. ואילו מדת משה רע"ה היתה להיפך, מדת טוב עין שאין הנאתו הפרטית נחשבת בעיניו כלל, ונתבטלו אצלו כל המדות הרעות כקנאה ותאוה וכבוד ולכן דואג לטובת אחרים, ואף בעת שנותן שררת עצמו לאחר נותן זאת מתוך הטבה לאין תכלית יותר מציווי השי"ת, ועוד מוסיף לבקש שהנהגתו ית' תהא עם יהושע עדיפה מהנהגת השי"ת עמו. אכן קשה היא העבודה בהשלמת עינינים אלו. אבל כאשר נוסף חיזוק בלבותינו ביסוד הנזכר שעיקר העבודה הוא התקרבות לבורא עולם, וכדברי המסילת ישרים בריש ספרו "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ד'" ממילא יתחזק בקרבנו האהבה והדאגה להצלחת כל כלל ישראל, וללא עבודה לא יגיע לכך, כי כאש נתבונן מעט במצבנו נראה שלא רק שאיננו משתדלים עבור תקנת חברינו, אלא אדרבא להיפך אנו ממעיטים עוד ומשתדלים למנוע הצלחת הרבים.

ג. "קנאין פוגעין בו" ומאידך הלכה ואין מורין כן...

וקודם שנבאר את שלמות מעשהו של פנחס בקנאותו, נעמוד על אשר יש לעמוד בענין זה של: "בועל ארמית קנאין פוגעין בו" המבואר בגמרא (סנהדרין פ"א, ע"ב).

א. מה השתנתה עבירה זו דוקא להיות דינה מסור לקנאין ולא ככל המצוות שדין מסור לב"ד לאחר עדים והתראה.

ב. מדוע הלכה זו של הקנאין פוגעין בו, היא: "הלכה ואין מורין כן".

ג. מדוע נפסק להלכה שאם קדם הבועל והרגו לקנאי אינו מתחייב עליו, ממה נפשך אם בדין פוגע בו הקנאי, יש לחייב את הבועל אם קדם והרגו.

והנראה בזה בס"ד הוא שהנה אין לך בכל התורה עבירה המקלקלת את זהותו של האיש היהודי כמו בועל ארמית, שכן בכל המצוות: "ישראל אעפ"י שחטא- ישראל הוא", שכן בכל העבירות עדיין לא נעשה מעשה בפועל שהבדיל את האדם מקהל ישראל, אולם הבועל ארמית, הרי בכך מביא גויים לעולם, שכן הבנים מגויה הינם גויים, ובכך הרי זה מכריז ואומר שאין שום יחודיות לעם ישראל, וככל הגויים עם ישראל, ולא רק אומר ומכריז הוא זאת בפיו אלא גם עושה זאת למעשה בלקחו גויה שבכך מבדיל עצמו במעשה מעם ישראל, ומתחבר לגויים, ומביא זרע גויים בעולם, ואין לך הרס הזהות היהודית יותר מזה בכל התורה כולה, ובמעשה זה נהרס כל ה"אשר בחר בנו מכל העמים", שכן במה בחירתנו לעם מתבטאת כאשר יהודי זה נושא גויה ומערב זרעו בזרע גויים להתבולל עמהם. ועל כן התורה הק' ראתה בעוון זה חורבן היהדות יותר מכל, ולכך בשום אופן לא נתנה דיחוי לעונשו של זה, והוא על מנת לעקור מחשבתו הזדונית הניכרת במעשהו להכרית זהות היהודי ולערבבה עם זרע הגוי, וראתה התורה שסכנה ליתן דיחוי למשפטו של זה, והוא שכן כידוע כל דיחוי מצנן ומקרר את ההשפעה מעוצמת חומרתה, כך שכל שהיה בדינו של זה - עד שיבואו עדים והתראה וסנהדרין- סכנה השפעתה למאד, ולכן נחרץ דינו של זה שקנאין הרואין מעשה זה בתוקף קנאותם - שיבואו וידקרוהו לסלק רגע קודם שום השפעה משחיתות זו, ועוד שבכך שדינו מסור לקנאים שלא כמו בכל חייבי מיתות, יזעזע מעשהו המגונה את כל שומעו, ויראו כולם ביתר שאת חומר מעשהו בכך שהופקר דמו לכל מקנא לה' והותר לפגוע בו.

ובכן מאחר ודינו נמסר לקנאים תמורת הסנהדרין, צריך שיהא זה הקנאי נקי כדוגמת הסנהדרין שצריך שיהיו אנשי אמת שונאי בצע ללא שום נגיעה, ולכן קנאי זה צריך ליקח האחריות על עצמו בנקיון נפשו וטוהר לבו במעשה זה, שכן מי יכול לדעת מה בלבו של קנאי זה כדי שיורהו לעשות מעשה קנאות זה, ומי יכול ליקח אחריות על נקיון וטוהר מעשהו מכל רבב של נגיעה זולתו של הקנאי עצמו. לכך זו הלכה ואין מורין כן.

וכמו כן נקבעה ההלכה שאם קדם הבועל והרגו לקנאי פטור, שכן מי יכול לקבוע שקנאי זה באמת היה טהור לב במעשהו, ואולי שמא במעט היה לו פניה ונגיעה במעשהו, ועל פניה מועטת זו נחשב הוא לרודף ולא לקנאי, ועל כן פטור זה הבועל ההורגו, שכן הרג לרודף ולא לקנאי.

ומעתה נבוא לבאר את מעשה פינחס בקנאותו לשם ה'.

ד. פינחס קינא לשם ה', ולשם כבודן של ישראל

ולשלימות זו הגיע פינחס, שקם וקינא קנאת ה', לכבוד ה' באמת ולא פחות מכבוד ה' עשה זאת גם לכבודם של ישראל, ובהכרח שלא היה מעשהו זה עם משהו של פניה של כבוד לא כלפי הבריות, ואף לא כלפי הקב"ה וכגון על מנת לקבל שכר וכיוצא, שכן היאך א"כ נעשו לו י"ב ניסים כמובא במדרש (במד"ר כ, כה), ועוד היאך ישבחהו הקב"ה - בוחן לב וכליות - "בקנאו את קנאתי בתוכם", בהכרח שהיה מעשהו על צד השלימות, ומהו השלימות? שְׁיָרְצוּ ישראל לפני ה' ויתכפר להם חטאם, וזה עיקר השלמות שיחפוץ האדם שיתרצו כל ישראל לפני ה', ללא שום כונה של התכבדות על חשבון קלונם חלילה, כי אם ח"ו היה בו שמץ של כוונה שלילית הרי שבשביל כוונה שלילית זו נחשב הוא כרוצח.

הרי שנקיונו של פינחס במעשה זה של קנאותו, היה מצד אחד בנקיות גמורה לקנאת לכבוד ה' שנתחלל בעון זה של זמרי, ועוד קינא בנקיות גמורה לכבודן של ישראל באמת, שיתעלה כבודן של ישראל ויחזור למקומו ויהיו רצויים לפני ה' כמו שהיו, והיה נקי ממחשבה ותחושה שיהא הוא הנקי והמכובד לפני ה' על חשבון קלונם של ישראל.

ה. קנאין פוגעין בו - הלכה ואין מורין כן, מדוע?

ועל כן הלכה זו של "בועל ארמית קנאין פוגעין בו" היא "הלכה ואין מורין כן" (סנהדרין פ"ב ע"א) והטעם דהיאך אפשר לדעת מה בלבו של זה הקנאי האם מכוון הוא באמת לשם ה' ללא רבב של פניה אישית, ולכן אי אפשר להורות לשום אדם לעשות מעשה זה החייב לנבוע מטוהר לב באמת לכבוד ה' ולכבודן של ישראל, כדוגמת הסנהדרין, שכן דינו של זה נמסר לקנאי במקום לסנהדרין. ולכן מי שחש בעצמו טהור לב לעשות מעשהו - יקום מעצמו על אחריותו ויעשה מעשה.

ולכן איתא בסנהדרין (דף פב ע"א) דאם היה נתהפך זמרי והורגו לפינחס היה פטור ממיתה, לפי שמי יודע האם פינחס היה טהור לב לגמרי במעשהו שמא היה בלבו כוונה אישית, וא"כ אין לנו רשות להורגו לזמרי אילו הרגו לפינחס, דמעתה נחשב פינחס לרודף.

ו. היאך היה כח במעשה פינחס לכפר על בניי?

ויש להתבונן במה היה רב כוחו של פינחס במעשה זה של קנאות לעצור את המגיפה כשהיא בעיצומה ולהשיב החמה מעל בניי?

והנראה בזה שגדולת פינחס שהיה במעשהו זה כדי לכפר על בניי, היה בכך שהיה חפץ מכל לבו לקדש שם ה', ומתוך אהבת ישראל באמת כמבואר, ולכך היה במעשהו זה משקל כבד לזכות זו, ולהכריע את חובתן של ישראל, ולעצור מהם המגפה, שכן גדול כח מעשה שנעשה בשלימות להכריע כנגד חובות רבים.

ועוד יובן ענין זה עפ"י מה שאמרו חז"ל (קידושין מ'): "לעולם יראה אדם את עצמו כאילו מחצה זכאי ומחצה חייב, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו לכף זכות, עשה עבירה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו לכף חובה, ראב"ש אומר: העולם נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה.

וכבר האיר לנו הרמב"ם בהלכות תשובה, שמדידת הזכויות והחובות אינם כפי הכמות, שכן יתכן זכות השקולה כנגד כמה חובות.

א"כ זכות הנעשית במסירות נפש, ובטוהר וזכות המחשבה, יכולה להוות הכרעה כנגד חובות רבים, שכן סנגוריא הנעשית ממצוה במסירות נפש שקולה כנגד הרבה קטגוריא מעוונות הנעשים שלא מרצון החוטא, וכעסו וצערו עמו בשעת החטא, שכן הלא בדרך כלל באופן זה המה חובותיהם של ישראל שאינם נעשים אלא מתוך התגברות היצר והתאוה, וגם בשעת עוונותיהם של ישראל - ה' עמם בלתי נשכח מדעתם לכאוב לבם על מעשיהם.

והוא אשר הסבירו על הפסוק: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלוקיו עמו ותרועת מלך בו".

ופירש"י, "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" - שאין הקב"ה מביט בעמלם ועוונם של ישראל, ומדוע? להיות שה' אלוקיו עמו - עם החוטא גם בשעה שחוטא, "ותרועת מלך בו", ותרועת מלשון שבירה, שברונו של החוטא בלבו מפני מלכו של עולם המביט על מעשהו.

הרי שמעשה אחד כזה של פינחס, שנעשה בקנאות לשם שמים גמור, ללא פניה, מתוך רצון לכבוד ה', ומתוך אהבת ישראל לכפר עליהם, יש בה משקל כנגד חובות רבים של עם ישראל, ולכן: "ויכפר על בני ישראל".

ועפ"י יובן מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", ופירש, שאם יעשה האדם מצוה אחת בחייו בשלימות כראוי יזכה בה לחיי העוה"ב.

והביאור הוא, שבאם יעשה האדם ויתאמץ לעשות בימי חייו מצוה אחת בשלימות ללא שום פניה, לא של ממון ולא של כבוד, וללא שום כוונת שכר, לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, אלא לשם השם באמת, ואז הרי מורה הדבר שלבו עם ה' על מנת לקדש שם השם בלבד, וכולל בזה כמו כן כדי שתהא מצוות זו על צד השלימות שלא יהא צר עין באחרים המקיימים כמו כן מצוה זו כמוהו, שכן כאמור באם תהא עינו צרה באחרים בקיום מצוה זו הרי שבכך פוגם הוא את מצוותיו שלו עצמו, שכן לא יתכן שלימות העבד להיות נאמן למלכו רק בהתרצותו שגם יתר עבדי המלך יעבדוהו.

א"כ בהכרח שאדם זה מאחר שמצוה שלימה בידו בהכרח ברורה להיות נאמן בה למלכו באמת, הרי אדם זה גם כשיחטא, חטאיו של זה מתוך אונס היצר שתוקפו שהרי מכיר הוא את ה', וה' אלוקיו עמו בשעת חטאו לעשות מעשהו בשברון לב ובחרטה מיד לאחר חטאו, לאיש הזה הלא זכות המצוה השלימה שבידו תכריע חובות רבים במשקלה להיות רובו זכויות - שדינו זכאי, ובודאי יעשה תשובה על חטאיו לבסוף ובכך בטוח הוא לחיי העוה"ב.

והוא פלא לראות מהנלמד מקנאותו של פינחס, שמצוה אחת בשלימות ובמסי"נ לא די שבכחה להציל את בעל המצוה בלבד, ולהכריע לו לזכות את כל חובותיו, אלא אף יש בידו להציל את כל ישראל מאסונות ומפגעים, זו כחה של מצוה בשלימות לכבוד ה', ולכבוד הרמת קרנן של ישראל לעשות שלם ביניהם לבין אביהם שבשמים.

ז. עיקר זכותו של פנחס - על שעשה שלום בין ישראל לבין אביהם שבשמים

וראיתי חיזוק לדברינו ב"אור יחזקאל" (מדות עמ' קטו) המבאר שם שכל גדולת פינחס היתה בכך שחפץ לזכות את ישראל, וזה לשונו:

וזה אשר מצינו גבי שכרו של פינחס: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קינא לאלוקיו ויכפר על בני"י (במדבר כה יג): "ובחז"ל מובא, שעשה שלום ביני ובין ישראל - לכן הנני נותן לו את בריתי שלום, ומבואר שעיקר שכרו של פנחס לא היה רק עבור שקנא לאלוקיו, אלא בגלל ששם שלום בין ישראל למקום, דהיינו שכוונתו במעשה זה היתה להשיב את החן והריצוי של כלל ישאל לאביהם שבשמים ולעשות שלום ביניהם, וזהו כנתבאר, שעיקר עבודת האדם לדאוג עבור תקנת כלל ישראל.

ח. מעשה אחד לשם ה' באמת ובנקיות מכריע חובות רבים של כלל ישראל

כמה אי"כ יש לנו ללמוד מכאן להשתדל לעשות מעשה ואפילו אחד לשם שמים גמור, ולשם שמים גמור היינו אפילו לא לשם שכר עוה"ב, אלא מתוך רצון וחרדה לכבוד שמים, ולכבודן של ישראל שיהיה ריצוי לה' מעמו ישראל, ולא חלילה לשם התכבדות בעיני ה' על חשבון חולשתם של אחרים.

הרי בכח מעשה כזה יש להכריע את כל העולם לכף זכות.

ונתבונן ק"ו, אם את חטא בנות מואב, שהיה חטא של אנשי דור המדבר - מקבלי התורה, שבשביל מעלתם גדלה אשמתם עד לשמים ליגוף בהם ולכלותם - אם חטא כזה היה בכח מעשה קנאות של פינחס שעשאו לשם שמים - להכריע את חובותיהן של ישראל. עאכו"כ בימינו דור של הסתר פנים, דור של קטנות הדעת, דור של שיכורים ולא מיין, שיכורים מהצרות ומהנסיונות, שיכורים מההסתר פנים הנורא, כך שכל חטאינו נעשים כמעט בעוורון, עאכו"כ שיש היום במעשה של לשם שמים גמור להכריע הרבה חובות, ולכן החכם והפיקח בימינו ירוץ לקראת קיום מצוות לשם שמים באמת, ואף שיהיו בודדות, אולם עם תשומת הלב והמחשבה לעשותם על הצד הטהור והזך באמת, וכגון שמירת העינים, וכל יתר ענייני קדושה לעשותם לכבוד ה', ולכבודן של ישראל, לקשרם ולחברם עם ה', דהיינו שמטרתו תהא להוכיח להקב"ה, הנה! יש לך נאמנים, יש לך החסים על כבודך, ובשביל כך חוס ורחם על עמך ישראל.

וביותר אם מקיים האדם מצוה מתוך מסי"נ ונסיונות, ואדרבא ככל שהנסיונות והמניעות מקיפות אותו ביותר, כן יגדל מעשהו להכריע לכף זכות במעשה זכות אחת הרבה מחובותיהן של ישראל. וכמו שנתבאר לעיל כוחו של מעשה אחד בשלימות ובמסי"נ היאך יש בכוחו להציל את כלל ישראל.

וזהו זכות קיומנו עתה בגלות, דור של חופשיות, דור של התבוללות, חטא בנות מואב מרקד בינינו הרבה יותר מאשר בזמנו של פנחס, ומי אי"כ מכפר על בני"י לבלתי כלותם? התשובה, הלא המה העומדים היום על משמר הקדושה והצניעות במסי"נ מתוך נסיונות, ומתוך לחצי חברה וכיוצא, ועכ"ז עומדים בקנאות לכבוד ה' ולכבודן של ישראל - המה המכפרים.

והעד הגדול לכך, הנה מצינו שאברהם אבינו עומד לפני ה' ומליץ על סדום הרשעה שאנשיה רעים וחטאים לה' מאד, ומה אומר בטענתו? אולי יש בסדום חמישים צדיקים, או אף ארבעים וחמשה... ארבעים... שלושים... עשרים... עשרה... ופלא, ונניח שיש בסדום מעט צדיקים, היאך בשל כך יש להשאיר ולקיים את כל רשעיה ופושעיה? אולם לפי המבואר מובן, הרי הבאנו בשם הרמב"ם שהעולם נידון כפי רובו, ואם רובו זכויות נידון לחיים, אי"כ צדיק אחד בסדום גדולה הסנגוריה מזכויותיו אלף פעמים מהקטגוריא של הפושעים אשר שם, שכן וכי צריך "מסירות נפש" להיות

פושע בסדום, הרי כולם נוהגים כך, ורבים מהם היו מסתמא נוהגים ברשע ופשע בלית ברירה שכן זו המדיניות שהיתה שם בעל כרחם, וא"כ כשקם אחד במסירות נפש ובודל מהם, ומסכן חייו בשביל להיות צדיק, זהו שזכותו מכריעה אלפים מרשעי סדום, וזו טען אברהם אבינו אולי יש הכרעה לזכות בשל כך.

ואף יתר על כן עוד אפשר לומר, שאם יש צדיקים בחירוף נפש בתוך רשעים ופושעים, לבסוף יכריעו המה בהשפעתם להחזיר את הפושעים בתשובה, שכן כאשר רשעים ופושעים רואים אנשי אמת בכל ליבם, נכנעים המה להם, ומכבדים אותם, וטען אברהם אבינו שא"כ יש סיכוי שאותם צדיקים מועטים תגדל השפעתם לבסוף להשיב הרשעים, וזאת רואים אנו בימינו, כיצד השפעת אנשי אמת ויראי ה' מכניעה ומשיבה תועים בתשובה שלימה. אלא, שככל שיעשה הדבר בטהרה פנימית יותר, שתהא כוונת המזכה הרבים ומחזירן למוטב - לשם שמים, ובאמת גמורה ללא פניה כן יצליח להכניע התועים, וילכו אחריו ללמוד מדרכיו, וימשכו אליו כאבן השואבת לשתות בצמא את דבריו, והדברים בדוקים ומנוסים, ה' יזכנו לזה.

ט. "מתכבד בקלון חברו" ישנו בסתר כבגלוי

אנו עתה בימי בין המצרים, זמן שנועד לחשבון נפש לתיקון המדות, והנה אמרו חז"ל הבית חרב בעבור שנאת חינם, ולכך אמרו חז"ל (יומא ט) בית שני שהיו עוסקים בתורה ובגמ"ח מפני מה חרב, מפני שנאת חינם שהיתה ביניהם. ויש להבין דהיאך באמת חמור עוון שנאת חינם מע"ז ג"ע ש"ד.

אלא, יתכן שיעסוק האדם בתורה ובגמ"ח, והיינו בשביל לקפוץ לפני ה' ולהראות את עצמו היאך הוא עבד טוב, וישמח לבו על אשר שאר עבדי המלך חודלים מלעשות כמוהו, וזה משום שברצונו להתבלט בצדקותו, ולהתכבד בקלון חבריו, חלילה בזה האדם מאוס אצל יוצרו יותר מעובד ע"ז ג"ע וש"ד, שכן כאשר האדם חוטא - נשבר לבו בקרבו, אולם זה המתכבד בזכויותיו על קלונם של אחרים החוטאים מאוס ימאסו ה' ביותר, וזהו ענין "שנאת חינם" שהיתה עיניהם צרה בהצלחת חבריהם, וראו בהם כמתחרים וחפצו להיות במעמד נכבד ללא מתחרים, וכשמצאו מתחרים עמהם בתורה ומצוות - שנאו אותם, זה חמור יותר מע"ז ג"ע ש"ד שאלו תקפם יצרם לחטוא, ואילו זה ה"צר עין" - מתגבר על יצרו ואינו חוטא אלא שחפץ שכולם יכשלו ורק הוא יהא הצדיק, היש מאוס יותר מזה.

ואל נחשוב שאנו רחוקים ממחשבות כאלו, שכן, כאשר שומע אדם על נפילה ומחדל של חברו ובפרט כשהיה לו קנאה על הצלחתו, הלא מחמת הקנאה שבינו לבין חברו ישמח במפלתו ובכשלונו ויתקרב בכך חוס קנאתו לנשום לרווחה בכך שהנה וחברו נכשל ונפל מעמדו ובכך כביכול

נבנה והתבסס מעמדו שלו, וזה הלא מתכבד בקלון חברו, שכן איסור מתכבד בקלון חברו הוא לאו דוקא כאשר הוא בגלוי, הלא גם אם הוא במחשבת האדם ובסתרי לבו בינו לבין עצמו, כאשר ישמח בקלון חברו דינו חמור כדין מתכבד בקלון חברו, שכן קמי שמיא גלויים המחשבות והנסתרות לפני ה'.

וכמה הדבר מצוי וביותר אצל צעירים, שישמחו בתקלת חבריהם.

וכמו כן מצוי עוד רעה חולה, שאמנם לא כמו הקודם ששמח הוא בתקלת חברו ושש להבנות על חורבנו, אולם גם זה השחתה.

והוא כאשר יכשלו חבריו גם הם באותו כשלון אשר יכשל הוא, ובכך יתנחם לבו, וכגון כאשר מתעצל אדם מלבוא לשיעור תורה, או לתפילה, או מלהשתתף בדבר מצוה, ונודע לו, שגם פלוני וגם אלמוני נעדרו מלהשתתף באותה מצוה, יתנחם זה בלבבו לאמר: הנה אני לא היחידי... גם טובים ממני נעדרו מלהשתתף במצוה פלונית, בשיעור תורה וכיוצא. היכן א"כ כבוד ה' וכבודן של ישראל אצל זה המתנחם בעצמו כאשר עוד רבים נכשלו עמו?! אכן אין זה כמתכבד בקלון חברו, אולם לנחמה מה זו עושה להתנחם בכך שעוד מורדים יש לו להקב"ה והעיקר שהוא לא היחידי...

א"כ כשיש באדם מדות רעות כקנאה ותחרות, וכן תאות כבוד, לא יתכן שימליך להקב"ה כראוי, שכן אדרבא, יתנחם כאשר רבים כשול יכשלו מלהוקיר שם שמים, שכן יש בלבבו של זה תחרות, וכשרואה, שמתחריו כמו כן חדלו ונפלו, יתנחם בלבבו, וא"כ היכן הוא המלכת קונו של זה?!

י. כשלא כואב על כבוד שמים המתחלל אצל אחרים אות הוא על כבוד שמים המחולל אצלנו

והנה לצערנו רואים אנו מול עינינו חוטאים ופושעים רבים ואף מחטיאי הרבים לנגד עינינו, והמחטיאו גדול מההורגו, והיה לנו לראותם גרועים מרוצחים שפלים, האם חשים אנו בראותנו אותם חוטאים ומחטיאים - תחושת כאב על חילול ה'?! מה אומר כל אחד? שלום עלי נפשי, העיקר שבשכונה שלי לא יסעו בשבת... ובשכונה שלהם - שיעשו מה שרוצים - לא אכפת לי... שילכו בפריצות ברחובות שלהם, זה לא אכפת לי... העיקר שלא יסתובבו ברחובות שלנו...

זה הלא מורה על גסות ושחיקת ההכרה שלנו בכבוד ה'. ולכן כשאין כואב לנו על כבוד שמים המתחלל בחוץ אצל החילונים, אות הדבר שכמו כן כבוד שמים מחולל אצלנו בקרבנו, וכל עבודתנו אינה אלא חיצונית.

הח"ח כשראה בגיל 60 לחייו, את החילול שבת הראשון - התעלף... על גדול אחר מסופר שכשראה אחד מעשן בשבת סטר לו על לחיו, בטענה

שהוא היכה לאביו - להקב"ה, וכשבא דינו לפני שופט גוי - הבין לרוחו, וזיכהו.

כשחטאו ישראל והתלוננו במי מריבה, נאמר שם (כ, ה): "ולמה העליתונו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה... ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אוהל מועד ויפלו על פניהם".

כשראו שעם ישראל במצב של חטא ומחדל, נפלו על פניהם, תש כוחם כאבל שמתו מוטל לפניו מהצער והכאב על מחדלם של ישראל, ועל חילול כבוד ה'.

היום רואים אנו בנים היוצאים לתרבות רעה, מה חושב האדם, העיקר זה לא אצלי.. העיקר אצלי ב"ה הכל בסדר.. תתבונן, והלא כבוד שמים מתחלל בכך שיוצאים בנים ובנות לתרבות רעה, ובכן היכן "המלכת את חברך", ראשית לא אכפת לו לזה מצערו של השני הכואב על אובדן בניו ובנותיו, ושנית הלא צער זה הוא גם צער וזלזול בכבוד השמים. ומי יודע אם לא בגלל כן, בסופו של דבר גם זה שלא אכפת לו מחבירו, עלול הוא להעניש כמו כן באותה פורענות.

וזה שמסיימים אנו בכל יום את תפילתנו באמירת "עלינו לשבח": על כן נקוה לך ה"א לראות מהרה בתפארת עוזך, להעביר גילולים מן הארץ וכו', והיא תפילה נוראה ונפלאה לחדד ולחזק בקרבנו את הרצון לעילוי כבוד שמים שיהא במהרה, והאומרו בכוונה בודאי יקבל רגש בזה, וממילא יבוא לכבד את עבדי ה' ויסיר מעצמו כל תחרות וקנאה, אחר שיתחזק אצלו הרצון והחפץ שיתגלה כבוד שמים במהרה.

יא. כת שונאי ה'

וצריך לזהר הרבה בזה שכן זה בכלל דבריו של רבינו יונה (שער ג' סימן קס"ח) המבאר שם שישנה כת שונאי ה', וכת זו תימצא גם בשומרי תורה ומצוות בתכלית, והוא כאשר ייצר עיניהם ויצטמק ליבם כאשר יראו חבריהם עולים עליהם בתורה ומצוות, וכן כאשר ייצר להם כאשר מכבדים לחכמים, ואלו הרי הם שונאי ה', שכן אם לה' יש נחת מאלו העובדים אותו, היאך יהא צר עין בהם!?

ודבריו אלו כמו כן מכוונים כאשר יתנחם האדם במחדליו, כאשר רבים הנופלים ונכשלים עמו, או כאשר לא יהא אפכת לו בנפילתם וכשלונם של אחרים, ויאמר בלבו: "שלום עליך נפשי", כי אז הרי דינו דומה לכת שדיבר בה רבנו יונה, שכן כמו כן לא איכפת לו מכבוד שמים המחולל.

יב. בשביל להיות "טוב עין" צריך להיות איש אמונה גדול.

כמה אמונה נדרש לזה שמחדליו וכשלונותיו אפפוהו, או חינוך בניו ובנותיו בכשלון, ועם כל זה לראות בעין טובה הצלחת השני בתורה,

הצלחת בניו ובנותיו בתורה ובדרך ארץ, הלא המאמין לא יפוג לבו ולא תחלש דעתו מכלום, באומרו העיקר שכבוד שמים מתעלה, מה לי אם כבוד שמים היה ממני וכן מבני ההולכים בדרך ה', או עתה כאשר בניו של חבירו המה המקדשים שם שמים.

אמת שזו דרגה גבוהה להיות האדם נקי וטהור לב מבלי לשים מחשבת קנאה בלבו על חברו שכן יותר קל לומר "מי יתן כל עם ה' נביאים" כאשר הוא בעצמו נביא, מאשר כשהוא סתם אדם, אולם, עלינו להתבונן ולהתקרב למדה זו שלא נהא חלילה בכלל כת שונאי ה', שהמה הצרי עין בהצלחת חבריהם שזה מצוי למאד כמבואר, וכמו שיבואר להלן עצות מעשיות לכך.

ולא לחינם בא חבקוק והעמיד דורנו זה על אחת שהיא האמונה כמבואר בגמרא (מכות כד), שכן היום רואים אנו בני ת"ח היוצאים לתרבות רעה, ומאידיך בני בעלי בתים, או בעלי תשובה פורחים ומשגשגים בהצלחה רבה בתורה וירא"ש, והנסתרות לה' אלוקינו בהנהגותיו התמוהות לנו, כמה אמונה נדרש לזה הת"ח, לשמוח בקידוש ה' המתקדש ע"י חבריו וע"י בניהם העוסקים בתורה ואף כשהמצב אצלו רח"ל - תרבות רעה בתוך ביתו.

כמה רצון חזק צריך לזה שיהא שם שמים מתקדש ע"י מי שיהיה, והעיקר שיתקדש שמו יתברך, ולא חלילה לשמוח בכשלונו של השני או אפילו רק להתנחם בצרת רבים, שכן צרת רבים שאמרו שיש בה נחמה, היינו מצד עמי הארץ הטפשים ומתנחמים בצרותיהן של אחרים, אולם וכי זו דרכה של תורה? מה יתן ומה יוסיף לך כאשר גם הרבים בצרה.

יג. דרגות ב"טוב עין"

נציין כמה דרגות במדת "טוב עין", ובזה ידע האדם היכן הוא עומד במדה זו של "טוב עין".

1. שמח בטוב ובהצלחת השני או בבניו של השני - בתורה ויראת שמים - גם כאשר רע לו הוא בעצמו באותו דבר זו המעולה במדה זו של "טוב עין".

2. שמח בטוב ובהצלחת השני רק כאשר טוב גם לו הוא עצמו באותו דבר, ואינו חש לתחרות שכן אינו חפץ להיות יחידי ובולט, זה כמו כן דרגה במידה זו של "טוב עין".

3. מתנחם בתקלות השני כאשר גם הוא עצמו באותה פורענות, זה מדת כל אדם.

4. שמח בתקלת השני כאשר גם הוא עצמו באותה פורענות - מדה גרועה.

5. שמח בתקלת השני גם כאשר הוא עצמו טוב לו - רשע

וזה היה חטא בית שני, עוסקים בתורה ובגמ"ח, מצליחים בעבודת ה', ועם כל זה חפצים להיות יחידים, ורואים באחרים המצליחים כמתחרים עד כדי לשנאת אותם.

יד. כשאין מצטער בצרת חברו כמו כן אינו מצטער על צער השמים

כל הנזכר הוא כמו כן בצרה גשמית ויסורים הפוקדים את חברינו. יש לנו לדעת שכמו שכאשר אין לאדם שום רגש צער בנפילת חברו ברוחניות, וביותר כאשר מתנחם הוא בנפילת וכשלון חברו ברוחניות, וביותר כאשר הוא צר עין בהצלחת חברו, שבזה ביארנו הדרגות לעיל, כמו כן הוא ביסורים הגשמיים, ונבאר.

חז"ל אמרו (חגיגה טו ע"ב) כשישראל בצער, מה שכינה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי. דהיינו שיש לשכינה צער ובזיון כאשר יהודי לוקה, כי אז מתגלה שאדם זה בָּזָה דבר ה' ואת מצוותיו הפר, ושלכך לוקה זה, וכי כבוד הוא למלך שיש לו בבית כלאו אסירים פושעים שהמרו דבריו, הלא כדי בזיון וקצף הוא למלך, שכן יאמרו: ראו מלך זה כמה עוברי רצונו יש לו במדינתו, כמה פושעים ומורדים יש לו, וכיוצא.

וביותר כאשר אסירים אלו המה בניו של המלך, שאז יש למלך מכך גם צער וגם בזיון, צער - שכן בניו בצער, שכן איזה אב שבניו בצער ולא יהא הוא בצרה עמהם.

וכמו כן בזיון, שכן איזה אב שיצא בנו לתרבות רעה, ובגד בחינוכו של אביו והמרה את פיו, שלא יתבזה האב מהתנהגות זו של בנו. וכן כשמכהו אביו, מתבזה בו אביו, שכן כולם יודעים על מה לקה זה? על מרדו באביו.

וכמו כן, היאך יערב לאדם אכול ושתו, ושכנו או קרובו, או אף אחד מישראל סובל ומתיסר, וכ"ש כאשר רבים מעם ישראל סובלים ומתיסרים בעניות, במחלות, במיתות שונות ומשונות.

הרי שכשיהודי מתיסר יש לנו לעורר רגשות של צער עליו, שכן למה זה דומה, לאב שהיכה את בנו, והבן האחר לא אכפת לו מצער אחיו המוכה, הרי שבכך הוא אכזר כלפי אחיו המתיסר, ועאכו"כ כאשר שמח הוא במפלת חבירו חלילה. ועוד, כמו כן מורה הוא בהתנהגותו זו שלא איכפת לו מצער אביו שמצטער מבנו זה המוכה.

טו. ירדה אכזריות גדולה בעולם, ועלינו לרכך הקשיחות והאכזריות שבקרבונו

הגאון "ברוך טעם" התאונן מרה עוד בזמן מלחמת העולם הראשונה, שפגעה בעם ישראל קשות, ואמר: שמאז ירדה אכזריות גדולה בלבבות

עם ישראל, והטעם לכך הוא כדי שיוכלו לראות ולשמוע הצרות על בני ביתם, ידידיהם, ולסבול סבל נורא זה של חבלי משיח, שירבו בו הצרות למאד מאד, ואם הלבבות יהיו רגישים, יוכלו להחלות מעומס הפורעניות.

ורואים זאת אנו היום ביותר וביותר, שומעים אנו אסונות נוראות, וממשיכים את חיינו על סדר היום כאילו ולא ארע דבר, ממש מבהיל לראות את גודל האדישות שיש היום אצל בני אדם, ובושה גדולה לדבר על כך - שפלות נוראה.

ובגמרא (מכות י"א ע"א) מובא שאליהו הנביא לא נגלה לרבי יהושע בן לוי, על שבא זאב וטרף תינוק בשכונתו, והטעם הוא לפי שכאשר קורה אסון, כל שומעי האסון יש להם חלק ואשמה באסון זה, ובשל כך תביעה היתה לו לאליהו הנביא על ריב"ל היאך גם הוא שותף ואפילו בכל שהוא באשמה זו, שכן אלמלי זכותו של ריב"ל היתה בשלימות יותר ולא היה לו שום שותפות בזה לא היה קורה דבר זה בעירו. כך שהיום אין לנו להימנע מליקח אל ליבנו צרות ישראל פן נחלה מרוב צער, זה רחוק מאתנו, אדרבא, הוכינו באדישות ובקשיחות, ועלינו מוטל לרכך קשיחות זו, ולהסיר האכזריות מלבנו ולכוף עצמנו להתבונן בצרות ישראל, וכולי האי ואולי יעשה הדבר רושם בליבותינו.

טז. שאלת האדם ליום הדין "ציפית לישועה" - היינו מפני צרות ישראל, ולא מפני צרותיו של עצמו

והוא אשר שואלים לאדם ביום הדין: "ציפית לישועה", שכן במה המדובר, אם אדם זה עצמו בעל יסורים וצרות, הכי רבותא היא באם ציפה לישועה, הלא באופן טבעי ירוץ לבו לצפות לישועה על מנת שישתחרר מסבלו, אלא הכוונה, כששמעת צרות עם ישראל וסבלותם, הכי נגע לך הדבר, האם בשל כך צפית לישועה כדי שיוושעו ישראל מצרתם.

וכמו כן נכלל בשאלת: "ציפית לישועה"? באם חפצת את כבוד שמים ביציאת עם ישראל מן הגלות תיכף ומיד, מבלי שהות ואף כשהיה טוב לך בגלות, וכגון שהיית במעמד חשוב, וברוח, או שהיית פרנס על הצבור, או רב ומזכה הרבים וכיוצא, על אף הכל האם ציפית לישועה שמיד יתקדש שם שמים בגאולה, לאפוקי מטעות המרגלים, ומטעות הרבים שלא חפצו לצאת ממצרים.

יז. עצות למעשה לקניית מדת "טוב עין"

אלא שלשאת בעול עם צער הרבים צריך שיהא הדבר למעשה, ולא בדיבורים בלבד, ולכך למעשה נציע כמה אפשרויות כדי שלפחות לא ניתן למדת האכזריות להשתלט עלינו, שכן מי לא זקוק היום לרחמי שמים,

ולרחמי שמים אפשר לזכות ב"מדה כנגד מדה", והוא כאשר מרחם האדם על הבריות מרחמים עליו מן השמים.

א. תפילה

להרגיל עצמו להתפלל לה' על צער הרבים, וכשישמע מחברו המספר לו על צערו, לא יסתפק בשמיעה ותו לא, אלא יקדיש עבורו תפילה, וידמיין כאילו וצרה זו נחתה עליו, ואפילו ידמיין כך לרגעים אחדים, כדי לעקור את מדת האכזריות מקרבו, ויבקש עליו רחמים.

וכן ירגיל עצמו להתפלל על חברו שיחזור בתשובה או על בניו ובנותיו של חברו באם יצאו לתרבות רעה.

ב. זיכוי הרבים

יעשה פעולות להצלת ישראל ובעיקר ברוחניות. לחזק ליבות ישראל בתשובה, בתורה ובירא"ש, אם יכול לעשות זאת בעצמו - יעשה, ואם לאו, יוכל להפיץ קונטרסים, ספרי יראה ומוסר המקרבים לתשובה, ובפרט בימינו, שהושלך רעב וצמא לשמוע בקול ה', כמבואר בנביא, ורק צריך שנרוץ ונגיש לצמאים והרעבים את מאכלם הרוחניים לקרבם לה'. ובזה יתפתח בלב האדם אהבת ישראל.

והוא ענין "מתוך שלא לשמה יבוא לשמה", ומבאר ה"אור יחזקאל" (מדות עמ' קמ) שהכוונה היא לעולם צריך שיעשה בשביל כבוד ה' על מנת לקדש שם שמים, אלא שיכוון לעוה"ב שלו, ומתוך שלא לשמה שכיון לעוה"ב שלו יבוא ויעשה לשמה גם ללא צורך עוה"ב, אלא לשם השם.

אולם אין הכוונה "מתוך שלא לשמה" שיעבוד ה' לבדו עם עצמו ולצורך עצמו, זה אינו נכון לעשות, וזה גרוע משלא לשמה, אלא שלא לשמה הכוונה כאמור שיעשה בשביל כבוד שמים, אלא כיון שעדיין לא זכה למדרגה גבוהה לבלתי לכוון לשכר עוה"ב, אזי יכוון לשכרו בעוה"ב, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה לעשות מעשהו מבלי לכוון לעוה"ב.

הרי שהעיקר צריך שיהא לפחות בכוונתו לכבוד ה', וכאמור תלוי זה בחרדתו עבור הכלל לראות היאך לזכותם כדי שלא יתחלל שם שמים ע"י אחרים.

יח. כל הצלחת האדם תלויה ב"טוב עין"

לאדם נדמה שבאם ישקיע עבור חברו, ילמדהו, ידריכהו, יבזבז זמנו על חברו, עיי"ז תופסד עלייתו שלו, וזו טעות, שכן אדרבא, כל גדולת האדם ועליתו תלויה בכך שיעשה וישתדל בטובת זולתו, וכמה שישתדל יותר בטובת זולתו כן יתעלה הוא יותר.

משה עלה ונתגדל בזכותו ובזכות זיכוי הרבים, וכמובא ברש"י גבי חטא העגל, על הפסוק: "לך רד כי שיחת עמך" ופירש"י, רד מגדולתך, שכל גדולה שנתתי לך - עבור ישראל נתתי לך, ועכשו שחטאו גדולה למה לך...!

הרי שכל מעלת הגדול והמנהיג בישראל הוא בכך שהנו חרד על טובת הכלל וחפץ ביקרם.

ביטוי האמונה-כבוד הבריות

א. כל התורה כולה תלוי ב"ואהבת לרעך כמוך"

איתא בגמרא י"ב אלף זוגות תלמידים היו לו לר"ע וכולם מתו מפסח ועד עצרת [ומבאר המהר"ל דאף שבל"ג בעומר פסקו מלחלות, אמנם אלו שחלו קודם ל"ג בעומר המשיכו למות עד שבועות, כך שבכל יום מתו כ-480 מתלמידי ר"ע] ומה היתה סיבת מיתתן? על שלא נהגו כבוד זה בזה.

והקושיא מפורסמת, הכי בשביל שלא נהגו כבוד זה בזה, עונשם היה חמור כ"כ למות עשרים וארבע אלף בזמן קצר כ"כ ביותר שכן זה ברור שמה שלא נהגו כבוד זה בזה בוודאי שהיה כאן חסרון כפי דרגתם, ולא כפי הבנת העולם שביזו והשמיצו זה לזה והלבינו פני חבריהם חלילה, שכן איירי בתלמידי ר"ע - תקופה של תנאים.

ועוד יש לנו להבין בענין זה מה שאמרו בגמרא (שבת לא, א), בההוא גוי שבא לפני שמאי וביקש ללמדו כל התורה כולה על רגל אחת, וגירשו שמאי מעל פניו, וכשבא לפני הלל, ענה לו: מאי דסאני עלך - לחברך לא תעביד, זה כלל גדול בתורה. ומכאן היסוד לכל התורה כולה, ותימה, הלא אם היו שואלים לנו מה יסוד כל התורה כולה היינו משיבים: אמונה, בטחון, תורה, שבת, כשרות וכיוצא, ובמה היתה כוונת הלל לכלול את כל התורה במצווה זו דווקא?

ב. כל תיקון המדות - תלוי באמונה

אמנם הביאור בזה הוא מוכח וברור, שכן מוצאים אנו בני אדם שהאמונה שבקרבתם מביאתם לשמור שבת, להניח תפלין, ללמוד תורה ועוד לעשות מצוות רבות, אמנם עדיין לא בזאת יבחנו במבחן אמיתי על אמונתם, המבחן האמיתי הוא במצוות שבין אדם לחברו דוקא, ומדוע?

הרי צויתנו תורה: לא תיקום ולא תיטור, לא תשנא את אחיך בלבבך, ואהבת לרעך כמוך, כי תראה חמור שונאך... עזוב תעזוב עמו, ובכך, וכי מצוות כאלו קל לקיימן, והלא לא מדובר באדם טפש השונא לחבירו ללא דבר, מדובר באדם שחבירו הרע לו, הזיק לו, ביזהו, הלשין עליו, ועכ"ז

מצווה עלינו תורה לא תשנא את אחיך בלבבך, וכדוגמת יוסף הצדיק שמכרוהו אחיו, וכדוגמת דוד המלך שקללו שמעי בן גרא ועפרו בעפר, ועכ"ז לא שלמו רעה למריע להם, ועל כיוצא בזה אמרה תורה לא תיקום ולא תיטור, ואהבת לרעך כמוך, והיאך אפשר לקיים מצוות אלו, האם בנקל?! ואף לזה השומר שבת, לומד תורה, ומקיים כל מצוות שבין אדם למקום.

ניקח לדוגמא אדם שהלשין על חברו על שהוסיף בבנין ללא רשיון, ובאו מהעירייה והרסו לו לבונה את מה שהוסיף, והנה לאחר זמן בנה והוסיף בבנין זה המלשין ולא עוד אלא שבא גם להשאיל כלי עבודה מזה שהלשין עליו... מחויב זה הניזוק להשאיל לו מבלי להזכיר לו עונו...

הלא לקיים מצוות אלו נצרך להיות לכאורה מלאך, שכן בשר ודם לפחות יחמיץ פנים לזה המשאיל שהרע לו, והלא אף זה אסור.

וכמו כן צוותה תורה לא תחמוד ולא תתאוה בית רעך אשת רעך, שדהו חמורו וכל אשר לרעך, שנצטוינו בזה שלא להתאוות, ובכלל זה שלא להיות צרי עין זה בזה, ולהסיר הקנאה והתחרות מבינינו שהמה המדות הגרועות שמוציאות את האדם מן העולם.

ובכן וכי בנקל לקיים מדות טובות אלו, הלא האדם בטבעו חמדן, קנאי, צר עין, וכששומע שמחה וטובה שהגיעה לחברו, והוא צריך כמו כן לאותה שמחה וישועה, הלא האדם בטבעו מתחמץ בלבו, ורבים אף תידד שנתם מעינם עד ש"ירגעו" מאש קנאתם וצרות עינם, וזה טבע באדם, ושקר למי שאומר שאין בו מדות רעות הללו, כי מבלי עבודה על המדות לא יתכן שהאדם נקי ממדות אלו, שכן עיקר ביאת האדם לעולם הוא לשם תיקון מדותיו כידוע מהגר"א מווילנא, והנה לך דבריו באיגרתו:

ועד יום מותו צריך האדם להתיסר, ולא בתעניות ובסיגופים, רק ברסן פיו ובתאוותו, וזהו התשובה, וזהו כל פרי העולם הבא, כמו שנאמר: (משלי ו, כג): ודרך חיים תוכחות מוסר, וזהו יותר מכל התעניות והסיגופים בעולם, וכל רגע ורגע שאדם חוסס פיו, זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין מלאך ובריה יכולים לשער, ובזה יכופר לו כל עוון וניצול משאול תחתית, וכמו שנאמר: "שומר פיו" [מאכילה ושתיה יתרה] ולשונו [מדברים בטלים] שומר מצרות נפשו (משלי כא, כג)

וכמו כן צויתנו תורה זהירות מלשון הרע, ומלבזות אדם, וכן מלגזול אדם, ולהיות ישר בממון מבלי להונות ולהטעות שום יהודי ואפילו גוי, והלא אדם חומד ממון ביותר, והיאך יקיים זהירות בממון חברו ועד קצה האחרון, היתכן מבלי אמונה שלימה שאין אדם נוגע במוכן לחבירו, וכיוצא.

ועוד נצטוינו שלא לכעוס על זולתנו, ואף שהכעיס והרע לנו, ועוד נצטוינו להזהר מגאווה והתנשאות שאלו הלא הם מדות הסבוכים בנפש האדם, היתכנו מדות אלו ללא אמונה מוצקה בעיקרי האמונה.

ג. עוד מהנזכר לעיל

מוכרחים אנו לומר, רק השלימות באמונה ובטחון, היא ורק היא שיש בידה להביא את האדם לידי המידות היקרות.

שכן רק בכח האמונה יגבר איש על תאות הנקמה המתוקה מדבש ולשון המס"ס, ולא ישנא לחבירו המרע לו, כי רק בכח האמונה והבטחון בה' שאין אדם נוגע במוכן לחבירו, יגבר איש להבין ולהשכיל שאין ביד אדם למעט מכבודו וממונו הנגזר עליו מן השמים, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו כמלוא נימה. ורק בכח האמונה יוכל האדם להשקיט סערת רוחו משנאה על מרעהו, מתוך אמונה וידיעה - ה' אמר לו קלל, שכך אמר דוד, על שמעי שקללו, וכן כמו שאמר יוסף הצדיק לאחיו, לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים... אתם חשבתם לרעה והאלקים חשבה לרעה... ועתה אל תיראו... אני אכלכל אתכם ואת טפכם... וכיוצא פסוקי נחמה וטובה, והכל מתוך האמונה הפשוטה שהבורא הוא זה שגלגל הכל לטובה.

וכמו שאמרו בגמרא (בבא בתרא י"ע"ב, ועיי"ש ברש"י) פפוס ולולינוס ב' האחים - קדושי לוד, שמתו ונהרגו על מנת להציל את כלל ישראל, בכך שהרשיעו עצמן ואמרו לקיסר שהם שהרגו את בתו על מנת להציל את כלל ישראל מהגזירה, וכשבא להורגם אמרו לו: הרבה שלוחים למקום, ואם אין אתה הורגנו, יש הרבה שלוחים למקום להורגנו, ורק שנתחייבנו מיתה על ידך כדי להיפרע ממך משמים.

ד. לא תחמוד ולא תתאוה - לא ניתן לקיימן לולי האמונה

וכן היאך ירחיק האדם החמדה והקנאה מלבו מלהיות צר עין בטובת ובכבוד חברו, אם לא מכח האמונה, שכן הם דברי "האבן עזרא" בלאו "דלא תחמוד", המבאר שם היאך יוכל האדם לכלוא את הרוח אשר בקרבו מלקנאת ומלהתאוות את אשר לחבירו, ומשיב שם למה הדבר דומה, לאיש כפרי ומגושם, שנתקנא לבו בנסיכה שנשאה הנסיך, ואמר בלבו, צר לי על שלא זכיתי אני בנסיכה זו להיות אני נישא לה... היש טיפש גדול מזה, מה לו לכפרי מגושם זה ולנסיכה, וכי היש הוא אמינא שבעולם שנישא לה, ומה לו ולמחשבה זו, הלא לשיגעון תחשב.

כן הוא האדם המתקנא ביש לחברו, עליו להבין שמאחר, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו, הרי שרחוק הוא מלהיות לו את אשר לחברו עוד יותר מאשר ירחק הכפרי מלינשא לנסיכה, שכן גזירת שמים הינה חוצצת יותר

חזקה מכל דבר חזק אחר לעצור ולמנוע מהאדם את אשר לחבירו. ומה לו א"כ כי יחמוד את אשר לחבירו.

כמובן שמחשבה זו פשוטה, אמנם כמה אמונה חזקה נצרך לכך.

ה. אמונה שלכל אדם יש תפקיד בעבודת ה' המיוחדת לו

וכמו כן בעניני רוחניות, צריך כל אדם החפץ לדעת את ה' ותורתו להבין ולהאמין שלכל אחד ישנה עבודת ה' לפי התנאים בו שמו הקב"ה, וכלשון האריז"ל: "ותתקן החלבנה מה שלא תתקן הלבונה", היינו מה שיכול אדם פשוט ומגושם שהנו בגדר "חלבנה" לתקן, לא יוכל לתקן אף "הלבונה", שהוא בחינת הצדיק והפרוש, משום שלכל אדם נתן הקב"ה תפקיד בעבודת ה' לקיים את התורה בתנאים ונסיבות אשר הוא נתון בהם, וכל אחד יש לו לקיים את התורה בתנאים ששמו הקב"ה בנסיבות שהציב לפניו, זה בעוני וזה בעושר, זה בעניות הדעת וזה בעשירות הדעת, זה בחכמה יותר וזה בחכמה פחות, זה בזכרון וזה בשכחה, זה בפלפול וזה בבקיאות, זה בהלכה וזה בתלמוד, זה בריכוז וזה בפיזור המחשבה וכיוצא.

ו. אין קנאה כקנאת התורה

ולזה נצרך אמונה גדולה יותר מכל נסיונות האמונה שבעולם, שכן לת"ח מה יקר להם יותר מהתורה הק', והאדם הלא מקנא באשר יקר לו ביותר, העשיר מקנא בבעלי הממון, והחכם בבעלי החכמה, והצדיק בעובדי ה' וכיוצא. כל אדם מקנא ביקר לו ביותר, וכידוע החכמה לבעלי החכמה יקרה להם יותר מכל כסף וזהב שבעולם, שכן זהו הכבוד האמיתי, שכן "אין כבוד אלא תורה", ובה תגדל הקנאה ביותר מכל הון ועושר שבעולם, ואש הקנאה בזה עד אש תאכל, כי עזה כמות האהבה, זו אהבתה של תורה, שהמבין בה יחלה עליה וישתגע מחולי אהבתה (כלשון אוה"ח הק'), וא"כ ככל שהדבר יקר יותר כן תגדל בו אש הקנאה ביותר, ולבעלי החכמה והתורה יקר להם התורה והחכמה יותר מכל יקר שבעולם, וכלשון הרמב"ם (הלכות רוצח פ"ז) שמבלי החכמה לבעלי החכמה - טוב המוות, וכל התאוות של כסף וזהב כאפס וכאין יחשבו בעיניהם לעומת אהבתה של תורה, וכהא דרבי יוחנן (בבא מציעא פ"ב ע"א) שחלה מרוב צער כשמת ריש לקיש ולא היה לו חבר כראוי להתפלפל עמו.

וביותר כאשר איירינן בתלמידי רבי עקיבא, שלא היה להם כלום מלבד התורה וחכמתה, כך שלא נחשוב שבנקל היה להם להתגבר על הצרות עין זה בזה, שכן נסיונם היה קשה למאד כפי גודל תשוקתם ואהבתם לתורה כן עזה כמות וקשה כשאל קנאה שבערה בהם על הצלחת חבריהם.

שכן הנה מצינו במדרש (דב"ר פרשה ט"ו) במשה רבנו שבסוף ימיו, כשהתיחד דבר ה' ליהושע, שאלו משה רבנו מה דבר ה' אליך, ענה לו יהושע, אין

ברשותי לומר לך, אמר משה מאה מיתות ולא קנאה אחת! משה רבנו שידע מהי מעלת היחוד והדבור עם ה', ואף שדבר ה' עמו רבות בחייו, עם כל זה - על שלבסוף נתיחד הדבור עם יהושע בלבד, העדיף למות מאה פעמים ולא לחיות עם קנאה אחת. וזה כמובן כפי דרגתו של משה שהיה לש"ש, גמור, ומה נענה אנן.

ז. מים רבים לא יוכלו לכבות אש אהבת התורה

ובוא וראה עד כמה אש אהבתה של תורה, הנה מצינו בזה"ק הרבה פעמים שחכמי הזוהר כשאמרו סוד בתורה זה לזה, ענו ואמרו: אלמלי לא באתי לעלמא אלא למשמע דא די, כלומר כ"כ גדלה שמחת השומע זה הסוד מחברו, עד שאמר אלמלי לא באתי לעולם אלא בשביל סוד זה די.

נתבונן על איזה תאוה מתאוות העולם מוכן האדם למסור חייו, ואפילו שנה אחת מחייו, ואפילו חודש מחייו, והנה ראה כמה קשה היא אהבת התורה עד שמעידים קדושי התנאים שהיה כדאי להם כל חייהם בשביל סוד זה לשומעו, והכוונה שכדאי להם כל חייהם וסבלם ותלאות חייהם רק בשביל סוד זה ששמעו, א"כ היש אהבה כאהבת התורה לבעלי התורה האמיתיים, וכאמור כגודל האהבה כן תגדל הקנאה בבעלי התורה להיותם זוכים ביקר ביותר.

ח. כגודל אהבת התורה כן קושי הנקיות מהקנאה בה

וכמו שמצינו בגמרא כמה פעמים שנחלשה דעת חכם מגודל חכמת חברו, ונתן עיניו בו בקנאה, וברור הוא שזה לגודל תשוקתם לתורה והתקרבות לה', וב"דקה מן הדקה עד שלא נבדקה" בצבצה בלבם קנאה וחולשת הדעת מחכמת חבריהם. וכן מצינו בגמרא (בבא מציעא פה ע"א) בחכמים שחלשה דעתם מרבי זירא שהיה בודק עצמו אחת לשלושים יום בהכניסו ידו לאש באם ישלוט בו גיהנם או לא... וחלשה דעת חכמים מעוצם קדושתו וצדקותו.

ורבים יתמהו, היתכן חכמים מקנאים זה בזה חלילה...? והמתמיהים בזה לא ישכילו ולא יבינו מהי אהבת תורה שבערה בקרבם, ועד כמה היה חולי אהבתם על התורה, ועד כמה בלתי נמנע היה שתתערב בתוך ה"קנאת הסופרים" הטהורה שלהם בדק מן הדק עד שלא נבדק - חלישות הדעת.

וביותר שהרי מצווים אנו לקנאת קנאת סופרים, ומבלי קנאה זו לא יוצלח שום צורב לגדול בתורה שכן ה"קנאת סופרים" היא שתביאהו לשאוף ולחמוד להתעלות בתורה, והרי קנאת סופרים חיובית ומשובחת היא, ולכן בלתי נמנע שלגודל האהבה והקנאה בתורה המחויבת אצל ת"ח תתערב חלישות הדעת בתוך קנאת סופרים זו.

וא"כ נתבונן כמה אמונה נקיה ומלוטשת נצרך לשם נקיות וטהרת המידות אצל בני תורה כתלמידי ר"ע, והרי האמונה והבטחון מעיקרי התורה המה, ולכך כיון שאצלם הקנאה הביאתם לצרות עין שהביאה לשנאה הרי שהיה כאן חסרון וקלקול בעיקרי תורה שהיא האמונה, לכך אי אפשר היה לחוס עליהם.

צרות עין ופתרונה

א. לא נהגו כבוד - הכיצד?

מובא בגמרא יבמות ס"ה ע"ב:

אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת ועד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה בזה, והיה העולם שמם. עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ר"מ ורבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רבי חמא בר אבא ואיתימא רבי חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה, מה היא? אמר רב נחמן: אסכרה.

והתמיהה עולה מאליה, מה הכונה בפגמם של תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה, והלא איירי כאן באנשים רמי המעלה מתקופת התנאים, א"כ וכי ס"ד שזלזלו אחד בחבירו בדרך זו שלא נהגו כבוד זה בזה?

וראיתי בספר "אורחות מוסר" שהביא תירוץ נפלא לכך בשם הגאון רבי אליעזר לאפיאן שליט"א, ובכן פגמם של תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה, היה דוקא לצד גדלותם ורוממות נפשם, ולכך כשהבחין האחד בנקודה מסוימת - בחבירו שאינו מושלם בה, מעתה הביט בו בביטול, וממילא כמו כן זה השני שהיה מושלם בנקודה אחרת, כשהבחין בחבירו הראשון שאינו מושלם באותה נקודה מעתה הביט הוא בחבירו בביטול, והרי ידוע שאין אדם דומה לחבירו ובכל אדם ישנה נקודה שלמה ונקודה חסרה, והוא שגרם להם שהביטו בביטול זה בזה.

והדבר דומה לאומן בציור, שהנו מושלם במקצועו, הרי שמיד יסתייג מכל זיוף שיגלה בציור שיובא לפניו, וכן זה הדקדקן בקריאה ובהברה, כל זיוף בהברה ודקדוק יצרום לו באוזנו, וכן מוסיקאי שהנו רגיש לצלילים עדינים יהא קשה לו מאד לשמוע כל זיוף ולו הקטן ביותר, וכל אלו מיד יפסלו בדעתם את אשר יובא לפניהם כשאינו מושלם.

ואף שאכן לכל אחד ישנה כמו כן נקודה חסרה, אולם האדם על החסרון של עצמו יש לו די לימודי זכות על עצמו, ואין אדם רואה נגעי עצמו, ומה

שכן רואה - הוא נגעי אחרים, ולצד שלימותם של תלמידי ר"ע כשהתבוננו כ"א בחסרון ובנגע של השני - הביטו בו בביטול ולא נהגו בו כבוד הראוי.

ודבר זה הוא מצוי למאד מכיוון אחר שלילי באנשים קטנים שכאשר ימצאו באדם גדול איזו הנהגה שאינה לפי כבודו, או ימצאו בו חסרון ויתכן שהחסרון הוא באמת חסרון, מיד יפסלוהו! ובעיניהם כבר לא יחשב לגדול, ולא מבינים המה שלכל אחד ישנה נקודת בחירה, שהיא נקודת חולשה אצלו שיתכן שיכשל בה, כי אצלו דרוש לנקודה זו מאמץ רב, ואם מצליח הוא להתגבר באותה נקודה פעם או פעמים מתוך עשר או עשרים פעם שנכשל באותה נקודה - לצדיק יחשב, אחר שבשילו זו נקודה קשה מאד לפיצוח.

אלא שאצל פשוטי העם כשלוך זה להגדיל את מומם של ת"ח נובע משפלותם וקנאתם וכמאמר חז"ל גדולה שנאה ששונאין ע"ה את הת"ח, אולם לגבי תלמידי ר"ע כאמור, נבע הדבר מתוך רוממותם וגדלותם, והוא שהביאם להביט בביטול על חבריהם.

ואילו התורה מחייבת אותנו שהסתכלותנו תהיה להיפך. להסתכל בנקודות החיוביות של השני ולקלסן ולפרגן לו עליהם, ולהתעלם מנגעיו וחסרונותיו. והוא הנאמר "בצדק תשפוט עמיתך", והוא החיוב לדון לכף זכות ובזה גופא, שהגם אם אכן ראית בו חסרון, תדון שזו נקודת החולשה הקשה אצלו.

וכתפילת ה"נועם אלימלך": שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם.

ובספר "מערכי לב" (עמ' קט"ז קי"ז) היטיב לבאר נקודת חולשה זו המצויה דוקא אצל השלמים.

אחת מהתקלות שעלולה לבוא מהתחזקות, ושוב התחזקות המחוייבת, היא שהופכים להיות "קפדן" על זה שאינו עומד במצב של התחזקות. הוא מרגיש את המאמץ שהוא משקיע בעבודה, הוא חש את המאמץ במחשבתו בשעת התפילה. כתוצאה מכך הוא מביט על זה שעומד סמוך אליו, ואינו מתפלל בדרך זו - במבט של ביטול וכו'. עבודתו של אדם ביחס אל השני חייבת שתהיה בהנהגה של "מעביר חטא". ההרגשה הפנימית חייבת להיות כולה חסד. ההלכה של "והוי דן את כל האדם לכף זכות" למדו מהפסוק "בצדק תשפוט עמיתך", והרי זו מצות עשה דאורייתא המורה על היחס אל השני. ההנהגה החיצונית בזה העולם, גם כלפי השני חייבת להיות תקיפה ["הוכח תוכיח"], ברם ההנהגה הפנימית חייבת להיות כולה חסד. אם גם בפנימיות ירגיש דין, את נפשו הוא מסכן וכו'. אם היה נכנס אל תוך מצבו של השני שאינו מתאמץ בתפילה, היה לו מקום גדול לדונו לכף זכות. יתכן שמסירת הנפש שלו בעצם ביאתו

לישיבה, היא פי כמה מהתאמצותך אתה בתפילה. רק מתוך מחשבה זו אפשר לבוא ולחנך.

ב. לכל אדם נקודת בחירה משלו

כדי להתגבר על תופעה זו של פסילת הזולת מחמת חסרון אשר נמצא בו, יש לחדד ולאמת את הידיעה הברורה שהנה לכל אדם יש לו נקודת חולשה משלו, ועל המוצא נקודת חולשה בחבירו לדעת, שיתכן ולו היתה נקודה חלשה זו בו, יתכן והיה הרבה יותר גרוע מחבירו, וכמו שנבאר זאת בקטע הבא.

חז"ל אמרו (במ"ר כ, כב): על ארבעה דברים נגאלו אבותינו ממצרים, שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ולא שינו את לבושם, ולא היה אחד מהם פרוץ בעריות. נתבונן, הכי יש בהספד על אדם חרדי מן השורה לשבחו שלא שינה שמו ולבושו ולשונו, הלא מעלות אלו הינם אדרבא, משפילות את האדם לאמר: אלו המעלות שהיו בו ותו לא?! אלא ברור הוא שכל אדם נידון לפי ענינו יש אדם שכאשר נשבחנו שלא שינה לבושו לשונו ושמו לזלזול גדול יחשב לו, וכגון אדם שנולד בחממה חרדית וכל משפחתו קהילתו וסביבתו חרדים, מה שבח יש לו בזה.

ולעומתו אדם שגדל בין הנכרים או במקומות חילונים, ועכ"ז שמר על ג' דברים אלו, לכבוד גדול יחשב לו.

וראה בזה דבריו הנפלאים של המכתב מאליהו (ח"א 113-114):

יש אשר יתחנך האדם להרבה מן הטוב עד שהוא בטוח בו מן היצה"ר, ונמצא שנקודת בחירתו היא בענינים יותר גבוהים. למשל, מי שנתחנך בחינוך התורה בין צדיקים ואנשי מעשה, יועיל לו החינוך אשר נקודת בחירתו לא תהיה בעשיית עבירה במעשה או במניעת מצוה מעשית, אלא בדקות עבודת הלב והכונה. ויש אשר יתחנך בין רשעים, פחותים, וגנבים, אצלו לא תהיה בחירה כלל אם לגנוב או לחדול. ויתכן אשר נקודת בחירתו תהיה רק כשיזדמן לו לרצוח נפש בעת שיתפס בגניבתו, ושם היא מלחמת יצריו, כי זוהי האמת אשר יבחין בה על פי יצר הטוב שלו במדרגתו, ובעצת יצרו הרע יתעלם ממנה. נמצא שאין החינוך משנה כלל בעצם ענין הבחירה, אלא רק את מקום נקודתה, וכל אדם משעת יצירתו ניתן בו הכח אשר יוכל להכיר האמת שידע, לפי ערכו, ולדבק בה ולא להתעלם ממנה אפילו בפני הדמיונות של חשבונות שקר. ואין הפרש בזה בין אם חינוכו הגביה את מקום נקודת בחירתו או השפילו, כי כח הכרת האמת אשר ידע, שוה הוא בכל המצבים.

מעתה, כל אדם יש לו בחירה במקום נקודת בחירתו, אבל מקום הנקודה מוכן הוא מקודם, אם ע"י בחירותיו הקודמות אשר הוא בעצמו השיב על ידן את נקודת בחירתו למעלה או למטה, ואם ע"י הסיבות אשר ניתנו

לו מן השמים, ששמוהו בסביבה שנתחנך בה מילדותו טרם ידע עוד טוב ורע. נולמה שינה השי"ת בין אדם לאדם, אשר הקדים לזה סיבות אשר ישיבו את נקודת בחירתו במקום גבוה שבצדקות, ואת השני קבע בתוך עמקי הטומאה? זה יובן למעיין במאמר "צדיק ורע לו"ן עכ"ד.

כללו של דבר, "נקודת הבחירה" של כל או"א שונה משל חבירו ואין איתנו יודע עד מה, מכיון שהענין של "נקודת הבחירה" תלוי בתנאים שהעמיד לפניו הבורא ית"ש וכאו"א הותקן עם תנאים אחרים, מצד מיזוג כוחות, או תנאים סביבתיים וכדומה, ממילא, אי אפשר לשפוט ולהעריך את עבודת הזולת עד כמה שאין לנו היכולת לדעת אל נכון באיזה מדרגת נסיונות הוא עומד, והיכן נמצא ה"נקודה" בה נמצאת המערכה שלו בעבודת ה'.

נתבונן, לאדם שאין לו מצפון מלגנוב, וכגון שנולד להורים גנבים, וכל סביבתו אנשי גזל, גם מאחד כזה דורש הבורא משהו עתה, והוא שלפחות כשהנו גוזל שלא ירצח נפש. כלומר, עתה, כשזו מדרגתו של איש שפל זה, הנדרש ממנו הוא רק כפי מדרגתו - שלא ירצח!

ג. תועלת הידיעה שלכל אדם חולשה משלו

וידיעה זו חשובה למאד ויש בה כמה תועליות. האחד שישתכל האדם בעין חיובית על זולתו וידונו לכף זכות, והשנית, לגבי האדם עצמו שלא ישבר, ולא תחלש דעתו בראותו שהפער בינו לבין חבריו גדול, וכי חבריו הינם מצליחים הרבה יותר ממנו, אולם כשידע שלכל אחד תפקיד משלו - ישמח בחלקו.

בספר "אורחות מוסר" מביא את דבריו הנפלאים של הגר"א דסלר בתוספת ביאור, והנה דבריו:

ד. משלו הקולע של הרב דסלר זצ"ל

וכמה קולע הוא משלו של הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א ע' 22-23): אם חבורת אנשים באו לכבד מלך בוי"ד, וכולם ינאמו בנוסח אחד ממש, איך ירגיש בעצמו הנואם השני וכש"כ האחרון ביודעו שלא הוסיף כלום על כל הקודמים? ע"כ הוסיף השי"ת בחסדו לברוא כל אדם בכחות והתמזגויות אחרים וגם יצה"ר שלו מלחמתו שונה, וממילא גם קדוש ה' שלו שונה מאשר עשו חבריו, ובכן יש לכל או"א חלק מיוחד לעוה"ב שהוא שלו ממש ולא קדמו אחר בו, ויש לכאו"א נחת רוח ואושר שלמים בשכרו.

בשביל זה גם סביבת כל אדם היא כראוי לפי ענינו, וכפי אותו קדוש ה' אשר עליו לקדש. יש אשר עליו לעמוד בנסיון העושר והנאות העוה"ב, שלא יתגשם בם עד שישכח את יוצרו לגמרי, וכמש"כ "פן אשבע וכחשתי

ואמרתי מי ה"י וגוי. ויש אשר עליו לסבול את נסיון העוני וצרות רבות ואעפ"כ לא ירהר אחר מדותיו ית' ע"כ.

כל אחד ואחד הוא יחיד בעולם ביחס לכבוד שמים המיוחד שאותו יכול לגלות רק הוא לבד ואין בלתו. יש מי שעובד את השי"ת עם מיזוג של כוחות ומדות כאלו והשני עם מיזוג אחר, יש מי שעובד את השי"ת עם כשרון גדול שניחן בו ויש מי שעובד את השי"ת בלי אותה רמת כשרון - והרבה עבדים למלך הכבוד.

זהו בחינת "עולמו" המיוחד של כל אדם ואדם.

יש בידיעה זו כדי לתת עידוד רב לכל מי שמרגיש שמיזוג כוחותיו ומדותיו, או כשרונותיו, חלשים משל אחרים, אבל מכל מקום, הוא במצבו המיוחד ובתכונות נפשו המיוחדים, יכול לגלות כבוד שמים בעולם מה שאף אחד אחר בעולם אינו יכול לעשות.

במח שלך, ובלב שלך ובמדות שלך...

מסופר על רבי נפתלי אמסטרדם זצ"ל שאמר פעם לרבו הגרי"ס זצ"ל: אילו היה לי את ה"מח" של השאגת אריה ואת ה"לב" של בעל היסוד ושורש העבודה ואת ה"מדות" של הרבי, או אז, יכולתי לעבוד את ה' כראוי...

אמר לו הגרי"ס זצ"ל: נפתלי, נפתלי, ב"מח" שלך! ב"לב" שלך! וב"מדות" שלך! עליך לעבוד את ה' ולהיות מי שאתה צריך להיות - ולהצליח.

מפני מה בכה רבי זושא זצ"ל לפני מותו?

וכן מספרים על הרבי ר' זושא זצ"ל שבכה לפני הסתלקותו. שאלו אותו: מפני מה אתה בוכה? ענה רבי זושא ואמר: אינני בוכה מתוך פחד שמא ישאלוני בעוה"ב מדוע לא הייתי כמו משה רבינו ע"ה...

אני מפחד ממה שישאלוני - מדוע לא היית רבי זושא!

תפקידו של רבי זושא בעולם אינו לבנות את עולמו של "משה רבינו"! תפקידו הוא לבנות את עולמו של "רבי זושא"!

ה. עולם הפוך ועולם ברור

הגמרא במסכת פסחים (דף נ"ע"א) מספרת על רב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי דאיתנגיד - כי הדר א"ל אבוח: מאי חזית? אמר ליה: עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה. א"ל: בני, עולם ברור ראית.

וקשה, מה היתה תמיהתו של רבי יוסף? וכי לא ידע רב יוסף שבעוה"ז ישנם אנשים הנראים כצדיקים ואין הם צדיקים באמת, ובעוה"ב הם אמורים להיות למטה? וכי לא ידע רב יוסף שכאן בעוה"ז ישנם צדיקים נסתרים שאין מחשיבים אותם כלל והם בעולם הבא אמורים להיות למעלה? הכי על זה היה צריך אביו להשמיע "עולם ברור ראית"?

וראיתי מביאים בשם אור ישראל אדונינו הגרי"ס זצ"ל שאמר דהכוונה, כי כל אדם צריך שיעבוד את השי"ת לפי כוחותיו שחננו הקב"ה, ולפי מצבו שנמצא בו, ושיתעלה באופן האפשרי ביותר לפי מצבו, ולפי זה יתכן בשני אנשים, שאמנם האחד גדול מחבירו בתורה או בעבודה, אבל השני התעלה לעומת זה ועבד את ה' בכל כוחותיו שחננו השי"ת, והראשון לא ניצל כראוי את כוחותיו או כשרונותיו כפי שחננו הקב"ה, נמצא דאף שהראשון גדול מחבירו, אבל לעומת זה השני עבד את השי"ת בכל כוחותיו ומדותיו שחננו השי"ת, ובזה הוא עולה על חבירו שלא עבד ולא התעלה לפי כוחותיו, ועל כוונה זו כיוון במה שאמר שראה עליונים למטה ותחתונים למעלה, היינו בני אדם שהם עליונים בתורה ועבודה, אבל לא התעלו כפי מדת כוחותיהם ומידותיהם ולפי מצבם ואפשרותם, ולכן הם נמצאים בדרגא יותר נמוכה, וחבריהם שהם קטנים מהם, אבל התעלו לפי מדת כוחותיהם באופן היותר נעלה, הם נמצאים יותר עליונים, כיון שעבדו את השי"ת לפי מיטב כוחותיהם. עכ"ד.

ו. משל נאה הממחיש את ביאורו של הגרי"ס זצ"ל

ועל דרך משל: אם יהיו ב' אנשים בעוה"ז, אחד למד את כל הש"ס מאה פעמים והשני למד את הש"ס רק פעמיים.

מי מביניהם "עליון" ומי ביניהם "תחתון"?

בודאי שמי שלמד מאה פעמים הוא "עליון" יותר ממי שלמד רק פעמיים.

ואף על פי כן, יתכן, שבעולם הבא יהיה זה האיש שלמד מאה פעמים "למטה" ואילו השני שלמד פעמיים יהיה "למעלה". כי המודד הקובע בעולם הבא, הוא, האם מיצה האדם בעוה"ז את יכולתו, וזה מה שיקבע את מדרגתו של האדם בעוה"ב. אם אותו אדם שלמד את הש"ס מאה פעמים היה יכול ומסוגל מצד הכוחות שלו, הרקע שלו, התנאים הנסיבות, עולם הנסיונות שלו, ללמוד מאתיים פעמים את הש"ס - אזי בעוה"ב הוא יהיה "תחתון"! ואילו אותו האיש שלמד את הש"ס רק פעמיים, אילו לא היה מסוגל ליותר מכך - הרי שמיצה את כל יכולתו, ובעוה"ב הוא יהיה "עליון".

גדר ה"עולם ברור" תלוי במיצוי חובתו של האדם ב"עולמו"!

ז. דבריו הנפלאים של רבי אהרון הגדול מקרלין זצ"ל

רבי אהרן הגדול מקרלין זצ"ל כותב באגרת: אברהם אבינו אם ירצה להתחלף עמי, לא הייתי רוצה. מהו בעצם אברהם אבינו. צדיק בעל מדרגות, ואני - איש פשוט, ואם אני אתחלף לי עם אברהם אבינו הוא נעשה לו איש פשוט ואני אעשה בעל מדרגה, אבל בשמים לא יתווסף כלום, רק לי, מה שאעשה בעל מדרגה, הרי שוב לי ולעצמי, וכל "לי" אין לרצות, זה לצורך "עצמי" ואין לרצות בכך. ע"כ.

כלומר, הרי סוף סוף יהיה להקב"ה בעולמו רק "אברהם אבינו" אחד ו"רבי אהרן הגדול" אחד, א"כ מאי נפק"מ לו להקב"ה מי יהיה "אברהם אבינו" ומי יהיה "רבי אהרן הגדול" הרי אם יתחלפו "אברהם אבינו" ו"רבי אהרן הגדול" בשמים לא יתווסף כלום!

התפקיד של "רבי אהרן הגדול" להיות כמו שרבי אהרן הגדול צריך להיות הוא - לא פחות חשוב בעיני השי"ת מתפקידו של "אברהם אבינו" להיות כמו שאברהם אבינו צריך להיות.

ח. מדת הענוה

לאור מה שנתבאר במאמרינו זה תתבאר הנהגת מדת הענוה: כי מי שהוא למשל, למדן גדול, מ"מ כלפי חבירו הפחות ממנו צריך לנהוג בענוה ובכניעה, בחושבו, שאע"פ שהוא עצמו בודאי גדול מחבירו, מ"מ אפשר שחברו מיצה את כוחותיו יותר ממנו, וממילא בערכי העוה"ב השני גדול ממנו.

וכן ראיתי להגר"ח מואלוז'ין בספרו "רוח חיים" (אבות פ"ד מ"א) ז"ל: והנה עיקר ענוה וכו' שגם בלבבו יחשוב שאינו נחשב לכלום נגד הפחות באנשים. שאף אם חכם הוא וירא בעיניו, עכ"ז אולי לפי שכלו ותכונתו לא עמל ולא טרח כראוי. והפחות שבאנשים לפי שכלו ותכונתו אולי עמל הרבה יותר והתכשר במלאכתו יותר מדאי עכ"ל.

חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך

ויסוד זה הינו תמצית מדת הענוה המבוארת באגרת הרמב"ן: "וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך" - "כל - אדם"?

"גדול ממך"?

"בעיניך"?

מה פירוש הדבר?

אלא, שאפילו שברור לך שאתה אכן גדול ממנו, אולם "בעיניך" יהא הוא גדול ממך, כי יתכן שהוא ממצה את כוחותיו ומבצע את תפקידו בעולם יותר ממך.

ו"חשוב בלבד כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד" - וכמשנ"ת.

ט. במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו

כתב בספר "בית אב" (ע"ת"ד): אכן עם כל ענוותנותו צריך שידע האדם כוחותיו שחננו הבוית"ש ושלגדולות נוצר, כמו שהשביעהו המלאך לנשמה קודם שתדל לעולם - שיהיה צדיק, ושיאמין שאם יעמול בתורה לפי כוחותיו יכול להתגדל, יגעת ומצאת, ואסור לו לזלזל בעצמו שזה גורם לו רפיון והתחברות עם פחותים, אלא ידע כל בן ישראל גודל נשמתו ושלגדולות נוצר, ויגבה לבו בדרכי ד', וכמוש"א במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, וכמו שענה מרן החזו"א זצ"ל כששאלתיו אם הוא יודע שהוא גדול הדור, והשיב: אני יודע, וכששאלתיו אם כן איך יתכן גודל ענוותנותו והכנעתו לכל אדם, וענה לי "כי יודע אני שאם אחר היו לו הכחות האלה ודאי היה זוכה לשלימות!"

הנה לך לראות כמה הסתכלותו של הבורא שונה לחלוטין מהסתכלותן של בני אדם בהאי עלמא דשקרא.

אנו נשבח אדם שלא כעס מעולם, ונאמר עליו שהנו צדיק שמעולם לא הקפיד ואילו אדם שכועס פעם בחודש או פעמיים בחודש, לא יזכה מאתנו לשבח זה של צדיק על שאינו מקפיד, ואילו למעלה הדבר יתכן שיהיה בהיפך, וכגון זה שלא כעס מעולם הנו אדם שטבעו קר ומזגו ואופיו קשה לכעוס, ומה החידוש שאינו כועס, ואילו השני נוח לכעוס, ובשבילו שהנו כועס ב' פעמים בחודש לגבורה גדולה תחשב.

וכמו כן אדם עשיר גדול שנותן צדקה הרבה, ולעומתו אדם מן השורה שיכולתו ליתן הינה פחותה בהרבה, אולם יתכן ודוקא הוא האחרון יחשב בשמים ל"בעל צדקה", אחר שלפי מאמציו והשתדלותו עושה הוא הרבה יותר מן העשיר שנותן אומנם הרבה, אולם אינו מתאמץ בכך ויכול הוא ליתן הרבה יותר. וכיוצא.

י. מתוך שלא נוהגין כבוד נוצרת שנאה

במדרש הגירסא על סיבת מותן של תלמידי ר"ע, הוא מפני שהיו צרי עין זה לזה. ובשער הכוונת להאריז"ל נאמר אף יתר על כן: שהיו שונאין זה לזה (סוף דף פ"ו שם).

ואין בזה סתירה להנאמר ביבמות ס"ב: "שלא נהגו כבוד זה בזה" כי התוצאה משלא נהגו כבוד זה בזה הוא שהיו צרי עין זה לזה, ומצרות עין באו אף לידי שנאה, וכמו שיבואר. רואים אנו בחוש, אדם שיש עליו קנאים וצרי עין, הרי שכאשר יברח מהם ויכסה עצמו ממקנאיו, וישתמט להתחבאות מצרי עין הצרים עליו, הרי שאז דוקא יגביר את עומק שנאתם וצרות עינם של מקנאיו, כי בכך מראה הוא שאדרבא הוא מחזיק

רק מעצמו, ומבטל בלבו לאלו המקנאים בו, ועל כך יחרה אפס ביותר ויגבירו קנאתם וצרות עיניהם בו.

ולכך מה עליו לעשות? אדרבא, להשפיל עצמו אל מקנאיו, לפרגן להם, לשבחם בנקודות מסוימות שיש בהם ואין בו, ולתת להם תחושה שהנו מחשיבם, ואולי אף הוא מקנא בהם באי אלו נקודות, ורק בכך תתקרב קנאתם, ולא כמו שהעולם נוהג, שכאשר נפגשים במקנאים וצרי עין, טורקים עליהם הדלת ומתעלמים מהם, ומפגינים את חששם מהם, כי בזה אדרבא מגבירים הקנאה.

והוא אשר קרה אצל תלמידי ר"ע, אכן לגודל רוממותם וגדולתם לא יכלו לסבול חסרון בשלמות אצל חבריהם, אלא שמתוך כך לא כבדו זל"ז, ובכך שדרו אחד לשני: שאין אני אוחז בך ובהצלחותיך, ובכך גרמו שהנפגע נהיה צר עין לזה שפגע בו, כי חש הוא שפוגע זה מחשיב רק את עצמו ואינו נותן שום ערך לזה הנפגע, ובכך נהפך הנפגע לצר עין בפוגע, כי איך יוכל להעריך את הצלחת זה שפגע בו, בו בזמן שזה שפגע בו אינו נותן שום ערך להצלחותיו שלו, ומתוך הצרות עין באו אף לשנאה.

יא. העדר האהבה מביאה לראות חסרונות והתוצאה היא צרות עין וקנאה

ביארנו לעיל לגבי תלמידי ר"ע שהנהגתם נבעה דוקא לגודל רוממותם, אלא שהנהגה מוטעית זו יכלה להימנע אילו האהבה בין החברים היתה מושלמת, הרי שהיה כאן גדר: על כל פשעים תכסה אהבה.

איש באחיו, או אב בבנו, פחות יבחינו בחסרונות אחד בשני, ויותר יביטו במעלות, והסיבה היא: "על כל פשעים תכסה אהבה".

כשישנה אהבה אמיתית הרי שמכסה ומעלימה היא על הפשעים הגם שישנם. ומביאה להתבונן בעיקר במעלות.

כשחסרה האהבה מתעוררת הקנאה והתחרות, שהרי הנה אב לא מקנא בבנו, ורב לא מקנא בתלמידו, כשישנה נתינה היוצרת אהבה בין אחד לשני, מסלקת היא את הקנאה. או כמו כן כל אוהבים בטבע כמו איש ואחיו, בן ביחס לאביו - אין מקום לקנאה.

ועל כך זעק ר"ע כשראה שמתו לו 24,000 תלמידים: "ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה", ירד ר"ע לעומק ושורש הסיבה, מדוע לא נהגו כבוד זה לזה מפני העדר האהבה ביניהם.

יב. התיקון לקלוקל ראית החסרונות - אמונה באהבת ה' לכל אחד ואחד

ובכן עדיין, יש לנו להבין ולהשכיל היאך משיגים מדה זו של אהבת רעים כראוי, ולהינצל לא רק משנאה, אלא אף מהעדר אהבה שכבר יש בה כדי להביא לאסונות גדולות, וכגון מציאת מומין, חוסר כבוד זל"ז וכיוצא.

וראיתי בזה את דבריו הנפלאים של הגאון רבי אייזיק שר זצ"ל (מובא בספר "אורחות המוסר") וכדבריו ממש כן הוא בדברי "נתיבות שלום" להרב מסלונים וכמו שיתבאר להלן.

וקודם שנצטט דבריהם נבאר כוונתם בכללות.

העצה להסיר השנאה, ולהגביר האהבה גם בזה אשר גילינו בו חסרונות, הוא להאמין ולידע כי כולנו בניו של מקום, והקב"ה אוהב לכל עמו ישראל, ויש לכל יהודי באשר הוא תפקיד, ובתפקידו זה הנה הוא עושה רצון ה' והוא אהוב עליו, וגם אם במהלך תפקידו זה יש לו מחדלים, עדיין הבורא לא התיאש ממנו, ואם הבורא ממתין לו לתשובה, ולמילוי תפקידו, הרי מכאן ראייה שיש לבורא חפץ באיש הזה, ומי אנו שנעז לבא אחר המלך ולהטיל דופי ושנאה באיש ההוא.

וכידוע אמרת הבעש"ט: "מי שאוהב לאדם באמת אוהב כמו כן את בנו של אהובו". וכאן ישנה קנה מידה נוקבת לאדם למדוד את מידת אהבתו לה', והוא היאך ועד כמה אוהב הוא לבניו של ה'.

ובמדה זו הצטיינו ר"מ ורשב"י מהחמישה תלמידים שהותיר ר"ע, וגילו לנו היאך יש להסתכל על כל אדם באשר הוא.

הנה ר"מ אמר (קידושין לו): ישראל, בין בזמן שעושין רצונו של מקום ובין בזמן שאין עושין רצונו של מקום - קרויין בנים.

כאן חידד לנו ר"מ את הפתרון למדה רעה זו שבשבילה מתו קודמיו - 24,000 תלמידי ר"ע, ובכן מה הפתרון? לנהוג כבוד זה בזה, ולא לזלזל בשני בשביל חסרון שמצאת בו, והוא: כולנו בניו ואהוביו של מקום, וא"כ האיך תעיז לרדת מאהבתך כלפי חברך בשביל איזה חסרון שמצאת בו, ואחר שלהי חפץ בו גם כשאינו עושה רצונו של מקום שהרי גם אז נחשב הוא לבן ה', וכמו כן חידד עצה זו רשב"י, באומרו: יכולנו לפטור את כל העולם כולו מן הדין. דהיינו, יש בכחי לראות אדם עם חסרונות ומ"מ לפוטרו, והוא מתוך למוד זכות שיש לי ללמד עליו, והלימוד זכות צריך להיות באמת ולא רק לשם מעלת וחשיבות לימוד זכות ואילו לבו בל עימו להיות אמיתי גם בלבו ללמד זכות.

ועל כך ראיתי בספר שו"א שמביא מעשה בחסידים שישבו ולימדו זכות על עם ישראל, וגער בהם רבם, ואמר להם שלימוד זכות צריך להיות באמת ולא רק לשם המצוה של לימוד זכות, כי הפה והלב צריכין להיות שווין בלימוד זכות על עם ישראל, ואם אדם מלמד זכות על יהודי רק בשביל המעלה שיאהבנו ה' וירבה בשכרו על שהנו מלמד זכות על בניו

ואילו לבו בל עמו. הרי שזו קטגוריא ולא סנגוריא, שכן הקב"ה בוחן לבות, ויודע שזה מדבר בשבח בניו לשם תועלתו שלו, הירצה!?

יג. לפתח הרגש של אהבת הבריות

והיאך אפשר ללמד זכות באמת - פיו ולבו שווין, רק כאשר ישנה אהבת ישראל באמת לאהוב רעהו כבנו או כאחיו.

ובזה נצטיינו רשב"י ור"מ, שבודאי כשאמר ר"מ ישראל קרויים בניס גם כשאין עושין רצונו של מקום, ובודאי כשאמר רשב"י יכולני לפטור העולם כולו, לא אמרו זאת רק מהשפה ולחוץ חלילה אלא מתוך אהבת ישראל אמיתית, ופיהם ולבם שווה.

והנה לך לשונו של הגה"צ רבי אייזיק שר זצ"ל (לקט שיחות מוסר ח"ב מאמר אבילות ימי הספירה):

ואיך בא חסרון במדת האהבה? - מפני העדר הרגש האמיתי בחובת אהבת הבריות. ובאמת מפורשים הדברים בדברי הכתוב: "ואהבת לרעך כמוך אני ד'" (ויקרא י"ט י"ח) - היינו דטעם חיוב האהבה ויסוד לדבר הוא נעוץ בהכרה כי "אני ד'" - אני אביכם שבשמים, אבל כל ישראל וכולכם בניס למקום, על כן מצוה אותנו האב לאהוב איש את אחיו מתוך הכרה ברורה כי כולנו בני אב אחד אנחנו. וכאשר באים לידי הרגשה זו בדעת ובהשכל ומבינים את היסוד הגדול הזה כי כולנו בני אב אחד - בניס למקום ברוך הוא, או אז מגיע החיוב לטעת את הרגשי המושכלות ברגש המוחשי ממש ולמלא את הלב באותה הרגשה "טבעית" של אהבת איש את אחיו. בלא טעם בסיסי זה אין יסוד ל"אהבה" המחוייבת הלזו, ורק אחר ההכרה היסודית הזו של "אני ד'" ו"בניס אתם לדי' אלוקיכם" (דברים י"ד א) ימלאו גלי ה"אהבה" את חדרי הלב במדה גדושה אשר תפרוץ חוצה ותקיים במילואו ובשלימותו את צו התורה: "ואהבת לרעך כמוך".

וכיון שפסקה הנבואה בתקופת בית שני, נחלשה בעטיה האמונה המורגשת, החושית, והרי היא בקרב העם בגדר אמונה במושכלות, אשר איננה כל כך ממוששת בחוש וברגש. וזהו שכתב המאירי דמכיון שפסקה הנבואה נסתבב להם חטא זה דשנאת חנם, והיינו חסרה אצלם הרגשה חושית של אחוה זו, ולא נמצאת בהם אהבת רעים אמיתית בשלימותה, וכפי מעלתם הנשגבה של בני אותו הדור נחשב להם העדר האהבה השלימה ל"שנאת חנם".

והוא גם הביאור בתביעה הנוראה על תלמידי רבי עקיבא - "מפני שלא נהגו כבוד זה לזה". והינו, דכיון שמתקופת בית שני ואילך לא נחה רוח הנבואה על בני אדם, לפיכך חדלה התחושה הרגשית בחיובי האחוה והאהבה בין איש ובין רעהו ומשום כך "לא נהגו כבוד זה לזה" ונענשו על שהיה להם ליטוע בלבם נטעי נאמנים של "אהבת רעים" בשלימות, מתוך

הכרה כי כולם בניס למקום ורצונו של האב שיכבדו האחים זה את זה ע"כ מדברי רבי אייזיק שר זצ"ל.

זהו ביאור עצתו, הדרכתו, והוראתו של ר"ע, לחזק את הרגשת החביבות של ישראל מתוך חיזוק ההכרה ש"בנים אתם לה' אלוקיכם". - וכמו שהאב חפץ שישרור כבוד הדדי בין בניו ויחס נאות והולם גם מצד הבנים המוצלחים יותר כלפי הבנים המוצלחים פחות, כ"ש וק"ו לגבי אבינו שבשמים שהוא הוא היוצר והוא הוא הבורא שברא בנים בעלי כוחות גדולים יותר ובנים בעלי כוחות נמוכים - כמה יש לגלות אהבת הזולת מפני שכולנו "בני אב אחד אנחנו".

ויסוד ועיקר ימי הספירה לעבוד על הכלל הגדול הזה שדוקא בני עליה שזכו להתקרב אל הקודש פנימה שלא יבוזו חלילה, ולא יזלזלו במדריגת הפחותים מהם כי זהו מסודות אלוקינו ומסתרי היצירה האלוקית שלא כל הנפשות שוות ולכאו"א תפקיד ותכלית מיוחדת לפי מה שהוא בעולמו של הקב"ה וכאו"א קיבל כוחות ותנאים המתאימים למה שנדרש ממנו וכו'. - על כן יש לחשוב תמיד שאילו היה איש פשוט מקבל הכוחות שלי ואני הייתי מקבל הכוחות של איש פשוט מי יודע היכן היתה מדריגתי בעבודת ה' וקרבת אלוקים - ודי בזה למשכיל וכנ"ל.

יד. קשה תרבות רעה - יותר ממלחמת גוג ומגוג

ועל פי הנזכר יבואר דברי רשב"י: "קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג".

שכן הנה יש להבין מה עניין תרבות רעה למלחמת גוג ומגוג, וכמו כן מה קשה היא התרבות רעה יותר ממלחמת גוג ומגוג, שכל השומעה אוחזו פחד ורעדה מאימת אותה מלחמה.

ועוד קשה, הגמרא שם למדה זאת מפסוק, שכן במלחמת גוג ומגוג לא נאמר "מה רבו צרי" כמו שנאמר זאת גבי אבשלום שהיה ה"תרבות רעה" בתוך ביתו של דוד, ויש להבין, אמנם לא נאמר בלשון הכתוב גבי מלחמת גוג ומגוג - "מה רבו צרי", אולם הלוא במציאות כן רבים יהיו צרינו אז באותה מלחמה, ואם כן מה בכך שלא נאמר זאת בפסוק?

ונקדים הסבר למהות מלחמת גוג ומגוג, מהו עיקרה של מלחמה זו?

סיפר הגאון הצדיק רבי שלום שבדרון זצ"ל:

המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל היה משמיע "ועד" לאברכי הכולל. פעם אחת סיפר ששמע שה"חפץ חיים" אמר כי תהיה מלחמה שניה שכנגדה מלחמת העולם הראשונה תיראה כמו משחק.

אימה ופחד נפלו על כל השומעים - ואני העזתי לשאול את המשגיח, תוך בקשת מחילה: בשביל מה צריכים לדבר דברים כה קשים? צריכים להתפלל אחרי המלחמה שהייתה שלא יבוא גזר דין כזה, ולמה לומר דברים כאלה?

המשגיח נעשה נלהב כעמוד אש, ואמר: אתה בכלל לא הבנת במה מדובר ואל מה התכוון ה"חפץ חיים" בדברים אלה. ה"חפץ חיים" התכוון בעיקר לכך שיהיה חשך באמונה. החשכה באמונה שהייתה במלחמת עולם הראשונה הייתה משחק מול החשכה באמונה שהייתה במלחמת העולם השנייה, והחשכה באמונה שתהיה במלחמה שלישית - כל מה שהיה קודם יראה כמשחק, ואנחנו נמצאים כעת בעיצומה של המלחמה הזו! בהשתלשלות הסתר הפנים הזה ממלחמה למלחמה, שולחים גם קצת רובים - אבל לא זה הוא העיקר של המלחמה. (מספר "שאל אביך ויגדך")

הראנו לדעת שעיקר מהות מלחמת גוג ומגוג תהא מלחמה על האמונה.

ידוע הוא כי עם ישראל ידע מלחמות רבות על קיומו, ובפרט על קיום דתו ואמונתו, בחלק מהמלחמות ניצחנו בנסים ונפלאות וכמו בנס החשמונאים, בנס פורים המפרסמים, ועוד ניצחונות במלחמות רבות שעברו עלינו במשך הדורות וניצלנו באופנים שונים. ובחלק מהמלחמות גם אם לא ניצחנו במובן הפיזי, אולם ניצחנו בכוח הנפש - למסור נפשנו על קידוש ה', ומסרנו עצמנו להריגה ולמיתות משונות. המלחמות על דתנו היו מול אויבים ושונאים, ידענו את שנאתם לדת, וכמו כן ידענו מה המוטל עלינו לעשות במלחמות שכאלו מבלי הרבה להתלבט בכל מיני ספקות, והברירה הייתה אחת, להילחם! על כל הסכנות הנשלכות מכך, או לנצח או למות מות גיבורים על קידוש ה'.

מלחמת גוג ומגוג הרי היא המסומנת כמסוכנת שבמלחמות לעמוד על דתנו ואמונתנו ולהשרד כנאמנים לה'. כמבאר לעיל, וכמו שרואים אנו במו עינינו מלפני כמה עשרות שנים ועד היום את אשר אירע כאן על ידי השלטון החילוני, כמה דורות נכחדו מאמונתם הם ובניהם ונכדיהם, ומספרם של דורות אלו שברובם כבר ישני עפר - כבר הגיע לעשרות מיליונים, אם כן שש מיליונים שנהרגו בשואה באמת משחק ילדים לעומת עשרות המיליונים שנפחו נשמתם מאז קום המדינה ועד עתה, והנה דברי החפץ חיים אמת ויציב.

השווה שבכל המלחמות הנזכרות הוא שידענו כאמור שמלחמתנו עם עוינים ושונאים את הדת וחכמי התורה, בין שהם בני ברית ובין שאינם בני ברית, ויודעים היינו היטב, תפקידנו במצב מלחמה שכזו - להילחם! על כל הסכנות שיצאו לנו מכך, אם זה שבשביל כך יעזיבו אותנו ממקור פרנסתנו, אם זה שבשביל כך נהיה ללעג ולמיאוס, ואפילו אם נצטרך בשביל כך להיות מגורשים מארצנו, ואפילו למות מות קדושים.

אמנם כאשר המדובר בבנינו הסוטים מדרך ה', בנים שיוצאים נגד דרך חנוך הוריהם, סוג מלחמה כזו לא הכרנו מעולם, ריבוננו של עולם! היאך מגיבים במלחמה כזו - בנים נגד אבות, מצד אחד חייבים לנו להגן על כבוד שמים, למחות, לאיים, ופשוט להילחם על כבוד ה', ומאידך הרי אלו בנינו, וחייבים לנו להיזהר שהשלכות המלחמה לא תהיינה בעלת תוצאות הפוכות, ולשם כך נדרש להפך: להגן עליהם, לעודד, לקרב, להתאפק מלמחות על כבוד שמים המחלל על מנת שלא לאבד את הבנים לגמרי, כי אז עלול להתחלל שם שמים על ידם פי כמה, כידוע שבגישה לא נכונה לתופעת ה"נשירה" הורסים יותר, ומביאים את הבנים והבנות למרדנות לנקמה, והתוצאות נוראות רח"ל.

רבי שמעון בר יוחאי שחזה ברוח קודשו את עצמת מלחמת גוג ומגוג על כל השלכות סכנת האמונה שבה, הוא כמו כן ראה אותה כפחות מסוכנת מהתמודדות עם תרבות רעה בתוך ביתו של אדם. ואפשר עוד אולי לומר שרבי שמעון בר יוחאי כיוון על תרבות רעה שתהא כמו כן בתקופת עקבות משיחא, שאז ישנה נבואת חז"ל: חצפא יסגי בן קם באביו וכו', שאז עצמת קושי התרבות רעה בתוך ביתו של אדם תהא בעלת משנה תוקף.

ועל כך ראיתי משפט נפלא מובא בספר "פרשת הכסף" מהרה"ק שר שלום מבלז שהיה אומר: בעקבות משיחא חנוך הבנים יהיה קשה כניסיון עקדת יצחק, והביאור הוא לפי דברינו יבוא על נכון, אברהם אבינו ע"ה ניסיונו בעקדה היה כמו כן על אותו עיקרון, מצד אחד, נצרך הוא לשמוע בקול ה' ולציית למאמרו לעקוד את בנו, ומאידך מפסיד הוא בכך את בנו, שהנה מעתה לא יהא לו ממשיך דרך לעבודת ה' וכל עמלו ויגיעו של כל השנים לקרב אנשים תחת כנפי השכינה יורד לתוהו.

וכן הוא כאן, מצד אחד עלינו להגן על כבוד שמים, ומאידך להיזהר שלא להפסיד את הבנים. זו מלחמה קשה ומסובכת יותר ממלחמת גוג ומגוג.

ומה הפתרון למלחמה זו, להביט בדברים הטובים ובמעלות של בנינו גם כשהינם במצב של תרבות רעה, ולמצוא בהם נקודות טובות ובכך לרומם אצל עצמם ואצל עצמנו לבלתי נתיאש מהם מקוצר רוח, ולבלתי לייאשם מתקוה טובה, ועבודה זו לא קלה היא.

הרי שהביאור בדבר רשב"י קשה תרבות רעה לא כמו שמבינים העולם, שקשה הוא המציאות של בעית תרבות רעה, אלא הקשה שבדבר הוא להביא את בעיה זו לפתרונה, זהו הקושי, כי נצרך לכך אהבה וקירבה, ושלא להביט בחסרון - כפגמן של תלמידי ר"ע. ולראות גם באדם השלילי ביותר את מעלותיו, וללמד עליו זכות על חסרונותיו, ומתוך כך לקרבו, להבין לנפשו, ורק בכך נציל אותו מרדת שחת וזוהי עבודה קשה כמבואר. אולם בה תלוי כל ההצלחה להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

וביותר יהא בנותן טעם דברי רשב"י "קשה תרבות רעה וכו' יותר ממלחמת גוג ומגוג", הטעם שהוא יותר, לפי שהרבה יותר קשה להסתבלן לאדם בראותו את בנו בקלקול מאשר זר, אדם יכול לראות זר מקולקל, ולקרבו ולעוטפו בחום ובאהבה, קל לאדם למצוא בבן חבירו נקודות טובות ומתוכן להסתבלן עמו ולא ליאש עצמו ממנו, אולם האדם עם בנו לרוב נחיצות רצונו שבנו יהא כשורה, אין לו סבלנות עמו, ומריב עמו במריבה גדולה, וכועס ורוגז עליו כידוע, וקשה לו לעודדו מתוך מציאת נקודות טובות שבו, שכן האב חפץ בתוצאות מיידיות.

לכך קאמר רשב"י שיותר הקשה הפתרון בבעית הקלקול בתוך הבית יותר ממלחמת גוג ומגוג שהיא בחוץ. שהיא מלחמת האמונה כאמור עם הזרים בחוץ, עמהם יכון האדם הרבה יותר בנקל לילך בדרך הרצויה של אהבה וחום לקרבים, למצוא בהם נקודות טובות וכיוצא, ויתכן אצלו הרבה סבלנות עמהם.

אולם הרבה יותר קשה כאשר המדובר בבנו ובתו של אדם, שאז הקנאות וחוסר הסבלנות, והרצון לראית תוצאות מיידיות מעביר את האב או האם על ישוב דעתם, ודוחקים המה במלאכתם למהר את בניהם ובנותיהם לסור מדרכם הרעה, ולא יבחלו בנקיטת כל מיני דרכים שיתכן הרבה פעמים שתוצאותיהם אף הרסניות. ועל כן הקושי הוא שגם עמהם ילכו בסבלנות ובאהבה לקרבים לעבודת ה', והוא רק מתוך שלא יביטו על חסרונם, וידונו אותם לכף זכות, ויתבוננו היאך מסכנים הם, וקשה עליהם ההתמודדות בנקודת הבחירה שלהם, וזהו גורלם ותיקונם.

והעובדא לכך שקלקולם כמעט ומעל נקודת בחירתם, שהנה כבר בגיל ה"טפש-עשרה" - כשעדיין הבן או הבת מחוסרי יציבות לחלוטין בהשקפה ובכבישת יצרים - כבר אז מתנפל עליהם היצר בפראות כארי על טרפו, ונועץ בהם צפרניו ומטיל בהם את ארסו - ארס הזוהמה והחטא, והמה כשכורים ילכו אחריו, נתבונן, מאין יקחו אלו כוחות לבלום את יצריהם בגיל כזה, בטפשות כזו, ובנסיונות כאלו שיש היום, כמה זכות יש לנו ללמד עליהם, ועל אף אכזבותינו עלינו לנהוג עמהם ברחמים ובסבלנות, וכבר הוצאתי בס"ד על פתרון בעיה זו קונטרס בשם "את עמלנו".

הקנאה התאוה והכבוד

א. ג' דברים בלבד, המבדילים בין תלמידי א"א לתלמידי בלעם

מובא במשנה (אבות פ"ה מ"ט): כל מי שיש בו ג' דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, וג' דברים אחרים הוא מתלמידיו של בלעם הרשע, עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה - תלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה

ורוח גבוהה ונפש רחבה - תלמידי של בלעם הרשע, מה בין תלמידי של אברהם אבינו לתלמידי של בלעם הרשע, תלמידי של אברהם אבינו אוכלין בעוה"ז, ונוחלין עוה"ב, שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אבל תלמידי של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר: ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.

פירש רבנו יונה, מה טעם כפילות הלשון והאריכות בלשון המשנה, לומר לך שאלו הג' דברים הם ורק הם הקובעים מי משתייך לתלמידי אברהם אבינו ומי משתייך לתלמידי בלעם הרשע.

כלומר, גם אם תמצא ב' בני אדם שיש בהם תורה ומצוות, אלא שהאחד לקוי בג' מדות מגונות הנז', והשני אינו לקוי בהם כלל, אל תחשוב שהשני עודף על הראשון באיזה מילי דחסידות שהשני מקפיד יותר על עין טובה וכו' והראשון לא, אלא ראשון כלל אינו בקדושה, וכל כולו טומאה וסופו יורש גיהנם ושייך הוא לתלמידי בלעם הרשע, והשני צדיק מתלמידי אברהם אבינו ויורש עוה"ב.

וכן למדנו מהמשנה, שאם תמצא אדם במעלות מסוימות, אלא שמדות הנזכרות עין טובה וכו' נשללו ממנו - אל תחשוב שהנהו עדיין שייך למעלה מסוימת, אלא כל שאין בו ג' מדות הללו מתלמידי של בלעם ויורש גיהנם.

ואל תחשוב שהגזמנו בדברינו, שכן וכי בלעם "רבי" קטן היה, והלא בלעם היה נביא באומות (כמובא ב"ילקוט" - סוף זאת הברכה), וכנאמר: נאום שומע אמרי א-ל, ויודע דעת עליון ומחזה ש-די יחזה, ואעפ"כ הוא ותלמידי - אנשי דמים ומרמה היורדים לבאר שחת, ומדוע?

קלקול המדות!

ב. גם חכם גדול אין שווי בחכמתו, וכן לא תועיל לו חכמתו לתיקון מדותיו

למדנו עוד מהמשנה הנז' ב' דברים.

האחד, שיתכן ויהיה אדם חכם גדול, מבין גדול, ידען גדול, ועכ"ז כיון שמדותיו רעות ומגונות, אין שווי של כלום בחכמתו וידענותו.

והשני, הוא פרט שנלמד מהראשון והוא שיתכן בכלל מציאות כזו; יתכן חכם גדול, מבין גדול, ידען גדול, ועכ"ז בעל מדות רעות, דהיינו באם זה החכם והידען לא ייחס עבודה מיוחדת לתיקון מדותיו - עם כל חכמתו וידעתו את האמת - לא תעמוד לו חכמתו לתיקון מדותיו.

שכן הנה בלעם חכם גדול היה, ויודע האמת לאמיתה, וכמו שאמר: "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו", דהיינו התאוה בלעם לזכות לאחרית טובה בעוה"ב לישב עם צדיקים וחסידיים, ידע היטב שהעוה"ז הוא הבל, והעיקר הוא העוה"ב, ועל כך ביקש שאחריתו תהא במחיצת עם ישראל הקדושים, ועוד ידע, כמה הקב"ה אוהבן לישראל, ועוד שמדבר הוא עם הקב"ה, ואומר לו הקב"ה: "לא תאור את העם כי ברוך הוא". ועכ"ז כשראה שיש לו אפשרות לקבל ממון רב, אמר, אכוון השעה שהקב"ה כועס בה ואקלל את ישראל... היש שגעון גדול מזה. וכשראה שלא עלתה בידו לקלל את ישראל לא נחה רוחו בקרבו עד שנתן עצה מרשעת לבלק לזנות אל בנות מואב.

היאך יתכן אדם חכם היודע את האמת, יודע מה טוב באמת ומה שקר, ועכ"ז כשיבוא השקר לנגד עיניו יעזוב כל האמת הידועה וידבק בשקר? אלא זהו האדם, אדם לעמל יולד, האדם נולד לעבוד על מדותיו, ליישם את חכמתו למעשה, ובאם עמל הוא על חכמה לשם חכמה ולשם ידיעה יתכן ויהיה יודע דעת עליו, חכם גדול שיורד להבין דברים עמוקים למאד, אולם כאשר תתעורר בקרבו התאוה הקנאה והכבוד, ישליך כל חכמתו וינהג כתאות לבו.

ואל תחשוב שתופעה זו תיתכן דוקא בגוי, שהנה כן מצינו גם בדואג ואחיתופל וירבעם בן נבט, ואלישע בן אבויה שהיו גדולי ישראל, וחכמי ישראל היו אצלם כעשבי השדה, ועכ"ז השחיתו עצמם ואיבדו עולמם בשביל מדותיהם הרעות.

ג. ביאור בלעם נביא באומות כדי לסתום טענתם לעת"ל

ובזה יובן הא דאיתא בחז"ל (במ"ר יד, כ) שעל שמא יטענו אומות העולם ושלא יהא להם פתחון פה לאמר: לעם ישראל נתת נביא להורות להם דרכיך, ולנו לא נתת נביא, ואילו לנו נתת כמו"כ נביא - היינו גם עובדים אותך, על כן הקדים הקב"ה ונתן להם נביא בלעם.

ולכאורה תמוה, וכי לזה יקרא נביא שיכול להורות להם דרך ה', שכן הלא כל טענתם לנו לא נתת נביא, ואם היית נותן לנו נביא היינו נוהגים אחרת, שכן היינו לומדים מדרכיו לאהבה וליראה אותך, ובכן וכי עם נביא כמו בלעם אפשר להיות עובד ה', והלא אפילו בן אדם אי אפשר להיות, שכן מה היה אפשר ללמוד מבלעם, והלא הוא עצמו בעל עין רעה, רוח גבוהה, ונפש רחבה, אוהב ממון בעל תאוה וזימה, ומה אי"כ משיב הקב"ה בזה על טענתם? הלא עדיין יטענו ובצדק, לא נתת לנו ממי ללמוד, מי הבאת לנו? בלעם? זה הלא רשע שיש רק להיות יותר רעים כאשר נמצאים בסביבתו. אולם הנראה בזה, שזה גופא תשובתו של הקב"ה על טענתם למה לא נתת לנו נביא, ועל כך משיב הקב"ה אי אפשר ליתן לכם נביא כמו לעם ישראל, שכן הנה תראו בחוש, אתן לכם נביא השומע אמרי

א-ל, ויודע דעת עליון, ומחזה ש-די יחזה, ועם כל מעלות נשגבות אלו שאשרה בתוכו, היתכן שיהא בן אדם, וא"כ מה אעשה לכם שלא מצאתי לכם נביא כמשה, הלא מושחתים אתם במדותיכם, ולכל היותר יכול אני ליתן לכם נביא חכם ידען, היודע דעת עליון, אולם מדות טובות זה עבודת האדם. ואם אין בכם מתאים לכך אם כן אפוא מה אעשה לכם?!

שכן משה רבנו עבד קשה עד שהכשיר עצמו לנבואה, ועקר את מדותיו הרעות, אולם אחד כזה הימצא באומות העולם?!

כך שזה גופא תשובת הקב"ה לאומות העולם הטוענים למה לא נתת לנו נביא כמשה, ובכן התשובה, זה בלתי אפשרי, שכן גם אם ימצא בגויים אחד המוכשר ביותר, ביחס לגויים לחכמה ונבואה, מיד יוצצו בקרבו המדות הרעות ביותר של גאווה קנאה ותאוה לדורשם בתוקף יותר להיותו איש המעלה, שכן באו"ה מובא בחז"ל שכשהקב"ה מעלה אותם לגדולה מתנשאים, וזה אשר קרה לבלעם.

הרי שמבלי מוסר ותיקון המדות לא ישווה מאומה כל החכמה והידענות ואפילו לבקי בשבילי דרקינעא ויודע כל תורת האר"י ז"ל לא תכסה חכמתו על מדותיו אם לא יעמול ויכין נפשו לתקנם, ואדרבא ריבוי החכמה והידע האלקי יביאנו לשחיתות, שכן אם בישראל נאמר: זכה - נעשית לו סם חיים, לא זכה - נעשית לו סם המות מדוע שבגוי יהא אחרת.

ד. מבלי מוסר ויראת ה' - לשנות מדות כמוהו כמו לשמוע ללא אוזן ולראות ללא עין

והוא אשר היה אומר הגרי"ס סלנטר לשנות האדם מדותיו הרעות ללא לימוד מוסר - דומה הוא לחפץ לראות ללא עינים ולשמוע ללא אזנים, כשם שאין אפשר לזה אי אפשר לזה.

רבי ירוחם ממיר מספר שלמד "חובת הלבבות" למעלה ממאה פעמים... ו"שער הבחינה" שבספר חו"ה למדו בעיון למעלה מחצי שנה... (מובא בספר דע"ת), כך צמחו תלמידי אברהם אבינו להיות כמוהו בעלי עין טובה, רוח נמוכה, ונפש שפלה.

התורה הקי' כאן מלמדת אותנו למוד גדול, עד כמה המדות הם יסוד לכל בנין התורה, וכשאין יסוד שהוא תיקון המדות, אין מקום לכל התורה כולה, מבלי שיעקור האדם מדותיו הרעות הקנאה והתאוה והכבוד, אזי במילא יהא גזלן, שקרן מנאף ויעבור עוד על כל דברי התורה. ומובא בשערי קדושה למהרח"ו, שהטעם שלא נכתבו איסור המדות הרעות בתורה שכן אין לאו בתורה: לא יהא לך ממון הרבה, לא יהא לך גאווה, לא יהא לך תאוה, לא יהא לך קנאה, והוא משום שהוא כמו שאין צורך לומר לאדם כשנותנים אלף אלפי מרגלות שיכין "כספת" ראויה לשמירת

המרגליות, שכן זה פשוט לכל בר דעת שיש להכין כספת לאוצר, כן אין צריך לומר אזהרה על המדות כשנותנים לנו אוצר של תורה ומצוות, שכן אי אפשר לתורה ומצוות להתקיים ללא כספת - המדות.

ומעתה מחובתנו ללבן ג' נקודות הללו הנזכרים במשנה אחר שהמה בלבד המכריעים את גורל האדם לגיהנם או לעוה"ב, וכנ"ל ברבנו יונה שאלו בלבד הג' דברים מכריעים גורל האדם, ואף אם יהא בו כל הקנינים החמודים שבעולם מלבד ג' דברים הללו הרי שהוא מתלמידי בלעם הרשע.

ה. ביאור ג' דברים שבין תלמידי א"א לתלמידי בלעם

ראשון עין טובה.

פירש"י: עין טובה - שאין לו קנאה על חברו וחביב עליו כבוד חברו ככבודו.

והרמב"ם פרש: עין טובה - הסתפקות, ובעצם זה תלוי בזה, שכן זה המסתפק במועט ויקר לו המעט שיש לו, אינו שם עינו במה של חברו שכן מדתו להסתפק, וממילא אינו מקנא במה שיש לחברו.

השני רוח נמוכה

ופירש"י: רוח נמוכה - ענו ושפל ברך, וכמוהו פרש הרמב"ם שהוא הענוה היתרה.

השלישי נפש שפלה

ופירש"י: שמשפיל עצמו בין אנשים ומעורב ביניהם ואינו גס רוח, והרמב"ם פירש: שהוא "הזהירות".

ועו"ש ברמב"ם בפירוש המשניות: והשלושה שכנגדן, כלומר השלשה שבתלמידי בלעם הרשע, הוא החריצות לקנות ממון, והוא - העין רעה, ורוב התאוה - הוא נפש רחבה, והגאווה הוא - רוח גבוהה.

ובעצם ניתן להגדיר בקיצור את תלמידי בלעם בג' מדות הידועות: הקנאה, התאוה והכבוד. ונרחיב קצת בעינינים אלו אחר שהמה המכריעים את גורלו של האדם להשתייך לכאן או לכאן.

ו. ביאור "עין טובה" והעצות לרכישתה

עין טובה

פירש"י: עין טובה שאין לו קנאה על חברו, וחביב עליו כבוד חברו ככבודו. מדה זו, מצד טבע האדם קה מאד לקיימה, שכן מטבע האדם שיקשה עליו לראות את חברו עולה עליו בעושר בחכמה וביתר הצלחות החיים.

והעצה לכך היא לההביל את עניני עוה"ז, ולהבין שאדרבא ואדרבא, כל מי אשר זכה בקניני עוה"ז ביותר - מסוכן הוא ביותר להגיע לשלימות, שכן עוה"ז מצד עצמו הנו חומר, וא"כ זה האדם שקיבל שפע בקניני עוה"ז הרי שהוא שקוע יותר בחומריות העולם, וכמה סכנתו גדולה האם יצליח להיות עובד ה' באמת, שכן החומר משכיח מהאדם את חובותיו לה', יש לו מנה רוצה מאתים וכו'.

ועוד עצה לזה להתבונן, שהעיקר הוא להיות רצוי לפני ה', וכל אחד כדי שירצה לפני ה', שמהו הבורא בתנאים המתאימים לו דוקא להיות בהם, ועם תנאים אלו כשיעבוד עמהם יהא רצוי לפני ה', זה בעושר, וזה בעוני, זה בחולי וזה בבריאות, זה בשלום בית, וזה במחלוקת בתוך ביתו, וכיוצא, וכל אחד ואחד כפי ידיעתו יתברך את מהות נפשו ונשמתו, שמהו בתנאים שביאוהו לידי הריצוי לה', ומה א"כ כי יקנא אדם בחברו, הלא מה שטוב לחברי - רע לי, ומה שטוב לי - רע לחברי, וזה כולל כמו כן את כישורי האדם בחכמה, בזכרון, בהבנה, יש אשר יהא רצוי לה' דוקא בתנאי קושי של זכירה, הבנה, וכיוצא, ויש אשר ריצויו לה' תלוי בכך שיהא עם כישורים של חכמה, בינה וכיוצא, וינצלם, ובכך יהא ריצויו, ומאחר ותכלית כולם להגיע להיות רצויים לה', אם כן מאי נפקא מינה באיזה אופן, אדרבא, אם יתמרד האדם ויחפוץ באופנים אחרים להתרצות לה', ימאסו ה', על היותו מתמרד בתפקידו ומסרב פקודת ה' החפץ בו דוקא בתנאים הללו ששמו בהם.

ז. עין רעה - חריצות הממון וחמדתו (רמב"ם)

והם הם דברי הרמב"ם בביאור "עין טובה" - הסתפקות, והופכו עין רעה - "חריצות הממון". וכמבואר לעיל, העין רעה נובעת מכך שהאדם חפץ בקניני עוה"ז, ונותן להם ערך, ובמילא יקנא במצליחים יותר ממנו, שכן האדם מקנא במה שחשוב לו, ובמה שערכו עליו חשוב ויקר, ורק החרוץ לממון חש מתחרה עם אחרים, ומתחרות באה קנאה, וממילא המסתפק שאינו מתחרה ממילא אינו מקנא.

וראה שם ברמב"ם, כמה היה אברהם אבינו בז לכסף, שכן לאחר שהלך במסירות נפש למלחמה עם הארבעה מלכים וניצחם, ורכושו היה רב, ורכוש זה היה מגיע לו ככל מנצח במלחמה, וכמו שכן מלך סדום אמר לו "תן לי הנפש והרכוש קח לך", ואילו אברהם אבינו שהיה כ"כ מהביל את קנייני עוה"ז לעומת קנייני עוה"ב, לא חפץ אפילו בממון, ואמר לו למלך סדום: "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך", וכ"ז למה? "ולא תאמר אנכי העשרתי את אברהם!" אברהם אבינו כ"כ היה יקר לו קידוש ה', אזי כיון שהקב"ה הבטיחו שיעשירנו, רצה אברהם אבינו שיתקדש שם שמים בכך שיראו כל בני העולם היאך מתקיימת הבטחת ה' להעשירו, ולכן לא רצה שיהא זה בדרך כיבוש ומלחמה, שאז יאמרו אין זה מהבטחת ה' אלא דרך העולם הוא שניצח אברהם ושלל שלל וביזה ונתעשר, ולכן לא רצה שיהא זה בדרך שהעולם לא יראה בגלוי את הבטחת ה' שהבטיח לו להעשירו, ואף שלגבי אברהם אבינו עצמו בודאי האמין שמאחר ואין מקריות וטבעיות, אם כן ודאי הוא שמה שניצח היה בדרך נס וסיוע מה', וגם עושרו זה מה', אולם ויותר על כל עושרו זה כדי שלא ימעט קידוש ה'.

ואל תקשה א"כ מדוע לקח אברהם המתנות מאבימלך ומפרעה אחר שרחוק היה מחמדת ממון ושעל כן הרי לא לקח ממלך סדום, אולם התשובה אברהם חיפש רק היאך לקדש שם שמים, ולכן מאחר והקב"ה הבטיחו לאברהם לך לך... ואברכך, הבטיחו שיברכו בממון, רצה אברהם לפרסם את הבטחתו של הקב"ה היאך מקיים הבטחתו להעשירו, ולכן כשניצח את מלך סדום ושלל ממנו הרכוש, לא היה בזה כדי להוכיח על הבטחת הבורא, שכן יאמרו לו זה הרווח בא לך כתוצאה מנצחון במלחמה, אולם במתנות שקבל מפרעה ומאבימלך זה הלא היה בדרך נס גמור, שהנה נתגלה ששרה היא אשתו ולא אחותו, ובמקום להורגו הצילו ה' ונתנו לו מתנות אזי בנס כזה יש לו לפרסם קידוש ה' שקיים הבטחתו, ולכן מהם כן נטל המתנות על מנת לקדש שם שמים.

עד כמה ההביל א"א קנייני עוה"ז, שגם באופן שלא היה שום סרך של איסור אלא פן ימעט מעט קידוש ה' שהבטיח להעשיר לאברהם, דחה כל הממון ההוא והחזירו למלך סדום.

עאכו"כ שיש לנו ללמוד מזה שאם הממון עוצר אותנו מלימוד תורה, שנסלקהו ונדחהו מאתנו כדי שלא לבטל בגללו תורה ותפילה, ועאכו"כ כאשר ישנו סרך איסור בממון כמה יש לנו לדחות החמדת ממון מאתנו כדי שלא ניכשל בסרך איסור, ועאכו"כ כשיש חילול ה' בחוסר יושר והגינות כמה יש לנו ללמוד מאברהם אבינו לברוח מממון כזה כדי שלא יתחלל שם שמים על ידינו.

וזהו מעיקרי התנאים להיות מתלמידי א"א ולא חלילה מתלמידי בלעם הרשע, וכמבואר שם ברמב"ם, "עין רעה" - חריצות הממון, והוא ליקוי המצוי מאד אצל בני אדם להיות חרוצים וזריזים להשיג ממון, הרי שאף

אם לא נוטל האדם ממון חברו ואינו גוזל, אלא שתאוותו לממון וחרוץ הוא להשיגו, וכגון שילך למרחקים ויתאמץ בחריצות להשיגו, ישכים קום בבוקר לעבודתו - כשאין לו צורך מיוחד לכך להשיג הממון, זוהי חריצות להשיג הממון, ונכלל הוא בעין רעה.

ח. מה בין מדת "זריזות" החיובית לחריצות הממון השלילית

ואם יאמר האומר והלא זריזות הוא מדה חיובית היפך העצלות שהיא שלילית. התשובה היא פשוטה, אם אכן האדם לוקח לו מידת הזריזות לנהוג בה בכל עניניו וגם בעניני תורתו ומצוותיו ועושה אותם בזריזות הראויה, וכגן שמשכים הוא לתפילה בשביל חביבותה, ומשכים הוא ללמוד תורה, וכמו כן כל מצוותיו בזריזות פן יוחמצו ממנו, כך כשמזדרז זה גם בעבודתו מורה הדבר שאין זה מפני תאוות הממון, אלא כדי שיתפנה ללמוד ולהתפלל, בודאי א"כ זו חריצות חיובית.

אולם אם בעינייני תורה ומצוות עצל הוא, וכבד הוא מלהשכים בבקר לתפילה, עצל הוא מלילך לשיעור תורה, ורק לעבודתו יזדרז ויתגבר כארי לעבודת בעליו להרויח הממון, זוהי חריצות הממון, והיא בכלל עין רעה.

וכמה יש לנו להתעורר שלא להיות חלילה מכלל בעלי עין רעה - חרוצים להשיג ממון, ולכן יראה האדם שלפחות כמדת חריצותו להשיג ממון, כן תהיה מדת חריצותו לשיעורי תורה, ולתפילה בצבור, וליתר קיום המצוות, וכחריצותו לממון לעשות עבודתו בזריזות ובדיוק כראוי - מבלי לזייף בעבודתו כדי להשיג ממון, כן תהא זהירותו וחריצותו בקיום התורה והמצוות לעשותן בזריזות ובהירות הראויה, ואם כך יעשה, הרי אדרבא מדה טובה ויקרה בידו - מדת הזריזות.

וכן הלומד ב"כולל", תהא חריצותו בלימוד בבין הזמנים או בימי ששי ושבת כשאז לומד הוא ללא תשלום, כמו כאשר רץ הוא לכולל, וכן מזכה הרבים ירוץ לזכות הרבים ללא תשלום כאשר רץ הוא עם תשלום וכיוצא בזה במעשה חסד לזולת.

וזאת שידע האדם מבלי רצון ומוסר לתקן חמדת הממון, לא תסור חמדה זו ממנו ויהיה רע עין.

ט. עד כמה קשה היא מידת הרע עין?!

בא וראה עד כמה קשה היא מדת הרע עין, מסיפורם של קין והבל, והיטיב לבאר זאת הגר"י לוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל- מדות עמי' פד) :

וכענין זה הראתנו תורה בתחילת הבריאה. "ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'" (בראשית ד ג) ועיין ברש"י מן הגרוע, והדברים נוראים. והרי מעלתו ומדריגתו של קין היתה לאין שיעור, שהרי עמד ודיבר עם הקב"ה פנים אל פנים. והנה לא ציווהו הקב"ה להביא קרבן אלא מאליו עמד על יסוד ענין הקרבנות. ומ"מ למרות שידע והבין יסוד הקרבן מ"מ הביא קרבנו מן הגרוע משום צרות עין וחסרון כיס. ואיתא בחז"ל (שמות רבה, לא, יז) שקין והבל חלקו ביניהם את העולם כולו. קין נטל את פירות האדמה והבל נטל את בעלי החיים, נמצא שכל העולם וכל פירותיו שייכים רק לו, מ"מ משום חסרון כיס הביא קרבנו מן הגרוע. ולכאורה וכי יחסר לו מאומה אם יביא קרבנותיו מהמעולים שבשדותיו והרי יחידי הוא בעולם וכל העולם שייך רק לו. אלא גילתה לנו התורה עומק כח המדות שלא יכול היה להתגבר על מדת חמדת הממון שבקרבן ולכן על אף כל גדלותו הביא קרבנו מן הפסולת. ובודאי שהיתה לו לקין תשובה ופתרון למעשיו. שסבור וכי מאי נפקא מינה להקב"ה איזה קרבן מביא והרי העיקר שמביא מרצונו מנחה לה'. אך תורה מלמדתנו את העומק הטמון במעשה זו, שהכל נבע מחמת חמדת הממון וצרות עין, וכל התירוצים כולם אינם אלא רק לחפות על המדה הרעה. והיינו אשר הקדמנו "לא יגעת ומצאת אל תאמין", כי הרע שולט באדם וכוחות הרע עמוקים ורחבים עד שכמעט ואין לנו אפשרות להבינם ולדעתם.

ונתבונן נא בסופה של פרשה ונראה נקודה נוספת בהבנת ענין המדות, "והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה", לכאורה היתה מדריגתו של הבל פחותה ממעלת קין, שהרי לא עמד מאליו על ענין הקרבנות, ורק בשעה שראה שקין הביא קרבן הביא גם הוא מנחה, וכנאמר והבל הביא "גם הוא", אולם הבל התעורר והביא מבכורות צאנו ומחלביהן. התעוררות זו והתגברותו על מדת חמדת הממון הביאה שהקב"ה שעה אל מנחתו וקיבלה, ואילו קין שנשאר נגוע במדה ולא תיקנה, לא קיבל הקב"ה כלל את מנחתו, ולא הועילה לקין כל גדלותו ולא ההתעוררות העצמית ליסוד הקרבנות, אלא לא שעה הקב"ה כלל אל מנחתו. ונוראות לראות את מידתו של הקב"ה עד היכן מגיע מידת הדין, דקדוק עד אין סוף ללא ויתור כלל, שכיון שמצא הקב"ה פגם במעשיו לא הועיל לו כל מעלותיו, ולא קיבל כלל את מנחתו, ורק קרבנו של הבל שהיה מושלם ללא פגימה במדותיו נתקבל ע"י הקב"ה.

"ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ ואלריך תשוקתו ואתה תמשל בו" (בראשית ד ו) וברש"י, "לפתח קברך חטאתך שמור ואלריך תשוקתו של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך", והיינו אם תיטיב שאת, לוי תחזור בתשובה ותעמול ותתיגע לתקן את המדה אזי יש תקוה שהשי"ת ישא פניך. אך ללא עבודה ויגיעה לא יעזרהו מאומה, ולפתח חטאת רובץ ותכשל הלאה בהמשך דרכך, וכן חזינן בסופו של קין שלא תיקן את מדתו, והביאה מדת חמדת הממון למדת הקנאה שנתקנא

בהבל אחיו, ומדת הקנאה הביאתו עד לידי סופו המר שרצח את הבל אחיו. תורה שלמה מלמדתנו התורה בראשיתה, כאשר לא יתיגע האדם אין לו כל אפשרות לתקן את מדותיו הרעות, ומדות אלו הם המדריכים ומנחים אותנו בכל דרכיו ומעשיו, והם יביאוהו רחמי"ל עד לשאול תחתית, לו היה מעט רגש בלבותינו הרי היו הדברים צריכים לחולל סערה בקרבנו. כי יודע אדם מרת נפשו שאין לו כל שייכות לעבודת הלב ותיקון המדות. ונמצא מונחים בו המדות בטבע וא"כ איזה תקוה ותירוץ יש לו. הלא הכתוב מזהיר ואומר "ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ".

י. לקחים מבעלי התלמוד על ריחוק מחריצות וחמדת הממון

ובוא וראה חכמי התלמוד - מתלמידי א"א ע"ה - כמה היו רחוקים מלהיות חרוצי ממון.

1. על רבי פנחס בן יאיר מספרת הגמרא (חולין ז') שמימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו, ולא נהנה מסעודת אביו מיום שעמד על דעתו, מחשש פן אינם נותנים לו בלב שלם.

נתבונן, כמה לקויים אנו במידה זו להנות מאחרים גם כאשר יש לנו, מה שנקרא היום "נצול", אנשים אוהבים "לנצל", ליפול על המוכן ועל החינם, ליטול ולאצור בבית - גם כאשר יש להם די, וישנם כאלה המציגים את עצמם במצב גרוע מכפי שהוא באמת, והנה בזה גם כאשר "הארגונים" - שבפניהם מציגים הם עצמם פְּמִסְפְּנִים - אינם גמ"חים או קרנות צדקה וחסד או נדיבים שאז וודאי יש כאן גם ענין של גזל, אלא אף אם המה "גופים" שעושים "איפה ואיפה", והגופים עצמם אינם נוהגים כשורה לנהוג ביושר כראוי, ולכך מרשים לעצמם המקבלים והנתמכים בשל כך לשנות פרטים, מכל מקום יש כאן השחתה במידה זו של רעות עין, להנות מהשני ולנצלו, כאשר באמת יודעים המה שאין צורך להם בתמיכה ובחסד זה, היפך מדתו של אברהם אבינו, ואין לך חריצות של ממון יותר מזו הנעשית משקרים וכיוצא. ועיקר הקלקול בזה הוא אם עושים המה זאת גם כשמצבם אינו בדוחק, כי אז נעשה זאת רק מחמדת הממון.

2. על רבי זירא מספרת הגמרא (בירושלמי דמאי ג, הלכה ב') שהיה מהלך עם תלמידו ולא נתן לתלמידו לקלף קיסם-עץ מאיזה גדר של אדם אחר כדי לחצוץ בו שיניו, מחשש פן יש בו גזל, שכן אם כולם יעשו כך יקלקלו גדרו. נתבונן, החמדת ממון כמה מביאה אותנו להיות שואלים חפצים שלא מדעת בעלים, משתמשים בחפץ של הזולת ללא רשות, מטלפנים

בטלפון של בעה"ב או של חבר ואפילו של הורים ללא רשות וכיוצא, ומורים היתר לעצמנו בזה, והרי זה נובע מחמדת ממון, שכן לפעמים יש לאדם פלאפון, אלא שהשיחה בו יותר יקרה, ומתקשר הוא מהבעה"ב שלו, או שיכול זה העובד להתקשר יותר מאוחר מטלפון שבביתו, אולם "מעדיף" להתקשר מבעה"ב. ואף שהוא ענין של פרוטות - שיחת טלפון...?! מ"מ כך היא חמדת הממון, אפילו על פרוטות! ואפי' אצל עשיר, ועאכו"כ אצל כל אדם למצוא היתרים ולחשוך מעצמו על חשבון חברו, והיצר גדול על כך ואף על רווח פרוטות.

3. אבא חלקיה לא הפסיק באמצע עבודתו אפילו להשיב שלום לחכמי ישראל שבאו אליו, פן יקפיד עליו המעביד על הפסק זמן בעבודתו (תענית כג).

נתבונן,

כמה מפסיקים אנו במלאכתנו, ומבטלים מרווחיו של בעה"ב ומשוחחים עם כל אשר בא אתנו בשיחה, ועאכו"כ מי יעמוד בנסיון כזה כאשר באים אנשים מכובדים לדבר עמו באמצע עבודתו, ואפי' שלום לא יענם...?! עד כמה נצרף כאן זהירות בממון.

4. על רבי חנינא מסופר (הירושלמי פאה ז, סוף הלכה ג) שמכר דבש לאדם שחפץ בדבש דבורים, ובטעות החליף ונתן לו דבש תמרים שהוא זול יותר, וכשנתבררה הטעות ובא רבי חנינא להחזיר לו העודף, לא היה חפץ אותו אדם ליטול ומחל לו לרבי חנינא על ההפרש, ולא רצה רבי חנינא להנות מאותו הפרש ונתנו לטובת בית המדרש.

נתבונן,

כשמוחלים לנו על חוב, או על "הפרש" כמה קופצים אנו על "מציאה" כזו, כמה "ברכות" זוכה אותו ותרן מאתנו לברכו על וותרנותו ועל טוב לבו, וזהו מחמדת הממון שבקרבנו, כי זה שרחוק מחמדת ממון אינו חפץ להנות כלל מויתורים או מחילות של אחרים.

ובאמת למה לא רצה להנות רבי חנינא מההפרש?

הטעם הוא לפי שלא רצה לעורר אצלו את חמדת הממון, האדם מאד מחמד ממון שבא לו מויתור שויתרו לו, שכן הוא בא לו בחינם ושמח עליו, אזי כדי שלא ליתן לחמדה זו להתעורר בו לא רצה להינות מכסף זה.

5. על ר"א בן פדת מספרת הגמרא (מגילה כח) שלא היה חפץ לקבל מתנות אפילו מבית הנשיא מפני "שונא מתנות יחיה". נתבונן, כולנו חפצים לחיות, ולמה איננו שונאים המתנות? התשובה היא, אלא אצל ר"א בן פדת גבר הרצון לחיות, ואצלנו גובר חמדת הממון.

אמת שזו דרגת חסידות שלא ליטול מתנות, אולם כמה שמחים אנו בנטילת מתנות, כמה מתרוגן לבנו על כל מתנה, או על כל שי שמקבלים אנו מאיזו חנות, או במקום שמכריזים על מבצע וכיוצא, ואף שהמדובר בפרוטות, אולם כיון שזה בחינם, יש לנו בזה שמחה מיוחדת. האין זה נובע מחמדת ממון?! 6. על אביי מספרת הגמרא (גיטין ס ע"ב) שהיה בזמנם סדר תורנות מי ישקה שדהו ראשונה מאמת המים, ונעשה שם מרמה והשקו לו אחרים את שדהו שלא כדין, ולא טעם אביי מהפירות של שדהו כל אותה שנה.

נתבונן,

כמה ריחוק מאבק גזל יש כאן, אחרים עשו בערמה והשקו שדהו שלא כדין, אזי אביי - ללא מציאת התרים, ללא חכמות והתחכמויות, לא נהנה מפירות שדהו באותה שנה, אלו הם הקדושים קדושי עם ישראל מתלמידי א"א עליו השלום הרחוקים מעין רעה שהיא חמדת הממון.

7. על רבא מספרת הגמרא (סנהדרין עב) שגנבים גנבו לו עיזים מביתו של רבא, וכאשר חזרו בתשובה ובאו להחזיר לו גניבתו, לא רצה רבא לקבלם חזרה, לפי שסובר הוא שהגנבים קנו את החפצים בעצם זה שסיכנו עצמם למיתה בגניבתם, אומנם להלכה זהו רק כאשר הגנבים השתמשו בגניבה ואיננה קיימת עתה בעין, או שנאבדה ונשברה, אבל אם היא בעין כמות שהיא חייבים להחזיר, אולם רבא נהג חסידות ולא קבל עיזיו בחזרה כיון שרב סבר אפילו כשהם בעין קנה אותם הגנב בסיכון נפשו.

וזאת מאחר והרחיקו מעליהם קדושי עליון אלו חמדת הממון, הרי שאצלם נחשב ספק - ואפילו קטן בממון כמו ספק בכשרות המאכל, וכמו שקל היה להם לפרוש מאוכל מפוקפק כן בנקל היה להם לפרוש מממון מפוקפק.

8. רבי יוחנן שילם לפועליו שכר סבלות על קדירותיו שהרימו וסחבום, ואף ששברום במהלך עבודתם לא נמנע מלשלם שכר סבלותם (ירושלמי ב"מ פ"ו ה"ג), ועוד על רבי יוחנן מספר המדרש (שיר השירים ח') שמכר כל שדותיו ופרדסיו בשביל

שיוכל להתפנות ללמוד תורה ללא דאגות, ולא חש לעניות שלא יהא לו מה לאכול לעת זקנותו.

9. רבי שמעון בן שטח קנה חמור מגוי ומצא מרגלית טמונה בכיס האוכף, ובעל החמור לא ידע מכך, והרי הדין הוא אבידת הגוי מותרת, למרות כן לא חפץ רבי שמעון בן שטח ליטלה וביקש להחזירה לגוי, לקדש שם שמים. (ירושלמי ב"ב ב)

10. על רב ספרא מספרת הגמרא (מכות כד) שהיה באמצע תפילה, ובא גוי והפציר בו למכור לו איזה חפץ, ולא היה עונה לו רב ספרא לפי שהיה באמצע תפילתו, והיה הגוי חושב ששותק רב ספרא לפי שרוצה הוא מחיר גבוה יותר, והיה הגוי הולך ומעלה במחיר יותר ויותר, עד שסיים רב ספרא תפילתו, ואמר לו לגוי תן לי המחיר המוזל שנקבת בתחילה, כיון שבדעתי היה להסכים למוכרו גם במחיר המוזל - דובר אמת בלבבו. וכל זה נהג גם כלפי גוי...! מבהיל עד כמה "חמדת הממון" היתה מהם והלאה. שכן לא רחמנותו על הגוי הביאתו לנהוג כך, אלא שנאת חמדת הממון וגיעולו בעיני רב ספרא הוא שהביאו לנהוג כך.

11. על רב טביומי מספרת הגמרא (ב"מ נט) שלא היה משנה בדיבורו אפילו עבור כל חללי דעלמא.

12. אביו של שמואל מספרת עליו הגמרא (ב"מ כד) שנהג חסידות, והיה מחזיר אבידות לבעליהן גם לאחר י"ב חודש ולאחר יאוש לגמרי.

על רב גידל מספרת הגמרא (קידושין נט) שרצה לקנות קרקע מסוים, ורבי אבא לא ידע מזה שרב גידל חפץ לקנות השדה, והקדים לקנותה מבעל הקרקע וכאשר נודע להם דבר זה, כל אחד מהם לא היה חפץ לקחת הקרקע פן יפגע חברו, ואותו קרקע נשארה כך שוממה וריקה כל השנים.

13. על רבי שמעון בר שילת מספרת הגמרא (ב"ב ח) שהיה מלמד תינוקות ומעולם לא ביקר בגינתו ובפועליו משך 13 שנה לפי שהיה מלמד תינוקות ולא רצה להפסיק ממלאכת שמים, וגם לאחר 13 שנה שאז הלך לבדוק מצב גינתו ופועליו היו מחשבותיו טרודות בלימוד התורה.

14. על רבנו הקדוש מספרת הגמרא (כתובות קג) אע"פ שהיה עשיר גדול, העיד בשעת מותו שלא נהנה בעוה"ז אפילו באצבע קטנה.

15. על רבי אלעזר בן חרסום מספרת הגמרא (יומא לה) שירש מאביו אלף אוניות בים, ואלף עיירות עם שדות, ומעולם לא הלך לראות מה מצבם של שדותיו ואוניותיו, אלא נטל על כתפו כד קמח ונדד ללמוד תורה.

16. על בני דורו של רבי יהודה בר' אלעאי מספרת הגמרא (סנהדרין כ) שהיו יושבין בעוני - ששה בטלית אחת ועוסקין בתורה, הרי כמה היו חרוצין בתורה, ועצלין בענייני עוה"ז.

17. על הלל הזקן מספרת הגמרא (יומא ל"ה ע"ב), שהיה מרוויח מטבע אחת ליום, חצי היה נותן לשומר בית המדרש שיכניסהו ללמוד תורה, וחצי מותיר לפרנסת בני ביתו.

יא. בלעם - חריצותו לממון

והנה להבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטהור ובין הטמא, בלעם הרשע היה סמל חמדת הממון - "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה'", חז"ל ראו בדברי בלעם הללו חמדת ממון. ומדוע? כי כך היתה כוונתו באומרו "אם יתן לי בלק וגו'", תאב אמנם אני מאד לכסף וזהב, וזה כל חמדת לבי, ואפילו יתן לי את תאות לבי זו אין לי ברירה ואנוס אני אחר שהקב"ה חזק ממני, ומה באפשרותי לעשות נגדו, אולם בודאי שאם הייתי יכול לעוקפו הייתי עוקפו, אולם מה אעשה שאיני יכול.

ובזה תתיישב יפה קושית ה"אור יהל" מה בין דברי בלעם לדבר רבי יוסי בן קסמא (באבות פרק ו' משנה ט') שאמר לאותו אדם: אם תתן לי אלף אלפי דינרי זהב לא אדור אלא במקום תורה, וכן דוד המלך ע"ה אומר: "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", שלכאורה גם הם אמרו כעין שאמר בלעם: "אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב וכו'".

אולם כאמור, וכן מובא שם ב"אור יהל", שההבדל הוא, שדוד המלך ור"י בן קסמא אמרו זאת לגבי עלמא, כלומר גם אם תתן לי אלף אלפים דינרי זהב החשובים לעולם, ואצל בני העולם הלא ירוצו אחריהם כסוסים, אני איני דר אלא במקום תורה, שכן לגבי, חשיבות לדור במקום תורה שקולה יותר מהכל, א"כ אדרבא יש כאן סילוק חמדת הממון במלואו, משא"כ אצל בלק, אמר "לא אוכל", מחוסר ברירה אהיה נאלץ לוותר על מה שאני כ"כ אוהב - מלא בית כסף וזהב, אחר שאנוס אני שלא לעבור את פי ה'.

העולה לנו מכל זה, שיש לכל אשר יחפוץ להיכלל מתלמידי א"א, להיות דבק במדה זו של הסתפקות וירחיק ממנו חמדת הממון.

והנראה שראשית לכל ינקה האדם עצמו מכל חוב שיש לו, שכן מטבע החמדן "לשבת על דינריו" ולעכבם אצלו כמה שאפשר, וכמה שיותר דוחה הוא את חובותיו, ומצער בעלי חובות מצער בעלי מלאכה, מורה היתר לעצמו בדיני ממונות להצדיק עצמו, וכיוצא, הלכך החפץ להינקות ממדה זו ראשית יראה לחסל כל חובותיו, ועל ספיקותיו ישאל למורה הוראה מובהק ויעשה ככל אשר יורהו.

יב. רוח נמוכה

וכן עוד ברמב"ם היפך הרוח נמוכה, הוא הגאווה שהיתה בבלעם לעומת ענוותנותו של אברהם אבינו שאמר: "ואנכי עפר ואפר", ולעומתו בלעם אמר: "כי מאן ה' לתתו להלוך עמכם", ופירש"י: "להלוך עמכם" - אלא עם שרים גדולים ונכבדים מכס.

ונתבונן בזה היאך נתקיים בו: "כל הרודף אחר הכבוד - הכבוד בורח ממנו". שכן זה עצמו שדרש בלעם כבוד הוא בעצם מה שהשפילו עד שפל המדריגה, והביאור, שכן מתחילה שלח בלק אנשים לבלעם, ואז אמר לו הקב"ה: "לא תלך עמהם", ואז יכל בלעם להימנע מכל עסק זה, אלא שטמן בגאוותו מלכודת לעצמו, והוא בכך שגאותו לא נתנה לו לומר לשרי בלק שהקב"ה אינו מרשה לי לילך, ועשה זאת בצורה "דיפלומטית", והוא בכך שעשה שיבינו שמאן ה' לתיתו להלוך עמהם מפני שחפץ ה' שילך עם שרים גדולים ונכבדים, ובכך חשב שיצא ידי כולם, גם מציית הוא לה', וגם אינו מראה כניעה לה', אולם גאוותו השפילתו שכן לבסוף בגלל זה שטען שה' חפץ שילך עם נכבדים שלח לו בלק שרים נכבדים מאלה, ואז כבר הקב"ה בכוונה אמר לו לך עמהם, כדי לחפור לו בור קשה יותר, וכפי שהיה לו בהמשך הסיפור. כמה שחיתות של גאווה יש כאן, הקב"ה בא לבלעם ואומר לו לא תאור את העם כי ברוך הוא ובלעם יודע שבכך זהו! נסתם בפניו האפשרות לקלל את ישראל, ולא נותר לו אלא להיכנע ולהסתלק מהעסק, והנה איננו מסוגל לומר שאין לו רשות מה', נתן להם להבין להיפך הגמור, והיטה הכל לכבודו, "מאן ה' לתתי להלוך עמכם" - להיות שאתם פחותים וחפץ ה' להגדילני בשרים מכובדים יותר, ומה עלתה לו לטיפש זה, שכן בלק אכן שלח שרים נכבדים מהקודמים, ונהפך לו לבלעם בכך כל כבודו לבזיון וכל תאוותו נהפכה לו על פניו, ולא עוד אלא שלבסוף אף נהרג בחרב.

ומכאן יש לנו ללמוד, דרך בהנהגת ה', פעמים שאדם בחייו נתקל בנסיון קל מתחילה, ויכול הוא לעמוד בו ולצאת מנצח, בין אם זה בתאוה, או במידה רעה של כעס וגאווה וכיוצא. ומשאין האדם עומד בנסיון הקל, ומתעקש על שלו, ידע שמעתה יכבד עליו הנסיון וילך ויקשה יותר ויותר, ובכל פעם אם לא יעצור את הנסיון, יכבד עליו עד שלא יוכל שאתו, והוא האשם בכך.

יג. לקחים מבעלי התלמוד ועוד, למדת הענוה

והנה בגדולי ישראל - תלמידי אברהם אבינו ע"ה - כמה מצאנו בהם מידת הענוה באופן שלא ישוער, והנה מעט מן המעט נזכיר כאן לפני הקורא:

1. המעשה הידוע בהילל הזקן (שבת ל') שניסו ב' בני אדם להכעיסו, ובאו בערב שבת בשעה שהיה חופף ראשו, והפסיקוהו ג' פעמים בשאלות שטותיות, ובכל פעם השיב להם בענוה ובכובד ראש: "שאלה גדולה שאלת בני.. שאל בני שאל..."

2. רבן גמליאל הזמין ז' תלמידי חכמים כדי לעבר חודש, וכשבא מצא ח', ואמר "מי שעלה בלי רשות, יצא". עמד שמואל הקטן וקבל על עצמו אשמה כדי לחפות על השני שלא יתבייש. וכן מובא שם כאשר אמרו בבית המדרש "מי שאכל שום, יצא" (כי הנשיא היה איסטניס ולא יוכל לרכז מחשבותיו בגלל חריפות ריח השום שנדף), קם רבי חייא ויצא כאילו הוא שפשע, הכל כדי להציל תלמיד שני. וכן שם עוד כמה מעשים (סנהדרין י"א).

3. רבי יוחנן בן זכאי לא הניח מבלי שידע שום דבר בעניני מקרא, משנה, גמרא, הלכות ואגדות, דקדוקי סופרים, קלים וחמורים, גזירות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת, שיחת שדים, שיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, מעשה מרכבה, הויות דאביי ורבא (סוכה כ"ח). ואמר "אם יהיו כל השמים יריעות וכל האילנות קולמוסין וכל הימים דין, אין (מספיק) כדי לכתוב את חכמתי שלמדתי מרבי, ומאידך לא אצלתי מחכמת חכמים אלא כשם שזבוב הזו טובלת בים הגדול ומשהו מחסרו" (מסכת סופרים ט"ז), והוא הוא שאמר "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת" (אבות ב), ומעולם לא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו (סוכה כח), ולא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי שבשוק (ברכות י"ז), כלומר, מתוך ענוותנות הוא פתח קודם לכל אחד ואחד.

4. ביום שסילקו את רבן גמליאל מנשיאותו, אף על פי כן לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת (ברכות כ"ח), אדם אחר במצבו היה שומר כבודו בביתו, והוא ישב בין התלמידים, מרוב חשקו בתורה.

5. רבי מאיר נתן לאשה לרוקק בעיניו שבעה פעמים, כדי לסדר שלום בית (ירושלמי, סוטה פ"א ה"ד).

6. רבי למד כל מדרש איכה, פרט לפרק אחרון, וכאשר קם מלימודו אז, נקף באצבעו והצדיק על עצמו את הדין ואמר "רבים מכאובים לרשע" בגלל שלא טרח להשלים מצוה בשלימותה (ירוש' שבת ט"ז ה"א).

7. ילד בא לרבי יהושע בן לוי לשאול אותו שאלה, והלך ריב"ל אחריו חוץ לעיר שלוש פרסאות (12 מיל!) ולא האיץ בילד ולא הפציר בו לשאול מה רוצה ממנו, ולא נהג שום שררות, מה שרגיל בין רב לתלמיד (ילקוט שמעוני ישעיה נ"ד). ועוד מספרת הגמרא הפלא ופלא מהנהגתו של רבי יהושע בן לוי, והיו במקומו אנשים מוכי שחין, בעלי ראתן שהוא חולי מאד מדבק עד שרבי יהושע אמר הזהרו בזבובי בעלי ראתן, וגם רבי זירא לא ישב בקרבתם תוך משב-רוח, ויש אומרים לא נכנס לאהלם, רבי אלעזר לא אכל ביצים מאותו מבוי שלהם, ואילו רבי יהושע בן לוי לא חש לכל זה וכרך עצמו עמם כדי ללמד תורת השם (כתובות ע"ז). ובסנהדרין צ"ח: שזכה לגילוי אליהו וכאשר שאל אותו רבי שמעון בר-יוחאי אם נראתה קשת בימיו (כי כשיש צדיק נפלא בדור, אין צורך להסתמך על הבטחת השם לנח שלא יביא יותר מבול, אלא אפילו בלי זה, דיו זכותו של צדיק הדור, ואין צורך לקשת) ענה בענוה יתרה שנראתה, ובאמת לא נראתה כלל, אלא לא רצה להחזיק טובה לעצמו (כתובות ע"ז).

8. מהי גדולתו של רבי חייא בר אבא? שאינו בוש לומר ברבים "לא שמעתי" כאשר הצבור שאלו אותו שאלה בהלכה (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ח).

9. רבא, ראש הישיבה, אמר כמה פעמים בבית המדרש "דברים שאמרת לי לפניכם (אתמול): טעות הן בידי" (שבת ס"ג, עירובין ט"ז, ב"ב קכ"ז, זבחים צ"ד, חולין נ"ו, נדה ס"ח).

10. רבי אלעזר בן פדת היה גבאי צדקה, וכאשר באו בני אדם עניים וביזו אותו (כי לפי דעתם, לא נתן להם מספיק כסף) ענה "זה שכר טוב" (כי עכשיו ידע שעושה לשם שמים ולא כדי לקבל כבוד מהם) (ירושלמי פאה פ"ח ה"ו).

11. אשת המתרגם של רבי אבהו אמרה לאשת רבי אבהו שבעלה אינו צריך לרבי אבהו כדי לומר את הדרשה ברבים, כי יודע הכל לבד. הוא רק מתכופף לפניו כדי לחלק לו כבוד בלבד. אשת רבי אבהו התלוננה אליו על חוצפתם. ענה רבי אבהו בענוה מופלאה, "מאי איכפת לך? ממני וממנו יתקלס א-ל עליון". וכאשר רצו למנות אותו להיות ראש ישיבה (עם

משכורת קבועה) ראה חכם אחד שצרכיו דחוקים, והמליץ להם רבי אבהו שימנו את האחר במקומו לראש ישיבה (סוטה מ).

12. כשפנו בשאלה לרבי ירמיה, ענה "אני איני כדאי, אך כך דעת תלמידכם נוטה" (ב"ב קס"ה) ופעם אחרת ענה, "אריות לפניך, ואתה שואל שועלים?" (ירושלמי שביעית פ"ט ה"ד).

13. כל השנים שהיה רבה ראש ישיבה (22 שנה) אפילו רופא לא קרא לביתו, אלא הוא הלך אליו, כדי לא לנהוג שררה (הוריות יד).

14. רבן שמעון בן גמליאל, אשה ירקה בלבושו ולא הקפיד (נדרים ס"ו).

15. אשה הכתה בראשו של בבא בן בוטא על פי צו מבעלה, ולא הקפיד (שם).

16. כשאסי בן יהודה אמר על רבי שמעון בר יוחאי ששוכח רק קימעה מלימודו, דחה אותו בכעס "למה אתה מפטפט דברים" (אבות דרבי נתן י"ח) והוא שאמר "גסות רוח כעובד ע"ז" (סוטה ד).

יד. עוד מהנהגות גדולי ישראל בעונה ושפלות

כתב ב"חוט המשולש" דף קפ"ה: אודות רבי עקיבא איגר, "והיו דבריו מועטים בכמות ורב באיכות, ובנחת נשמעים ובהכנעה גדולה. מעולם לא הכעיס שום אדם ולא המרה את רוחו. מעולם לא דיבר אפילו עם נער צעיר לימים בלשון נוכח (אלא בגוף שלישי). לא הניח אפילו לבחור רך בשנים, וקטן במעלה, לשמש אותו, או להושיט לו ספר. גם בלימודו ברבים, והיה צריך לאיזה ספר לעיין בו, עמד מכסאו ולקחו ממדריגה העליונה, ולא הניח לאחר להורידו אליו. מעולם לא קרא לשום אדם בכינוי "תלמיד", מרוב ענוותנותו. וכ"כ בתשובות... "מעודי לא קראתי לאדם "תלמיד" כי אמרתי מי יודע מי למד יותר ממי? ... ואם תמצא באחד התשובות כתוב כן ("תלמיד") תדע שהוא הוספת המעתיקים, ביודעם שהיה מבני ישיבת".

עוד נדפס במכתב שכתב, בראשית שו"ת שלו, "שנית אבקשך שלא להדפיס את התארים של כבוד שכותבים עלי השואלים בראשית שאלותיהם, כי אמרתי על ענין ריבוי התארים שנהגו לכתוב, אי איישר חילי, אבטלינם. כי ריבויין קשה, מיעוטן לא יפה. להכותב הוא אבק חנופה, ולמי שכותבין לו הוא או אבק גאווה כי ירבו לו, או אבק שנאת חנם אם ימעטו. וכל כך קצה נפשי בהם עד שקבלתי עלי שלא להביט בהם ולא לקרואתם. וכל שכן שלא אחפוץ בהם בדבר הנדפס, פן אהיה לבוז

בעולם האמת ועל כן, בכל מקום אשר תזכיר את שמי, די בתואר "הרב", אשר רגיל לכל יושבי כסאות" (ברבנות) עכ"ל.

ושם בדף קצ"א מובא מכתב שכתב לעת זקנותו לבניו "אשים דעתי ולבי לחשוב, אם אכוף כאגמון ראשי להתנהג ברבנות, או להיפך - אסורה דרך למצוא מנוח, לפרוק עול הרבנות, ולישב כאחד ההמונים, באשר ידוע לכם כי מאסתי בה הרבה, אתה ה' ידעת את כולה, מלבד אימת ההוראה, לחסר דעת כמוני, בכל עת כאילו גיהנם פתוח תחת, וההכרחים להציע בפני רבים עניני פלפול, אשר לא ימלט משמחת לבב (והוי ח"ו תורה לא לשמה) לפעמים גם קשה בעיני ענין הפרנסה, להטיל עול על הצבור, על לא דבר, בלי יגיע כפיים. וליקח מיחידים אשר אולי קצתם נותנים מחמת בושה, בלי רצון נפשם. באמונה, (כלומר, בשבועה) כי רוב תפילתי בימים הקדושים (הנוראים) (הוא) להוציאני ממסגר אסיר זה. ואנכי לא מצאתי מרגוע לנפשי כלל וכלל. גם זוגתי הצדקת, נשמתה בגן עדן, הסכימה עמי בדבר זה, והוסכם בינינו, אם יזכנו ה' ונגדל בנינו להשיאם, אזי נשב במנוחה, בפת חרבה ומים לחץ ולעבוד את ה'. פעמים רבות אמרתי... כי לדעתי בוחר אני יותר להיות שמש בבית הכנסת או שומר לילה, להתפרנס מיגיע כף, וללמוד רוב היום..."

ושם בדף קפ"ג: "ספר לי ר' זליג אב"ד ק"ק סיקלסק, שפעם אחת היו בוורשא רבי עקיבא איגר והרב מליסא (בעל נתיבות המשפט) ונסעו יחד בכרכרה אחת דרך העיר, ובאו אנשי וורשא והתירו את הסוסים, ובעצמם הוליכו את הכרכרה, לכבוד הרבנים הגאונים. והגרע"א מרוב ענוותנותו חשב שעושים את כל הכבוד והיקר להרב מליסא, וירד גם הוא בין הקהל הקדוש בכדי לנהל את הכרכרה, ולא הכירו אותו מרוב דוחק העם. והרב מליסא חשב שעושים זאת לכבוד רע"א וירד גם הוא מצד שני של הכרכרה (ולא ראו זא"ז מה עושים, כי פניהם כבושות בקרקע וירדו בהחבא זה מזה, ובלאט). וכן הוליכו הקהל הקדוש ביחד עם הגאונים את הכרכרה הריקה דרך מרחק רב, עד שנתוודע הדבר". עכ"ל.

ובמכתב אחר שם, בדף קצ"ג, כתב רע"א: אעפ"כ היתה כל מגמתי לעזוב הרבנות, ומוצא אני מר ממות את ענין הרבנות... כי אולי הנפש החוטאת, בחיקי אשא ח"ו (בגלל שנמנע מלהוכיח אותם בגלל רכות טבעו, כמבואר שם)... לזה אמרתי אז בלבי אנכי עם בני ביתי נהיה כאחד מדלי העם, כי מי זה אומר שמוכרחים אנחנו ללבוש מלבושים נאים, ולאכול מאכלים קלים. הלא כמה אנשים איכא בשוקא, לא יאכלו כי אם לחם לשובע, והולכים במלבושים גרועים. נהיה גם אנחנו כמוהם, והוצאה קלה (כלומר, זולה) כזו אשיג ע"י איזה פעולת מלמדות וכדומה, אשר בכולם אחפוץ יותר מהיות רב... " (ועי"ש ביטויים חריפים).

ובדורות מאוחרים יותר, כאשר תלמידי הישיבה בימי חג נשאו על כסא את הגאון רבי יצחק בלזר (מחבר "פרי יצחק") ורקדו לפניו לכבודו, הרגיש אחד ששפתי רי"ב דובבות, התקרב אליו ושמע אותו, באותה מנגינה של

המשוררים סביבו, "סחבו את הנבילה" (כלומר, כאילו נושאים אותו בארון מתים לקראת קבורתו) (מאורות, דף ק"כ).

סיפר רבי נתן צבי הסבא מסלבודקה אשר פעם במושב רבנים ישב יחד עם רבי יצחק בלזר, וכולם פלפלו זה עם זה, בקושיות ותירוצים. ורבי יצחק ישב דומם, כאילו אין לו ידיעה של כלום בעניני תורה. והצטער רבי נתן צבי, כי בעת ויכוח על תנועת המוסר, היתה תועלת להפגין שאדם גדול בתורה, כרבי יצחק, תומך בהם ג"כ. והוכיח אותו אח"כ על שתיקתו. ענה ר"י "וכי חתן אני, שחייב אני להראות שאני יודע ללמוד?" (שם, דף קכ"א).

ונסיים כאן בקטע נפלא, שכתב החפץ חיים בהקדמתו ל"לקוטי הלכות", שהוא מעין ר"י על כל קדשים, והיה צריך לשכך ממנו חֲמָה של מקצת רבני דורו שחשבו אותו מתיימר ביומרנות לעשות כמעשה הר"י, וכתב בדף 5: אל יחשדני שום איש שכוונתי להתלבש בטליתן של ראשונים. חלילה וחלילה, כי איך יפעל נפשו העני הלבוש בבלויי סחבות.. וכן אנכי השפל והעני בתורה ובמעשים טובים, שאינני יודע בתורה אפילו הלכה אחת על בוריה, ואין לי אפילו מצוה אחת בשלימותה, כפי מה שנצטוינו מפי אדון העולם... (ואחרי שמתאר ספרי הראשונים) ומי שהוא (היום) חכם ובקי בתלמוד, בראותו הספרים ההם, יראה בעיניו ולבבו יבין כי ידיעתו, קודם ראותו אותם, הוא כגרגיר חרדל בים הגדול, כנגד מה שידע אחרי קריאתו אותם... ועכו"כ אנכי הפעוט והשפל שבטל אנכי באחד מאלפי אלפים נגד הגאונים הראשונים האלו... אלא אנכי רק כשמש קטן בביהמ"ד המביא ספרי הר"י והרמב"ם על השולחן בביהמ"ד ללמוד בהם. היצוייר בעיניו שבעבור זה נחשב הוא כמותם ח"ו? וא"כ הוא רק מלאכה, ואינה חכמה... "עכ"ל. וכל בקי ורגיל בכתבי החפץ חיים זצ"ל יודע דרכו שאיננו מגזים, ואיננו מפריז, וְכִלְבּוֹ כֵן פִּיּוֹ. ובגלל שנותרו לו כמה קושיות ביישוב הסוגיות, בלי תשובה מושלמת לקשר את כל החוטים הבודדים, נחשב לו בעיניו (לבעל משנה ברורה על תרצ"ז סימנים!) כאילו אין לו שום הלכה ברורה בידי עד תומה (ועיין שבת קל"ט).

ועל זאת יתמה כל מתמיה וישומם לבו היש כחכמי ישראל אשר כמעט בכל קטע בדבריהם משתמשים בלשון "ולעניות דעתי נראה", או "כך נראה לעניות דעתי", באיזה ספר פילוסופיה או ספר מדע, רפואה, הסטוריה וכדומה, של מחברים הרחוקים מתורה תמצא כלשון הזה, הלא המה יצדיקו דרכם ושיטתם גם אם לא נכונה היא למען לא ירד כבודם, ואילו אצל חכמי ישראל רואים אנו את הענוה הבוקעת מתוך ספריהם והכיצד חוזרים הם בהם בטעות שטעו ומודים על האמת. האין זה ראייה שאימת השכינה לנגד עיניהם, וכל כבודם ומעמדם כאין ואפס לעומת כבוד האמת, וחלילה להם מלעשות שקר בנפשם בשביל כבודם על חשבון האמת הצרופה - שהיא, ואך היא - נר לרגלם, והצליחו לסלק כל שוחד כבוד ושוחד תאוה ורצון מפני האמת הצרופה.

טו. נפש שפלה

ביאר שם הרמב"ם בפירוש המשניות שהוא "הזהירות", וביאר שם שהוא ריחוק התאוה וכמו שמצינו אצל אברהם אבינו (ב"ב טז) שלא הסתכל בצורתה של אשתו [ואף שהיתה משבע נשים היפות שבעולם] וכנא': "כי עתה ידעתי כי אשה יפת מראה אתי", והופכו בבלעם, שאם לאו שכל כולו היה תאוה לזנות לא היה מייעץ לבלק עצה זו לקרוא לזנות אל בנות מואב להחטיא את עם ישראל, כי לולי רוב התאוה אשר היתה בו והיות הזנות טוב בעיניו, לא היה מְצַנֵּה בו, שכן לא יצוו בני אדם אלא רק לפי דעתם, כי הטובים לא יצוו ברע, אבל יזהירו ממנו עכ"ל הרמב"ם. ואתונו של בלעם שהיתה לו לסוכנת - תוכיח.

טז. לקחים מבעלי התלמוד ועוד למידת הפרישות מן התאוות.

והנה בתלמידי אברהם אבינו ע"ה, שהמה גדולי וקדושי ישראל - כמה היו רחוקים מתאוות, ונראה מעט מפרישותם היאך עזבו נשותיהם, ושינה נדדו מעיניהם, וכן יתר חמודי עולם זנחו והשליכו בשביל ללמוד תורה.

ראינו בקידושין כ"ט: שהיה מנהגם של בני ארץ ישראל ללכת ללמוד כמה שנים אחרי החתונה במקום רחוק מבתיהם, כדי שיוכלו להתרכז בלימוד בלי הפרעות צדדיות, וקיימו "הוה גולה למקום תורה" (אבות ד), ומובא בכתובות ס"ב שרבי חנינא בן חכינאי פרש מביתו, ברשות אשתו, למשך 12 שנה, כן עשו גם כן רבי חמא בן ביסנא, ובנו של רבי יהודה הנשיא. רבי עקיבא פרש למשך 24 שנה, וחתנו בן עזאי רצה לעשות כמוהו, רק נטרפה השעה (שם). בנו של רבי עקיבא, התנה עם אשתו עוד לפני נישואיהם שהיא תפרנס אותו, כדי שישב כל חייו להתמסר ביום ובלילה לעול תורה (ירושלמי כתובות פ"ה ה"ב), ובליל החופה ישב ולמד בחדר כל הלילה, והיא - כלתו - עמדה לידו והחזיקה לו את הנר, כאשר הוא מדפדף בספרים. ובבוקר דיווח לאביו: "מצא אשה מצא טוב" (מדרש תהילים נ"ט)

כאשר נתמעטו הדורות, בנו של רבא פרש מביתו למשך 6 שנים (כתובות ס"ג).

גם אלו השנים שלמדו, ניצלו כל שעות היום וחלק מן הלילה, בשקידה עצומה. ואפילו לא היו אומרים "מרפא" ("לבריאות") למי שהתעטש בבית המדרש (ברכות נ"ג). רבן יוחנן בן זכאי מעולם לא הגיע אדם לפניו לבית המדרש, ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא (כי הוא התמיד שם כל כך עד שהיה גם כן האחרון לצאת משם), ועם כל אורך הזמן הזה גם לא ישן בבית המדרש אלא שינת ארעי, לא מצא אדם אותו יושב ודומם אלא יושב ושונה, ומעולם

לא אמר "הגיע עת לעמוד" מן הלימוד, חוץ מערב פסח וערב יום כפור. וכן היה רבי אליעזר תלמידו נוהג אחריו (סוכה כ"ח) וכן השתדל רבי עקיבא (פסחים ק"ט).

כאשר חלה בנו של רבי עקיבא (והוא לא ידע איך לרפאות אותו, ולא היה יכול להועיל לו, אפילו להקל צערו) אפילו כאשר היה גוסס, לא פסק רבי עקיבא מלימודו (שמות ח, מ"ק כ"א).

רבנו הקדוש לא פסק פיו מלימוד, לא ישן ששים נשימות רצופות בשינת יום (סוכה כ"ו) ואפילו קריאת שמע אמר באמצע שיעורו - בזמן שהמתרגם היה מתרגם לרבים, כי שיעורו נמשך מלפני עלות השחר ועד אחרי ג' שעות ביום (ברכות י"ג). קהל שומעי לקחו היו פועלים ומרויחים לחמם כל היום, ומסרו נפשם לבוא לשיעור מלפני עלות השחר, ולא היה יכול לבטל תורתם עבור תפילה ארוכה.

בהקדמת בני הגר"א לביאור על שו"ע או"ח (ד"ה מאז לא הסתכל) העידו "שלא נהנה מעוה"ז, אכל לחם צר צנומה, שרויה במים, שיעור ב' זיתים, ואכל אותן ערב ובוקר, ולא טעמן בחיכו, רק בלען שלימות" עכ"ל. וכן בספר "חוט המשולש" (דף ר"ט) העידו על רבי עקיבא איגר "מימי נעוריו לא באה פת לחם אל פיו בימות החול (אא"כ היה לו אורח הגון על שולחנו) גם לא בא בשר בהמה אל פיו, ו- 22 שנים רצופות לא היה לו הנאת גרונו, כי כאשר לקח מאכל לפיו, בלעו שלם". וגם על החפץ חיים מובא, פעם הכינו לו "גזר עם דבש" (צימעס) וסילק ידו, כי "אין היום שבת" (מפי בנו).

גם בענינים משפחתיים, מצאנו אותם גבוהים ונישאים. הנה עדותו של רבי יעקב עמדען זצ"ל בספרו "מגילת ספר" (כפי שמביא "הגאון החסיד", דף י"ג) אף הוא מצאצאי העיר: יושבי הקהילה וילנא... ולכל היום וכל הלילה לא יחשו מללמוד הלכה ופוסקים... ולא היו ישנים בבתיהם כל ימות השבוע, כי אם בלילי שבתות וימים טובים" עכ"ל. (וגם על החפץ חיים העידו שנסע לכמה חדשים ללמוד רחוק מביתו (מאורות הגדולים, דף רפ"ח, רפ"ט).) וכן שם בדף רל"א כותב על רנ"צ הסבא מסלובודקה. וכן המשגיח המרומם של ישיבת מיר, הגה"צ רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל, ישב בעבודתו החינוכית 24 שנים ורק חזר לביתו לימים טובים (דעת חכמה ומוסר, חלק א', דף 229) ואין לתאר את הנסיון הזה לאדם מחונן באהבת חסד ובעדינות-נפש. אלא אהבת תורה עלתה על הכל!

וכן פרישותם מאהבת כסף. בכל מקומות נידודי החפץ חיים, לא נהנה מסעודה שאינה שלו עד ששילם עבורה מראש (פן, המזמין אינו מזמין בלב שלם) ודבר זה למד מרפב"י בחולין ז': (מאורות, דף שני"ח). ופעם שלח משלוח ספרים ברכבת, ויהודי נוסע לקח את החבילה חנם, כאילו היא מזוודה פרטית שלו כנוסע. ואעפ"כ הח"ח רכש וקרע בולי הממשלה, לפי סכום התשלום הרגיל, לא להונות את קופת הממשלה כי "דינא דמלכותא דינא".

וגם בענין זהירות החפץ חיים מאיסור גזל, מובא שהוא בעצמו עבר על כל הטפסים של "משנה ברורה" שמכר (והם הגיעו לאלפי כרכים!) להגיה ולבדוק פן חסר איזה גליון או יצאו האותיות מטושטשות. וחשש פן יתביישו הקונים מלחזור ולהחליפם. וידוע כמה חס הח"ח על איבוד כל רגע, ואעפ"כ נתן שעות על גבי שעות לבדוק הוא בעצמו, ולא סמך על שליח פן יתראש ולא יעשה ככל הדקדוק הדרוש. (ספר מאורות, דף רצ"ח).

ובענין זהירותם מליהנות מקופת הישיבה שם נתנו שיעורים, יש הרבה מאד לספר. די לנו להציע את העובדא, שכאשר בתו של הסבא מנובהרדוק פנתה אליו שיקנה לה איזה שמלה, כמו שיש לשאר בנות בני גיל שלה. בלי אומר ודברים, הגיש "קופסא" שזה עכשיו לקחו מאחד הבתים (לשם חילקו קופסאות לצדקה, שכל אשה תתרום לישיבה לפני הדלקת נרות) והרשה לה לקחת. הבת נפגעה, וכי מותר לי לקנות פינוק על חשבון צדקה? ענה לה אביה: "הלא כל מה שאנו חיים כעת, לפי דחקנו, הוא מכספי צדקה של משפחות ישראל. וכי היאך נקח ביד רחבה?!" (מאורות, דף קפט בנוסח אחר)

נושא בעול עם חברו

א. דורו של משיח

בימינו מתקיימים דברי חז"ל אודות היסורים הרבים שיפקדו את דור עקבות משיחא, אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברו, צרות אחרונות משכחות את הראשונות.

אלו הנמצאים באזורי מגורי החרדים, רואים כמעט בכל יום עלונים בבקשת עזרה ליתומים ואלמנות, המחלות הינם נוראות ואיומות הן על המבוגרים והן על הצעירים, יסורי דחקות פרנסה ועניות הם מנת חלקם של רבים וטובים, קשיי מציאת שידוכים וזיווגים הגונים כמו כן היא מכת מדינה הנוחתת על רווקים ורווקות רבים המתקשים למצוא זיווגם - צרה המעיקה ומעיבה ענן כבד של צער עצב ועלבון עליהם ועל הסובבים אותם, ובעצם כל אחד באשר הוא - חי היום בתחושה: מי יודע מה ילד יום...? הדאגות והחרדות משתלטות עלינו מכל חשש של סכנה, וחיינו חיי פחד ללא רוגע.

רחמי שמים רבים עלינו לעורר על עצמנו על מנת לעבור את ימי עקבתא דמשיחא לשלום, ימים הנזכרים בגמרא למאויימים ומרעידים, עד שאמרו עליהם בגמרא (סנהדרין צז) עולא ורבי יוחנן: "ייתה ולא אחמיניה", וכמובא במדרש תהילים (טז): ג' שלישים של יסורים ירדו לעולם שלישי נטלו אבות העולם, שלישי בכל הדורות, שלישי לדורו של משיח.

ב. מהנסיונות של תקופתנו - להיות "נושא בעול עם חברו"

הנראה שבתקופתנו הרת הנסיונות, הבולט מבין המבחנים והנסיונות של ימינו הוא נסיון "נושא בעול עם חברו" והוא מבחן גדול קשה ומכריע.

רבוי הצרות ותכיפותן הכניס אותנו להרגל ולאדישות, יום יום שומעים אנו על מיתת צעירים, אם זה במחלות, אם זה בתאונות דרכים, באופן תכוף שומעים אנו על יתומים ואלמנות חסרי ישע וכיוצא כנזכר לעיל ואין צערן של אלו מחזיק בלבנו כי אם דקות אחדות, וגם איכות הצער שבליבותינו עליהם הוא בכדי בזיון, אדם מתבונן במודעה וכשרואה שבעל אסון זה לא מוכר לו, מיד מסיח דעתו מאותה צרה וכאילו נחתה צרה זו מלפני שנים רבות.

המתבונן, ממש נבהל ממצבו, היאך יתכן לשמוע אסונות באופן כה נורא ולהשאר אדיש בתחושת: "שלום עליך נפשי" - העיקר שלי זה לא קרה... כך שבהחלט אפשר לומר שזה אחד מהמבחנים הקשים בו אנו נבחנים, היאך תהא הנהגתנו - בתקופת "עקבות משיחא" - בנשיאת עול חברינו.

ג. המרחם על הבריות - ועאכו"כ אם הם שונאיו - מבטל גזירות מעם ישראל

ומי יודע אם לא זה הגורר עלינו צרות נוספות ללא רחם, שכן בשמים נוהגים עם הבריות "מדה כנגד מדה", ואם יש בין הבריות רחמנות, אזי הקב"ה כמו כן נוהג בהם ברחמנות, וכמובא בחז"ל שאומר הקב"ה ומה אלו שהינם אכזרים, ומרחמים אלו על אלו, אני שנקראתי א-ל רחום וחנון עאכו"כ, אולם כשבני אדם נוהגים באדישות שהיא בעצם ענף האכזריות אלו עם אלו, כמו כן הנהגת שמים עמהם היא ללא רחם.

וכמובא בגמרא (שבת קנא ע"ב) על הפסוק "ונתן לך רחמים ורחמך" - כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, ומכלל הן אתה שומע לאו.

ומובא במדרש (מדרש רבה, ויקרא לד, יד) מעשה ברב תנחומא שגזר תענית על צבור מפני עצירת הגשמים, ולא ירדו גשמים, וביקש מהציבור שכל אחד יעשה מצוה (כלומר יתן צדקה, שכן סתם "מצוה" הכונה לצדקה), הלך אחד מהצבור לביתו נטל כיס של דינרין על מנת לחלקן לצדקה לעניים, פגש בגרושתו, וראה אותה לבושה סחבות ומְרָאָה רע, אמרה לו, דע לך, מיום שגרשתני לא ראיתי יום טוב, כיון ששמע כך נתן לה המעות של צדקה, ראה אותם אדם אחד, וחשב שיש חטא ביניהם, הלך לרב תנחומא ואמר לו כך וכך ראיתי, קרא רב תנחומא לאותו אחד, ואמר לו, בני, יודע אתה שעם ישראל בצרה, ואתה הולך לגרושתך ונותן לה מעות, אמר לו: רבי, ח"ו, שום חטא לא היה בינינו, אלא כך וכך היה המעשה, כיון שאמרה לי שלא

ראתה יום טוב מיום שגרשתיה וראיתיה עניה ועלובה נתתי לה המעות לצדקה ותו לא, מיד נשא רב תנחומא ידיו כלפי מעלה ואמר: רבש"ע, ומה בני אדם שבטבעם אכזרים הם, ועם כל זה מרחמים אלו על אלו, אתה הקב"ה שנקראת רחום וחנון עאכו"כ, ומיד ירדו גשמים.

רואים אנו שכאשר מרחם האדם על הבריות מרחמים על כל ישראל, וביותר כאשר נושא הוא בעול מי שהוא שונאו או יריבו כמו זה שנתן לגרושתו, בזה אף מבטל הוא גזירות מעם ישראל.

והדברים ק"ו, אם יש ביכולת רחמנות של אדם להגן על כלל ישראל עאכו"כ שיש בידו להגן על עצמו.

וכענין זה מצינו בחז"ל (פתיחתא דאיכה רבתי כד) גבי רחל אמנו, שנשאה בעול לאה אחותה בראותה אותה בוכה על גורלה עד כדי מסירות נפש לתת את סימני יעקב שהיה לה בסוד עמו ומסרתם ללאה אחותה, והכניסתה לחופה במקומה, ומובא שם במדרש שבשביל מעשה זה של רחל עתיד הקב"ה לגאול את ישראל ובזכותה יסתום את קטרוג מדת הדין, ומה שלא יועילו אברהם יצחק ויעקב בלימוד זכות על ישראל - יועיל זכותה של רחל, ולשון המדרש: מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואומר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן.

ומובא בגמרא (כתובות ע"ז ע"א) על רבי יהושע בן לוי, שנכנס חי לגן עדן, ומה היתה מעלתו, שהיה כורך עצמו ולומד תורה בין "בעלי ראתן" אלו סוגי מצורעין שמחלתן מדבקת, ובני אדם בורחים מהם, ואיתא בגמרא שם שיש לזיזוהר מלעמוד לידם מהרוח הנושבת עליהם שיכולה להזיק, וכן איתא שם שלא היו אוכלים מהביצים של אותו מבוי שהיו שם בעלי ראתן, וריב"ל היה יושב ביניהן להצר עמהן, שלא כמו בני אדם כאשר יראו מי שהוא בצער ובצרה אלא שהוא מעט מאוס במנהגיו או באכילתו מיד יברחו ממנו ולא יוכל להיות במחיצתו, רבי יהושע בן לוי - שלא נראתה קשת בימיו - בגודל צדקותו היה כורך עצמו עמהם על אף מאיסותם ועל אף סכנת השהיה במחיצתם.

וכן איתא בגמרא בתענית (יא ע"א): תנו רבנן, בזמן שישראל שרויין בצער, ופירש אחד מהן, באין שני מלאכי השרת שמלווין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו, ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור - אל יראה בנחמת הציבור. ולכאורה גמרא זו איירי גם כאשר זה הפורש מן הצבור כמו כן יש לו צרות משלו, עכ"ז מאחר ופורש מן הצבור ולא איכפת לו מצרות הכלל, הנהו מקולל, ואם כן גמרא זו שייכת מאד בימינו, דמאי נפקא מינה אם הצבור נמצא באותה צרה, או שלכל יהודי ישנה צרה פרטית משלו, הרי בסך הכל כל ישראל בצרה, ויש לכאוב את כאבם.

ד. "וירא בסבלותם"

הרמב"ן הקשה גבי אברהם אבינו (בראשית יב, ב) היכן מבוארת גדולתו וצדקותו של אברהם אבינו עד שהתורה מבארת את התגלות האלקים לאברהם: לך לך מארצך... ואברכך... והיה ברכה... ואגדלה שמך... הלא לא ביארה לנו התורה גדולתו קודם לכן ומה טעם זכה לגילוי ולברכות מאת ה'. ותירץ, שהתורה כתבה לנו זאת קודם לכן בענין "אור כשדים", שהושלך אברהם לשם עבור שמסר נפשו לקדש שם שמים, ועבור אמונתו רדפוהו צרות רבות, ועכ"ז עמד חזק באמונה לה' ובפרסומה בין הבריות ולכך זכה להתגלות ולקרבת ה'.

כמו כן יש לנו לשאול גבי משה רבנו מה היה צדקותו וחסידותו עד גיל שמונים שאז נתגלה אליו האלקים ובחר בו להיות מושיען של ישראל, והלא לא ביארה לנו התורה מה היו מעשיו עד אז, והרי אין הקב"ה מעמיד מנהיג לישראל אא"כ בוחנו ומנסהו וכמו גבי דוד המלך שאמרו חז"ל שבחנו הקב"ה בצאן (שמו"ר ב, ד).

אולם התשובה, כן ביארה לנו התורה מצדקותו וחסידותו, והוא בנאמר (שמות ב, יא): "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם", ופירש"י: "נתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם", ומובא במדרש (שמות רבה א, כז): שהיה כ"כ כואב את כאבם עד שכשהיה רואה בסבלותם בוכה לה' ואומר: "חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם".

ועוד שם במדרש:

שראה משה משוי גדול על אדם קטן, ומשוי קטן על גדול, משוי איש על אשה, ומשוי אשה על איש, משוי זקן על בחור ומשוי בחור על זקן, והיה מניח דרגון שלו [הכוונה דרגתו המלכותית] והולך ומיישב להם סבלותיהם, ועושה כאילו ומסייע לפרעה, והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד, אמר הקב"ה: אתה הנחת עסקיך והלך לראות בצערן של ישראל, ונהגת בהם מנהג אחים, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך, הה"ד וירא ה' כי סר לראות, ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם לפיכך ויקרא אליו מתוך הסנה.

ה. בזכות נשיאה בעול - זכה להתגלות ה' אליו

ולפי זה מיושב היטב קושיא גדולה בדברי הפסוק הנאמר לעיל (שמות ג, ד): "וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל, ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה, וירא ה' כי סר לראות, ויקרא אליו האלקים מתוך הסנה", מפשטות לשון הפסוק משמע כי סיבת קריאת האלקים למשה מתוך הסנה הוא מפני שנתן לבו למחזה זה שהנה סנה בוער באש ואיננו אוכל, שכן נאמר: וירא ה' כי סר לראות - ויקרא אליו האלקים, והוא תמוה, דמה סיבה יש בזה לזכות להתגלות ה', ועוד, וכי מי לא היה

נותן לבו למחזה שכזה - שיח בווער באש ונשאר בחיותו מבלתי להישרף - ולא היה סר לראות פשר הדבר?! אולם לפי המדרש לעיל מובן, שהכוונה בפסוק: "וירא ה' כי סר לראות", ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם, ולפיכך ויקרא אליו מתוך הסנה.

ומדוע מהסנה דוקא? מביא רש"י מהמדרש: "מדוע מתוך הסנה, ולא מתוך דבר אחר? משום "עמו אנכי בצרה". וכן מובא במדרש (ב, ז): "בכל צרתם לו צר" - אמר לו הקב"ה למשה, אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער כשם שישראל שרויים בצער? הוי יודע זאת ממקום שאני מדבר עמך (כלומר תווכח שאני שרוי בצער מהמקום שאני מדבר עמך) מתוך הסנה - שיח קוצים, שיח דוקרני ומצער, ובעצם כמו כן רמז לו הקב"ה למשה בזה, נגלה אני אליך דוקא, לפי שאתה כמו כן סרת לראות בעוני ישראל, והנך שרוי כמו כן בצער עליהם, לכך אתה הוא הראוי לגואלם.

ו. נושא בעול

ועוד מצינו בתורה את האכפתיות של משה מכאבו של הזולת והוא בכך שהרג את המצרי כשראהו מכה איש עברי, והרי סיכן עצמו בכך ועכ"ז לא נמנע מלהתערב ולהציל את העברי, וכמו כן הציל עשוק מיד עושקו כשראה ב' אנשים עבריים ניצים - "ויאמר לרשע למה תכה רעך".

וכן אח"כ כשברח ובא למדין, וראה את בנות יתרו במצוקה מחמת הרועים שהרעו להם, לא יכל לסבול הדבר, והצילן והשקה את צאנם.

ועוד מצינו על מדת רחמנות של משה רבנו שהיתה אף על בעלי חיים וכמובא במדרש (שמות רבה ב, ד) גבי משה וגבי דוד המלך שבחנם הקב"ה בצאן וכך הוא במדרש: ה' צדיק יבחן, ובמה בוחנו? במרעה הצאן, בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה, שנאמר ויקחהו ממכלאות צאן, מהו ממכלאות צאן? כמו "וכלא הגשם", היה מונע הגדולים מפני הקטנים, והיה מוציא תחילה הקטנים לרעות כדי שירעו העשב הרך, ואח"כ מוציא הזקנים כדי שירעו העשב הבינוני, ואח"כ מוציא הבחורים שיהיו אוכלים עשב הקשה. אמר הקב"ה: מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו יבוא וירעה בעמי, וכו', ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא במרעה הצאן, אמרו רבותינו: כשהיה משה רבנו ע"ה רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ משה אחריו עד שהגיע לחסית (מין ירק), כיון שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו, אמר: לא הייתי יודע שרץ אתה מפני צמא, עייף אתה! הרכיבו על כתיפו והיה מהלך, אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך, חייך אתה תרעה את צאני ישראל.

ז. נושא בעול עם חבירו - עקירת מדת האכזריות ורכישת מדת הרחמנות

והענין הוא במדה זו של נושא בעול עם חברו לעקור האדם מדת האכזריות ממנו, להיות שבאדם מונחת מדת האכזריות באופן נורא. ובטבע האדם, הפער בין אהבת האדם לעצמו לבין אהבתו לזולתו הוא עצום, דאף שחיי האדם קודמין לחיי חברו, זהו מצד ההלכה, אולם כמה משפיל האדם את עצמו כאשר יש בקרבו אי אכפתיות מצרת זולתו, והפער בין כאשר יקרה לו או לבני ביתו חולי או הפסד לבין כאשר יקרה לחבירו - הוא מקצה לקצה, על צרתו יכאב לבו, ועל צרת חברו לא יהא אכפת לו כלל, זו הרי מדת אכזריות בשלימותה.

והאדם בטבעו אכזרי, שכן מצינו בחז"ל (אבות פ"ג, מ"ב) הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלי מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, והיינו כחיה טורפת, שמדת האכזריות אצל חיה הטורפת היא המאפיין אותה, שכן דרכה של החיה הטורפת שכמה שהטרף נאבק על חייו מתאכזרת היא עליו ביותר לקרעו בחמת זעם, כי כן טבעה - אכזריות, ומגלים לנו חז"ל שכן דרך בני אדם שכאשר מי שהוא יגע להם בממונם או בגופן יהיו אכזרים עליו כחיה הטורפת.

ורואים אנו זאת בחוש, שכן אף כאשר אדם לא יעשה בפועל מעשה להרע לחבירו שהזיקו, אולם אם וכאשר יארע לחברו זה שהזיקו והרע לו - אסון, מה יאמר הניזוק: ברוך המקום ששילם לעושה רע כרעתו.. ולבו יהיה טוב עליו בפורענות חברו, ונתבונן, מה ההבדל בין כאשר הפורענות באה על זה מן השמים לבין כאשר שזה היה קם ומזיקו, הרי אם שמח הוא עליו בפורענות שבאה עליו מן השמים, זהו כמו שעשה זאת לחברו במו ידיו, אלא שבמו ידיו נמנע מלעשות זאת מפני המלכות וכיוצא, היש אכזריות גדולה מזו!?

ואכן יש באדם גם מדת הרחמנות, שאם לא כן היאך היה ניתן לעבוד על מדה זו, אלא שהאדם צריך לעורר מדה זו ולהגבירה על האכזריות שבקרבו, כי אם לא יגבירנה בהכרח תתעורר מדת האכזריות ותתפוס את מקומה של הרחמנות.

ובחיזוק במדה זו ניתן לסלק מדת האכזריות, שכן כדי לעקור מדה זו יש לילך בה בדרך הקיצונית, וכמו בעל הגאווה יש לנו לנהוג בענוה באופנים קיצוניים, כמובא ברמב"ם הלכות דעות, שישב במקומות שפלים וילבש סחבות וכיוצא וכן בכל המדות עיי"ש, וכמו כן במדה זו של האכזריות שכבר ישנה ומונחת היא באדם, וכמו שמדוקדק בלשון רבנו יונה (שע"ת ג' לז): "לא תאמץ את לבבך" - הוזהרנו להסיר מנפשותינו מדת האכזריות, נקט לשון להסיר כי בני האדם בטבעם אכזרים ומונחת בהם מדה זו וצריכים להסירה, ובכן הדרך היא לנהוג בדרך ההפוכה, והיא לנהוג במדת הרחמנות בפועל להיות נושא בעול עם השני, להעמיק בצרתו, להצטער ולבכות עמו.

ח. "נושא בעול" - זה החש את צער השני בלבו

ויש לדעת שמדה זו של נושא בעול עם חברו, אינה קשורה בדוקא למדת החסד, שכן נדרשת היא לעצמה ואף גדולה היא ממדת החסד מכמה בחינות, שכן מדת החסד וההטבה לזולת תיתכן להיעשות גם מבלי הרגש בצרתו, ואדרבא, תיתכן היא מפני שהאדם כואב לו לראות את עצמו בצער של עצמו, כי מטבעו של אדם קשה לו לסבול לראות מחזות אימים וזוועתיים כאלו המחמיצים לו את הלב, וחסדו נובע מאהבת עצמו כדי להשקיט את כאביו שלו, והוא דומה לאדם הכואב ודואב על בנו החולה, הנה יקרא נושא בעול? הלא טבעו בכך, והרי אחד שכזה כאשר יבצר ממנו מלעזור ולהציל לזולתו או כאשר לא יחפוץ לעזור לזולתו, אדרבא, יקשיח לבו לצרת חברו, ויתעלם ממנה על מנת לשמור על שקט חייו (ואף שיהיה זה אחד מבני ביתו), או יתכן גם שחסדו של בעל החסד והטבתו לבריות נובעת לשם כבוד או לשם שכר בעוה"ב על מצוותיו, או לפרסם מעשיו הטובים עם הבריות, ואילו לבו נשאר בריא כאולם מלחוש את צרת חברו, ודומה הוא לרופא המרפא תחלואי בני אדם ומצילים מחיים למוות לשם מילוי תפקידו בלבד ללא הרגש כלל אלא לשם ממון בלבד.

אולם ה"נושא בעול" זוהי "מצות הלב" בקום ועשה, שיכניס האדם בקרבו את כאב חברו, ואף שבטבעו חש הוא אי אכפתיות ואדישות, עליו להסיר קשיחות לבו ולהעמיק בצרת וכאב חברו, ולחוש אותה כאילו הינה כואבת לו. לסיכום: פעולות חסד למיניהם יתכן ויעשה אותם האדם בתורת מצוה מעשית בלבד, מה שאין כן נושא בעול הוא מצוה שבלב לחוש את צער השני בלבו ומתוך רגש צער הזולת להתחסד ולהיטיב עמו, ועוד יתבאר בקטע הבא.

והוא הנאמר אצל משה לעיל במדרש: "יוצא אל אחיו" - שהיה נותן עיניו ולבו להצר עמהם, כלומר זו מדה הבאה מתוך עבודה, ואינה בטבע האדם, שכן טבע האדם שלא להתבונן ולהעמיק בצרת הזולת, וגם כאשר זו צרה הנוגעת ללב ובטבע האדם להתרגש ממנה, זו תופעה טבעית המשתכחת מן הלב תוך זמן קצר. אולם להיות נושא בעול, היינו לעבוד על עצמו לחוש ולהצר בצרת חברו, ולהתמיד במחשבה זו של צער חברו ולהעמיק בה, וזו אינה באה אלא בדרך עבודה ככל עבודת המדות. וכנ"ל אצל משה רבנו, שהיה נותן עיניו ולבו להצר עליהם, לומר אף שהיה הוא במצב טוב ומשוחרר מכל עול, ומטבע הדברים לא היה לו כ"כ לראות בצערם, לא אמר שלום עליך נפשי, אלא היה יוצא בדוקא אל אחיו, כלומר הולך במיוחד למקום סבלם לפי שאינו דומה ראייה לשמיעה, והיה יוצא אל אחיו על מנת לראות במו עיניו את סבלם, כדי לחוש את כאבם ולסייע בידם כפי כוחו, וכפי שאמרו חז"ל במדרש: שאין לך מלאכה קשה מלאכת הטיט והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן.

ט. "והלכת בדרכיו"

ועל כך נאמר: והלכת בדרכיו, ודרשו חז"ל מה הוא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא חנון אף אתה היה חנון, והקב"ה - בכל צרתם של ישראל לו צר וכנאמר (שמות כד, י): "ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר", ופירש"י, היא לבנה (העשויה מאבן ספיר) שהיתה לפניו בשעת השעבוד ולזכור צרתם של ישראל שהיו משועבדים במעשה הלבנים, וזהו לימוד שהתורה אומרת לנו כדי ללמדנו לנהוג כן, שכן לגבי הקב"ה מה צורך יש בתזכורת, וכי יש שכחה לפני כסא כבודו שצריך לבינה לפניו לזכור שעבודן של ישראל, אלא כאמור התורה כתבה זאת לנו כדי שנלך בדרכיו ית', להמחיש לעצמנו את צרתם של אחינו.

י. הנהגות למעשה לנשיאה בעול

והנה למעשה במה יש לנו לנהוג על מנת להחשב נושאים בעול עם חברינו, ונראה שאפשר לקיים זאת בכמה דרכים.

1. התבוננות בצער הזולת.

ראשית יש לאדם להתרגל כששומע על איזה אסון שפקד מי שהוא או בפרט את חבירו המשיח לו צרתו - להכניס את הדברים ללבו, ולחשוב מה אילו היתה צרה זו אצלי, ולעקור את הקשיחות והאדישות, ולהרגיל עצמו בכך, עד שהרגל זה יהפך לו לטבע.

וכן מצינו במשה רבנו שמסר עצמו עבור כלל ישראל, וכן מובא במדרש (דברים רבה ז, יא), כשהציע הקב"ה למשה כשרצה להיכנס לא"י, ויקיים לו הקב"ה בקשת "אעברה נא" שבשביל כך יבטל הקב"ה בקשת משה "סלח נא" שהעתיר על ישראל על עוון העגל, כיוון ששמע משה רבנו כך אמר: רבש"ע ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תיזוק צפורנו של אחד מישראל, והוא פלא עצום של שלימות מידת אהבת ישראל, כמה שהיה חפץ משה ליכנס לא"י אולם אם זה על חשבון שתינזק צפורנו של אחד מישראל אינו חפץ בכך. ואיתא במדרש (רבה וזאת הברכה) שכאשר מת משה בכה עליו הקב"ה ואמר: "מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי אוון", בכה הקב"ה איפה ימצא מגן על עם ישראל ונושא בעולם ובצערם כמו משה רבנו שהיה קם נגד כל המרעים והמקטרגים ומוסר נפשו עליהם.

2. תפילה

להתפלל מעומק הלב על חולה הידוע לנו בפרטות, ועל כל חולי ישראל בכללות. וראה דבריו של הגאון רבי יונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו "יערות דבש" שם בביאורו ברכת "רפאנו".

בברכת רפאנו יתפלל בעד כל החולים שהם בתוך העיר, ויכלול כל חולי ישראל בתפילתו וישתתף עמם בצערם, כי הלא כל ישראל נפש אחת וגוף אחד, ואם חלה אחד מישראל, הרי קצת מאבריו חולים, ולא יאמר מה אכפת לי - אינו קרובי וגואלי, רק ראוי להתפלל בתום לב בעד כל החולים, ויחשוב כאילו ח"ו בניו או אחיו חולים הלא ירבה להתפלל ולשפוך שיח עליהם לפני ה', וכן ראוי מאד להתפלל על כל איש מישראל, הן אמת שאין לך איש מישראל שאין לו חלק ויד במצוות, ואף אם הוא רשע גמור, פשיטא שיש להתפלל עבור בריאותו לבל ימות חלילה - חייב, ואולי כאשר ישוב לבריאותו יתקן את אשר שיחת, ואם ימות בלתי תיקון ח"ו, הרי יחסר אבר אחד מגוף גדול, שהוא כללות ישראל ואין השכינה שורה על גוף פגום.

וכן מצינו באברהם אבינו היאך התפלל עבור אנשי סדום שכן יש להצטער על איבוד הרשעים שמתים ללא תשובה, ומובא בספר "עלי שור" (עמ' רנג) מעשה שסיפר רבי ירוחם ממיר על הסבא מקלם שהיה נראה בשבת אחת בצער גדול, והיה ניכר זאת על פניו, והסביר הסבא מקלם סיבת צערו, והוא להיות שמת אחד בשם "סמולנסקין", שהיה אחד מהמשכילים שונא תורה ולומדיה, והיה הסבא מקלם מתאר לעצמו צער נשמתו של זה וסבלה עתה לאחר מותו כשיעמוד בדין בב"ד של מעלה, ונכנס עליו רחמנות וצער, לכן יש לשנאת את הַרְשָׁע ולא את הַרְשָׁע, אלא להתפלל עליהם שישובו בתשובה.

והנה כמה רחוקים אנו מזה, כששומעים אנו על צרת אדם או איזה אסון שנחת עליו, אם אינו מאנ"ש - מ"אנשי שלומנו" - ובפרט כאשר הינו מיריבינו אין לנו שום רגש כלפיו, ואף ישנם השמחים לאידו רח"ל.

למדנו, שיש לאדם להתבונן בצערן של ישראל, כי כדי להתפלל עליהן צריך שיחשוב כמה צערן קשה בהתגוללם על מיטת חולים, בצער גוף ובצער נפש, ובצער ממון, יתבונן כמה קשה צערן של מעוכבי שידוכים, חשוכי בנים, עניים,

ויתן לבו ועיניו להיות מיצר עליהם, ובזה תפילתו עליהם
תהא יוצאת מלבו באמת.

והנה מצוי מאד שניגש אדם לחבירו ואומר לו, התפלל עלי,
ומוסר לו שם של חולה או על צרה אחרת, וזה חבירו מיד
שוכח את בקשתו של חבירו להתפלל עליו, ואם כבר מתפלל
עליו - התפילה היא מהשפה ולחוץ מבלי לב לצאת ידי חובת
בקשת חבירו.

ויתכן שהוא מחמת ענוה של שקר, באומרו מי אני כי אתפלל
על חברי, וכי מן הצדיקים אני שישמע הא-ל תפילתי, וכמה
שקר יש בטענה זו, שכן הנה כאשר הוא עצמו בצרה, כמה
מרבה הוא בתחנונים ובקשות על חולה שבתוך ביתו וכיוצא,
ואינו אומר מי אני ומה אני שישמע הא-ל תפילתי.

וכן כאשר קוראים תהלים בצבור על חולה ומתבקשים
הצבור לומר ב' או ג' מזמורי תהלים, אמירה זאת נאמרת
ללא לב ורגש, ועלינו לחזק בעצמינו את מדה זו של נושא
בעול לפחות בתפילה מהלב, ולחוש את צער הזולת לפחות
בשעת תפילתנו עליו.

3. במעשה

כדי לקנות מדה יקרה זו של נושא בעול עם חבירו, יש לאדם
לפעול למעשה כפי אשר יוכל, ולהשתדל עבורו, פעמים
רואים אנו שמבקשים מאתנו לעשות השתדלות ואפילו
מועטת עבור השני, וכמו שמתבקשים אנו לדבר עם פלוני
עבור חברינו, או לעשות כמה טלפונים עבור חברינו להושיעו
מצרתו, ומתעצלים מלעשות זאת, (והרבה פעמים אף מבטיחים
לעשות ולא מקיימים), הנהגה זו הרי שהיא מקשיחה את הלב,
ומשרישה את האכזריות שבאדם במקום לעקרה.

אם בא אליך אדם שתעזור לו, חייב אתה להבין שזו
מההשגחה העליונה שנשלח אליך אדם זה לעזרה, ותחשוב
הנה המלך שלח אלי אדם לעזור לו, היתכן שאשלחהו מעל
פני ריקם, הלא בכך בועט אני בבקשת המלך.

ומובא במדרש (ויקרא רבה לד, ט) אמר הקב"ה, כשבא עני אליך
לצדקה דע לך שלא לבדו הוא בא, אלא אני עומד לימינו,
שנאמר "כי יעמוד לימין אביון", ואם אתה מגרשו - לי אתה
מגרש.

ולפעמים בטלפון אחד, או בסיוע קל אחר יכול לעזור הרבה
לחבירו, ומכיון שהאדם לקוי במדה רעה זו של קשיחות ואי

אכפתיות מהזולת נמנע מלעשות זאת בכל מיני תירוצים, מה אני יכול כבר לעזור לו... מי אמר שאם אני אתקשר זה יועיל... אולי יותר טוב שישאר המצב כך... וכיוצא בכל מיני מחשבות שלעצמו בוודאי לא היה חושב כן, ואין מבין שכל מחשבות אלו נובעות ממדת העצלות או אף ממדת האכזריות שבקרבו, ורק כדי להשקיט את מצפונו על מחדלו מלסייע לחבירו משתמש הוא במחשבות ותירוצים, ורק שוכח הוא שעל הכל יביאהו אלקים במשפט על כל נעלם, ועל זה נאמר "ויראת מאלקיד", ודרשו חז"ל שכל דבר המסור ללב נאמר בו "ויראת מאלקיד", שכן כלפי בני אדם יכול אדם להצטדק ולתרץ עצמו מדוע נמנע מלעזור וכיוצא, אולם יבדוק האם תשובותיו נכוחות וצודקות גם כלפי האלקים.

וזה הלקוי במדה זו משתמש בה אף עם בני ביתו ועם אשתו, שכאשר מתבקש לעזור, או לשאת בעול עם סבלו של אחד מבני הבית, מתעצל הוא, ומחליט שהסובל הוא מפונק או שאין צורך בעזרתו וכיוצא, ומתאכזר הוא אף על בני ביתו, ומה שיש לאדם אהבה לבני ביתו ורחמנות עליהם, זו רחמנות טבעית, אולם לא תעמוד רחמנות זו כאשר יקעס ויקפיד עליהם על כבודו או ממונו וכיוצא, או סתם כאשר תגבר עליו העצלות מלעזור להם כי אז יתאכזר עליהם כל זמן שמדה רעה זו בקרבו.

ורק מה שעליו לזכור, שאילו הוא היה נצרך לדברים כיוצא בהם, היה דורש את רצונו, ורואה כאכזר או כעצל, את זה שאינו בא לעזרתו, והיכן א"כ מצות "ואהבת לרעך כמוך".

4. לשמוע ולעודד

גם כאשר נבצר מהאדם מלעזור בפועל לחבירו, לפחות יתרגל לשמוע ולעודד את חבירו הנתון בצרה, וגם זו עבודה לא קלה כלל, פעמים שהאדם עצמו נתון בצער, או שסתם הנו מחוסר סבלנות מלשמוע ומלהאזין לבכיותיהם של אחרים, חייב האדם לעבוד על עצמו לשמוע ולהאזין לחברו.

היום יש בטלפון "שיחה מזוהה", כלומר שיכול האדם לדעת מי הוא זה המצלצל אליו, ולא מעטים המה שאף שזמנם פנוי ויכולים לענות, כיון שרואים מי הוא המתקשר אליהם לא עונים לו, מפני שאין להם סבלנות לשמוע צרותיו וכיוצא, זוהי ממדת האכזריות.

וביותר גרוע הדבר שבא להם מישהו עד לביתם, ומציצים
המה ב"עיניית" שבדלת מי הוא זה, וכשאינן "סיבה מוצדקת"
לא פותחים לו הדלת, כמו כן זו ממדת האכזריות.

וכמו כן יש אדם המכונה היום בפי ההמון "נודניק", צריך
להבין שהאדם באופן זה כואב לו משהו ויש להתיחס אליו,
ויתבונן האדם, וכי הוא לא "נודניק" בבקשותיו כלפי
הקב"ה, הלא כשהאדם צריך ישועה מתפלל הוא עליה יום
ולילה ו"מנדנד" כביכול להקב"ה, ולמה לא תחשוב שכמו
שהנך מתיחס ל"נודניק" הבא אליך כמו כן יתיחס אליך
הקב"ה - מדה כנגד מדה.

ומובא בספה"ק שבאותם פנים שוחקות שמקבל האדם את
בני האדם בעוה"ז כך יקבלו פניו לעתיד, ונתאר לעצמנו אדם
בעל תורה ומצוות שנבראו ממעשיו ומתורתו אלפים ורבבות
של מלאכי השרת, והנה לאחר פטירתו יקבלו פניו אלפים
ורבבות שמלאכי השרת שנוצרו ממצוותיו ויהיו אכן אלו
המלאכים לבושים לבנים אלא שפניהם עצובות וקשוחות,
וכשיתפלא על כך ישיבוהו, שכן בפנים כאלו היית מקבל את
בני האדם בעוה"ז...

יא. נשיאה בעול - שמואל הנביא

ועוד יש לנו לראות עד כמה צריך האדם להיות נושא בעול עם חברו
משמואל הנביא, עד כמה היתה נשיאתו בעול צערו של שאול המלך. וכך
נאמר (שמואל-א, טו, יא): "והיה דבר ה' אל שמואל לאמר, נחמתי כי המלכתי
את שאול למלך, כי שב מאחרי, ואת דברי לא הקים, ויחר לשמואל ויזעק
אל ה' כל הלילה", ועי"ש במצודות, שהתפלל לה' כל הלילה, וכנראה
הכוונה שניסה בתפילתו לבטל הגזירה זו מעל שאול המלך.

ומה כתיב אחריו שם בסוף הפרק: "ולא יסף שמואל לראות את שאול
עד יום מותו כי התאבל שמואל על שאול, והי נחם כי המליך את שאול
על ישראל, ויאמר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל אל שאול ואני
מאסתיו ממלוך על ישראל".

הרי לנו לראות מדתו של שמואל עד כמה היתה מופלאת, לא ראה שמואל
את שאול כל ימיו מרוב צערו עליו שנדחה ממלכותו, והתאבל עליו
במנהגי אבילות מרוב צערו עד שאפילו הקב"ה אומר לו: עד מתי אתה
מתאבל אל שאול, והגם שהקב"ה אומר לו שמאס בו, עם כל זה נשא
בעול צערו של שאול.

יב. נושא בעול - רבי עקיבא

ועוד מצינו גבי רבי עקיבא כמה היה נושא בעול אפילו עם הנפטר וכמעשה המובא בראשית חכמה (פרק גידול בנים), שראה ר"ע בבית הקברות אדם מיוסר באופן המשונה שאין בנמצא בעולם, ושאלו ר"ע מי אתה, אמר לו מן הנפטרים אני, וכל יום מענישים אותנו ביסורים קשים על שהיה בעל עבירה גדול, אמר לו ר"ע שמעת אם יש לך תקנה? אמר לו שמעתי אומרים שאם יש לי בן שיעמוד בצבור ויאמר ברכו את ה' המבורך - יצילוני מן הפורענות הזו, ושאלו ר"ע, יש לך בן? אמר לו בשעה שנפטרתי מן העולם הנחתי אשתי מעוברת ואיני יודע מה ילדה, שאלו ר"ע לעירו, והלך ר"ע לעירו ושאל על אשתו של זה, אמרו לו רשע גדול היה ומה לך לשאול עליו, וראה שילדה אשתו בן, בא ללמדו תורה ולא היה מבין, התענה עליו מ' יום, ויצתה בת קול ואמרה על זה אתה מתענה, ואמר הן! ולבסוף למדו לקרוא ואמר "ברכו" ופטרוהו לאביו מהעונשים הקשים.

למדנו נשיאת עול גם עם הנפטר שמצוי הוא בדינים קשים, שיש לחוס עליו וללמוד לעי"נ על מנת להקל מעליו את הדין.

יג. נושא בעול - מלך המשיח

ואם הסברנו מעלת הנושא בעול שנבחר הוא להיות מנהיג בישראל, וכמו משה ודוד ועוד, הרי שהמנהיג הגדול שהוא מלך המשיח כמו כן מצוין במדה זו שכן נאמר בפסוק (ישעיה נג, ה): "והוא מחולל מפשעינו, מדוכא מעוונותינו, מוסר שלומינו עליו, ובחבורתו נרפא לנו".

הרי שמלך המשיח העתיד להיות המנהיג הגדול ביותר לעם ישראל, וכמו שדרשו חז"ל עליו את הפסוק (ישעיה נב, ג): "ירום ונישא וגבה", ירום - מאברהם, ונישא - ממשה, וגבה - ממלאכי שהשרת, זו היא מדתו להיות נושא בעול עם צרותיהן של ישראל, שהוא המאפיין את מנהיגי ישראל בכל הדורות.

יד. אין לחוש לעצבות וכיוצא כאשר נושא בעול וצער הרבים

ואם יאמר אדם חוששני פן כשאדבק במדה זו של "נושא בעול" עם צערן של ישראל אכנס לעצבות ומרה שחורה, שכן כאשר אפנים לעצמי את צרותיהם ומכאוביהן של ישראל, וכי יש בנפשי כח להתאבל על כל אחד ואחד?!

על כך יש להשיב, כשאדם עובד על מדה מסוימת, מאחר ואינה בטבעו אלא שהוא מכניסה ללבו לתקן עצמו, הרי שהוא שליט ברוחו עד כמה

להשריש מדה זו ועד כמה לעוצרה ממנו, כל החשש מעצב וצער, זהו כאשר נופל על האדם מקרה לא טוב שבטבעו יש לו להתעצב ממנו ולהתדכאות ממנו, ואז כיון שמטבע המציאות להעצב, אז יש חשש שלא יהא האדם שליט ברוחו, כיון שבטבע זורם בקרבו העצב, אולם כאשר האבל והעצב הוא מתוך "עבודה" הרי שאז שליט האדם ברוחו לשער עד כמה להשתמש במדה ועד כמה להרחיקה שכן "חייך קודמין".

ובנוסף לכך, יש לזה המתאבל על צרותיהן של ישראל המתאבל ומתעצב מצד אחד, לדעת - מצד שני שהקב"ה עושה הכל לטובה, ואף שקל לאדם לחשוב כן על צרות אחרים, מכל מקום הרי זו האמת, כך שבכך שיצרף האדם מחשבת צידוק הדין לאבלו על צער השכינה ועל צער עם ישראל - יקום ויתעודד.

וכמו שכן מוצאים אנו אצל גדולי ישראל, השומעים יום יום את צרות ישראל הקורעים את הלב, ועכ"ז אין פוגע הדבר בשמחתן בתורה ובמצוות והוא מתוך אמונה בבורא שהוא הרחמן האמיתי, ודומה הדבר לאדם הנצרך ניתוח לרפואתו, שיש להתאבל על צערו מצד אחד, ומצד שני להתעודד על כי נמצא מזור למכתו.

טו. התיחסות נכונה לפורענות עכו"ם

ואפילו בצערן של גויים יש להצטער, ואם לא מצטער זו מדת אכזריות, והאריך בזה הגר"י לוונשטיין זצ"ל (בספר "אור יחזקאל - מדות, עמ' קנ והלאה) ולכן רעידות אדמה או שטפונות ואסונות כיוצא בהן הפוקדים את אומות העולם, ונהרגים אנשים נשים וטף לאלפים ורבבות, בוודאי שצריך לכאוב לנו הדבר, ולעורר בלבותינו רחמנות על אובדן של הבריות. ומובא במדרש (במדבר רבה כ, א) : מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם וכו'. שנביאי ישראל מרחמין על ישראל וגם על אומות העולם, וראה שם נבואות נביאי ישראל על הגויים, וכענין, "מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה".

ובנוסף לכך, אדרבא, במקום לרקוד ולשמוח על פורענות הגויים עלינו לפחד, שכן כל הפורנעות הבאה על הגויים הוא לשם מוסר ואיום על ישראל, וכנאמר בנביא (צפניה ג, ו) : "הכרתי גויים נשמו פנותם, אמרתי אך תראי תקחי מוסר", וכמובא בגמרא שבת (קלט) : כל פורענות שנעשית בעולם - אינה אלא בשביל ישראל. כלומר לעוררנו לתשובה ולפחד מעונשי

טז. הנושא בעול עם חברו מוריד מעל חבירו מדת הדין

מאיר עינינו רבי ירוחם זצ"ל (דע"ת - "ברכה" - עמ' רל"ח) במעלת ופעולת נושא בעול עם חברו, בהסבירו, שאוהב ממשך מדת הרחמים, והשונא ממשך מידת הדין ואף ללא מעשה הטבה או הרעה, שכן עצם הצער של חבר טוב בצרת חברו - כאילו ובזה פורע חובו של חברו. ואי אפשר שלא להביא דבריו הנפלאים בזה, והנה דבריו:

"רבא יומא קדמאה דחליש אמר להון לא תיגלו לאיניש דלא ליתרע מזליה, מכאן ואילך אמר להון פוקו ואכריזו בשוקא דכל דסני לי ליחדי לי וכו' ודרחים לי ליבעי עלי רחמי" (נדרים מ.). כלומר, רבא ביום הראשון שחלה, אמר לבני ביתו שלא יגלו חוליו לבני אדם כדי שלא ישבר מזלו, ורק אם לא יחלים וימשיך בחוליו אז שיכריזו בשוק שגבר חוליו, ואז שונאיו ישמחו, ואוהביו יבקשו עליו רחמים. סוד הדבר הוא, כי צריכים לידע, כי אוהבי האדם מקיימים את האדם, כאן בזה העולם. אוהבי האדם - המה המלאכי רחמים שלו. אוהב הוא מדת הרחמים, ושונא הוא מדת הדין.

הרא"ש ז"ל כותב (אורחות חיים אות צד): "אל תרף ידך מלבקש רעים ואוהבים ואל ימעט לפניך שונא אחד". ואין הענין מצד כי השונא יכול להרע לך באיזה אופן שהוא, אם במעשה או בדבורים עליך וכדומה, אבל הענין הוא כפי שדיברנו, עצם זה שיש לאדם שונא - גם מבלי שירע כלל - כבר מושך הוא על האדם מדת הדין, ואין לנו כל ידיעה איזו מדת הדין הוא לאדם כל שונא, ואם כן ודאי כי לא ימעט לפניך אף שונא אחד.

אדם חולה הלא נתון הוא בין מדת הרחמים ובין מדת הדין, ומי שמנצח כן יקום, וגילו לנו חז"ל הקדושים סוד גדול, בציוור במקרה של שריפה ר"ל, הלא באים הכבאים להצלה, ובאותה עונה אחת גם גנבים באים לחטוף ולגזול כמה שאפשר, הנה אם הדליקה קטנה היא, שיכולים לכבותה בינם לבין עצמם, משתדלים ודאי להשקיט מעשה השריפה למען שלא יתוודעו הגנבים, אבל אם הדליקה כבר גדולה שאי אפשר להם בעצמם לכבותה הנה באין עצה אחרת הוא כבר יזעק בקולי קולות להצלה, ואם כי על ידי זה הלא גם גנבים יבואו כאן, אבל גם הכבאים הלא יבואו, וכמה שאפשר בהצלה מצילים!

רבא יומא קדמאה דחליש אמר להון לא תיגלו לאינשי דלא ליתרע מזליה, הוא סוד הענין להסתיר ולעבור בחשאי שאפשר, למען שלא תתגלה לשונאים, כי השונאים הלא עוד יגדילו את המחלה, כי בהם תגבר מדת הדין. אולם "מכאן ואילך" - אחרי שהמחלה כבר נתגברה, כי על כן באין עצה ותרופה - "אמר להון פוקו ואכריזו", ואם כי גם שונאים יבואו, אבל גם "דרחים עלי ליבעי רחמים"! כאן כבר התחילה המלחמה, לבין מדת הדין ומדת הרחמים, בין שונאים ואוהבים, ומי שינצח ינצח.

"אמר רבי אחא בר חנינא כל המבקר חולה נוטל אחד משישים בצערו" (שם לט:). הנה רואים אנו כאן יסוד נורא, כי יכולים ממש ליטול את

המחלה. שהרי הגמי' שאלה: "א"כ ליעלון שיתין ולקומוה", הנה יתכן כי יתרפא לגמרי על ידי המבקרים ויקימוהו ממש, אלא שהגמי' השיבה: "א"ל כעישורייתא דרבי ובבן גילו". ופירש שם הר"ן: "שנולד המבקר במזלו של החולה". ורש"י ז"ל פירש שם "בחור כמותו או זקן לזקן".

אנחנו עוברים על מאמר כזה כאלו הוא ענין של איזו סגולה כאן, האומנם כי חז"ל הקדושים מגלים לנו כאן סוד גדול מאד. מורגלים אנו להבין ענין של "נושא בעול עם חברו", וענין של "משתתף בצערו של חברו", הלוקחים מקום כה גדול בתורתנו הק' - כענין של השתתפות חיזונית, אם במעשה ואם סתם באהדה והרגש במצבו של חברו, טעות הוא זה, צריכים לידע כי אין כאלה בתורתנו הק', השתתפות בעלמא, הרגשים בעלמא, במצבו של חברו, אין זה דרך התורה, משתתף בצערו של חברו בתורתנו הק' הנה זה מסוד הגדול של "בכל צרתם לו צר" (ישעיה סג, ט), - "נושא בעול", "משתתף בצערו", רצה לומר כי ביחד עם חברו, הוא בעול ממש, הוא בצער ממש, הוא ממש סובל אותו הצער והמשא של חברו.

וזהו סוד הענין של "נוטל אחד מששים בצערו", כי כאמור אדם החולה הרי הוא נתון במדת הדין, כי המדת הדין הרי תובע כאן ונוגש חוב מה שהוא מן האדם, וע"ז מגלים לנו חז"ל הק' סוד גדול, כי יכולים לפרוע חוב חברו. וכמו שבממונות מצינו פריעת חוב של חברו, ובציור אדם החייב אלף שקלים, יכולים לבא עשרה אנשים, וכשכל אחד ישלם מאה שקלים הרי החוב כולו פרוע, ולא יכול התובע כבר לתבוע כלום מן הנתבע, ככה הוא הענין בחולה כי אחרים יכולים לפרוע לתביעת מדת הדין, וכמה שאחד יש לו צער ממחלת חברו, באותה מדה נחשבת פריעה למדת הדין, המדת הדין כבר גבתה את שלה, והתביעה סרה! וכאן הוא שמדדו חז"ל הק' ואמרו שבדרך הטבע אם שנים בגיל אחד, אם שנים נולדו במזל אחד, או בחור לבחור וזקן לזקן, אלו הם אופנים שאחד המצטער עם השני, וכאילו הוא באותה מחלה ממש, וחז"ל נקטו אלה האופנים, ולא בדוקא הם, כי עיקר היסוד הוא שאחד יכול לפרוע את מדת הדין על חוב חברו, וכאן הוא המדידה, עד כמה שצרת חברו צר לו. ואם יהיה אחד אשר יצטער בצערו של חברו כחברו ממש, כי אז אמנם היה יכול באמת לפרוע גם כל החוב.

ובגמי' שם עוד אמרו: "כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים". וזה מפני כי יסוד ביקור חולים הנה זה רק בקשת רחמים על החולה. וזה עיקר כל ענין של תפילה, תפילה נקראת כמה שנושאים בעול, כמה שמשתתפים בצערו, כמה שבצרתו לו צר, וזו היא תפילה על חברו. אדמו"ר הסבא ז"ל מקלם היה אומר תמיד זו ההערה. בגמי' (שבת סז.) איתא דאילן המשיר פירותיו היה סוקרו בסיקרא כי היכי דליחזייה אינשי וליבעי רחמים עליה. להתעורר מזה לראות כמה היתה מדה זאת להשתתף בצערו של חברו, מושרשת בלבן של כלל ישראל בדורות הראשונים מקטנם ועד גדולם, דעוברים ושבים, ויהיו פשוטים שיהיו, הנה בראותם אילן מתליע, מבלי שיתבקשו על זה, אלא שיבינו מעצמם

שבּודאי יש לו לבעל האילן צער, יהיו כבר גם הם שרויים בצער חבירים כל כך הרבה עד כדי להתפלל ולעורר רחמים, שזהו השתתפות בצער חבירים במדה גדולה, דענין תפילה הוא: "אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד" (תהלים קמב, ג), שהצער והכאב כל כך גדול לבלי נשוא, עד שמתפלל ומבקש לישועה, והוא סוד "נושא בעול עם חברו" ודאי.

מעשה שקרה אסון ביהודי אחד כפרי שפגעו רעם בתוך ביתו ונהרג. ובבית אדמו"ר זצ"ל הכירו את האיש הזה, וכשנודע המקרה לבנו הגרני"ז זצ"ל היה נדכא ונפעם עד למאד, ובישבו אצל השולחן במעמד כמה מתלמידיו אמר, שמי שאינו מתרגש ונדכא מתוך ידיעה זו מובטח לו שהיה ביכלתו להרגו גם בידיים. כמה עמוקים דבריו. (ועיין דחו"מ א' מאמר יח).

* * *

אומר רבי ישראל מאיר מראדין:

ודע עוד, שאדם הגונב וחומס לחברו, לא די שפמון העול ילקח לבסוף מיזו - אלא על חלקי הצער שצער או בזה לחברו ינתן לו גם כן במדה ומשקל ממש.

ובזה בארתי הפסוק בקהלת (ד, א) "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עשקיהם כח ואין להם מנחם", ועין בפרוש רש"י. והנה כפל לשון של "ואין להם מנחם" שתי פעמים, וגם תבת "עשקיהם" אין לה באור. אך בזה יבאר בפשיטות, דהנה אנו, שעניי בשר לנו, אם נראה איש עני שלוח מאחד עשרים רובל כסף, ויסע מביתו לנוד באשר ימצא להשתכר מעט להחיות את נפשו, ובהיותו בדרך מצאו לסטים אחד, ויתחנן לו העני כי ירף ממנו, והרוצח לא שמע לדבריו, ויכהו מכות נמרצות ויגזלוהו עד פרוטה האחרונה, והעני הזה בכה במר נפשו עד מאד ואין לו מנחם, עד שנתחלש ונתעלף בדרך, וימצאוהו אנשים משכב בשדה, וברב עמל ויגיעה השיבו את רוחו, ויספר להם את כל הקורות אותו, ויתמהו איש אל רעהו לאמר: מה סבב אלקים לאיש כזה, שהוא איש עני, ויבמה יבא עתה לביתו לפרנס הסף שלו?

אבל כל זה הוא רק לעיני בשר, שאין אנו יודעים מה עשה עד עתה, אבל באמת מי חשיד קדשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא, ומסתמא הוא עשה גם כן כעין זה בגלגול זה או בגלגול ראשון לאיש אחר בהפסד המעות ובסבות הצער, עד שלא היה לאיש ההוא גם כן מנחם מרב הדאגה, ולכן פרע לו הקדוש ברוך הוא עתה מדה במדה.

וזוהי פונת הכתוב "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים הנעשים תחת השמש" - הינו, שנעשו עשוקים פה בעולם הזה, והם בוכים במר נפשם

על זה ואין להם מנחם. והתבוננתי ברוח הקדוש וראיתי אשר מעושקיהם
לבסוף ינטל מהם זה הממון, וגם בצער כל כד, עד שאין להם מנחם. וזהו
שאמר "ושבתי אני וראאה את כל העשוקים וגו' ואין להם מנחם",
והראה לו הקדוש ברוך הוא, שמיד עושקיהם ינטל לבסוף גם כן הכח,
והבכה תהיה רבה כל כד, עד שלא יהיה להם גם כן מנחם מלב הדאגה.
(מספרו "שפת תמים" ח"ד)